VIEŠOJO INTERESO ATPAŽINIMO PROBLEMA LIETUVOS TEISĖJE: KRITERIJAI IR PRIORITETAI

Monografija

Lina Beliūnienė
Milda Burnytė
Eglė Kavoliūnaitė–Ragauskienė
Egidijus Krivka
Mindaugas Lankauskas
Rūta Latvelė
Rita Matulionytė

LIETUVOS TEISĖS INSTITUTAS

Vilnius 2015

VIEŠOJO INTERESO ATPAŽINIMO PROBLEMA LIETUVOS TEISĖJE: KRITERIJAI IR PRIORITETAI

Monografija

Lina Beliūnienė
Milda Burnytė
Eglė Kavoliūnaitė–Ragauskienė
Egidijus Krivka
Mindaugas Lankauskas
Rūta Latvelė
Rita Matulionytė

LIETUVOS TEISĖS INSTITUTAS

Vilnius 2015

UDK 343.24(4)
Al-181

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-019/2013) pagal programą „Mokslininkų grupių projektai“.

Recenzentai:
prof. dr. Egidijus Šileikis, Vilniaus universitetas
prof. dr. R. Ragulskytė-Markovienė, Mykolo Romerio universitetas

Bendraautorių indėlis:
Dr. Lina Beliūnienė – įvadas; 1.1, 1.5.2, 1.6 poskyriai, III dalis (6 autoriniai lankai)
Milda Burnytė – I.3, I.4 poskyriai, III dalis (1,16 autorinio lanko)
Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė – 1.2 poskyris, II.C skyrius, III dalis (2,64 autorinio lanko)
Dr. Egidijus Krivka – II.A skyrius, III dalis (2,2 autorinio lanko)
Mindaugas Lankauskas – 1.5.1 poskyris, II.E skyrius, III dalis (1,91 autorinio lanko)
Dr. Rūta Latvelė – II.D skyrius, III dalis (2,2 autorinio lanko)
Dr. Rita Matulionytė – II.B skyrius, III dalis (1,6 autorinio lanko)

ISBN 978-609-437-288-9
© Lietuvos teisės institutas, 2015
© Leidykla „Eugrimas“, 2015

TURINYS

ĮVADAS 7

I. VIEŠOJO INTERESO ATPAŽINIMO PRIEIGOS 27

I.1. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATOS APIBRĖŽTUMO KONSTRAVIMO IŠEITIES PRIELAIDOS 27

I.1.1. Viešojo intereso identifikavimo ginčytinumas 27

I.1.2. Viešojo intereso sampratos apibrėžtumo kryptys 33

I.2. VIEŠOJO INTERESO KAIP VERTYBĖS, JO TURINIO IR SANTYKIO SU KITOMIS VERTYBĖMIS KONKRETINIMAS POLITIKOS MOKSLO IDĖJŲ KONTEKSTE 42

I.3. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATOS KONKRETINIMAS LIBERALIZMO IR KOMUNITARIZMO POLITINIŲ TEORIJŲ IDĖJŲ KONTEKSTE 47

I.4. BENDRUOMENINĖS NAUDOS APSKAIČIAVIMO KONKRETINIMAS APIBRĖŽIANT VIEŠĄJĮ INTERESĄ UTILITARISTINĖSE TEORIJOSE 50

I.4.1. Klasikinė utilitarizmo samprata 53

I.4.2. Moderniosios utilitarizmo teorijos 56

I.4.3. Pagrindiniai utilitarizmo teorijų trūkumai apibrėžiant viešąjį interesą bei galimos alternatyvos 60

I.5. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATOS KONKRETINIMAS SOCIOLOGIJOS MOKSLO IDĖJŲ IR VISUOMENĖS APKLAUSŲ KONTEKSTUOSE 63

I.5.1. Sociologijos mokslo idėjų kontekste 63

I.5.2. Lietuvos gyventojų ir teisės praktikų apklausų kontekste 69

I.6. VIEŠOJO INTERESO IŠSKIRTINUMO PAGRINDIMAS LIETUVOS KONSTITUCINĖJE JURISPRUDENCIJOJE 77

I.6.1. Viešojo intereso užtikrinimo doktrinos fragmentiškumo ir plėtros aspektas 77

I.6.2. Doktrininės nuostatos, susijusios su viešojo intereso subjektu ir objektu 88

II. VIEŠOJO INTERESO ATSKIROSE TEISINIŲ SANTYKIŲ SRITYSE TEISINĖ ANALIZĖ 108

II. A. VIEŠASIS INTERESAS NUOSAVYBĖS TEISIŲ Į NEKILNOJAMĄJĮ TURTĄ ATKŪRIMO SRITYJE 108

II.A.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 108

II.A.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 108
II.A.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 114
II.A.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimo pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 119
II.A.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 119
II.A.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 123
II.A.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimo pagrindimas teismų praktikoje 126
II.A.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas 126
II.A.3.2. Nagrinėtos srities bylų analizė 128
II.A.3.2.1. Viešojo intereso turinys ir objektai 128
II.A.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai 135
II.A.3.2.2.1. Viešojo intereso prioritetas viešojo ir privataus interesų sankirtoje 136
II.A.3.2.2.2. Privataus intereso prioritetas esant viešojo ir privataus interesų sankirtai 138
II.A.3.2.2.3. Prioritetai kelių viešųjų interesų sankirtoje 143
II.B. VIEŠASIS INTERESAS NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS SRITYJE 146
II.B.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 146
II.B.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 146
II.B.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 148
II.B.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 152
II.B.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 152
II.B.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 153
II.B.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje 157
II.B.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas 157
II.B.3.2. Nagrinėtos srities bylų analizė 159
II.B.3.2.1. Viešąjį interesą nustatantys kriterijai 159
II.B.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai 161
II.C. VIEŠASIS INTERESAS APLINKOS APSAUGOS SRITYJE 166

II.C.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 166
II.C.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 166
II.C.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 171
II.C.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 175
II.C.2.1. Lietuvos mokslinėje literatūroje 175
II.C.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje bei kitų valstybių mokslinėje literatūroje 177
II.C.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje 182
II.C.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas 182
II.C.3.1. Nagrinėtos srities bylų analizė 185
II.C.3.2.1. Viešąjį interesą identifikuojantys kriterijai 185
II.C.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai 188
II.D. VIEŠASIS INTERESAS TERITORIJŲ PLANAVIMO IR STATYBŲ SRITYSE 197
II.D.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 197
II.D.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 197
II.D.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 203
II.D.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 210
II.D.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 210
II.D.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 211
II.D.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje 213
II.D.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas 213
II.D.3.2. Nagrinėtų bylų analizė 214
II.D.3.2.1. Viešąjį interesą identifikuojantys kriterijai 215
II.D.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai 219
II.E. VIEŠASIS INTERESAS VARTOTOJŲ APSAUGOS SRITYJE 228
II.E.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje 228

II.E.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje.....228
II.E.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje.....234
II.E.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje.....238
II.E.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje 238
II.E.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje 241
II.E.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje.....241
II.E.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas.....241
II.E.3.2. Nagrinėtos srities bylų analizė.....242
II.E.3.2.1. Viešąjį interesą identifikuojantys kriterijai.....242
II.E.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai 247
III. NAGRINĖTOS TEISMŲ PRAKTIKOS APIBENDRINIMAS REMIANTIS NURODYTOMIS PRIEIGOMIS IR VIEŠOJO INTERESO APIBRĖŽTUMO GAIRIŲ PATEIKIMAS 250
LITERATŪRA.....263
SUMMARY.....293

ĮVADAS

Teise ir teisingumu grindžiamos demokratijos kontekstas išlieka tas, kuriame žvelgtina į viešąjį interesą. Jo, kaip demokratinės valstybės kertinės kategorijos, apibrėžimo naujai, apibrėžimo vystymo (ang. *Redescribing*) paieškos moksliniame diskurse yra ir, tikėtina, bus tęsiamos. Ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu egzistuoja valstybių požiūrių skirtumai dėl interesų, kurie turėtų būti traktuojami kaip viešieji[1]. Reikia pripažinti, kad tai, jog viešojo intereso sampratos apibrėžimo klausimas nagrinėjamas iš įvairių skirtingų mokslinių disciplinų perspektyvų, natūraliai kyla iš fakto, kad terminas „viešasis interesas" stipriai veikia visuomenės kaip visumos funkcionavimą ir rodo, ar ir kokiu laipsniu visuomenė yra demokratinė[2]. Pritartina, kad išvystyto normatyvinio viešojo intereso potencialas kaip priešinimosi forma, nustatanti visuomenės dominuojančių grupių galios ribas, orientuojanti į demokratinius lūkesčius, siūlo svarbų argumentą išlaikyti kategoriją ir ją tobulinti[3]. Nors individo interesai tam tikrais atvejais privalo būti subordinuoti grupės interesams, demokratija paprasčiausiai nereiškia, kad daugumos požiūris visada turi būti viršesnis: turi būti pasiekta pusiausvyra, užtikrinanti teisingą ir tinkamą mažumos traktavimą, vengianti bet kokio piktnaudžiavimo dominuojančia pozicija[4]. Daugeliu atvejų viešasis diskursas sutelktas ne tik į tai, ar atitinkamas viešasis interesas buvo teisingai identifikuotas, bet ir į tai, ar

1 Valstybių požiūrių skirtumai pripažįstami egzistuojantys ir dėl to, kaip šie interesai turėtų būti institucionalizuoti ir įgyvendinami. Žr. *Komori T*. Introduction. *In*: Public Interest Rules of International Law. Towards Effective Implementation. T. Komori and K. Wellens (eds.). United States of America: The Ashgate International Law Series, Ashgate Publishing Company, 2009, p. 1.

2 *Mates P., Bartoň M*. Public Versus Private Interest – Can the Boundaries Be Legally Defined? *In*: Bělohlavek A. et Rozehnalová N (eds): CYIL – Czech Yearbook of International Law. Huntington (New York, USA): Juris Publiching Inc., 2011, Vol. II, p. 171.

3 *Feintuck M*. The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 30.

4 Europos Žmogaus Teisių Teismo, aiškinant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintą būtinumą demokratinėje visuomenėje kaip Konvencijos garantuojamų teisių ribojimo pagrįstumo pagrindą, išsakytas teiginys. *Chassagnou and others v. Franc*e, applications nos. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, § 112-113, Reports of Judgments and Decisions 1999-III. *Young, James and Webster v. the United Kingdom,* application no. 7601/76; 7806/77, § 63, A44.

tinkamai suderinti konfliktuojantys interesai[5]. Taigi mokslinio tyrimo objektu tampa ir privačių bei viešųjų interesų, ir kelių viešųjų interesų derinimo, siekiant jų pusiausvyros, situacijos.

Nagrinėjant, ar atitinkamas viešasis interesas buvo teisingai identifikuotas, ar tinkamai suderinti konfliktuojantys interesai, pažymima, kad viename pasirinkimų spektro gale būtų aplinkybės, kuriomis svarstymai dėl viešojo intereso tinkamo identifikavimo yra aiškūs iš konkrečių teisės aktų, o kitame – aplinkybės, kai viešieji interesai yra konfliktuojantys ir kai atitinkamas taikytinas jų svėrimas yra neaiškus. Pastaruoju atveju, nesant „teisingo" atsakymo, sprendimų priėmėjas turi didesnę judėjimo laisvę.[6] Teisėjas naudoja derinimą (derinimas (angl. *balancing*) – norminis procesas, kuriuo siekiama išspręsti konfliktuojančių vertybių susidūrimą[7]) kaip svarbiausią, be aiškinimo, savo darbo įrankį[8], tačiau reikia pripažinti, kad derinimo ir svėrimo (svėrimas (angl. *weighing*) – norminis aktas, kuriuo nurodoma tinkama principų vieta teisėje) aktai nepaneigia teisinės diskrecijos egzistavimo. Teisėjas pritaiko tokią diskreciją toms situacijoms, kai teisinė sistema patiria nesėkmę kitaip aiškindamasi konfliktuojančių vertybių ir principų santykinį socialinį statusą. Tačiau šiuo požiūriu svarbu nuo vieno kraštutinumo nepereiti prie kito: nors derinimas ir svėrimas visiškai nepaneigia teisminės diskrecijos, šios technikos taip pat nėra atviras kvietimas panaudoti diskreciją kiekvienoje byloje[9].

Reikia pripažinti, kad viešojo intereso samprata savo pobūdžiu yra nacionalinė, nulemta nacionalinių konstitucinių nuostatų, valstybėje vyraujančių politinių ideologijų, ekonominės padėties, visuomenėje vyraujančių įvaizdžių ir pan. „Viešasis interesas apibūdina tik visuomenės viduje svarbius dalykus. Viešasis interesas pasitelkiamas vertinti visuomenės narių ar jų grupių tarpusavio santykius, bet ne tos visuomenės santykius su kitomis visuomenėmis"[10]. „Kiekviena kultūra ir civilizacija, kiekviena istorinė epocha sukuria savitus poreikius bei juos tenkinančių vertybių sistemas"[11]. Kita ver-

5 *Wheeler Ch*. The Public Interest Revisited – We Know It's Important But Do We Know What It Means? Australian Institute of Administrative Law Forum, 2013, March, No. 72, p. 35 arba: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AIAdminLawF/2013/5.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

6 *Ibid.*

7 *Barak A*. Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje. Konstitucinė jurisprudencija. 2006, Nr. 1, p. 301.

8 *Ibid.*

9 *Barak A*. The Judge in a Democracy. New Jersey: Princeton University Press, 2008, p. 172.

10 *Mackonis A*. Individualistinė viešojo intereso sąvokos turinio analizė. Teisės problemos. 2009, Nr. 2 (64), p. 136.

11 B. Kuzmickas teigia, kad „poreikiai kyla tiek iš natūralios, tiek iš sociokultūrinės žmogaus prigimties, bet toks skyrimas yra sąlyginis, nes natūralieji poreikiai paprastai reiškiami ir tenkinami sukultūrintais pavidalais, o kultūrinės žmogaus reikmės, jo kūrybinės jėgos

tus, nacionaliniu lygmeniu, nors „įvairiems asmenims vertybės yra nevienodos svarbos, tačiau yra panašumų pripažįstant vienodas vertybes, nes bet kokios grupės individai susiduria su panašiais poreikiais ir panašiomis situacijomis“[12], o didžiausių krizių visuomenėje metu išlieka tam tikras pastovus elementas, kuris ir vadinamas esminėmis (sunkiai artikuliuojamomis) vertybėmis[13].

Pritariant viešojo intereso kategorijos ir jos naudojimo idėjai, sprendžiant klausimą, ar ir kokia apimtimi galima apibrėžti normatyvinį viešojo intereso modelį, reikia patvirtinti, kad šis modelis turėtų būti tam tikru laipsniu nulemtas istoriškai ir besisiejantis su šiuolaikiniu požiūriu į valstybę bei persipynęs su dominuojančiomis vertybėmis[14].

Atspindinti ketvirtąją konstitucionalizmo (kurio pagrindinė idėja – valdžios apribojimas siekiant apsaugoti asmens teises ir laisves) raidos pasaulyje bangą, įkūnijanti visuomenės poreikius, vadinamoji pototalitarinė, „naujųjų demokratijų“, Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucija ypač daug dėmesio skiria demokratiniams institutams, bendražmogiškų vertybių apsaugai[15]. Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, atspindi universalias, nekvestionuojamas vertybes, kuriomis ji grindžiama, – suvereniteto priklausymą Tautai, demokratiją, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimą bei jų gerbimą, pagarbą teisei bei teisės viešpatavimui, valdžios galių ribojimą, valdžios įstaigų priedermę tarnauti žmonėms ir atsakomybę visuomenei, pilietiškumą, teisingumą, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį[16]. Viešojo intereso samprata

---

savo ruožtu nėra atitrūkusios nuo natūraliosios, instinktyviosios jo individualybės dalies, ne vienu atžvilgiu yra joje įsišaknijusios“. Žr. *Kuzmickas B.* Vertybės kultūrų kontekstuose. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 10.

12 *Reuter E. B.* Social psycholog y. McGraw-Hill Publications in Sociology. 1934, p. 276. Cituota: *Ralys K.* Visuomenės vertybių analizė filosofijos, religijos, edukologijos kontekste. Pedagogika. Nr. 2011, p. 18 arba: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/101/ral17-23.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

13 Jas „[...] yra būtina skirti nuo atributyvinių vertybių, kurios dažnai vadinamos ir instrumentinėmis vertybėmis, nes vertinant pasitelkiami tam tikri empiriniai vertinimo instrumentai (pvz., ilgio vienetai vertinant medžių aukštį arba sprinterių bėgimo laikas ir pan.). Tad egzistuoja dvi kardinaliai besiskiriančios vertybių rūšys: esminės ir atributyvinės (instrumentinės). Neabejojama, kad atributyvinių vertybių yra daug, bet nesutariama, ar tą patį galima pasakyti apie esmines vertybes.“ *Kanišauskas S.* Vertybių erdvėlaikis: kaitos ir pastovumo problema. Filosfija. Sociologija. 2014, t. 25, Nr. 3, p. 169, 171.

14 *Feintuck M.* The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 25.

15 *Jarašiūnas E.* Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. Jurisprudencija. 2002, Nr. 30 (22), p. 49–54.

16 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, 2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai.

sietina su šiais esminiais visuomenės gyvenimo teisinio sutvarkymo pagrindais. Juo labiau kad priėmus Konstituciją siekta ilgam įtvirtinti tam tikra vertybių sistema pagrįstus teisinės tvarkos pagrindus, svarbiausius valstybiškai organizuotos bendruomenės santykių reguliavimo principus, ir ji vienu metu yra ir tos tvarkos atitinkamos raidos perspektyva; Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos nevienadienės vertybės leidžia šiam aktui virsti teise, peržengiančia konkretaus laikmečio socialinio gyvenimo realijas[17].

Visiškai pritartina įžvalgai, kad viešasis interesas yra daugiau socialinė negu teisinė kategorija, apimanti daugelį ir laiko tėkmėje kintančių visuomenės gyvenimo aspektų – ekonominius, politinius, socialinius, kultūrinius, dvasinius[18]; tai talpi ir, kaip ir šie aspektai, – dinamiška kategorija. Todėl Lietuvos įstatymų leidėjui sudėtinga ir kažin ar įmanoma pateikti bendrąjį *a priori*[19] viešojo intereso apibrėžimą[20] (ne *ad hoc*[21] įstatymo kontekste, kokių Lietuvoje priskaičiuojama keletas[22],[23]). Galint būti ir esant įvairių skirtingų mokslų atstovų nuomonių dėl šios kategorijos struktūros (elementų, kriterijų), kuri galėtų lemti / sudaryti šios kategorijos teisinį turinį[24], pažymėtina, kad Lietuvoje šią struktūrą išsamiau galima atskleisti ne iš norminių teisės

17 *Jarašiūnas E*. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. Jurisprudencija. 2009, 1 (115), p. 43.

18 *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas Lietuvoje. teisinis reglamentavimas: pasiekimai ir problemos. Pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje „Teisinės galimybės sprendžiant vartotojų ginčus Lietuvoje". Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2008 m. kovo 21 d. [žiūrėta 2015-08-15]. <http://vartotojuteises.lt/media/files/krivkos_pranesimas>.

19 Lot. – iš anksto; nepatikrinus faktų; neatsižvelgiant į patirtį (spręsti, daryti išvadą). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktuose vartojami terminai [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.lrkt.lt/lt/teisine-informacija/terminu-vertimai/teismo-aktuose-vartojami-terminai/342>.

20 T. y. tinkamą visoms be išimties socialinio gyvenimo sritims.

21 Lot. – esant konkrečiai situacijai; tik šiuo atveju; tik šį kartą. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktuose vartojami terminai [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.lrkt.lt/lt/teisine-informacija/terminu-vertimai/teismo-aktuose-vartojami-terminai/342>.

22 Apie juos nurodoma tolesniuose monografijos poskyriuose.

23 Nors vis dėlto bandymas pateikti bendrąją sąvoką buvo įtvirtintas Viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963 1 str. 2 d., šis projektas tobulintas; buvo pateiktas siūlymas iš esmės koreguoti suformuluotą viešojo intereso kategoriją įvedant kokybinius ir kiekybinius kriterijus. Žr. Lietuvos Respublikos Seimo nario Remigijaus Žemaičio 2012 m. balandžio 2 d. siūlymas dėl viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963 1 str. 2 d.: „Viešojo intereso gynimas šio įstatymo tikslais reiškia šio įstatymo 3 ir 4 straipsnyje nurodytų subjektų veiksmus inicijuojant civilinių ir administracinių bylų iškėlimą ir vedant šias bylas, kai į teismą kreipiamasi siekiant pašalinti teisės pažeidimus ar užkirsti jiems kelią ir ginant tai, kas objektyviai yra vertinga, reikšminga ir naudinga visuomenei."

24 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13, p. 49.

aktų tekstų (nors jie taip pat informatyvūs), o iš teismų praktikos. Nors „įstatymų leidžiamajai valdžiai yra suteikta teisė nustatyti viešojo intereso ribas konkrečiuose santykiuose“[25], teisės aktuose įtvirtinamas viešasis interesas, jo ribos ir įgyvendinimo garantijos[26], viešojo intereso sampratą formuoja ir teismai, jų praktika, jiems konkrečiu atveju, t. y. konkretaus ginčo atveju[27] identifikuojant viešąjį interesą, tad įstatymų leidėjas ir teismai šia prasme gali būti laikomi partneriais[28]. Konkrečias bylas sprendžiantys teismai taip pat priima sprendimus, ar tam tikras interesas turi būti laikomas viešuoju ir ginamas bei saugomas kaip viešasis interesas. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstituciniu Teismu, viešasis interesas yra toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia*, per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas[29]. Teismai sprendžia, ar yra viešasis interesas konkrečioje situacijoje, taigi tokiu mastu apibūdina viešąjį interesą ir todėl aktualus yra teismų praktikos ištyrimas. Demokratinėje valstybėje teismų praktika vaidina kertinį vaidmenį apibrėžiant viešąjį interesą; teismai turi interpretuoti viešąjį interesą siekdami apsaugoti didelę teisinių santykių įvairovę, ypač tuomet, kai susiduria konkuruojantys interesai[30].

Iš teismų praktikos išryškėja viešojo intereso sampratos turinys. Ši samprata grindžiama iš konstitucinių vertybių apsaugos reikšmės, vertės tam tikram subjektui – visuomenei ar jos daliai išplaukiančia kryptimi, kuri dažnai abstrakčiausiai pateikiama formuluojant viešojo intereso suvokimą teismų praktikoje[31]. Patvirtintina, kad teismai nustato ne tik teisinį, bet ir socialinį

25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas.

26 *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas Lietuvoje. teisinis reglamentavimas: pasiekimai ir problemos. Pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje „Teisinės galimybės sprendžiant vartotojų ginčus Lietuvoje“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2008 m. kovo 21 d. [žiūrėta 2015-08-15]. <http://vartotojuteises.lt/media/files/krivkos_pranesimas>.

27 *Gečaitė V*. Viešojo intereso samprata civiliniame procese. Justitia. 2006, Nr. 2 (60), p. 71.

28 Apskritai apie jų kaip partnerių veiklą išsamiau žr. *Latvelė R*. Teisėjas kaip įstatymų leidėjo partneris, arba keli teoriniai požiūriai į teisėjo vaidmenį aiškinant teisę. Parlamento studijos. 2011, Nr. 10 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_teise_2.htm>.

29 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

30 *Mates P., Bartoň M*. Public Versus Private Interest – Can the Boundaries Be Legally Defined? *In*: Bělohlavek A. et Rozehnalová N (eds): CYIL – Czech Yearbook of International Law, Huntington (New York, USA): Juris Publiching Inc., 2011, Vol. II, p. 171.

31 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje pripažįstama, kad viešasis interesas, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymą, paprastai turėtų būti suvokiamas kaip tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai [...]. Žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą ginančių subjektų skundus (prašymus) apibendrinimas. Pritarta Lietuvos

viešojo intereso turinį; be formalių teisinių standartų, teismams tenka vadovautis tikslingumo, ekonomiškumo, naudingumo ir pan. kriterijais, t. y. vienoms vertybinėms nuostatoms teikti pirmenybę prieš kitas; taigi jie sprendimą priima, vertina tik atsižvelgdami į visas turinčias reikšmės aplinkybes[32]. Jiems priimant sprendimus paisytina reikalavimo dėl motyvuoto teismo sprendimo: „[...] tais atvejais, kai sprendimą, ar tam tikras interesas turi būti laikomas viešuoju ir ginamas bei saugomas kaip viešasis interesas, turi priimti bylą sprendžiantis teismas, būtina tai motyvuoti atitinkamame teismo akte. Priešingu atveju kiltų pagrįsta abejonė, kad tai, kas teismo yra ginama ir saugoma kaip viešasis interesas, iš tikrųjų yra ne viešasis, bet privatus tam tikro asmens interesas“[33]; „kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. [...] iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija“. Turint tai omenyje, reikia išsiaiškinti, kokią, kiek išsamią motyvaciją pasitelkia Lietuvos teismai, nagrinėdami su viešojo intereso gynimu susijusias bylas.

Pažymėtina, kad iki šiol ilgalaikėje perspektyvoje nebuvo nuodugniau bei tarpdisciplininiu požiūriu[34] analizuota, kokius kriterijus identifikuodami viešąjį interesą savo praktikoje taiko teismai, kokie argumentai lemia, kad pirmenybė būtų teikiama viešajam interesui privačių interesų atžvilgiu arba vienam iš viešųjų interesų esant kelių viešųjų interesų sandūrai. Šis tyrimas kelia tokį tikslą. Siekiant jo, nustatyti keli uždaviniai: 1) atlikti viešojo intere-

vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2009 m. kovo 18 d. pasitarime. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2008 m. rugsėjis–gruodis, Nr. 16.

32 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, 13, p. 51.

33 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas, 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas.

34 Nors paminėtina tarpdisciplininė publikacija – Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika. Rinktinė. Vilnius, 2012 (taip pat: <http://files.lrinka.lt/Viesojo_intereso_veidai_2012/Viesojo_intereso_veidai.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]). Joje teismų praktika nenagrinėta ilgalaikėje perspektyvoje.

so sampratos, kriterijų ir prioritetų tyrimą, apžvelgiant mokslinę literatūrą, teisinį reguliavimą ir užsienio valstybių patirtį; 2) išsiaiškinti viešojo intereso suvokimą Lietuvos visuomenėje, atliekant sociologinę apklausą, taip pat išsiaiškinti Lietuvos teisėjų ir prokurorų viešojo intereso supratimą, atliekant jų apklausą; 3) susisteminti aukščiausiosios grandies teismų (Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Vyriausiojo administracinio teismo), taip pat Apeliacinio teismo ir apygardų teismų (bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų) praktiką sprendžiant bylas, susijusias su viešojo intereso gynimu; 4) teismų praktiką apibendrinti remiantis teisine, ekonomine, politologine ir sociologine prieigomis; 5) pateikti viešojo intereso apibrėžtumo Lietuvos teisėje gaires.

Lietuvos mokslininkų, nagrinėjančių viešojo intereso atpažinimo kriterijų klausimą teismų praktikoje, tyrimuose teismų praktika nagrinėjama fragmentiškai, išskiriant pavienius (ar šiek tiek gausesnius) tam tikrų bylų situacijų pavyzdžius (Z. Namavičius ir S. Stačiokas[35], V. Gečaitė[36], J. Gumbis[37], E. Krivka[38], E. Kūris[39], E. Monkevičius[40], E. Šileikis[41]). Neretai konstatuojama, kad kriterijai yra vertybiniai, nepakankami nustatant viešąjį interesą kiekvienu atveju naujų aplinkybių kontekste ir dažniausiai tuo apsiribojama, plačiau jų neaptariant. Ko gero, reta išimtis – J. Lankelio ir E. Klimo mokslo straipsnis, publikuotas rengiant šią monografiją. Jame autoriai, remdamiesi teisės doktrina ir teismų praktika, identifikuoja teisinius kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų galima nustatyti viešojo intereso buvimo faktą. Vis dėlto straipsnyje

35 *Namavičius Z., Stačiokas S.* Viešųjų ir privačių interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas. Iš: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 7-oji konferencija. 2002. Buvusi prieiga internetu negalima šios monografijos publikavimo metu.

36 *Gečaitė V.* Viešojo intereso samprata civiliniame procese. Justitia. 2006, Nr. 2 (60).

37 *Gumbis J.* Public Interest: Problem of conceptualisation. Socialiniai mokslai. 2006, Nr. 1 (51).

38 *Krivka E.* Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. Jurisprudencija. 2007, t. 10 (100); *Krivka E.* Viešojo intereso gynimas Lietuvoje. Teisinis reglamentavimas: pasiekimai ir problemos. Mokslinė praktinė konferencija „Teisinės galimybės sprendžiant vartotojų ginčus Lietuvoje". Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2008 m. kovo 21 d.; *Krivka E.* Viešojo intereso gynimas civiliniame procese. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.

39 *Kūris E.* Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, 13.

40 *Monkevičius E.* Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčuose. Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 1 (1).

41 Pvz., *Šileikis E.* Savivaldos teisė: aktualūs aiškinimo ir įgyvendinimo klausimai. Teisė. 2002, t. 42, kitos autoriaus publikacijos.

fragmentiškai analizuojama teismų praktika, daugiausia – naujausi aukščiausiųjų instancijų Lietuvos teismų, taip pat tarptautinių teismų, sprendimai[42].

Reikia taip pat pažymėti, kad mokslo darbuose neapibendrinami teismų praktikoje nuosekliai byla po bylos vystomi viešojo intereso atpažinimo sprendiniai. Teismų praktika tik retais atvejais nagrinėjama galimais viešojo intereso teorinės sampratos aspektais (E. Trumpulis[43], J. Gumbis[44], J. Lankelis ir E. Klimas[45]). Pasitelkiama teismų praktika – rečiau tarptautinių teismų (Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Teisingumo Teismo[46]) ir dažniausiai – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (E. Kūris[47], V. Nekrošius[48], E. Šileikis[49] ir kt.), tačiau trūksta nacionalinių aukščiausiosios instancijos bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) ilgalaikės jurisprudencijos visumos nagrinėjimo, nustatant ir susisteminant kriterijus, pagal kuriuos interesas priskiriamas viešojo intereso kategorijai, siekiant atsekti viešojo intereso subjektų ir objektų apibrėžtumo dėsningumus.

42 Tam tikra prasme šiame kriterijų identifikavimo kontekste galima nurodyti ankstesnį nei pastarasis apibūdintas G. Makauskaitės darbą „Viešojo intereso balansas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1049/2001 kontekste" (Teisė. 2010, t. 77), kuriame autorė apibendrina nurodyto teisės akto ir Europos Teisingumo Teismo išskirtus veiksnius, galinčius turėti reikšmės viešojo intereso testui, derinant viešąjį interesą su kitais interesais, teisėmis ir principais Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1049/2001, nustatančio visuomenės teisę susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais, kontekste, pateikdama nebaigtinį tokių veiksnių, aspektų sąrašą.

43 *Trumpulis U*. Individual Interests as a Foundation of Public Interest. Societal studies. 2010, Vol. 2, No. 6; *Trumpulis U*. Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacijos (soc. mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011) santrauka [žiūrėta 2015-08-15]. <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/administracines_teises_ir_proceso_katedra/Disertaciju_santraukos/Trumpulio%20disert%20santrauka.indd.pdf>.

44 *Gumbis J*. Public Interest: Problem of conceptualisation. Socialiniai mokslai. 2006, Nr. 1 (51).

45 *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 2014, 21 (1).

46 *Gumbis J*. Public Interest: Problem of conceptualisation. Socialiniai mokslai, 2006, Nr. 1 (51); *Makauskaitė G*. Viešojo intereso balansas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1049/2001 kontekste. Teisė. 2010, t. 77.

47 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, 13.

48 *Nekrošius V*. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina. Jurisprudencija. 2012, Nr. 19 (3).

49 *Šileikis E.* Savivaldos teisė: aktualūs aiškinimo ir įgyvendinimo klausimai. Teisė. 2002, t. 42. Taip pat žr.: *Šileikis E.* Alternatyvi konstitucinė teisė (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas). Vilnius, 2005; *Šileikis E.* Viešasis interesas ir teisėti lūkesčiai politinių partijų finansavime: bendrieji ir specifiniai aspektai. Teisės problemos. 2015, Nr. 1 (87).

Todėl pasirinkta nuosekliai nagrinėti ilgo laikotarpio teismų praktiką 2006[50]–2014 m. teismų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, taip pat įvairių instancijų – aukščiausiosios grandies teismų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) ir Lietuvos apeliacinio teismo ir apygardų teismų (bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų) spręstose konstitucinės justicijos, civilinėse ir administracinėse bylose, kuriose iškyla viešojo intereso įgyvendinimo, apsaugos ir gynimo klausimai, šią plačią tyrimo medžiagą apribojant, kaip toliau matoma ir pagrindžiama, tam tikromis teisinių santykių sritimis[51]. Šiame kontekste nepamirština iniciatyva apibendrinti specializuotų teismų bylų praktiką nagrinėjamoje srityje – tai 2009 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pateikta administracinių teismų 2004–2009 m. praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą ginančių subjektų skundus (prašymus), sisteminė analizė[52]. Kaip tyrime nagrinėjamos temos teisinės praktikos sisteminimo pavyzdžius taip pat reikia turėti omenyje 2014 m.[53] prokurorams išleistas rekomendacijas bei 2011–2012 m. išsamesnius apibendrinimus dėl prokurorų veiklos viešojo intereso gynimo srityje[54].

50 Riba, nuo kurios pasirinkta tirti teismų sprendimų argumentus, susijusius su viešuoju interesu, siejama su įžvalga, kad nuo 2006 m. teismai jau buvo suformulavę tam tikrą kiekį nagrinėjamai temai aktualių, „naujai" priimtų teisės aktų taikymo praktikos. Iš tokių „naujai" priimtų teisės aktų nurodytini: Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo pagrindu priimtas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, išskyrus tam tikras išimtis, įsigaliojęs nuo 2001 m. liepos 1 d. bei Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. vasario 28 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo pagrindu patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, įsigaliojęs nuo 2003 m. sausio 1 d.

51 Pažymėtina, kad procesiniai viešojo intereso gynimo (t. y. tik teisinių priemonių taikymo pažeidus šį interesą klausimai), pvz., sprendimų bylose dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (reikalavimo užtikrinimo priemonių), kai jas taikant galėjo būti pažeistas viešasis interesas, klausimų, kokiais atvejais ir tvarka įgaliotos institucijos ar įgalioti pareigūnai gali ginti viešąjį interesą, nagrinėjimas, suteikia papildomos informacijos viešojo intereso nagrinėjamoje srityje atpažinimo temai tirti, tačiau į šiuos klausimus šis tyrimas nėra tiesiogiai nukreiptas, todėl toks nagrinėjimas atliekamas tik rezervuotai.

52 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą ginančių subjektų skundus (prašymus), apibendrinimas. Pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2009 m. kovo 18 d. pasitarime. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2008 m. rugsėjis–gruodis, Nr. 16.

53 2014 m. sausio 31 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu Nr. I-25 „Dėl rekomendacijų dėl viešojo intereso gynimo patvirtinimo" patvirtintos „Rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo" [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspVie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>.

54 Pvz., Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. sausio 31 d. pažyma Nr. 17.3.-9 „Apie prokurorų veiklą ginant viešąjį interesą per 2011 metus". Taip pat

Vis dėlto, nors ordinariniai[55] Lietuvos teismai yra sisteminę kai kurią su viešojo intereso sampratos apibrėžtumu susijusią praktiką[56] ir nors prokurorai gali remtis rekomendacijomis ir apibendrinimais viešojo intereso gynimo srityje, Lietuvos teismų bylų praktika nuosekliai neanalizuota argumentų, kurie lemia pirmenybės viešajam interesui suteikimą, požiūriu. Prioritetines viešojo intereso sritis tik tam tikrų teisinių santykių grupių atveju (aplinkosaugos ginčuose), remdamasis ir teismų praktikos pavienių bylų analize, apibendrina E. Monkevičius[57]. Susitelkdamas į administracinių teismų bylų praktiką, viešojo intereso atpažinimo temą nagrinėja U. Trumpulis[58]. Teismų

---

susiję su atskiromis teisinės praktikos sritimis, kurios yra tiriamos šioje monografijoje: Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. vasario 7 d. prokurorų veiklos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje 2011 metais apibendrinimas ir analizė Nr. 17.3.-21; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. vasario 7 d. apibendrinamoji pažyma Nr. 17.3.-19 „Apie prokuratūrų veiklą ginant viešąjį interesą gamtos apsaugos srityje 2011 metais"; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. vasario 7 d. „Prokurorų veiklos ginant viešąjį interesą nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje bei ginant valstybės turtinius interesus 2011 metais apibendrinimas" Nr. 17.3.-18 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspVie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>.

55 Šis terminas vartojamas apibūdinti bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismams.

56 Aukščiausiųjų instancijų teismų yra pateikta ir atskirų su viešuoju interesu susijusios teisinės praktikos sričių, kurios yra tiriamos šioje monografijoje, apibendrinimų: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų aprobuotas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2014 m. liepa–gruodis, Nr. 28; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2010 m. vasario 24 d. pasitarime aprobuotas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant statybos teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2009 m. liepa–gruodis, Nr. 18; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. birželio 30 d. aprobuotas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant teritorijų planavimą reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2009 m. sausis–birželis, Nr. 17; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2005 m. 11 24 d. pasitarime aprobuotas Teismų praktikos administracinėse bylose dėl nuosavybės teisių atkūrimo apibendrinimas ir teisės taikymo rekomendacijos. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, 2005 m. liepa–gruodis, Nr. 8; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga. Teismų praktika, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Nr. 30; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 28 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai). Teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Nr. 33.

57 *Monkevičius E.* Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčuose. Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 1 (1).

58 *Trumpulis E*. Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacija (socialiniai mokslai, teisė 01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

praktikos apibrėžiant viešąjį interesą bendrosios tendencijos aptariamos E. Klimo[59], E. Brazdeikio[60].

Taigi mokslo darbuose nepateikiama iš ilgalaikės praktikos susistemintų orientyrų, kurie lemtų, kas galėtų būti vertinama priimant sprendimą ginti viešąjį interesą. Nors teisės doktrinoje jau senokai pripažįstamas kriterijų, kuriais remiantis būtų galima užtikrinti vienodą viešojo intereso sąvokos aiškinimą, poreikis[61]. Kriterijų poreikis įžvelgiamas ir valstybės institucijų ataskaitose, antai Valstybės kontrolės ataskaitoje nustatytas apibrėžties per viešojo intereso kriterijus poreikis[62].

Tad užsibrėžtas šio tyrimo tikslas – ištirti, kokiais kriterijais bei prioritetais vadovaujamasi Lietuvos teisėje identifikuojant viešąjį interesą bei teikiant jam pirmenybę privačių interesų atžvilgiu arba vienam iš viešųjų interesų esant kelių viešųjų interesų sandūrai, atliekant lyginamąjį tarpdisciplininį mokslinės doktrinos, teisinio reguliavimo ir teismų praktikos tyrimą. Tyrimo autoriai, remdamiesi prielaida, kad reikalingas ir įmanomas didesnis viešojo intereso apibrėžtumas Lietuvos teisėje, nagrinėjamą viešojo intereso atpažinimo temą, ieškodami viešojo intereso sampratos apibrėžtumo apimties, ėmėsi nagrinėti dviem kryptimis – kriterijų (elementų, požymių, pagal

59 *Klimas E*. Ar viešojo intereso gynimas ir nuosavybės teisių apsauga gali harmoningai derėti? *In*: Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika. Rinktinė. Vilnius. 2012 (taip pat: <http://files.lrinka.lt/Viesojo_intereso_veidai_2012/Viesojo_intereso_veidai.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]; *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 2014, 21 (1).

60 *Klimas E., Brazdeikis E*. Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas. Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

61 Pvz., E. Krivka, analizuodamas viešojo intereso apibrėžtumo problemą civilinio proceso teisėje ir praktikoje, teigia, kad „civilinio proceso teisės normose įtvirtintos viešojo intereso sąvokos įstatymų leidėjas ne tik nepaaiškina, bet ir neįtvirtina jokių objektyvių kriterijų arba norminių požymių, kuriais remdamiesi galėtume užtikrinti vienodą šios sąvokos aiškinimą. Todėl viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumas yra labai sudėtinga civilinio proceso įstatymų aiškinimo ir taikymo problema“. *Krivka E*. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. Jurisprudencija. 2007, t. 10 (100), p. 15.

62 2014 m. gegužės 23 d. Valstybinio audito ataskaitoje Nr. VA-P-40-1-6 „Viešojo intereso gynimo organizavimas“, remiantis valstybės institucijų, kurioms audituojamu laikotarpiu įstatymuose buvo nustatyti įgaliojimai kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo, apklausos rezultatais, teigiama, kad teisės aktuose nustatyti viešojo intereso kriterijai padėtų šioms institucijoms lengviau nustatyti viešojo intereso pažeidimus; „jeigu įstatymuose būtų nustatyta, kas sudaro viešąjį interesą, ir kitų valstybės institucijų veiklos srityse, tai padėtų sumažinti viešojo intereso pažeidimų neidentifikavimo arba netinkamo identifikavimo riziką, taip pat efektyviau panaudoti išteklius viešajam interesui ginti“ [žiūrėta 2015-08-15]. <https://vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2>. Iš teisės praktikų juntamas viešojo intereso sampratos apibrėžtumo poreikis Lietuvoje atskleistas ir iš kitų jų apklausų, žr., pvz., *Kavoliūnaitė-Ragauskienė E*. Teisės mokslo tyrimų poreikis ir perspektyvos Lietuvoje. Mokslo studija. Vilnius, 2013 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.teise.org/data/Teises_mokslo_tyrimu_poreikis.pdf> ; taip pat ir iš šio tyrimo.

kuriuos atpažįstamas viešasis interesas) ir prioritetų (argumentų, kurie lemia pirmenybės viešajam interesui suteikimą)[63]. Nurodytos kryptys leidžia ne tik siekti atpažinti viešojo intereso turinį, bet ir gelbsti ieškant sprendimo nagrinėjant viešųjų ir privačių interesų sankirtų situacijas.

Taigi tyrimo naujumas pasireiškia ne tik pasirinktais kertiniais tyrimo šaltiniais – išsamia įvairių Lietuvos teismų sprendimų analize, bet ir jo kompleksiškumą atspindinčiu tarpdisciplinišku šių sprendimų nagrinėjimu. Apskritai reikia pritarti teiginiui, kad teisės mokslų atstovai yra mažai prisidėję prie konceptualių viešojo intereso sampratos paaiškinimų – teorijų – plėtros, nors šio įvairiai įvardijamo intereso terminu jie remiasi neretai ir ji buvo ir tebėra svarbi plačiu mastu – ir kontinentinės, ir anglosaksų teisės tradicijos valstybėse. Atsižvelgiant į tai, kad viešojo intereso sampratos ištakos siekia politinės filosofijos užuomazgų laikus, kad ginčus dėl šio intereso sampratos irgi išplėtojo ir didžiausią indėlį į šiuos ginčus įnešė politikos mokslo atstovai ir ekonomistai[64], tyrimas pradedamas vadintina bendrąja dalimi „Viešojo intereso atpažinimo prieigos“, nes jame gana plačiai dėstomos šių mokslų atstovų pozicijos ir tolesnis tyrimo duomenų vertinimas šių disciplinų aspektais. Pasitelkiamos skirtingos viešojo intereso sampratų apibrėžtumo kryptys; nagrinėjamas viešasis interesas kaip vertybė, jo turinys ir santykis su kitomis vertybėmis politikos mokslo idėjų kontekste; dėstomas viešojo intereso sampratos konkretinimas liberalizmo ir komunitarizmo politinių teorijų idėjų kontekste. Kadangi liberalams būdingo viešojo intereso kaip privačių interesų sąveikos požiūrio ištakos siekia utilitarizmo idėjas, viešojo intereso sampratos apibrėžties klausimas nagrinėjamas utilitaristinių teorijų – ekonominės teisės analizės pamato – kontekste, atskleidžiant bendruomeninės naudos apskaičiavimo konkretinimą. Siekiama įvertinti galimybę utilitarizmo teorijas taikyti teisminėje praktikoje kaip viešojo intereso identifikavimo kriterijų bei individualių ir viešųjų interesų derinimo būdą. Taip pat pateikiami konstitucinės jurisprudencijos teisinės analizės rezultatai. Šios jurisprudencijos nagrinėjimas tyrimo „bendrojoje dalyje“ pagrindžiamas ir atitinkamame monografijos poskyryje išdėstytais pagrindais, pabrėžiama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisės aiškinimo ir teisinio samprotavimo speci-

63 Nurodytų teismų sprendimai nagrinėjami jų argumentavimo prasme kaip tam tikras rezultatas, argumentų visuma (t. y. prielaidų visuma bei iš šių prielaidų išvedamas tvirtinimas). *Mackuvienė E*. Teisinis samprotavimas: argumentacinis metodologinis požiūris. Teisė. 2009, t. 70, p. 109.

64 *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 9–10.

fika nuo ordinarinių teismų dėl jo jurisprudencijai būdingesnės teisės aiškinimo metodologijos.[65]

Šioje tyrimo „bendrojoje dalyje" taip pat išdėstytas sociologinis tyrimo aspektas papildo nurodytuosius, suteikia pagrindą dar įvairiapusiškesniam ir išsamesniam tyrimo objekto nagrinėjimui. Be sociologijos mokslo idėjų apie viešąjį interesą, tyrimui naudojami empiriniai duomenys, gauti atlikus dvi apklausas, – Lietuvos gyventojų, siekiant išsiaiškinti visuomenės nuostatas viešojo intereso atžvilgiu, taip pat atskleistas teisės praktikų – Lietuvos teisėjų ir prokurorų – viešojo intereso supratimas, jų nuomonė apie praktikoje naudojamus viešojo intereso kriterijus, prioriteto viešajam interesui skyrimo aplinkybes, atlikus jų apklausą.

Remiantis projekto dalyvių analizuota moksline literatūra, Lietuvos teisiniu reguliavimu, užsienio valstybių praktikos pavyzdžiais, pirmine Lietuvos teismų praktikos analize, šioms apklausoms tyrimo bendraautorių parengti du klausimynai.

Pagal Lietuvos gyventojų apklausai parengtą 28 klausimų[66] klausimyną visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus" 2013 m. spalio 4–14 d. atliko reprezentatyvią 1 002 Lietuvos gyventojų (18 m. ir vyresnių) apklausą. Apklausos būdas – interviu respondento namuose. Atrankos metodas – daugiapakopė, tikimybinė apklausa; respondentų atranka parengta taip, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas turėtų vienodą tikimybę būti apklaustas. Apklausa vyko 19 miestų ir 30 kaimų. Apklausos „Požiūris į viešąjį interesą Lietuvoje" tikslas buvo surinkti sociologinę informaciją apie viešojo intereso suvokimą Lietuvos visuomenėje.[67]

Taip pat, remiantis projekto dalyvių analizuota moksline literatūra, Lietuvos teisiniu reguliavimu, užsienio valstybių praktika, nagrinėta teismų

65 O bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų teisiniame samprotavime teisininkų praktikų veikloje ryškesni argumentaciniai aspektai – argumentų pozicijų lyginimas, priėmimas ar atmetimas, nuginčijamumas, auditorijos veiksnys ir pan. *Mackuvienė E*. Teisinis samprotavimas: argumentacinis metodologinis požiūris. Teisė. 2009, t. 70, p. 116. Autorė, nurodydama teiginį, kad teisės interpretavimas yra teisės esmės nustatymo epicentras, teigia, kad svarbu netapatinti teisės aiškinimo su plačiau suprantamu teisiniu samprotavimu, o teisės aiškinimo metodų nelaikyti vieninteliais teisinio samprotavimo metodais. *Ibid.*, p. 104.

66 Iš jų: 1 klausimas atviro tipo, 9 klausimuose greta struktūruotų atsakymų buvo pateikta galimybė respondentui pasirinkti įrašyti savo atsakymą.

67 Apklausos rezultatai, remiantis statistine duomenų analize, išdėstyti dr. S. Nikarto parengtame mokslo straipsnyje „Public Interest According to Lithuanian Population: Awareness and Involvement in its Protection". Žr. Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe. 2014, Vol. 5, No. 2.

jurisprudencija, parengtas antrasis – 24 klausimų klausimynas[68] teisės praktikų apklausai. Pagal šį klausimyną „Vilmorus" 2014 m. gegužės 12 d.–liepos 15 d. apklausė 363 Lietuvos teisėjus ir prokurorus. Apklausa atlikta, naudojant mišrios apklausos būdą. Šių respondentų grupių pasirinkimą lėmė tai, jog tai yra pareigūnai, kurie teisės taikymo praktikoje susiduria su viešojo intereso gynimo klausimais. Apklausti 363 respondentai, iš jų 197 teisėjai ir 166 prokurorai. Respondentai suskirstyti pagal atstovaujamos institucijos rūšį ir teisinio darbo patirtį. Daugiausia apklaustųjų teisėjų atstovavo bendrosios kompetencijos žemesnės instancijos teismams – 27,5 proc., aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismo teisėjų – 17,6 proc., aukščiausios instancijos teismo – 4,4 proc. teisėjų. Apklausoje dalyvavo 16 (4,4 proc.) specializuoto aukštesnės instancijos teismo ir 1 specializuoto aukščiausiosios instancijos teismo teisėjas. Tyrime dalyvavo po lygiai apylinkės ir apygardos prokurorų (po 22,9 proc.)[69].

Lietuvos gyventojų ir teisės praktikų apklausos rezultatai tyrimui aktualūs, nes apklaustieji yra visuomenės nariai. Kita vertus, teisės praktikų požiūris leidžia atkleisti jų, kaip teisės taikytojų ir aiškintojų, poziciją dėl viešojo intereso sampratos, jos taikymo. Monografijoje šių apklausų duomenys analizuojami ir lyginami.

„Bendrosios dalies" dėstymas padeda pagrindą nurodytų teismų praktikos analizei. Tad pereinama prie kitos didelės tyrimo dalies – „Viešojo intereso atskirose teisinių santykių srityse teisinė analizė", sąlyginai galimos pava-

68 Iš jų: 1–3 klausimai atviro tipo, daugelyje kitų klausimų formuluočių greta struktūruotų atsakymų buvo pateikta galimybė respondentui pasirinkti įrašyti savo atsakymą.

69 Monografijos autorių planuota apklausos bendrovės prašyti apklausti didesnį ir aukštesnių instancijų teismų teisėjų bei didesnį ir aukštesnės instancijos prokuratūrų prokurorų skaičių. Apklaustųjų teisėjų korpusą turėjo sudaryti teisėjai iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, penkių didžiųjų Lietuvos miestų bendrosios kompetencijos ir specializuotų apygardos teismų, taip pat Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir penkių didžiųjų Lietuvos miestų apygardų prokuratūrų prokurorai. Išvardyti teisėjai ir prokurorai daugiausia susiduria su viešojo intereso gynimo bylomis ir išvardytų prokuratūrų prokurorai specializuojasi gindami viešąjį interesą. Tačiau atliekant apklausą į apklausiamųjų ratą buvo įtraukti ir penkių didžiųjų Lietuvos miestų apylinkių teismų teisėjai, ir penkių didžiųjų Lietuvos miestų apylinkių prokuratūrų prokurorai. Pastarieji įtraukti dėl kelių priežasčių: gana didelė apklausiamųjų dalis atsisakė atsakyti į anketos klausimus, motyvuodami tai dideliu užimtumu, laiko stoka. Dėl didelio atsisakymų skaičiaus palyginti nedidelėje prokurorų ir teisėjų populiacijoje (ypač aukštesnės instancijos teismuose ar aukštesnio lygmens prokuratūrose, kur atitinkamai yra mažiau darbuotojų) buvo sunku užtikrinti apklausos reprezentatyvumą. Atsižvelgiant į šią problemą, buvo atlikta tikslinė netikimybinė atranka, kurioje buvo siekiama kiek įmanoma užtikrinti panašų respondentų pasiskirstymą, atsižvelgiant ir į visą generalinę aibę, ir į prokurorų bei teisėjų skaičiaus pasiskirstymą teismų ir prokuratūros institucijų struktūriniuose padaliniuose.

dinti „specialiąja“ / „specializuota“ ne tik dėl to, kad joje atliekamas išsamus pasirinktos nagrinėti teismų praktikos tyrimas, bet ir dėl to, kad nagrinėjamos penkios konkrečios viešojo intereso pasireiškimo sritys.

Tokios „specialiosios“ / „specializuotos“ dalies poreikis kilo pirmajame tyrimo etape 2013 m. tyrėjams panagrinėjus Lietuvos ir kitų valstybių mokslinę literatūrą, Lietuvos teisinį reguliavimą, kitų valstybių praktiką, suvokus viešojo intereso apraiškų platumą. Tuomet nuspręsta, kad tiriamąjį objektą daugiau tiriant ilgalaikėje besikeitusioje teismų praktikos retrospektyvoje (kaip nurodyta, 2006–2014 m. laikotarpiu) tai nuosekliau ir nuodugniau padaryti padėtų kelios konkrečios viešojo intereso sritys. Pasirinkta nagrinėti viešąjį interesą penkiose srityse: nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo; nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos; aplinkos apsaugos; teritorijų planavimo ir statybų; vartotojų apsaugos[70]. Pasirinktos sritys leidžia suteikti viešojo intereso sampratos tyrimui konkretumo. Išskirtos sritys atspindi žmonių interesų veikimo sričių įvairią ir plačią aprėptį, jų specifiką dėl susiklostančių teisinių santykių ypatumų, kurie monografijoje konkrečiau atskleidžiami atskiruose jos poskyriuose.

Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje, kuri yra ir teisės taikymui aktualus Konstitucijos aiškinimo šaltinis, visos tyrime išskirtosios sritys susietos su aiškinimu per viešojo intereso sampratą, remiantis konstituciniu įtvirtinimu (trumpai tariant, antai viešasis interesas nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje – su Konstitucijos 23 str., 47 str., 54 str., viešasis interesas nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje – su 42 str. 2 d., 23 str., 47 str., 54 str., viešasis interesas aplinkos apsaugos srityje, viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybų srityse – su 23 str., 47 str., 54 str., viešasis interesas vartotojų apsaugos srityje – su 46 str. 5 d. ir visos išvardintosios sritys – su kitomis susijusiomis Konstitucijos nuostatomis). Išskirtųjų sričių sąsajumas monografijoje patvirtinamas jose pasireiškiančiais interesų konfliktais, šių konfliktų sudėtingumu dėl jų susipynimo[71] (dėl to ir teisinio reguliavimo dinamiškumo). Nagrinėjamose srityse kylantys teisiniai teisminiai ginčai tampa kompleksiški ir dėl jiems taikomų tarptautinės teisės normų, jas aiškinančių tarptautinių teismų jurisprudencijos, pvz., aplinkos apsaugos, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityse aiški tarptautinė dimensija dėl Lietuvos valstybės tarptautinių įsipareigojimų. Tuo pasižymi ir kitos nagrinėjamos sritys, nors šiuo atžvilgiu (ir kitais atžvilgiais, atskleidžiamais

70 Tad tyrimu nepateikiamas požiūris apie visas galimas viešojo intereso sritis, visus konkrečių santykių viešuosius interesus. Juo labiau neginčytina, kad viešojo intereso kategorija galimai aprėpia beveik visas visuomeninių santykių sritis.

71 Šis sąsajumas, kaip bus matoma iš atskirų monografijos poskyrių, buvo ir iššūkis monografijos autoriams.

monografijoje) šiek tiek skirtinga padėtis dėl nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srities (nors teismų sprendimų argumentavimo šaltinių analizė parodė, kad priimdami šios srities sprendimus teismai naudoja tarptautinių teismų precedentus, tarptautinę teisę).

Monografijos autorių įvertinta tai, kad viešojo intereso atpažinimo problemą nagrinėjant šiomis atskiromis sritimis atsiranda galimybė viešojo intereso sampratą atskleisti iš šių sričių „susikirtimų", šių sričių „paribiuose", o iš jų gali būti išsamiau nustatomi sprendimų argumentai dėl prioritetų (prioritetai), teikiami vienam iš kelių susiduriančių viešųjų interesų arba viešiesiems interesams susiduriant su privačiais interesais ir tai leidžia tinkamiau atskleisti nagrinėjamą tyrimo objektą.

Minėtų sričių pasirinkimas nulemtas ir teisinės praktikos krypčių, apibendrintų būtent tyrime išskirtų viešojo intereso sričių nemenkos sukauptos praktikos pagrindu. Antai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pateikęs apibendrinimus dėl šių viešojo intereso sričių: statybos teisinių santykių, teritorijų planavimo, nuosavybės teisių atkūrimo. Peržiūrėjus pastarųjų metų Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros veiklos ginant viešąjį interesą rezultatus, prioritetinėmis laikomos šios iš pasirinktų nagrinėti viešojo intereso gynimo sričių: nuosavybės teisių atkūrimo, statybų ir teritorijų planavimo, gamtos apsaugos[72].

Pažymėtina, kad pasirinkimas tirti konkrečias viešojo intereso pasireiškimo sritis patvirtinamas ir monografijos rengimo laikotarpiu publikuotame E. Klimo ir J. Lankelio mokslo straipsnyje[73], nors bandymų tirti viešojo intereso sampratą atskiromis įvairiomis teismų praktikos sritimis Lietuvoje būta ir 2006 m.[74]

72 Žr. išnaša Nr. 54.

73 Teigiama, kad: „Taigi įstatymų leidėjui nepateikus viešojo intereso kategorijos apibrėžties (nepriimant sprendimo pereiti prie vokiškosios tradicijos), o teismams nuolat *ad hoc*, tačiau kazuistiškai ir ne visuomet įtikinamai nustatant viešojo intereso (ne)buvimo faktą, iš sukauptos tiek doktrininės, tiek praktinės medžiagos galbūt verta eiti kitu keliu – aiškiai identifikuoti tam tikras bylų kategorijas ir tose kategorijose ieškoti ne *ad hoc*, o nustatyti *ex ante* žinomus teisinius kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų galima nustatyti viešojo intereso buvimo faktą? Tai būtų daug praktiškesnis ir naudingesnis sprendimas, nei nuolat kartoti šabloniškus bei per daug abstrakčius teismų precedentus." *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 2014, 21 (1), p. 121.

74 Jie daugiau apžvalginio pobūdžio, bet parodantys viešojo intereso įvairiapusiškumą, „viešojo intereso sampratos projekcijos teismų praktikoje" pasirinktos iliustruoti šiose srityse: nuosavybės, sveikatos apsaugos teisinių santykių, viešojo administravimo subjektų veiklos, šeimos teisinių santykių, bankroto bylų nagrinėjimo, mokesčių į biudžetą surinkimo, civilinių bylų nagrinėjimo, aplinkos ir kultūros vertybių apsaugos, taip pat siejant su statybos teisiniais santykiais. Žr. *Gečaitė V*. Viešojo intereso samprata civiliniame procese. Justitia. 2006, Nr. 2 (60), p. 66–69.

Visos išskirtosios viešojo intereso sritys nagrinėjamos Lietuvos ir kitų valstybių mokslinės literatūros, teisinio reguliavimo ir kitų valstybių praktikos pavyzdžių kontekstuose.

Tam, kad susistemintų apibūdintų sričių Lietuvos teismų praktiką kriterijų, kuriuos identifikuodami viešąjį interesą savo praktikoje taiko teismai, ir argumentų, lemiančių, kad prioritetas skiriamas viešajam arba privačiam interesui, požiūriu, monografijos autoriai naudojosi tyrimo pradžioje suformuluota vadinamąja matrica (šablonu), labiausiai atsižvelgdami į pirminę Lietuvos teismų praktikos analizę. Šabloną suformulavus tyrimo pradžioje, taip pat remtasi analizuota moksline literatūra, sąlyginai mažiau Lietuvos teisiniu reguliavimu ir užsienio valstybių praktikos pavyzdžiais, nes siekta ir atspindėti nacionalinių teismų praktiką, ir ją pavaizduoti tokiais terminais, kokie vartojami pačiuose nagrinėtuose teismų sprendimuose. Sisteminimui naudotas šablonas, kuris buvo pildomas Excelio dokumente (sudarytame iš skilčių ir laukelių), išnagrinėjus monografijos autorių atrinktus 836 nagrinėto laikotarpio nagrinėtų teismų analizuotų viešojo intereso sričių[75] sprendimus[76]. Teismų sprendimai sisteminti naudojantis teismų informacine sistema „Liteko“ arba teisinės informacijos paieškos sistema „Infolex.Praktika“ pagal atitinkamą bylų kategoriją (pagal oficialų teismų praktikos klasifikatorių) ir pagal reikšminius žodžius[77].

Minėtasis šablonas susideda iš duomenų apie bylą ir dviejų didelių duomenų blokų, orientuotų į tyrimo objektą: 1) teismo argumentai, susiję su viešąjį interesą identifikuojančiais kriterijais, ir 2) teismo argumentai, lemiantys viešojo intereso prioritetą prieš kitus interesus.

Pildant duomenis apie bylą, matricos laukeliuose buvo išdėstoma ši informacija: 1) sprendimą priėmusio teismo pavadinimas; 2) bylos numeris; 3) viešojo intereso gynimo sritis; 4) bylos iniciatorius.

Minėtus du duomenų blokus jungia dvi bendros skiltys – argumentavimo šaltiniai ir argumentavimo išsamumas. Išskirti šie argumentavimo šaltiniai: a) nacionalinės teisės normos ir principai (įskaitant Lietuvos Respublikos Konstituciją); b) tarptautinės teisės normos ir principai; c) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo precedentai; d) žemesnės grandies teismų

75 Iš susistemintų 836 teismų sprendimų atskirų viešojo intereso sričių sprendimų yra šitiek: viešojo intereso nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje – 258; viešojo intereso nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje – 56; viešojo intereso aplinkos apsaugos srityje – 186; viešojo intereso teritorijų planavimo ir statybų srityse – 181; viešojo intereso vartotojų apsaugos srityje – 155.

76 Čia nepriskaičiuotas 81 tirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo priimtas sprendimas atrinktose nagrinėti konstitucinės justicijos bylose, o jų tyrimo rezultatai aprašomi atskirame monografijos poskyryje.

77 Išsamesnis atrankos aprašymas pateikiamas atitinkamuose tyrimo poskyriuose.

sprendimai; e) tarptautinių teismų (pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Teisingumo Teismo) sprendimai; f) mokslinė doktrina; g) kiti šaltiniai.

Išskirti šie argumentavimo išsamumo atvejai: 1) nurodomas tik teisės normų pažeidimas (šis Excelio lentelės laukelis pildytas ir tada, kai nagrinėjamame teismo sprendime padaryta išvada, kad materialinės ar proceso teisės normų pažeidimai kartu pažeidžia ir viešąjį interesą); 2) pateiktas platesnis išaiškinimas nei tik nuoroda į teisės normas („platesnis“); 3) išskirtinai pabrėžta, kad toks teisės aiškinimas pateikiamas konkrečioje byloje konkrečiai teisinei situacijai įvertinti („unikalus“).

Pirmajame duomenų bloke taip pat pildyta skiltis „Viešąjį interesą identifikuojantys kriterijai“. Joje išskiriama: 1) viešojo intereso turinio eksplikacija (t. y. tam tikro viešojo intereso turinio išaiškinimas, nurodant konkretų viešąjį interesą); 2) ginamas objektas; 3) ar vertinant, ar konkrečioje byloje pažeistas viešasis interesas, atsižvelgiama į teisės normų pažeidimo pobūdį ir mastą, 4) susijusių asmenų skaitlingumo reikšmė (t. y. tai, kieno interesai ginami užtikrinant viešąjį interesą).

Be to, pildyta skiltis „Interesų sankirta“, kurioje pažymima, ar: 1) sankirta konstatuota; 2) sankirta nekonstatuota. Jeigu patvirtinama, kad interesų sankirta teismo sprendime konstatuota, pasirenkamas vienas ar keli susiduriančių interesų ir jų sprendimo variantai, kurie pildomi antrajame duomenų bloke „Teismo argumentai, lemiantys viešojo intereso prioritetą prieš kitus interesus“: 1) esant viešojo intereso ir privataus intereso sankirtai, prioritetas teiktas viešajam interesui; 2) esant viešojo intereso ir privataus intereso sankirtai – privačiam interesui; 3) esant kelių viešųjų interesų sankirtai – vienam iš viešųjų interesų.

Antrajame duomenų bloke „Teismo argumentai, lemiantys viešojo intereso prioritetą prieš kitus interesus“, esant bent kuriam iš nurodytųjų trijų interesų sankirtų variantų, atitinkamai orientuojantis į tai, kokių interesų sandūra konstatuota, pildomi laukeliai, žymintys atitinkamus teismo naudojamus, atsitiktine tvarka išdėstytus prioritetus. Antai skiltis „Esant viešojo intereso ir privataus intereso sankirtai, kai prioritetas teikiamas viešajam interesui“ detalizuojama šiais punktais: 1) ginamo objekto reikšmė visuomenei („reikšmė“); 2) ar apgynus viešąjį interesą bus pasiektas racionalus rezultatas („rezultatas“); 3) ar apgynus viešąjį interesą visuomenė gaus protingą bei realiai apčiuopiamą naudą („nauda“); 4) ar apgynus viešąjį interesą bus pasiekta racionali viešųjų ir privačiųjų interesų pusiausvyra („pusiausvyra“); 5) ar viešojo intereso pažeidimas trunka ilgą laiką ir jo patenkinimas reikalauja ypatingos skubos („ilgalaikiškumas“); 6) ar teismo sprendimas teigiamai paveiks ir atskirų privačių asmenų interesus bei subjektines teises („poveikis“); 7) ar

apgynus viešąjį interesą būtų kam nors padaryta žala ar iškiltų grėsmė tokiai žalai atsirasti („žala“); 8) ar apgynus viešąjį interesą būtų sukurti nereikalingi asmenų teisių ir teisėtų interesų apsunkinimai bei apribojimai („apribojimai“); 9) ar prašomos taikyti viešojo intereso gynimo priemonės adekvačios siekiamam tikslui ir atitinka proporcingumo principą („proporcingumas“); 10) kiti prioritetai (t. y., pvz., atsižvelgimas į tai, ar priimant sprendimą dėl viešojo intereso gynimo nebūtų pažeisti teisėtų lūkesčių, teisinio tikrumo ir teisinio stabilumo principai). Skiltys „Esant viešojo intereso ir privataus intereso sankirtai, kai prioritetas suteikiamas privačiam interesui“ ir „Esant kelių viešųjų interesų sankirtai, kai prioritetas suteikiamas vienam iš jų“, pildomos atitinkamai pagal prieš tai nurodytus dešimt prioriteto argumentų.

Kalbant apie prioritetus reikia dar paaiškinti, kad šio šablono atspindimas prioritetų skilties vaizdas suformuluotas, atsižvelgiant į dažnai pasikartojančius teismų sprendimų elementus. Matricoje išdėstyti prioritetai, atrodantys fragmentiški, abstrakčiai mąstant, gali būti sąlyginai grupuojami, atsižvelgiant į tai, ar teismo naudojamasi argumentais dėl interesų derinimo, teismo sprendimo galimų padarinių, ar / ir kitais argumentais.

Monografijos trečioji baigiamoji dalis – išskirtųjų susistemintų viešojo intereso sričių teismų praktikos sintezė bei jos rezultato apibendrinimas remiantis politinių teorijų, utilitaristinių teorijų kaip ekonominės teisės analizės pamato, sociologijos mokslo idėjų, sociologinių apklausų ir teisine – konstitucinės jurisprudencijos nagrinėjimo rezultatų – prieigomis. Šis apibendrinimas persipina ir su pateikiamomis viešojo intereso apibrėžtumo Lietuvos teisėje gairėmis. Tikima, kad tyrimo rezultatai sudomins ir bus naudingi pirmiausia teisės praktikams ir akademinei bendruomenei, tačiau taip pat suteiks naudos teisėkūros subjektams.

I. VIEŠOJO INTERESO ATPAŽINIMO PRIEIGOS

I.1. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATOS APIBRĖŽTUMO KONSTRAVIMO IŠEITIES PRIELAIDOS

I.1.1. Viešojo intereso identifikavimo ginčytinumas

Nagrinėdami viešojo intereso sampratos, jos apibrėžtumo temą, mokslo darbų autoriai aiškinasi, kas yra viešojo intereso kategorija, koks jos turinys, tiria jos taikymą. Žvelgiant į mokslo darbų autorių šiems klausimams išsiaiškinti ir tiriamajam objektui pažinti pasitelkiamą kelią, matoma, kad išsamiau nagrinėtoje anglų kalba dėstomoje mokslo literatūroje tai, ką siekiama paaiškinti, neretai įvardijama terminais „*concept (concepts) of the public interest*“, „*conception of the public interest*“. Palyginus jų reikšmes, žodis „*concept*“anglakalbių aiškinamas kaip abstrakti idėja, bendrasis suvokimas arba bendroji sąvoka (angl. *general notion*), o „*conception*“ – kaip būdas (kelias), kaip kas nors suvokiama arba kaip į ką nors žvelgiama[78] arba „*concept*“ – abtrakti ar bendroji idėja, atitraukta nuo ypatumų, o „*conception*“ – idėjų ar abtrakcijų ar jų simbolių kūrimo ar suvokimo procesas[79]. Atsižvelgiant į šias prasmes, nors pirmoji yra abtraktesnio, o antroji – labiau išplėtoto pobūdžio, abi gali būti ir yra susipinančios (pvz., mokslo darbuose vartojama frazė „*conceptions of the concept*“).

Pažymėtina, kad vartojant frazę „*concepts of the public interest*“ viešasis interesas aiškinamas nurodant galimą kelią „*concept*“ link, remiantis įvairiomis viešojo intereso sampratomis (teorijomis), atitinkamais bruožais nusakant požiūrį į viešąjį interesą naudojant įvairias prieigas (pvz., ekonominę, politinę, socialinę, teisinę ir t. t.). Vienas iš tokių plačių aiškinimo pavyzdžių – „*concepts of the public interest and their application*“ (galima versti „viešojo intereso sampratos ir jų taikymas“) kontekste viešojo intereso termino ištakos, įvardijant „*concept of the public interest*“ (galima versti „viešojo intereso kategorija“), pradedamos nagrinėti nuo Romos demokratijos aušros laikų, tęsiant Viduramžių, Renesanso, Švietimo amžiaus laikų pokyčiais, apibūdinant

78 English Language & Usage [žiūrėta 2015-08-15]. <http://english.stackexchange.com/questions/46173/relation-between-concept-and-conception>.

79 Concept, conception. Merriam-Webster Online Dictionary [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/concept> .

moderniąją viešojo intereso kategoriją, taip pat nurodant skirtingas viešojo intereso sampratas (*concepts of the public interest*), remiantis jų skirstymu į substantyvius (turininguosius) ir proceso (procedūrinius) bei sankaupos, unitarinius, deontinius ir dialoginius požiūrius ir juos taikant konkrečios tyrimo srities kontekstui[80].

Viešojo intereso sampratos nagrinėjimo kontekste sąlyginai rečiau nei „*concept*" („*concepts*") vartojamas „*notion of the public interest*"; anglakalbiams mokslo darbų autoriams jo pateikimas įprastai nėra tyrimo tikslas ir rezultatas, nes jie įprasčiau aiškina galimą kelią „*notion*" link („*notion*" – (1) individui žinomo, patirto ar jo įsivaizduojamo suvokimas ar įspūdis arba (2) bendroji viską aprėpianti kategorija, arba (3) asmens ar asmenų grupės teorija ar įsitikinimas[81]), vedantis per pasirinktą „*concept*", „*conception*" atskleidimo būdą. Autoriai taip pat sąlyginai retai vartoja frazę „*definition of the term*" kaip viešojo intereso sampratos tyrimo tikslą, o viešojo intereso sąvoką, labiau kaip darbinę hipotezę, pateikia konkrečių tyrimų tikslais. Pvz., B. Bozemanas, siekdamas tyrimo tikslų, yra nustatęs darbinį apibrėžimą: tam tikrame kontekste viešasis interesas nukreipia į rezultatus, kurie yra geriausi socialinio kolektyvo, konstruojamo kaip visuomenė, ilgalaikiam išgyvenimui ir gerovei[82].

Anglų kalbos žodis „*concepts*" (junginyje „*concepts of the public interest*") Lietuvos autorių mokslo darbuose verčiamas ir kaip „koncepcija"[83], nors jis neturi tokio tiesioginio atitikmens bendrinėje kalboje[84]. Būdamas tarptautinis žodis, jis reiškia (lot. *conceptio* – suėmimas, priėmimas; juridinių formulių suredagavimas): 1. pažiūrų į kuriuos nors reiškinius sistemą; daikto, reiškinio, proceso sampratą; 2. kūrinio, veiklos sumanymą, mintinį projektą, planą[85]. Vis dėlto, kaip ir atsižvelgiant į pirmąją pateiktąją šio žodžio reikšmę, tiriant viešąjį interesą, dėmesys nukreipiamas į požiūrių į viešąjį interesą kompleksą, t. y. platesnį jo suvokimą nei viešojo intereso sąvoka, aiškinantis viešojo

80 *Alexander E. R.* The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning Theory. 2002, Vol. 1 (3), p. 228 (taip pat: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]).

81 Notion. Merriam-Webster Online Dictionary [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/notion>.

82 Pvz., *Bozeman B.* Public Values and Public Interest: Counterbalancing Economic Individualism. United States: Georgetown University Press, 2007, p. 8, 12.

83 Pvz., pradedant U. Trumpulio straipsnio pavadinimu „Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas" ir straipsnio tekste toliau (Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 4 (8)).

84 Žodžio „koncepcija" reikšmės paaiškinimo Dabartinės lietuvių kalbos žodyne nėra [žiūrėta 2015-08-15]. <http://dz.lki.lt/> .

85 Koncepcija. Tarptautinių žodžių žodynas. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Koncepcija&wid=10290>.

intereso kategoriją[86] (paminėtina, kad tai ne visada sutampa su terminu „teorija“). Nors kaip galimybė Lietuvos autorių mokslo darbuose įvardijama viešojo intereso sąvokos („bendrojo pobūdžio viešojo intereso sąvokos“[87], „universalios viešojo intereso sąvokos“[88], „bendrosios viešojo intereso sąvokos[89]“, „vieno ir aiškaus viešojo intereso apibrėžimo“[90]) pateikimas, jos pateikti nesiekiama, pripažįstant, kad toks pateikimas priklauso nuo daugelio veiksnių, jų derinimo ir todėl reikalauja ypatingų intelektinių pastangų.

Atsižvelgiant į skirtingų terminų aiškinamam objektui įvardyti vartojimą, gana sudėtingą (ilgą) mokslo publikacijų autorių nueinamą viešojo intereso sampratos aiškinimosi ir aiškinimo kelią, taip pat į kitas toliau nurodomas prielaidas, reikia pripažinti, kad viešojo intereso kategorija tokia, kokia ji ir kaip gausiai ir įvairiai mokslo darbų autorių nagrinėjama (nors vis tiriami ir viešojo intereso atitikmenimis vadinami iš Aristotelio laikų atsekami „*common interest*“, įskaitant T. Akviniečio ir Ž. Ž. Ruso „*common good*“, Dž. Loko „*public good*“[91]) ir taikoma[92], ji gali būti suvokiama kaip reiškianti pretenziją priklausyti iš esmės ginčytinoms kategorijoms (angl. *essentially contested concepts*). Tokiomis įvardijamos kategorijos, kurios neišvengiamai kelia nesibaigiančius jų vartotojų ginčus dėl jų tinkamo vartojimo ir kurioms atpažinti taikomi atitinkami kriterijai[93]. Politikos mokslo atstovams W. B. Gaillie yra pateikęs kriterijus, pasitelkiamus ir kitų socialinių mokslų

86 Vis dėlto klausimui dėl tinkamų lietuvių kalbos atitikmenų žodžiams „*concept*“, „*concepts*“, „*conceptions*“ išliekant atviram, tebesant abejonių dėl išvardytų žodžių atitikmenų, šiame tyrime terminas „*concept*“ atitinkamai pagal kontekstą verčiamas kaip „kategorija“ arba „samprata“, o „*conception*“ – kaip suvokimas.

87 Pvz., *Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V*. Civilinio proceso teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 267; *Monkevičius E*. Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčuose. Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 1 (1), p. 39.

88 Pvz., *Gečaitė V*. Viešojo intereso samprata civiliniame procese. Justitia. 2006, Nr. 2 (60), p. 63.

89 *Ibid*.

90 *Stonys A.* Reguliacinės sutartys viešojoje teisėje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2013, p. 237–238.

91 Pvz., *Wheeler Ch*. The Public Interest Revisited – We Know It's Important But Do We Know What It Means? Australian Institute of Administrative Law Forum, 2013, March, No. 72, p. 35 arba <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AIAdminLawF/2013/5.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

92 Pvz., kalbant apie teisės sritį, pateikiama iliustracija, kad įstatymų lygmeniu viešojo intereso testai gali būti suskirstyti į keturias rūšis: 1. ar kažkas turi būti daroma dėl viešojo intereso; 2. ar kažkas turi būti leidžiama ar yra leidžiama dėl viešojo intereso; 3. ar kažkas neturi būti daroma ar neleidžiama daryti, t. y. ar kažkas yra priešinga viešajam interesui; 4. visa aprėpiantis svarstymas, iškeliamas „virš“ įvairaus specifinio reguliavimo, t. y. įstatymų leidėjai privalo atsižvelgti į viešąjį interesą. *Ibid.*, p. 46.

93 *Collier D., Hidalgo F. D., Maciuceanu O. A*. Essentially contested concepts: Debates and Applications. Journal of Political Ideologies. 2006, October, Vol. 11, Issue 3, p. 211–212.

atstovų, sprendžiant su įvairiomis sąvokomis susijusią painiavą, mąstyti apie kompleksines kategorijas. Pripažįstant, kad nerealu, jog pasisektų apibrėžti viešąjį interesą taip, kad klausimas būtų išspręstas ir ginčas būtų baigtas[94], W. B. Gaillie apibrėžti septyni kriterijai, skirti iš esmės ginčytinoms kategorijoms nustatyti, joms suvokti ir apie jas mąstyti, vertinant jų ginčijamumą, gali būti taikomi ir viešojo intereso kategorijai: 1) vertinamasis sąvokų pobūdis; 2) vidinis kompleksiškumas; 3) įvairus aprašomumas, 4) atvirumas; 5) besiginčijančių šalių abipusis ginčijamo pobūdžio pripažinimas; 6) originalus pavyzdys, kuriuo remiasi konceptuali reikšmė; 7) progresyvus rungimasis, kuris leistų siekti didesnio konceptualaus naudojimo darnumo[95].

Viešojo intereso kategorijos reikšmės ir turinio ginčytinumas apsunkina bendrosios teorijos, siejančios viešojo intereso suvokimus („*conceptions*“) su elgesiu[96], sukūrimą. Remiantis G. A. Schuberto pateiktu viešojo intereso teorijos apibūdinimu (taikytu administracinio sprendimų priėmimo kontekste), ši teorija privalo apibūdinti viešojo intereso kategorijos ir oficialaus elgesio santykį tokiais terminais, kurie būtų galimi renkant kolektyvinius duomenis siekiant validuoti hipotezę dėl tokio santykio[97]. R. C. Box nurodo, kad idėja, jog „viešasis interesas“ gali būti identifikuotas, buvo probleminė nuo bent jau G. Schuberto[98] darbo, kuriame autorius nurodė, kad Amerikos autoriai viešojo administravimo srityje nesukūrė nei bendros, nei vientisos teorijos, kuri paaiškintų, kaip viešasis interesas yra apibrėžiamas priimant administracinius sprendimus; šiems autoriams nepavyko sukurti preciziškų ir specifinių teorinių modelių, būtinų, kad būtų suvoktas faktinis realių žmonių elgesys[99]. Dar kategoriškiau patvirtinama, kad viešasis interesas negalėtų būti identifikuotas adekvačiai: viešasis interesas yra jokios aiškinamosios galios neturinti sąvoka, esanti pernelyg normatyvi tam, kad galėtų būti naudinga

94 *Weisbrod B. A., Handler J. F. and Komesar N. K.* Public Interest Law. An Economic and Institutional Analysis. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1978, p. 4.

95 *Collier D., Hidalgo F. D., Maciuceanu O. A.* Essentially contested concepts: Debates and Applications. Journal of Political Ideologies. 2006, October, Vol. 11, Issue 3, p. 211–212.

96 *Mitnick B. M.* A Typology of Conceptions of the Public Interest. Administration & Society, 1976, Vol. 8, Issue 1.

97 *Schubert G., A, Jr.* The Public Interest in Administrative Decision Making: Theorem, Theosophy, or Theory? American Political Science Review, 1957 June, Vol. 51, Issue 2, p. 346.

98 *Ibid.*, p. 346–368.

99 *Box R. C.* Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal, 2007, No. 44, p. 585 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

empiriškai;[100] viešasis interesas yra beprasmis terminas, nes jis neturi jokio empirinio atitikmens.[101] Nuosaikesnį situacijos vertinimą išdėstė N. P. Barry, teigdamas, kad empirika ne visada sutampa su normatyvine koncepcija.[102]

Kalbant ir apie viešojo intereso teorijos formulavimą, ir apie viešojo intereso kategorijos apibrėžimą, neretai pabrėžiama naudingos (angl. *useful*) viešojo intereso teorijos, naudingos viešojo intereso kategorijos identifikavimo, reikšmingo (angl. *meaningful*) viešojo intereso apibrėžimo, operacionalaus apibrėžimo (angl. *operational*) paieška. Antai B. M. Mitnickas nurodo, kad frazė „viešasis interesas" yra gausios politinės teorijos literatūros objektas ir vis nėra priimtino šios frazės apibrėžimo, daugiau mažiau priimtino operacionalaus apibrėžimo, pateikiančio rodiklius, kuriuos būtų galima naudoti, siekiant empiriškai nustatyti, ar kas nors yra dėl viešojo intereso[103]. O dėl tikslaus viešojo intereso apibrėžimo poreikio, siekiant sukurti naudingą viešojo intereso teoriją, patvirtinami keli faktai – kad nustatyti tiksliai viešąjį interesą yra neįmanoma, nebent tai būtų daroma preciziškai, aksiomatiškai ar dedukciniu būdu ir kad tai nėra reikalavimas naudingoms viešojo intereso teorijoms ar naudingiems pritaikymams. B. Bozemano pateikiamas argumentas, jog pragmatinis požiūris į viešojo intereso teoriją, požiūris, pagrįstas empirika ir apmąstymais, nors nėra vienintelis pakankamas, bet tikėtiniau veda naudingų rezultatų link[104].

G. Schuberto teigimu, žmonės gyvenime vartoja šį terminą nepaisydami jo identifikuojamos substancijos. Nuo substantyvaus turinio „sumažintas" iki retorinio fenomeno (neturinčio eksplicitinio ir nuspėjamo turinio), kurį tyrėjai gali tirti, G. Schuberto viešasis interesas reikšmingas pirmiausia kaip politikos duomuo[105]. Taip pat išreikšta nuomonė, kad šios kategorijos

100 *Campbell H., Marshall R*. Utilitarianism's Bad Breath? A Re-Evaluation of the Public Interest Justification for Planning. Planning Theory. 2002, 1 (2), p. 170.

101 *King S. M., Chilton B. S., Roberts G. E*. Reflections on Defining the Public Interest. Administration & Society. 2010, 41 (8), p. 957.

102 *Barry N. P*. An Introduction to Modern Political Theory. 3rd ed. Houndmills: The MacMillan Press Ltd., 1995, p. 320. Cituota iš: *Korsakaitė D*. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas. Ekonomika. 2006, 76, p. 46.

103 *Mitnick B. M*. A Typology of Conceptions of the Public Interest. Administration & Society, 1976, Vol. 8, Issue 1. Cituota iš: *Box R. C*. Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal. 2007, No. 44, p. 587 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

104 *Bozeman B*. Public Values and Public Interest: Counterbalancing Economic Individualism. United States: Georgetown University Press, 2007, p. 11.

105 *Schubert G. A. Jr*. The Public Interest in Administrative Decision Making: Theorem, Theosophy, or Theory? American Political Science Review, 1957 June, Vol. 51, Issue 2. Cituota iš: *Box R. C*. Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal. 2007, No. 44, p. 587 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

lankstumas daug paaiškina, kodėl ji vis vartojama, nors dažniau kaip simbolis, o ne kaip veiksmų gidas[106]. Gali būti mąstoma ir apie tai, kad, pritariant M. Feintuckui, galima paaiškinti, kodėl daugelis iškilių autorių ir įstatymų leidėjų patiria nesėkmę, bandydami pateikti reikšmingą viešojo intereso sampratą, – terminas yra taip įprastai vartojamas ir toks istorinis, kad nesusimąstoma, ką jis reiškia[107]. Kita vertus, teigiama, kad termino neapibrėžtumas ir reikšmė skatina stengtis jį apibrėžti, vėl iš naujo jį apibūdinti, siekiant, kad terminas taptų naudingesnis[108].

Pritariančiojo viešojo intereso kategorijos ir jos vartojimo idėjai, M. Feintucko manymu, pagrindinės mokslo darbų autorių, nagrinėjančių viešojo intereso sampratos klausimus, nuomonių išsiskyrimo linijos susijusios su metodu vertinant, kas yra viešasis interesas: ar jis nustatytinas empiriškai, stebint, kur telkiasi visų ar daugumos individų interesai, ar gali būti identifikuotas nurodant svarbiausius moralinius principus[109].

Pripažinta, kad daugelį metų filosofai ir kitų mokslų atstovai diskutavo, ar į viešąjį interesą geriausia žvelgti kaip į bendrą ar specifinį tam tikru atveju, nenumatytą ar nekintamą. B. Bozemano nuomone, viešasis interesas yra dinamiškas. Kaip buvo nurodyta anksčiau, B. Bozemanas patvirtino faktą, kad tiksliai nustatyti viešąjį interesą neįmanoma, nebent tai būtų daroma preciziškai, aksiomatiškai ar dedukciškai[110]. Indukcijos netinkamumą nurodo P. Pleasence'as ir S. Macleanas, teigdami, kad greitai besikeičiančiame pasaulyje indukcija yra tik varganas įrankis. Autorių manymu, nors individai labiau „pasiduoda" apibrėžiami nei visuomenė, sunku nustatyti individų interesus dėl mūsų ribotų žinių, pačių mūsų, kiekvieno iš mūsų ir specifinių sprendimų ir veiksmų pasekmių; nežinome, ko nežinome, todėl neturime būdo kruopščiai, nuosekliai ir patikimai atpažinti savo interesų[111].

106 *Flathman R. E.* The Public Interest, An Essay Concerning the Normative Discourse of Politics. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1966. Cituota iš: *Bozeman B.* Public Values Concepts and Criteria: The Case for "Progressive Opportunity" as a Criterion. A Commissioned Background Paper about Public Interest - Public Value as it relates to the creation of public value. June, 2012 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.leadership.umn.edu/documents/Bozeman6.4.12wtitlepage.pdf>.

107 *Feintuck M.* The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 35.

108 *Box R. C.* Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal. 2007, No. 44, p. 586 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

109 *Feintuck M.* The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 35.

110 *Bozeman B.* Public Values and Public Interest: Counterbalancing Economic Individualism. United States: Georgetown University Press, 2007, p. 11.

111 *Pleasence P., Maclean S.* The Public Interest. Legal Aid Board Research Unit, 1998, p. 3 arba: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100210214359/http:/www.lsrc.org.uk/publicationslist.html> [žiūrėta 2015-08-15].

Tad viešojo intereso identifikavimo ginčytinumas, abstrakčiai tariant, iš esmės sutelktas į klausimus, ar viešojo intereso samprata gali būti normatyvi, suformuluota intelektinėmis pastangomis, ar (kiek ir kaip) jos egzistavimas patvirtinamas empiriškai.

I.1.2. Viešojo intereso sampratos apibrėžtumo kryptys

Viešojo intereso sampratos nagrinėjimas, analizuojant įvairius mokslo atstovų požiūrius, vadinamus teorijomis, ginčus dėl jos turinio, sudaro prielaidas tirti šią sampratą normatyviniu aspektu. Teigiama, kad viešojo intereso sampratos apibrėžčių ieškojimai įvairių požiūrių į viešąjį interesą, viešojo intereso teorijų kontekste yra daugiau normatyvinio nei analitinio pobūdžio[112].

Pritariančiųjų viešojo intereso kategorijos naudos ir galimumo ją įgyvendinti viešajame diskurse idėjai, skirtingų autorių pateikiamų viešojo intereso sampratą aiškinančių požiūrių, teorijų atspirtimi (pamatu), ne vieno iš juos nagrinėjusių autorių (pvz., A. McHarg[113], M. Feintucko[114], B. Bozemano[115]) pritarimu, gali būti vadintinos V. Held[116] išskirtosios trys teorijos: 1) sankaupos arba persvaros (angl. *preponderance* ar *aggregative*); 2) unitarinės (angl. *Unitary*) ir 3) bendrojo intereso (angl. *common interest*)[117]. Jas išskirdama,

112 *Ibid.*, p. 12. Nors pateikiama ir nuomonė, kad vienas iš toliau aptariamų požiūrių į viešąjį interesą – sankaupos (angl. *aggregative*) viešasis interesas – nėra normatyvus, nes išreiškia tai, kaip dalykai egzistuoja šiuo metu. Žr. *Box R. C.* Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal. 2007, No. 44, p. 588 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

113 *McHarg A*. Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Modern Law Review. 1999, September, Vol. 62, No. 5.

114 *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004.

115 *Bozeman B.* Public Values Concepts and Criteria: The Case for "Progressive Opportunity" as a Criterion. A Commissioned Background Paper about Public Interest - Public Value as it relates to the creation of public value. June, 2012 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.leadership.umn.edu/documents/Bozeman6.4.12wtitlepage.pdf>.

116 *Held V.* The Public Interest and Individual Interests. New York: Basic Books, 1970. Šios autorės darbu apibendrindami ir analizuodami įvairias viešojo intereso sampratų tipologijas, remiasi ir Lietuvos autoriai, pvz., žr. *Trumpulis U*. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 4 (8), p. 219; *Trumpulis U*. Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacija, soc. mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 64.

117 Pvz., Lietuvos teisės mokslo atstovų, nagrinėjusių įvairių viešojo intereso sampratų, jų klasifikacijų klausimą, publikacijose pateikiamos šiek tiek labiau diferencijuotos (ir jų didesnio skaičiaus išskyrimo atžvilgiu) viešojo intereso sampratos, kuriomis remiami jų atlikti tyrimai. Pvz., J. Gumbis, atsižvelgdamas į pritariančiųjų viešojo intereso koncepcijos naudos ir galimybės ją įgyvendinti viešame diskurse idėjai ir plėtojančių viešojo intereso sampratos tipologijas, tyrimus, kaip atskleidžiančius esminius viešojo intereso teorinės

V. Held naudojosi kompleksiniu požiūriu ta prasme, kad atsižvelgė ir į pirminės viešojo intereso kategorijos – „intereso“ galimą skirtingą interpretaciją (t. y. naudojamą intereso apibrėžtį), ir į viešojo intereso ir atskirų visuomenės narių interesų santykį[118] bei pateikė viešojo intereso sampratų klasifikaciją, kuri apima kiekybinį ir kokybinį viešojo intereso kategorijos apibrėžimo aspektus. Rėmimasis šia, palyginti su kitų autorių apibendrinta, neplačiai diferencijuota[119] teorijų klasifikacija šioje monografijoje informatyvus ir tuo, kad minimos autorės nuomonė atspindi tarpdisciplininį požiūrį į viešąjį interesą, kaip teigiama, apimantį teisinį, politinį, filosofinį ir ekonominį aspektus[120].

Prieš apibūdinant nurodytas teorijas, pažymėtina, kad, kalbant apie viešojo intereso teorijas bet kuriuo lygmeniu (ar bendresniu, palaikančiu visuomenės kaip visumos kryptį, ar specifiškesniu, sutelktu į tam tikrą klausimą (pvz., tam tikros srities reguliavimas), viešasis interesas gali būti suvokiamas įvairiai: kaip etinis imperatyvas (toks kaip prigimtinė teisė[121]), kaip tam tikras aukštesnis racionalios ir „teisingos“ politinės išminties standartas, tikslai ar didesnės elektorato dalies konsensusas[122].

---

sampratos analizės bruožus, nurodo proceso, daugumos nuomonės, naudos, bendrojo intereso, bendrų vertybių, funkcinį požiūrius (*Gumbis J*. Public Interest: Problem of Conceptualization. Socialiniai mokslai. 2006, Nr. 1 (51), p. 8–9). U. Trumpulis, atsižvelgdamas į sampratas, jo nuomone, geriausiai išreiškiančias požiūrį į viešojo intereso objektą, subjektą ar šio intereso identifikavimo būdą, išskiria procedūrinę, daugumos nuomonės, bendrųjų vertybių, bendrojo intereso sampratas bei aboliucionistinį požiūrį į viešąjį interesą (*Trumpulis U*. Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacija, soc. mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 65).

118 *McHarg A*. Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Modern Law Review. 1999, September, Vol. 62, No. 5.

119 Nes galimos labiau diferencijuotos teorijos. Pvz., skiriamos unitarinės ir individualios teorijos; unitarinės teorijos skirstomos į: a) organizmo ir b) komunalistinę; o individualios – į: a) utilitarines, b) kvaziutilitarines ir c) kvalifikuotas individualias. *Banfield E. C., Meyerson M*. Politics, Planning, and the Public Interest. Glencoe, IL: The Free Press, 1955.

120 Pažymėtina, kad šios autorės darbe „The Public interest and Individual Interests“ daugiausia vadovaujamasi politikos ir teisės filosofais; autorė pateikia kritinę viešojo intereso teorijų tipologiją, tiria egzistuojančią literatūrą ir tikrina hipotezes teisinio reguliavimo kontekstuose; kaip minėta, nors galima sudėtingesnė viešojo intereso koncepcijų tipologija, V. Held požiūris vertinamas dėl jo santykinio paprastumo. Apie V. Held darbą žr. *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 24 ir toliau.

121 Teigiama, kad šiais laikais prigimtinės teisės doktrina yra daugiausia pasaulietinė, prigimtinę teisę grindžianti vien proto postulatais; prigimtinė teisė suprantama kaip tam tikri fundamentalūs moralės principai – teisingumas, sąžiningumas, lygiateisiškumas ir kt. *Valančienė D*. Teisės paradigmų pažinimo kelias. Teisė. 2012, t. 82, p. 170.

122 *Sorauf F. J*. The Conceptual Muddle. In: Friedrich C. J. (ed.). Nomos V: The Public Interest, p. 184. Cituota iš: *Feintuck M*. The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 11.

Nurodytų teorijų esmė pradedama atskleisti nuo tarsi šablono pozicija mąstant apie viešąjį interesą tapusių sankaupos arba persvaros teorijų. Remiantis A. McHarg, tyrusios šį V. Held pateiktą teorijų skirstymą, šių teorijų pagrindas – subjektyvi interesų apibrėžtis, todėl individai suvokiami kaip geriausiai išmanantys, kokie yra jų interesai, o šie interesai patikimiausiai atskleidžiami iš individų prioritetų. Taigi viešasis interesas neturi savarankiško turinio, o yra nustatomas kaip individualių interesų suma. Tai, kas yra dėl individų daugumos intereso, tas yra ir viešasis interesas[123].

Analizuodami, aiškindami šios ir kitų išskirtų teorijų teiginius, autoriai įprastai remiasi utilitaristinių teorijų argumentais (ypač sankaupos arba persvaros ir bendrojo intereso teorijų atžvilgiu), kurie šioje monografijoje plačiau išdėstomi tolesniuose poskyriuose, o šioje darbo dalyje jų atskleidžiama keletas. Pvz., sankaupos arba persvaros bei bendrojo intereso teorijos kritikuojamos dėl to, kad nėra mechanizmo, padedančio nustatyti, kas yra dėl individų daugumos intereso. Kaip nurodo K. J. Arrow, jei egzistuoja pasirinkimas iš dviejų alternatyvų, logiškai įmanoma nustatyti, kuriam iš jų individų dauguma pritartų balsavimo procedūros metu. O labiau decentralizuoti įrankiai, siekiant identifikuoti ir susumuoti individualius prioritetus, tokius kaip rinkos procesai, taip pat turi trūkumų, nes, leidžiant žmonėms įgyvendinti privačius interesus, nebūtinai pasiekiama racionalių kolektyvinių rezultatų. Dar vienas kontrargumentas, susijęs su bet kokiu utilitariniu skaičiavimu, yra tas, kad, turint ribotus išteklius, logiškai jokia tiesiogine prasme neįmanoma nesugretinamus individualius interesus patenkinti geriausiai. Todėl jie turi būti priešinami ir pasirenkami įgyvendinti tie, kurie būtų patenkinti daugiau, aukojant kitus interesus. Tai sukelia techninę problemą, kaip nustatyti, koks yra didžiausias įmanomas interesų patenkinimo mastas, kai nėra objektyvių priemonių pamatuoti skirtingų žmonių skirtingų interesų vertei[124]. Maža to, šis procesas neatitinka moralės normų, nes apima keleto individų interesų paaukojimą daugelio interesams, neatsižvelgiant į jų priemones, matuojamas kitais standartais[125]. A. McHarg teigia, kad vien dėl šios priežasties viešojo intereso sankaupos arba persvaros teorija yra netinkamas individualaus ir kolektyvinio santykio nagrinėjamame kontekste apibūdinimas, nes bet kokiame konflikte daugumos interesas būtinai vyraus[126].

123 *McHarg A*. Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Modern Law Review. 1999, September, Vol. 62, No. 5, p. 674–674.

124 *Ibid.*, p. 675.

125 *Ibid.*

126 *Ibid*.

Unitarinėse teorijose vartojama objektyvi interesų samprata, pagal kurią asmens ar asmenų grupės interesai kildinami iš teorijos apie tai, ko jie idealiai privalo norėti ar kas jiems yra gerai, o ne iš jų subjektyvių prioritetų. Šios teorijos viešąjį interesą traktuoja kaip viršesnį (prioritetinį) interesą, kuris peržengia ir nurungia konfliktuojančius ar grupinius interesus. Šios teorijos, kaip ir aptartos sankaupos arba persvaros teorijos, viešąjį interesą identifikuoja kaip galutinį apibrėžiant socialinius pasirinkimus. Nors sankaupos arba persvaros teorijos mažai tiki tikrai bendrų ar kolektyvinių interesų galimybe, unitarinės teorijos pernelyg tiki galimybe išvengti individualių interesų konfliktų. Tam, kad tai įgyvendintų, jos turi arba formuluoti alternatyvią politiką, kuri patenkintų kiekvieną, arba, tai labiau įprasta, kai kuriuos interesus pašalinti iš interesų sumos, juos traktuojant kaip *a priori* neteisėtus egzistuojančioje moralinių vertybių sistemoje. Turint omenyje informacijos ir racionalumo ribotumą, pirmasis pasirinkimas atrodo praktiškas, tačiau logiškai neįmanomas. Esant antrajam pasirinkimui, viešojo intereso idėją atskyrus nuo to, ko patys žmonės faktiškai nori, rizikuojama, kad įsivyraus paternalizmas. Maža to, tai sudaro prielaidas manyti, kad įmanoma suformuluoti unitarinę moralinę teoriją, kuri „iš vidaus“ yra nuosekli ir reikalauja universalaus palaikymo. Remiantis V. Held, konflikto apraiškos yra tokios neišvengiamos ir lemiančios, kad tas, kas jas pastebi, gali manyti, kad dėl konfliktuojančių interesų situacijų bus ginčijamasi ir jos turės būti sprendžiamos; teigti, kad kažkas, įtrauktas į tokius konfliktus, visada yra suklaidintas ar kad kuri nors iš dviejų konfliktuojančių pozicijų yra blogis, reiškia būti nejautriam žmogiškiesiems reikalams; nežvelgiant į perspektyvą bėgant laikui, per kurį visi tokie konfliktai galėtų būti vadinami nepagrįstais, netinkamai vartojama pati viešojo intereso kategorija. Todėl praktikoje kyla didelis pavojus, kad galingos interesų grupės paprasčiausiai sutapatins jų interesus su viešuoju interesu, ignoruodamos mažumos reikalavimus[127].

Bendrojo intereso teorijos žymi interesus, kuriuos visi visuomenės nariai turi bendrai, todėl įtraukiama interesų, skirtingų nuo individų ar jų grupių interesų, kategorija. Šių teorijų šalininkai remiasi įvairiomis interesų koncepcijomis, tačiau žinomiausia – B. M. Barry[128]. Pasak jo, intereso apibrėžimas aprėpia subjektyvias ir objektyvias pozicijas. Anot B. M. Barry, veiksmai yra žmonių labui, jei jie padidina savo galimybes gauti tai, ko jie patys nori. Jo nuomone, tikslų konkretinimas lieka subjektyvus individų klausimas, bet tai,

127 *McHarg A*. Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Modern Law Review. 1999, September, Vol. 62, No. 5, p. 675–676.

128 *Barry B. M*. Political Argument. London: Harvester Wheatsheaf, 1990. Cituota iš: *Ibid*., p. 676.

kaip geriausiai juos pasiekti, yra nustatoma iš principo objektyviai. Toks pat apibrėžimas gali būti taikomas interesų grupėms, įskaitant visuomenę. Kitaip nei remiantis subjektyviąja interesų apibrėžtimi, palaikoma sankaupos arba persvaros teorijų šalininkų, B. M. Barry apibrėžimas leidžia, kad individai / jų grupės darytų klaidas identifikuodami savo interesus, ir atskiria turinčiuosius privačių interesų nuo idealiai orientuotų individų ar altruistinio elgesio. Bet, priešingai nei objektyviojoje apibrėžtyje, vartojamoje unitarinių teorijų šalininkų, jis nesieja interesų identifikavimo su jų moraliniu pateisinamumu, todėl paliekama galimybė, kad individo / grupės / visuomenės interesas galėtų orientuotis į kitus tikslus[129].

Nagrinėjant išdėstytų teorijų teiginius matyti, kad dviejų iš jų – sankaupos arba persvaros ir bendrojo intereso – analizė neretai sujungiama[130]. Apibendrintai individualius interesus ir jų sumą numatančių viešojo intereso požiūrių skirtis nuo viešojo intereso kaip kokybiškai skirtingo intereso tipo, nesiejamo su sankaupos požiūriais, nurodoma ir P. Mateso bei M. Bartoňo[131]. Pateikiamas „stambus" dvikryptis viešojo intereso sampratų grupavimas: mokslo darbų autoriai ir skaitytojai dalijasi bendru suvokimu apie sąlygas, kuriomis viešasis sektorius ir visuomenė būtų naudingi daugeliui žmonių (utilitarinis požiūris), ar atskirai nuo jo išryškinama kryptis – deontologinė bendrų vertybių prezumpcija, apeliavimas į bendruomenės jausmą[132].

Pripažįstama, kad sankaupos teorijos gali būti traktuojamos iš esmės kaip kiekybiniai matematiniai metodai nustatant, kur telkiasi viešasis interesas, nurodant į visuomenėje esamą individualių interesų sumą. Todėl bendrojo intereso požiūriai patvirtina bendrų visiems visuomenės nariams interesų egzistavimą, o persvaros požiūriai žvelgia į visuomenės daugumą. Abu požiūriai sudaro įspūdį, kad jie neaprėpia metodų, nurodančių vertybes, kurios turi būti saugomos dėl viešojo intereso; jie atstovauja tam, ką V. Held identifikuoja kaip požiūrį, kuris viešąjį interesą apibrėžia proceso terminais, vartojamais nurodyti, kaip ateinama iki viešojo intereso[133].

129 *Barry B. M*. Political Argument. London: Harvester Wheatsheaf, 1990. Cituota iš: *Ibid*., p. 676.

130 Pvz., *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004.

131 *Mates P., Bartoň M*. Public Versus Private Interest – Can the Boundaries Be Legally Defined? In: Bělohlavek A. et Rozehnalová N (eds): CYIL – Czech Yearbook of International Law, Huntington (New York, USA): Juris Publiching Inc., 2011, Vol. II, p. 177.

132 *Box R. C*. Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal. 2007, No. 44, p. 585-586 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

133 *Held V*. The Public Interest and Individual Interests. New York: Basic Books, 1970, p. 205. Cituota iš: *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 11.

Išdėstyta ir kituose monografijos poskyriuose dėstoma sankaupos ir bendrojo intereso požiūrių kritika orientuoja į tai, kad į valstybę organizuotoje visuomenėje bendriausiu lygiu egzistuoja dalykai, kurie reikalauja daugiau įvairesnių atsakymų nei tik paprasta „galvų skaičiavimo" strategija, kuria šie požiūriai paremti. Kadangi ekonominiai požiūriai į viešąjį interesą gali paneigti gyvybinį liberalios demokratijos įsteigimo elementą, o pasitelkus suvestinius metodus, vedančius į persvaros ir bendrojo intereso požiūrius, kurie yra ne daugiau nei individualių interesų suma, gali nepavykti pripažinti sąmoningų ar kolektyvinių elementų visuomenėje (jeigu pateikiamas argumentas, kad nėra tokio dalyko kaip visuomenė), nurodomas viešojo intereso sampratos siejimo su pilietybe / pilietiškumu, kurie yra identifikuojami politinės bendruomenės kontekste ir gali būti kontrargumentas šiai atomistinei vizijai, privalumas. Žvelgimas į viešąjį interesą per egzistuojančių individualių interesų sumą, remiantis bendrojo intereso ar persvaros teorijomis, potencialiai gali būti kaip pagrindas validuoti politikos pasirinkimus; abu požiūriai pripažįsta, kad preferencijos ir interesai gali būti identifikuoti adekvačiai aiškiai (o tai, atrodo, priklauso nuo beveik tobulai informuotų pasirinkimų ir identifikuotų interesų) ir neigia sunkumus, individų patiriamus dėl skirtingų jų gebėjimų. Taip pat pateikiamas kontrargumentas, kad šių dviejų teorijų požiūris taip pat atrodo naudingas tik dėl specifinių politinių pasirinkimų, o ne kompleksiškesnių, bendrų svarstymų dėl krypties, kurios turi laikytis visuomenė kaip visuma. Juo labiau kad grynai bendri interesai būna tik labai riboto skaičiaus srityse[134].

Viešojo intereso konstruktai, pagrįsti persvaros ir bendrojo intereso požiūriais, stokoja imanentinių nepriklausomų vertybių, o tai iš esmės yra „galvų skaičiavimo" veiksmų rezultatas. Žinoma, galima sakyti, kad ekonominė viešojo intereso versija, tik atspindinti ir palaikanti rinkos jėgas, nėra reikšmingai vertybiškai neutrali; ji privilegijuoja rinkos santykius ir todėl linksta patvirtinti ir įamžinti egzistuojančias socialines kryptis ir hierarchiją. Tačiau, M. Feintucko manymu, nebūtina sukti šia kryptimi, nes politinėje retorikoje ir teisėje termino „viešasis interesas" vartojimas, atidžiau pasigilinus, apima smarkiai į vertybes orientuotą pagrindą. Nuolatinė problema yra ta, kad vertybinis pagrindas yra retai eksplicitiškai artikuliuojamas. Anot šio autoriaus, išsamesnis su viešuoju interesu susijusių kalbinių formuluočių tyrimas atskleidė daugelį temų, kurios peržengia ekonomikos ribas (nors esami teisėje ir teisės aktuose įtvirtinti viešojo intereso modeliai grindžiami ne pabrėžiant demokratinius imperatyvus, o nurodant į ekonominius kriterijus ar kontrastuojant su privačiais interesais), o skirtingi mokslo atstovai konkuruo-

134 *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 12–13.

ja, žvelgdami iš daugelio perspektyvų, identifikuodami pagrindinius bendrus viešojo intereso turinio elementus[135].

Reikia pasakyti, kad vertybiniu pagrindu grindžiami požiūriai į viešąjį interesą „perauga" į sampratas, galimas apibendrintai vadinti substantyviais viešojo intereso aiškinimais (jie dar gali būti įvardijami viešojo intereso kaip normatyvinio principo, turinčio materialų turinį, aiškinimais[136]). Jie gali būti atsvara grynai proceso viešojo intereso sampratoms ar šių sampratų papildymas. Antai pateikiama klasifikacijų, išskiriančių substantyvius viešojo intereso interpretavimus, susijusius su veiksmų turiniu ir jų pasekmėmis, greta proceso viešojo intereso interpretavimų, sutelkiamų į sprendimų priėmimo proceso kokybę[137], kurių požiūriu viešasis interesas sutapatinamas su politiniu sprendimų priėmimu. Tam, kad toks procesas vyktų dėl viešojo intereso, reikia laikytis visuotinai priimtų teisingumo, demokratijos ir racionalumo standartų[138]. Proceso požiūriu viešojo intereso kriterijus veiksmingai operacionalizuotas per socialiai priimtas ir teisiškai įpareigojančias tinkamo proceso normas ir taisykles, gerą administravimą ir racionalų sprendimų priėmimą. Teigiama, kad proceso prasme jis neginčijamas. Kai substantyvioms (turinio) viešojo intereso sampratoms nepritariama, o sankaupos požiūris nepaaiškina kolektyvinių tikslų viešuosiuose reikaluose suvokimo, proceso požiūris yra kaip alternatyva[139]. Paminėtinas ir išskiriamas jam artimas požiūris į viešąjį interesą – dialoginis, tačiau nuo proceso požiūrio skiriasi tuo, kad susijęs su derybų ir kompromisų paieškos procesu tarp sektorinių, privačių interesų, kitų susijusių šalių ir kaip šio proceso rezultatas viešajam interesui suteikiamas substantyvus turinys[140]. Šis požiūris neretai apibūdinamas valdžios ir visuomenės narių santykio kontekste, pvz., besitęsiančio dialogo tarp

135 *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 57, 12.

136 *Alexander E. R.* The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning Theory, 2002, Vol. 1 (3), p. 228 (taip pat: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]); *Box R. C*. Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal. 2007, No. 44, p. 586 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

137 *Alexander E. R.* The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning Theory. 2002, Vol. 1 (3), p. 228 (taip pat: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]).

138 *Ibid*., p. 234.

139 *Ibid.*

140 *Alexander E. R.* The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning Theory. 2002, Vol. 1 (3), p. 228 (taip pat: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]), p. 233.

klasikinių liberalių ir respublikonų pozicijų; būdingas, pvz., JAV politinei kultūrai[141].

Peržvelgus išdėstytas viešojo intereso apibrėžtumo kryptis, galima apibendrinti, kad pateikti argumentai implikuoja, jog viešasis interesas aiškinamas ne tik kaip egzistuojančių individualių interesų suma, kurią galima nustatyti empiriškai, bet ir kad jis yra tam tikru laipsniu savarankiška kategorija, t. y. tam tikru laipsniu konceptualiai nepriklausomas (angl. *has a degree of conceptual independence*). Antai patvirtinama, kad tai gali būti kildinama iš tam tikro etinio turinio, kurį identifikuoja daugelis nagrinėjančiųjų viešojo intereso sampratos temą[142]. Kartais nurodoma, kad viešasis interesas egzistuoja kaip „akstinas sąžinei ir apgalvojimui, pasitarimui" ar kaip „moralinis įsiterpimas" į politinį diskursą, tačiau tokios nuorodos mažai tepadeda atskleidžiant viešojo intereso sampratą, jei lieka konkrečiai nenurodytos (nespecifikuotos) vertybės, kurios juos persmelkia[143].

M. Feintuckas konstatuoja, kad pagrindinių demokratinių vertybių ir viešojo intereso ryšių kategorijos nustatymas gali sustiprinti šią kategoriją ir numalšinti kai kurias baimes dėl jos taikymo. Kadangi valstybės vaidmenys keičiasi ir pilietybės / pilietiškumo lūkesčiai tuo laiku kinta (didėja), jų santykis turi plėtotis. Jei visuomenė tęsiasi, kintančių pilietybės / pilietiškumo ir valstybės sampratų santykis turi būti apibrėžtas iš naujo tam, kad jų įtampos būtų absorbuotos ir būtų suderinti potencialiai konfliktuojantys reikalavimai. Besikeičiančių ar naujai besivystančių demokratinių lūkesčių kontekste viešojo intereso kategorija gali būti reikšmingos vertės, jei atspindės svarbiausias socialines vertybes ir išliks ganėtinai lanksti, prisitaikanti prie kintančios įvairių grupių bei valstybės ir individo santykių vizijos[144].

Pateikiamas samprotavimas apie normatyvinės viešojo intereso sampratos kompleksiškumą: viešojo intereso kategorijos normatyvinio turinio,

141 Nuo liberalizmo ir komunitarizmo politinių teorijų idėjų ginčo ir jų esmės atskleidimo pradedamas toliau einantis monografijos poskyris.

142 Pvz., tam tikras kolektyvinis moralinis imperatyvas, kuris peržengia partikuliarius ar privačius interesus, yra unitarinio viešojo intereso požiūrio pagrindas. Teigiama, kad keli argumentai pagrindžia tokį požiūrį: 1) socialinis stabilumas ir tvarka, reikalaujantys konsensualinės politikos (valstybės ar valdžios), 2) socialinis teisingumas, orientuojantis į autoritetingą perskirstymą, siekiant išlyginti nelygybę, 3) galimybė, kad individų subjektyvios preferencijos (dėl ignoravimo, ribotos informacijos ar klaidingo suvokimo) gali nesutapti su jų tikrais interesais, 4) gali egzistuoti kai kurie bendrieji principai ar kolektyvinės vertybės, nurungiančios privačius interesus ar individualias vertybes. *Alexander E. R.* The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning Theory, 2002, Vol. 1 (3), p. 231 (taip pat: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]).

143 *Feintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 41.

144 F*eintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, p. 45–46.

kuris gali būti nustatytas, dalis galimai turi būti trumpalaikio ir nenumatyto pobūdžio, nes didesnė tikslaus jo turinio dalis būtų smarkiai paveikta konstitucinio, socialinio ir politinio konteksto, kuriame ši kategorija egzistuoja. Viešojo intereso argumentai nėra neprieštaringi ir daugelis sprendimų dėl viešojo intereso turi būti grindžiami priežastimis, kurios nėra lemiamos, bei įrodymais, kurie nėra baigiamieji. Fundamentaliu lygmeniu viešasis interesas turi būti argumentas visuomenės tąsai, o ne jos dezintegracijai. Tad viešasis interesas kaip legitimus interesas suvokiamas kaip persmelktas šiuolaikinėmis valstybės vizijomis ir vyraujančiomis vertybėmis; taip pat turi įkūnyti tam tikrą pasipriešinimo besikeičiančioms šiuolaikinėms vertybėms laipsnį ir užtikrinti, kad nebūtų leidžiamos laikinos hegemonijos siekiant pakeisti esamas demokratines vertybes arba minimalią visuomenės vertybių struktūrą; viešasis interesas turi, kaip ir taip pat miglota teisės viešpatavimo / teisinės valstybės (angl. *rule of law*) kategorija, atspindėti pastovesnį ir galiausiai etinius, demokratinius į valstybę organizuotos visuomenės pagrindus[145].

Konkretindamas substantyvų vertybinį viešojo intereso kategorijos aspektą, M. Feintuckas teigia, kad viešojo intereso kategorija tampa apibrėžta darant nuorodą į fundamentalius, į vertybes orientuotus visuomenėje egzistuojančius demokratinius imperatyvus (žmogaus orumas, vienoda pagarba ir gebėjimas aktyviai dalyvauti visuomenėje)[146]. Teigiama, kad galimybė prisitaikyti prie kintančių aplinkybių, išlaikant pagrindines vertybes, yra kaip stiprybė. Jei viešasis interesas atstovaus mažoritarizmo požiūriui, jis negalės būti kaip atsvara laikinoms dominuojančioms grupėms, o jei bus grįstas liberalios demokratijos pagrindinėmis vertybėmis, pvz., piliečių lūkesčiais, tuomet jis turės norminius pagrindus nepriklausomai nuo laikinai vyraujančių vertybinių nuostatų[147].

Įtvirtinant normatyviškai pagrįstos viešojo intereso kategorijos idėją, daroma išvada, kad nors lieka prieštaravimų dėl tikslios šios kategorijos prigimties ir bendruomenės interesų apimties, ši kategorija turi veikti kaip interpretavimo principas, institucija, turinti potencialą veikti kaip suvaržymo doktrina, ribojanti galimus viešosios ir privačios galios ekscesus, nurodanti fundamentalias vertybes ir sauganti pagrindinius demokratinius lūkesčius, pvz., pilietybės lygybę. Išvystyto normatyvinio viešojo intereso potencialas tarnauti kaip priešinimosi formai, nustatančiai visuomenėje dominuojančių grupių galios ribas, kreipiant į demokratinius lūkesčius, siūlo svarbų argumentą šią kategoriją išlaikyti ir ją vystyti iš naujo; normatyviškai apibrėžta,

145 F*eintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, p. 56.

146 *Ibid.*, p. 57.

147 *Ibid.*, p. 60.

su pilietybe / pilietiškumu susieta viešojo intereso kategorija gali būti vienintelis koziris kitaip silpnose esančiųjų už dominuojančios socialinės grupės ribų rankose[148]. Šiais argumentais M. Feintuckas patvirtina, kad reikia viešojo intereso kategorijai suteikti teisinę formą ir nors tai yra iššūkis teisininkams, jis nėra neįveikiamas. Jeigu įstatymų leidėjas ir teisėjai gali patvirtinti ir interpretuoti fundamentalius žmogaus teisių principus, tikima, kad jie taip pat gali vystyti reikšmingą, nepriklausomą viešojo intereso kategoriją kaip galingųjų apribojimą[149]. Atsižvelgdamas į tai, šis autorius išskiria kelias viešojo intereso kategorijos funkcijas – legitimavimo, ginčų arenos ir tarnavimo demokratijai[150].

Tad aptartoji mokslo diskusija plėtojama pagrindžiant viešojo intereso kaip kategorijos, galinčios būti normatyviškai apibrėžtos, idėją; remiama į vertybes orientuota požiūrio kryptis. Į tai žvelgtina matant išdėstytų viešojo intereso apibrėžtumo krypčių visumą, neignoruojant jų pateiktų argumentų. Ši krypčių visuma monografijoje toliau nagrinėjama žvelgiant į politinių teorijų, utilitaristinių teorijų, kaip ekonominės teisės analizės pamato, sociologijos mokslo idėjas, sociologinių apklausų ir konstitucinės jurisprudencijos nagrinėjimo rezultatus.

I.2. VIEŠOJO INTERESO KAIP VERTYBĖS, JO TURINIO IR SANTYKIO SU KITOMIS VERTYBĖMIS KONKRETINIMAS POLITIKOS MOKSLO IDĖJŲ KONTEKSTE

Tiriant vertybinį viešojo intereso kategorijos aspektą, pažymėtina, kad vertybių sąvoka politikos mokslo srityje vartojama ir tada, kai kalbama apie „politines vertybes“, ir tada, kai teigiama, kad vertybės turi didelę įtaką politikos turiniui, ir pan. Tačiau šiek tiek pasigilinus į akademinius tekstus galima pastebėti, kad vertybių sąvokai suteikiamas skirtingas turinys, nes vienais atvejais vertybė suprantama kaip fenomeno charakteristika (pvz., demokratija, žmogaus gyvybė ir pan.), kitais atvejais – kaip objektyviai neegzistuojančios, bet asmens suvokiamos reikšmės charakteristika (pvz., asmeninis pasitenkinimas, lygybė su kitais ir pan.). Galima preziumuoti, kad nurodytasis vertybės sąvokos turinio skirtumas kyla iš skirtingų mokslininkų ar kitų tyrėjų epistemologinių nuostatų: pozityvistiniu požiūriu kaip vertybės traktuotinos ir fenomenų bei objektų charakteristikos, o konstruktyvistiniu požiūriu verty-

148 F*eintuck M*. The Public Interest in Regulation. Oxford: Oxford University Press, p. 63, 30.

149 *Ibid.*, p. 64.

150 *Ibid.*, p. 28.

bės siejamos su reikšmės charakteristika. Taigi viešasis interesas kaip vertybė gali būti laikomas ir fenomeno charakteristika, ir reikšmės charakteristika. Tačiau dar daugiau neaiškumų kyla nagrinėjant vertybės (konkrečiai – viešojo intereso) ir politikos santykį bei (tai ypač svarbu politikos moksle) nustatant vertybės vietą ir vaidmenį viešojoje politikoje. Norint atsakyti į šiuos klausimus, arba, tariant dar tiksliau, žinoti, kaip vertybių samprata ir jų bei politikos santykio suvokimas lemia supratimą apie vertybių vietą ir vaidmenį politikoje, svarstymus reikėtų pradėti nuo pačios vertybės sampratos ir jos tyrimo galimybių.

Remiantis „Terminų" žodynu, vertybės – tai specifiškos mus supančio pasaulio objektų ir reikšmių charakteristikos, turinčios teigiamą reikšmę žmogui, kolektyvui, visuomenei. Objektai ir reiškiniai tampa vertybėmis tik dėl to, kad jie įtraukiami į žmonių visuomenės būties sritis. Todėl vertybės paprastai yra tokie nuo visuomenės priklausomi objektai ir reiškiniai, kurie, patenkindami kuriuos nors žmogaus poreikius bei interesus, turi teigiamą reikšmę[151]. Taigi vertybė čia suprantama kaip objektų ir reikšmių charakteristikos, požymiai, turintys teigiamą reikšmę subjektams. Remiantis tokiu apibrėžimu, viešasis interesas – viena iš visuomenės vertybių tik todėl, kad jis įtrauktas į visuomenės būties sritį. OJ. Stewart teigia, kad viešosios politikos srityje vertybės yra tai, ką mes manome esant gero ir blogo, svarbaus ir banalaus, teisingo ir neteisingo, kilnaus ir niekingo, t. y. į vertybių sąvoką įtraukiama ne tik teigiama, bet ir neigiama reikšmė[152].

Vertybių sąvoką nagrinėjo ir dėl jos diskutavo Lietuvos politikos mokslo atstovai. Tiesa, diskusija tik atskleidžia skirtingas nuomones, kurias lemia skirtingos autorių ontologinės ir epistemologinės pozicijos. Tačiau, nors dėl šių skirtumų autoriai neras bendro sutarimo, tokia diskusija rodo, kokiomis skirtingomis prieigomis (ontologinėmis ir epistemologinėmis) vertybės gali būti analizuojamos. Antai A. Jokubaitis nepateikia vertybių apibrėžimo, bet nurodo, kad, pvz., demokratija savaime nėra vertybė, o jos reikšmę sudaro piliečių požiūris į žmogaus teises, laisvę, dalyvavimą, tvarkant viešuosius reikalus, bei ekonominį efektyvumą; tautos suvereniteto idėja taip pat numato kitas vertybes – kultūrą, istoriją, kalbą ir bendrus protėvius[153]. Viešojo intereso atveju šio intereso reikšmę atskleistų sritys, kuriose viešasis interesas yra ginamas (pvz., aplinkos apsauga, kultūros paveldo apsauga ir pan.). Šį A. Jokubaičio teiginį kritikuoja A. Razma[154], nurodydamas, jog kyla klausimas, ar

151 Vertybė. Internetinis „Terminų" žodynas. Žr. internetu: <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/V/vertybe> [žiūrėta 2015-08-15].

152 *Stewart J*. Public Policy Values. London: Palgrave Macmillan, 2009, p. 14.

153 *Jokubaitis A*. Politika be vertybių. Politologija. 2008, Nr. 1 (49), p. 29.

154 *Razma A*. Apie politiką ir vertybes. Politologija. 2009, Nr. 1 (53), p. 21–41.

vertybė apskritai gali egzistuoti objektyviai, t. y. nepriklausomai nuo subjekto sąmonės. Autorius teigia, kad pati sąvoka „vertybė" suponuoja sąmoningą, t. y. subjektyvų, vertinimą, todėl objektyvi vertybė negali būti mąstoma. Todėl vertybės, kaip ir politika, demokratija ar meilė, yra fenomenai ir egzistuoja tik tada, kai yra kuriamos ir palaikomos[155]. Remiantis tokia mintimi, viešasis interesas suprantamas kaip vertybė kaip tik dėl to, kad tokią reikšmę jai suteikia piliečiai. A. Razma atkreipia dėmesį į tai, kad A. Jokubaitis nagrinėja reikšmės sąvoką, o reikšmė ir fenomenas yra skirtingi dalykai, nes reikšmė ne sukuria, o tik paaiškina fenomeną, kuris pats savaime nėra vertybė, tačiau gali būti ja paverstas. Todėl nei demokratija, nei suverenitetas nėra objektyvios vertybės, tačiau šie fenomenai egzistuoja ne dėl to, kad juos suvokiame ir galime paaiškinti jų reikšmę: jie atsiranda, kai juos įgyvendiname arba jų laikomės, o vertybėmis tampa tada, kai yra atitinkamai nustatoma jų hierarchija kitų veiklų atžvilgiu. Taigi, A. Jokūbaičio nuomone, vertybė gali būti tam tikras fenomenas, pvz., kultūra, istorija, kalba, bendri protėviai, aplinka, žmogaus teisės, o, remiantis A. Razma, vertybė yra tam tikrų subjektų reiškiniui suteikta teigiama reikšmė, bet ne pats fenomenas. „Terminų" žodyne vertybė apibūdinama kaip ir objekto, ir reiškinio charakteristika, t. y. objektyviai egzistuojantis apibūdinimas, kad kažkas kažkam turi teigiamą reikšmę. Kitaip tariant, A. Jokubaitis teigia, kad vertybės gali egzistuoti objektyviai, kaip tam tikri fenomenai, o A. Razma – kad vertybės yra subjektyvios ir apie jų egzistavimą galima spręsti tik tada, kai jomis yra realiai vadovaujamasi. Remiantis „Terminų" žodynu, vertybės yra objektyviai apibūdinamos, bet egzistuoja tik tada, kai jos įtraukiamos į visuomenės būties sferą.

A. Jokūbaitis, išsamiai aptardamas sąvokos „vertybė" vartojimą, nurodo, kad vertybių sąvoka šiais laikais tapo tokia populiari, jog, nenorint išsamiau aiškinti jos turinio, galima apsiriboti pasakymu „tokios yra mano vertybės", o tai išgirdęs pašnekovas turi pats suprasti, kad kalbama apie kažką svarbaus ir reikšmingo. Vertybių sąvoka nuo pat pradžių sugalvota tam, kad jos nereikėtų aiškiai apibrėžti. Viskam tapus vertybe, sunku įsivaizduoti, ko būtų negalima vadinti šiuo terminu[156]. Vertybe gali būti bet kas, ką galima įrašyti į teiginio formą „x yra vertybė". Į šį kintamąjį galima įrašyti Dievą, gėrį, laisvę, toleranciją, darbą, sveikatą, abortus, skyrybas, homoseksualumą. Tarp kandidatų į jas atsiduria visi objektai, įvykiai, procesai, veiksmai, institucijos, funkcijos, vaidmenys, idėjos, principai ir tikslai[157]. Taigi A. Jokubaičio požiūris į vertybes susijęs su pozityvistine epistemologine prieiga, t. y. vertybių

155 *Razma A.* Apie politiką ir vertybes. Politologija. 2009, Nr. 1 (53), p. 26.

156 *Jokubaitis A.* Vertybių tironija ir politika. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 28.

157 *Ibid.*, p. 39.

kategorijai priskiriama viskas, kas bet kuriam individui gali turėti teigiamą reikšmę.

Mokslo atstovė J. Stewart išsamiau nagrinėja privačių interesų ir visuomeninių vertybių santykį. Jos nuomone, interesai yra vertybių „vektoriai" arba „pernešėjai". Galima teigti, kad interesus nustatyti gana lengva, tačiau vertybės yra vidiniai asmenų įsitikinimai dėl reiškinių svarbos. Be to, interesai neretai tapatinami su materialiniais interesais, o, autorės nuomone, asmens vertybės paprastai yra viršesnės už jo materialinį interesą[158].

Kalbant apie subjektyviai suvokiamą viešojo intereso kaip vertybės turinį, sunku ir nustatyti, ir palyginti, kuris jo turinio elementas yra svarbesnis, nes įprastai nesutariama dėl jų pamatavimo. Galima prisiminti raudonos ir žalios kirmėlės testą. Mokiniams buvo užduotas klausimas, kuri kirmėlė yra ilgesnė. Vieni atsakė, kad žalia, o kiti – kad raudona. Mokytojas išmatavo kirmėlę ir pranešė, kurie mokiniai buvo teisūs. Tada mokytojas paklausė, kuri kirmėlė yra gražesnė. Rankas kėlė ir tie, kuriems gražesnė raudona, ir tie, kuriems – žalia. Tik vienas vaikas balsavo, kad jam gražesnė yra žalia kirmėlė. Taigi jis buvo „neteisus". Jam liko dvi pasirinkimo galimybės: arba stengtis įtikinti kitus, kad gražesnė žalia kirmėlė, ir iš naujo balsuojant patvirtinti, kad ji gražesnė, arba paprasčiausiai nuversti mokytoją ir vienašališkai paskelbti, kad gražesnė yra žalia kirmėlė. Šis pavyzdys rodo, kad visuomenėje vertybės suvokimas priklauso nuo politinio režimo: arba demokratiškai surandamas kompromisas, arba vienašališkai nusprendžiama diktatūrose[159]. Apskritai vertybių klausimas egzistuoja visur, kur tik reikia rinktis iš kelių įmanomų variantų, kai nėra aiškių kriterijų, kuriais būtų galima pamatuoti, kuris variantas yra geresnis, tinkamesnis.

Kalbant apie viešojo intereso turinį, pasirinkimo iš kelių alternatyvų klausimas, arba, kitais žodžiais tariant, galimybė įtikinti / įteigti, kad vienas pasirinkimo variantas yra geresnis už kitą, kyla labai dažnai. Žvelgiant į vertybių hierarchiją politikos mokslo aspektu, svarbu įvertinti ir tai, kad kai kurios prieigos *ex ante* suponuoja kai kurių vertybių viršenybę prieš kitas vertybes. Antai racionalaus pasirinkimo institucionalizmo prieiga daro automatinę prielaidą, kad asmenims yra vertinga jungtis į institucijas (sudaryti institucijas) norint įgyvendinti šių asmenų iš individualių vertybių kilusias bendras

158 *Stewart J*. Public Policy Values. London: Palgrave Macmillan, 2009, p. 15.

159 Flinchbaugh's Worm Exercise: The Role of Facts, Myths, and Values in Public Policy. Adapted by Karen Bogenschneider, University of Wisconsin-Madison from Barry Flinchbaugh, Kansas State University [žiūrėta 2015-08-15]. <https://www.purdue.edu/hhs/hdfs/fii/wp-content/uploads/2015/06/tfp_assign_valuesw_bf.docx>.

vertybes[160]. O propagandinių koalicijų prieigoje vertybėms „suteikiama" galia vienyti skirtingas institucijas[161]; šioje prieigoje pabrėžiama, kad įsitikinimai, vertybės bei idėjos yra svarbus ir reikiamai neįvertintas politinio proceso matmuo, ir keliama idėja, kad elito įsitikinimų sistemos turi tam tikrą struktūrą arba hierarchiją[162]. Galimas ir vadinamasis „stadijų", t. y. pagrįstas politikos proceso stadijomis, vertybių turinio visuomenės gyvenime ieškojimas. Problemos nustatymas susijęs su tuo, kaip nustatantysis vertina, kas yra svarbu, kuri problema yra svarbesnė. Formuojant politikos darbotvarkę, svarbios politikų ir kolektyvinės, ir individualios vertybės, sprendžiant, kokie klausimai paklius į darbotvarkę. Alternatyvių sprendimų formulavimui ir alternatyvos pasirinkimui taip pat turi įtakos vertybės – jos reikšmingos ir atrenkant alternatyvas, ir pasirenkant tinkamiausią. Politikos įgyvendinimas yra ne mažiau susijęs su vertybiniais pasirinkimais, kai galima rinktis iš alternatyvių įgyvendinimo priemonių. Politikos vertinimas susijęs su vertybiniu požiūriu kaip atskaitos tašku, nuo kurio matuojama, ar politikos priemonėmis pavyko sėkmingai išspręsti iškeltą problemą.

Kaip konkuruojančios vertybės (konkrečiai – konkuruojantys viešojo intereso turinio elementai) valdomos politikoje? Kaip sprendžiami (galimi) jų konfliktai? J. Stewart teigia, jog politikoje yra šeši vertybių konfliktų politikoje sprendimo būdai. Pirmasis būdas – tai struktūrinis atskyrimas (kitaip tariant – „ugniasienė"), t. y. sudaromos sąlygos skirtingus politikos klausimus spręsti viename atskirtame padalinyje, nesudarant galimybių sprendimų priėmėjams veltis į vertybines diskusijas. Tačiau autorė pažymi, kad, nors struktūrinis atskyrimas leidžia spręsti vertybių konfliktus, jis sukuria kitų sistemos dalių įtampą. Ji pateikia aplinkosaugos pavyzdį. Dažnai sukuriami padaliniai, užsiimantys „žaliąja" politika, o gamybos arba miesto plėtros klausimus sprendžia kiti struktūriniai padaliniai. Įprastai šie padaliniai koordinuojami žemesniu nei sprendimų priėmimo lygmeniu, todėl neduoda realios naudos. Struktūrinis atskyrimas pateisinamas tais atvejais, kai turi būti atlikti labai atriboti darbai, tačiau sunkumų kyla tada, kai vyriausybės turi priimti sprendimus, susijusius su keleto horizontalių sričių veikla. Antrasis būdas – hibridizavimas – tai vertybinių konfliktų, kylančių dėl vykdomos politikos kaitos, sprendimas. Pvz., hibridizavimo būdu buvo sukurtos naujos vertybės, kai viešojo administravimo srityje į ankstesnįjį tradicinį valstybės valdymą

160 *Ostrom E*. Institutional Rational Choice. Leidinyje: Sabatier P. A. (ed.). Theories of the Policy Process. Westview Press, 2007, p. 35–36.

161 *Sabatier P. A*. The Need for Better Theories. Leidinyje: Sabatier P. A. (ed.). Theories of the Policy Process. Westview Press, 2007, p. 7–10.

162 *Parsons W*. Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 186.

pradėjo skverbtis į rinką orientuotos vertybės. Trečiasis būdas – kazuistika, t. y. „moralinės taksonomijos" naudojimas siekiant suderinti vertybes. Konkrečių sprendimų priėmimas gali būti grindžiamas skirtingais argumentais, aktualiais sprendžiant tik konkretų klausimą. Tokia praktika grindžiama tuo, kad kiekvienas konkretus klausimas susijęs su tam tikru vertybių komplektu ir jų aktualumo laipsniu. Ketvirtasis būdas – inkrementizmas, t. y. etapinis sprendimų priėmimas derinant interesus, sprendimų paieška darant kompromisus. Kaip analitinė priemonė inkrementizmas užtikrina, kad klausimas bus išspręstas sąlyginai greitai ir išvengiama išsamios analizės. Penktasis būdas – šališkumas. Tokiu atveju lemiamą reikšmę turi tos vertybės, kurias propaguoja sprendimo priėmėjų dauguma, o kitos, nedominuojančios, vertybės yra „nurašomos". Paskutinis, šeštasis, būdas – cikliškumas. Tai nuoseklus prioritetų suteikimas paeiliui skirtingoms vertybėms, kai jų suderinti nepavyksta kitu būdu[163]. Taigi regima vertybių konfliktų politikoje sprendimo būdų įvairovė, kuri, matoma iš anksto, teismų praktikos argumentavimo (konkrečiai – susijusio su viešuoju interesu) analizei taikytina tik atsižvelgiant į teismų atliekamas funkcijas.

Apžvelgtųjų politikos mokslo idėjų kontekste šiame tyrimo etape svarbu, kad viešasis interesas kaip fenomenas gali būti paaiškinamas per jo reikšmę jį vertinantiems subjektams, šio intereso reikšmę ir turinį atskleidžiant iš atskirų sričių, kuriose šis interesas yra saugomas ir ginamas (žr. tyrime pasirinktas tirti viešojo intereso sritis), nurodant šio intereso ir kitų interesų sankirtų sprendimo būdus. Kiek ir kaip konkrečiai visa tai atsispindi, nagrinėjama ir apibendrinama tolesniuose tyrimo poskyriuose.

I.3. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATOS KONKRETINIMAS LIBERALIZMO IR KOMUNITARIZMO POLITINIŲ TEORIJŲ IDĖJŲ KONTEKSTE

Nors skirtumas tarp kairiųjų ir dešiniųjų politinių pažiūrų šiuolaikinėje politikoje tampa nebe toks reikšmingas, nes politinių partijų programos pasižymi itin plačiomis politinėmis ir ekonominėmis nuostatomis, šioms partijoms siekiant pritraukti kuo platesnį rinkėjų ratą, vis dėlto viešojo intereso apibrėžimo problema ginčą tarp liberalizmo ir komunitarizmo rodo vis dar esant aktualų. Viešojo intereso ir politinių ideologijų sąlytį ypač gerai atskleidžia plačius debatus visuomenėje sukeliantys kontraversiški politinės darbotvarkės

163 *Stewart J*. Public Policy Values. London: Palgrave Macmillan, 2009, p. 38–45.

klausimai, kai siekiama teisiškai apibrėžti bei reguliuoti tokias sritis kaip šeimos politika ar valstybės parama kultūros sričiai.[164] Tuomet iškyla teisinio reguliavimo ribų bei ekonominių išteklių paskirstymo klausimai.

Diskusija tarp liberalų, numatančių kuo mažesnį valstybės vaidmenį bei pabrėžiančių individualių teisių ir laisvos rinkos reikšmę, bei komunitarų, stiprios valstybės būtinumą grindžiančių bendruomeninių vertybių sergėjimu, yra itin plati. Šiame poskyryje siekiama ne nustatyti, kurios ginčo pusės argumentai yra svaresni, o glaustai išskirti pagrindines abiejų pozicijų problemas siekiant apibrėžti viešąjį interesą bei pagrįsti, jog nesutarimas dėl bendros viešojo intereso sampratos yra nulemtas minėtų politinių ideologijų priešpriešos. Viešojo intereso sampratą iš esmės lemia skirtingas požiūris į valstybės ir individo santykį, t. y. tai, kam yra skiriamas prioritetas – individui ar bendruomenei.

Jei individo teisės bei ekonominė jo laisvė yra pirminiai visuomenės reguliavimo principai, tuomet viešasis interesas bus traktuojamas kaip privačių interesų suma. Galima teigti, jog liberalai nesimpatizuoja viešojo intereso sąvokai, nes ja yra implikuojama šio intereso viršenybė prieš privačius interesus. Liberalios minties atstovai, pvz., J. Rawlsas ar R. Rorty, bendrąjį gėrį bei viešąjį interesą sieja su nepagrįstu valstybės kišimusi į privačią visuomenės narių gyvenimo sritį, o libertarai šią kategoriją sieja su politiniais laisvosios rinkos suvaržymais.[165] Šiuo atveju viešajam interesui, kaip reprezentuojančiam bendrą visos visuomenės interesą, apibrėžti nėra tinkami ir utilitaristiniai metodai[166], kuriems kitais visuomeninių santykių reguliavimo atvejais liberalai yra linkę pritarti. J. Rawlso teigimu, utilitarizmas, kaip ir kuri nors kita teorinė prieiga, pateikianti universalų, visais atvejais pritaikomą visuomenininių santykių reguliavimo kriterijų, negali tapti viešosios teisingumo sampratos pagrindu[167]. Turimas omenyje bendrosios naudos kriterijus, kuris negeba atsižvelgti į pliuralistinės liberalios demokratijos mažumų interesus. Kartu liberalai atmeta ir bet kokią bendruomeninių vertybių idėją. Pasak R. Rorty, bendrosios gerovės siekis neturėtų būti viešosios politikos objektas, kaip ir

164 *Novkov J.* Law and Political Ideologies. In: Whittington K. E., Kelemen R. D., Caldeira G. A. (ed.). The *Oxford Handbook of Law and Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 640.

165 *Hollenbach S. J. D*. Virtue, the Common Good, and Democracy. In: Etzioni A. (ed.) New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Constitutions, and Communities. Charlottesville: University Press of Virginia, 1996, p. 147.

166 Šie metodai detaliau atskleisti kitame darbo poskyryje.

167 *Rawls J*. The Idea of an Overlapping Consensus. Oxford Journal of Legal Studies, 1987, No. 7 (1), p. 4.

viskas, kas priklauso nuo moralinių nuostatų ar vertybinių sprendimų.[168] Todėl liberaliose teorijose viešasis interesas yra siejamas su privačiais interesas, nes tik derinant privačius interesus galima pasiekti socialinę darną.

Komunitarų požiūriu, individų, motyvuotų tik asmeninių interesų įgyvendinimu bei teise į privatumą, sugyvenimas šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje būtų problemiškas uždavinys. Demokratinė santvarka reikalauja visuomenės narių tarpusavio bendradarbiavimo bei bendrų vertybių puoselėjimo. Solidarumas yra būtinas siekiant išvengti nuolatinės konfliktų būsenos. Ir tai ne autoritarinės valstybės, o pozityvaus visuomenės narių įsitraukimo modelis.[169] Komunitarizmas taip pat pabrėžia moralinę teisės dimensiją ir jos bei bendruomenės sąveiką[170]. Viešąjį interesą jis apibūdina kaip teisinį konstruktą, skirtą bendruomenėje puoselėjamoms vertybėms apsaugoti.

Trumpai tariant, išskirtinos dvi esminės pozicijos:

- liberali kontraktualistinė pozicija, teigianti, jog viešasis interesas turi užtikrinti individualių teisių ir laisvių apsaugą tam tikroje politinėje asociacijoje, sudarančią sąlygas kiekvienam visuomenės nariui laisvai įgyvendinti individualius interesus;
- solidarumo pozicija, viešąjį interesą siejanti su tam tikrais moraliniais imperatyvais, kylančiais iš solidarumo gyvenant bendruomenėje.[171]

Viešojo intereso samprata priklauso nuo polinkio pritarti šioms vienos ar kitos politinės teorijos nuostatoms. Tai matoma ir iš Lietuvos autorių mokslo darbuose atskleidžiamos diskusijos dėl viešojo intereso sampratos, nes pastebima dviejų pozicijų, apibūdinamų šiais teiginiais, priešprieša: (1) viešasis interesas gali būti išreiškiamas tik per privačių interesų sąveiką (pvz., R. Giguolaitė, A. Mackonis); (2) viešasis interesas savo objektu bei tikslais iš esmės skiriasi nuo privačių interesų (E. Monkevičius).[172]

168 *Rorty R*. The Priority of Democracy to Philosophy. In: Peterson M. D., Vaughan R. C. (ed.). The Virginia Statute of Religious Freedom: Its Evolution and Consequences in American History. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, p. 263.

169 *Hollenbach S. J. D*. Virtue, the Common Good, and Democracy. In: Etzioni A. (ed.) New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Constitutions, and Communities. Charlottesville: University Press of Virginia, 1996, p. 148 – 149.

170 *P. van Seters*. Communitarianism in Law and Society. In: P. Van Seters (ed.) Communitarianism in Law and Society. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008, p. 12.

171 *Ashcroft R. E*. From Public Interest to Political Justice. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 2004, 13 (1), p. 25.

172 Plačiau žr. *Burnytė M*. Pertinence of Liberalism - Communitarianism Dispute in Defining the Public Interest. *Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe*, 2014, Volume V, Issue 2.

Reikia pripažinti, kad nė viena ideologinė pozicija nėra pajėgi paaiškinti teisinėje praktikoje egzistuojančios atvejų įvairovės. Tai ir lemia, jog palaikant vienos iš minėtų ideologinių pozicijų nuostatas yra susiduriama su tam tikromis aklavietėmis siekiant apibrėžti viešojo intereso sąvoką. Viešasis interesas yra itin įvairiapusė kategorija, apimanti tiek šiuo metu egzistuojančius, tiek ateities visuomeninius santykius. Taip pat pastebimos pastangos suderinti minėtų politinių ideologijų principus. C. W. Lewisas siekia pateikti visapusiškesnį viešojo intereso sąvokos aiškinimą, kuris aprėptų ir liberalizmo, ir komunitarizmo teorinių pozicijų išskiriamus viešojo intereso apibrėžimo kriterijus. Pasak autoriaus, su dabartimi siejamas viešasis interesas apima individualių asmens teisių užtikrinimą bei tarpasmeninių santykių reguliavimą. Į ateities perspektyvą orientuotas viešasis interesas turėtų būti apibrėžiamas kaip esamos padėties palaikymas (aplinkos apsaugos atveju) ar vertingo palikimo išsaugojimas (istorinio, intelektinio bei kultūros paveldo apsaugos atveju). Abiem atvejais jis paremtas prigimtine ateities kartų teise gyventi sveikoje aplinkoje bei susipažinti su istorinėmis ir kultūrinėmis vertybėmis.

Todėl galima teigti, kad viešąjį interesą tinkamiau apibrėžti kaip procesą, o ne kaip objektyvų, aiškiai įvardytą tikslą. Kartu viešojo intereso apsauga turėtų apimti nuolatinį pusiausvyros tarp dabarties ir ateities poreikių bei tarp individualių ir bendruomeninių interesų užtikrinimą.[173] Viešojo intereso terminas daugiausia priklauso nuo politinių nuostatų. Todėl šios sąvokos apibrėžimo derėtų siekti politinės diskusijos metu, derinant liberalizmo ir komunitarizmo politinių teorijų nuostatas, bandant rasti skirtingų visuomenės grupių ir jų turimų interesų pusiausvyrą, atsižvelgiant į kiekvienos visuomenės grupės interesus. Priešingu atveju, jei tam tikros vertybės ar materialūs objektai yra laikomi viešuoju interesu iki politinės diskusijos, kyla pavojus, jog visuomenei bus priskiriamos vertybės bei normos, kurių ji nepalaiko.

I.4. BENDRUOMENINĖS NAUDOS APSKAIČIAVIMO KONKRETINIMAS APIBRĖŽIANT VIEŠĄJĮ INTERESĄ UTILITARISTINĖSE TEORIJOSE

Esant didelei viešojo intereso sampratų ir jų klasifikacijų įvairovei, abejonių dėl viešojo intereso sąvokos dėl jos empirinės naudos[174], empirinio ati-

173 *Lewis C. W*. In Pursuit of the Public Interest. *Public Administration Review*. 2006, 66/5, p. 695–699.

174 *Campbell H., Marshall R*. Utilitarianism's Bad Breath? A Re-Evaluation of the Public Interest Justification for Planning. Planning Theory. 2002, 1 (2), p. 170.

tikmens[175] kontekste tenka pripažinti, kad socialinės problemos nėra lengvai išsprendžiami faktų klausimai, o dilemos, susidedančios iš skirtingų vertybių, interesų bei ideologijų susipriešinimo[176]. Viena iš galimų prieigų, kuri gali būti pasitelkiama ieškant viešojo ir privataus intereso pusiausvyros bei to, kas tam tikrais atvejais lemia viešojo intereso pirmenybę, yra utilitaristinis bendruomeninės naudos apskaičiavimo būdas. Ši teorinė prieiga, kaip buvo nurodyta, išsiskiria pretendavimu į objektyvų bei neutralų viešojo intereso (ar jo derinimo procedūrų su privačiais interesais) nustatymą, kuris gali būti praktiškai pritaikomas pliuralistinėms visuomenėms. Todėl šiame tyrimo poskyryje siekiama įvertinti įvairių utilitarizmo teorijų taikymo galimybes, skiriant dėmesį ir klasikinėms, ir moderniosioms utilitarizmo teorijoms, apibrėžiant viešojo intereso identifikavimo kriterijus bei sprendžiant viešojo intereso ir individualių interesų konfliktus.

Utilitaristinę poziciją ar jos elementus kaip svarbius, apibrėžiant viešąjį interesą, išskiria ne vienas viešojo intereso sampratą Lietuvoje nagrinėjusių autorių. J. Gumbio pateikiamoje viešojo intereso sampratų klasifikacijoje yra įvardijamas naudos arba naudingumo požiūris, kuriuo remiantis viešuoju interesu pliuralistinėje visuomenėje turėtų būti siekiama privačių interesų pusiausvyros bei didžiausios įmanomos visuomeninės gerovės. J. Gumbis pabrėžia utilitaristinės pozicijos aktualumą ir reikšmę daugumoje modernių visuomenių, pasižyminčių aiškiais socialiniais, ekonominiais, kultūriniais bei religiniais skirtumais, kuriose būtų sunku arba neįmanoma įvardyti visai bendruomenei būdingus interesus ir vertybes.[177] Taip pat svarbu pažymėti, jog su moderniomis utilitarizmo teorijomis susijusi ir procedūrinė viešojo intereso samprata, atsiribojanti nuo viešojo intereso turinio bei šį interesą apibrėžianti per iš anksto nustatytas formalias procedūras. Procedūrinę viešojo intereso sampratą su utilitarizmu vienija siekis išlaikyti objektyvumą, atsiriboti nuo emocinio vertinimo ar daugiareikšmiškumo. Tokią viešojo intereso sampratą, be kitų, išskiria U. Trumpulis.[178] (Šis autorius, patvirtindamas viešojo intereso kategorijos analizės sudėtingumą, paaiškina, kad naudingumo požiūris gali būti traktuojamas ir kaip atskiras būdas suvokti viešąjį interesą ir

175 *King S. M., Chilton B. S., Roberts G. E.* Reflections on Defining the Public Interest. Administration & Society. 2010, 41 (8), p. 957.

176 *Schön D*. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Aldershot: Ashgate, 1983, p. 207.

177 *Gumbis J*. Changes in Social Phenomena and Their Conceptualisation: International and National Contexts. Social Sciences. 2006, 1 (51), p. 8.

178 *Trumpulis U*. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. Socialinių mokslų studijos. 4 (8), 2010, p. 220–221; *Trumpulis U.* Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė 01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 65, 68–70.

kaip tam tikro požiūrio elementas, sudėtinė dalis: „Koncepcijų gausos įspūdį sukuria ir tai, kad [...] vieni mokslininkai tam tikrus viešojo intereso požymius nagrinėja pagal vieną koncepciją, o kiti mokslininkai pagal tuos požymius išskiria skirtingas viešojo intereso koncepcijas, pavyzdžiui, naudingumo požiūrį vieni vertina kaip atskirą viešojo intereso koncepciją, kiti mokslininkai naudingumą vertina tik kaip sankaupos koncepcijos požymį.“[179])

Kartu galima teigti, jog pasirinkimo utilitarizmo (angl. *choice utilitarianism*) pozicijos laikosi ir A. Mackonis, viešąjį interesą apibrėždamas kaip tam tikrą sąveikos tarp visuomenės narių būdą, kuris jiems užtikrina galimybę laisvai įgyvendinti savo asmeninius interesus. A. Mackonio teigimu, viešasis interesas negali nekilti iš privačių visuomenės narių interesų, nes visuomenė yra tarpasmeninių santykių visuma, kuri pati savaime negali turėti interesų, – juos turi tik individualūs asmenys.[180] Todėl viešasis interesas, remiantis šiuo požiūriu, gali būti apibrėžiamas kaip toks teisinis reguliavimas, kuris sudaro sąlygas individams siekti kuo didesnės asmeninės naudos. Kritišką požiūrį į utilitarizmo teorijas bando pateikti D. Korsakaitė, siekdama apibrėžti viešojo intereso sąvoką viešosios politikos ir viešojo administravimo požiūriu. Autorės manymu, utilitaristinės teorijos nenurodo privačių interesų ir viešojo intereso konflikto sprendimo būdo[181], nors nėra pateikiami konkretūs argumentai, pagrindžiantys tokią išvadą.

Šio tyrimo kontekste aktualu, kad aptarti autoriai, siekdami išdėstyti tam tikrą viešojo intereso sampratų klasifikaciją arba pateikti universalų viešojo intereso sąvokos apibrėžimą, išsamiai neaptarė utilitarizmo teorijų privalumų ir trūkumų, apibrėžiant viešąjį interesą bei nustatant jo santykį su individualiais interesais. Toks uždavinys nebuvo keltas ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje, nors glaustai šis klausimas aptariamas visapusiškoje M. Feintucko viešojo intereso sampratos studijoje[182] ar L. Lewino darbuose, kuriuose nagrinėjamas viešojo intereso ir individualių interesų santykis[183]. Atsižvelgiant į tai, siekiama įvertinti galimybę utilitarizmo teorijas taikyti teisminėje praktikoje kaip viešojo intereso identifikavimo kriterijų bei individualių interesų ir viešojo intereso derinimo būdą.

179 *Trumpulis U*. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. Socialinių mokslų studijos. 2010, 4 (8), p. 220.

180 *Mackonis A*. Individualistinės viešojo intereso sąvokos turinio analizė. Teisės problemos. 2009, 2 (64), p. 139–140.

181 *Korsakaitė D.* Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas. Ekonomika. 2006, 76, p. 42.

182 *Feintuck M*. The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004. Taip pat žr.: *Feintuck M., Varney M*. Media Regulation, Public Interest and the Law. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.

183 Pvz., *Lewin L*. Self Interest and Public Interest. Oxford: Oxford University Press, 1991.

I.4.1. Klasikinė utilitarizmo samprata

Liberalams būdingo viešojo intereso kaip privačių interesų sąveikos požiūrio ištakos siekia utilitarizmo klasiku vadinamo J. Benthamo idėjas. Jau J. Benthamo veikaluose galima rasti teiginių, jog bendruomenė yra fiktyvus darinys, o bendruomeninis interesas – ją sudarančių individų interesų suma[184]. Tam tikru mastu klasikinio utilitarizmo idėjos vis dar gyvuoja diskutuojant dėl viešojo intereso sampratos ir todėl svarbu jas tirti plačiau.

Visų pirma, reikėtų pabrėžti, jog utilitarizmas yra konsekventinė etikos teorija, sprendimo ar poelgio teisingumą grindžianti jo pasekmėmis. Ir atskirų individų, ir politinės valdžios sprendimų teisingumas yra matuojamas remiantis jų teikiama nauda. Utilitarizmo teorijos klasikai – J. Benthamas, J. S. Millis, A. Smithas bei H. Sidgwickas – pirmieji, pateikdami sisteminę utilitarizmo sampratą, atmetė vertybines nuostatas ar moralinius įsitikinimus kaip galimus kriterijus, kuriais remiantis būtų apibrėžiamas viešasis interesas. Manyta, kad tik naudos principas yra tinkamas apibrėžti viešąjį interesą, nes jis yra neutralus ir nešališkas visų visuomenės grupių atžvilgiu. Nors klasikinio utilitarizmo nuostatos, dažniausiai dėl hedonistinių prielaidų yra itin kritikuojamos, tačiau jų įtaka šiuolaikinėms teorijoms, siekiančioms apibrėžti viešojo intereso sąvoką, vis dar yra esminė. Šiuo atveju yra svarbios ne psichologinės prielaidos, grindžiančios nuostatą, jog didžiausios laimės principas yra universalus teisingo elgesio matas, tačiau naudos, kaip neutralaus kriterijaus, kuriuo remiantis galima įvardyti viešąjį interesą, apibrėžimas utilitarizmo teorijose.

Bene žymiausio utilitarizmo teorijos klasiko J. Benthamo teigimu, bendruomeninio intereso sąvoka dažnai yra iškreipiama. Bendruomenė, pasak J. Benthamo, yra fiktyvus darinys, todėl bendruomeninis interesas yra ne kas kita kaip ją sudarančių individų interesų suma. Remiantis šiuo požiūriu, viešuoju interesu gali būti įvardijami tie individų interesai, kurie teikia naudą kuo didesniam bendruomenės narių skaičiui bei skatina visos bendruomenės gerovę.[185] Konkrečiai kaip viešasis interesas gali būti apibrėžiami šalies pragyvenimo lygį keliantys, išteklių gausą, visuomenės narių tarpusavio lygybę bei jų saugumą užtikrinantys visuomeninio gyvenimo aspektai. Pastarajam elementui yra teikiama didžiausia svarba, nes saugumo ir privačios nuosavybės užtikrinimas, pasak J. Benthamo, yra universalus interesas.[186]

184 *Bentham J.* An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Kitchener: Batoche Books, 2000, p. 14– 27.

185 *Ibid.*

186 *Bentham J.* The Works of Jeremy Bentham. Edinburgh, 1843, p. 6.

Vis dėlto J. Benthamo pateikiamas kiekybinis naudos apbrėžimas yra gausiai kritikuojamas. Pirmiausia dėl nuostatos, jog valstybė privalo užtikrinti tik tų interesų apsaugą, kurie yra naudingi daugumai visuomenės narių. Vadinamasis daugumos „teroras" ir yra didžiausias utilitaristinės J. Benthamo teorijos trūkumas.[187] Taikant didžiausios naudos didžiausiam individų skaičiui principą bei ignoruojant mažumų interesus, negali būti užtikrinama piliečių tarpusavio lygybė.

Taip pat lieka problemiškas bei neaiškus individualių interesų ir viešojo intereso santykis. Praktikoje viešasis interesas gali būti apibrėžiamas taip, kad jis neturėtų tiesioginio sąlyčio su individualiais piliečių interesais[188] (pvz., gamtos apsauga, kai taikomi apribojimai privačiam verslui, o kartu ir tam tikriems individualiems interesams, kurių įgyvendinimas galėtų būti ekonomiškai naudingas visai bendruomenei). Vis dėlto, J. Benthamo viešojo intereso sampratą traktuojant kaip galimybės įgyvendinti privačius interesus užtikrinimą[189], galima teigti, jog autorius pateikia naudingą kriterijų siekiant apibrėžti viešąjį interesą šiuolaikinėje teisinėje sistemoje. Remiantis šiuo kriterijumi, nė vienas visuomenės narys neturėtų būti paaukotas dėl daugumos gėrio, tačiau kiekvienas turi turėti lygias galimybes siekti įgyvendinti individualius interesus bei suprasti, kad, būdamas „pralaimėtoju" vienoje srityje, jis yra „laimėtojas" kitose visuomeninio gyvenimo srityse.

J. Benthamo utilitaristinės teorijos problemas siekia išspręsti J. S. Millis, pabrėždamas, jog nauda apima ne vien kiekybinius, bet ir kokybinius aspektus. Konkrečiau tariant, tam tikri interesai yra reikšmingesni, nes jie teikia didesnę naudą visuomenei netgi tada, kai šie interesai negali būti priskiriami daugumai. Šiuo atveju pavyzdys gali būti kultūros paveldo apsauga, kuri ne visuomet daugumos visuomenės narių pripažįstama kaip valstybės lėšų panaudojimo prioritetas, tačiau yra svarbi ir naudinga dėl kultūros objektų meninės ir istorinės reikšmės. Kartu, priešingai nei J. Benthamas, J. S. Millis pabrėžia ne atskirų individų, tačiau visos bendruomenės gerovę: „<...> įstatymai ir socialinė sąranga kiekvieno individo laimę arba (kaip, praktiškai kalbant, būtų galima ją vadinti) interesus turi kuo labiau suderinti su visumos interesu."[190] Tai nereiškia, jog yra nuvertinama individualaus intereso reikšmė, tačiau gyvenimas bendruomenėje, susisaistymas įvairiais socialiniais sai-

187 *James M*. Public Interest and Majority Rule in Bentham's Democratic Theory. Political Theory. 1981, 9/1, p. 51.

188 *Gunn J. A. W*. Jeremy Bentham and the Public Interest. Canadian Journal of Political Science. 1968, 1/4, p. 403.

189 *Postema G. J*. Interests, Universal and Particular: Bentham's Utilitarian Theory of Value. Utilitas. 2006, 18/02, p. 130–132.

190 *Mill J. S*. Utilitarizmas. Vilnius: Margi raštai, 2005, p. 16, 28–29.

tais, natūraliai lemia, jog tam tikri individų interesai sutampa, ir būtent jie gali būti įvardijami kaip viešasis interesas. Vis dėlto socialiniams ryšiams esant itin daugialypiams bei permainingiems, neišvengiama interesų kolizija, todėl apibrėžti viešąjį interesą vadovaujantis didžiausios naudos principu yra vienintelis neutralus ir nešališkas šių kolizijų sprendimo būdas.[191]

J. S. Millio teorija kritikuotina dėl kelių jai būdingų vidinių prieštaravimų. Pirmiausia dėl kokybinio kriterijaus įvertinant intereso apsaugos naudą bei jo nesuderinamumo su utilitaristine teorija kaip visuma. Kokybinis kriterijus dažnai apima vertybinius bei moralinius vertinimus ir negali būti matuojamas teikiamos naudos matu. Be to, ši teorija yra sunkiai suderinama su individualių juridinių teisių pirmenybe, paties J. S. Millio pabrėžiama veikale „Apie laisvę".[192] Individualios teisės gali prieštarauti bendruomeninės naudos didinimui, tačiau jų užtikrinimas yra būtinas demokratinės sistemos elementas. Todėl klasikinio utilitarizmo pateikiamas didžiausios naudos didžiausiam visuomenės narių skaičiui principas negali būti vienintelis viešojo intereso apibrėžimo kriterijus.

Svarbu pabrėžti, jog klasikinės utilitarizmo teorijos yra reikšmingos kaip moderniųjų utilitarizmo teorijų bei ekonominės teisės analizės pamatas. Pasak D. Murausko, „ekonominės teisės analizės paradigma negali būti atskirta nuo daugiausiai J. Benthamo formuluotos konsekventinės utilitarizmo etikos teorijos, suteikusios pirminį impulsą teisės ir ekonomikos ryšiui vertinti per naudos siekiančius individus"[193]. Asmeninės naudos siekiančių individų konkurencija išliko ir moderniųjų utilitarizmo teorijų pagrindu, tačiau atsiribojant nuo bendruomeninės naudos identifikavimo ir apskaičiavimo problemų bei kartu nuo pagrindinių klasikinio utilitarizmo trūkumų.

191 *Mill J. S*. Utilitarizmas. Vilnius: Margi raštai, 2005, p. 40, 49.

192 *Brink D*. O. Mill's Deliberative Utilitarianism. Philosophy and Public Affairs. 21 (1), 1992, p. 67–68.

193 *Murauskas D*. Ekonominė teisės analizė (susiformavimas). *Teisė*. 83, 2012, p. 230. Publikuoti ir kiti šio autoriaus darbai, susiję su šia tema: *Murauskas D*. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys (Economic Analysis of Law: Methodological Assumptions and Research Areas). Žr. internetu: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2427912> [žiūrėta 2015-08-15]; *Murauskas D*. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. Teisė. 2012, t. 84. Teisės ir ekonomikos judėjimą tik kaip postmoderniąją teisės teoriją nurodo ir ją sieja ir su utilitarizmo elementais D. Valančienė. Žr. *Valančienė D*. Teisės paradigmų pažinimo kelias. Teisė. 2012, t. 82, p. 174–175.

I.4.2. Moderniosios utilitarizmo teorijos

Nuo XX a. pradžios utilitarizmas susiskaldė į keletą atskirų požiūrių. Tik nedaugelis autorių pritarė išskirtinai visoms klasikinio utilitarizmo idėjoms, todėl šią teorinę poziciją dažnai imta vadinti bendresniu – konsekvencionalizmo – terminu. Vis dėlto pastarosiose teorijose naudos matmuo lieka kertinis socialinės politikos formavimo kriterijus. Sąvoka „pasirinkimo utilitarizmas" (angl. *choice utilitarianism*) taip pat yra vartojama atskirti moderniajai utilitarizmo sampratai nuo klasikinės. Remiantis šia nuostata, individai, o ne įstatymų leidžiamoji valdžia, geriausiai žino, kas atitinka jų interesus. Iš to išplaukia, jog visuomenės nariams reikia suteikti kuo didesnę ekonominę laisvę ir nustatyti kiek įmanoma mažiau teisinių apribojimų.[194] Todėl galima teigti, jog klasikinės utilitarizmo teorijos susijusios su gerovės valstybės modeliu, kadangi orientuojasi į bendrąją naudą, o modernusis utilitarizmas turi daug bendrų sąsajų su liberalizmo (arba libertarizmo) idėjomis, nes pirmiausiai pabrėžia laisvos rinkos svarbą bei individų pasirinkimo laisvę.

Vienas iš pagrindinių moderniųjų utilitarizmo teorijų privalumų aiškinant viešojo intereso apibrėžimo kriterijus yra tas, jog tampa nebesvarbi naudos apskaičiavimo problema. Modernusis utilitarizmas atsisako hedonistinių prielaidų ir viešąjį interesą siūlo aiškinti kaip sąlygų individams laisvai rinktis tai, kas jiems yra naudingiausia, bei įgyvendinti savo asmeninius interesus sudarymą. Būtent dėl to „pasirinkimo utilitarizmas" (*choice utilitarianism*) arba ekonominėje teisės analizėje dažniau vartojamas viešojo pasirinkimo teorijos[195] (*public choice theory*) terminas išvengia pagrindinių klasikinio utilitarizmo trūkumų[196]. Racionalus asmeninės naudos siekimas yra būdingas ne tik ekonominiam, bet ir politiniam gyvenimui, todėl didžiausią įmanomą gerovę bendruomenė gali pasiekti tik per jos narių individualius pasirinkimus ir preferencijas[197]. Pasirinkimo utilitarizmas numato mažiausią valstybės vaidmenį reguliuojant visuomeninius santykius bei atmeta būtinybę viešąjį interesą apibrėžti teisiškai, nes tokiu atveju (dėl pliuralistinio šiuolaikinės visuomenės pobūdžio) jis negalėtų atitikti kiekvienos visuomenės grupės interesų, o tai reiškia, kad tam tikrų visuomenės narių interesai būtų suvaržyti.

194 *Brittan S*. Choice and Utility. Leidinyje: Allison L. (sud.). The Utilitarian Response. London: SAGE Publications, 1990, p. 78–79.

195 Viešojo pasirinkimo teoriją plėtojo: G. Tullock, A. Downs, W. Niskanen. Žr. *Parsons W*. Viešoji politika. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 281–286.

196 *Brittan S*. Choice and Utility. Leidinyje: Allison L. (sud.). The Utilitarian Response. London: SAGE Publications, 1990, p. 78–79.

197 *Feintuck M*. The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 8–9.

Vis dėlto viešojo pasirinkimo teorijos taikymas apibrėžiant viešojo intereso nustatymo kriterijus yra kritikuotinas. Visų pirma, racionalus individo veiksmas nebūtinai lemia racionalius padarinius bendruomenei. Antai privatus asmuo, siekiantis kuo brangiau parduoti privatų žemės sklypą, būtiną strateginiam valstybės objektui plėtoti, elgiasi racionaliai savo, tačiau nenaudingai visos visuomenės atžvilgiu. Antra, individų sprendimai dažnai būna paremti iracionaliais motyvais.[198] Ir ekonominis vartojimas, ir politinis dalyvavimas neretai yra nulemtas ne racionalaus ir apgalvoto pasirinkimo, tačiau simpatijų arba antipatijų[199]. Taip pat negalima ignoruoti ir informacijos stokos problemos. Ne kiekvienas individas atsižvelgia į vartojamų prekių gamintojo personalo ar aplinkos apsaugos politiką, kitaip tariant, vartotojai dažnai nenutuokia apie neigiamus šalutinius ekonomikos padarinius. Iš to išplaukia išvada, jog gali egzistuoti racionalaus individo pasirinkimo ir bendrojo gėrio prieštara. Todėl nepagrįsta viešąjį interesą traktuoti kaip pasireiškiantį per racionalių individų sprendimų sumą.

Utilitaristinis metodas siekiant apibrėžti viešąjį interesą gali būti naudojamas ir taikant kaštų ir naudos analizę (angl. *cost – benefit analysis*). Ši naudos įvertinimo strategija kaštus vertina finansiniais ištekliais, skirtais tam tikrai politikai įgyvendinti, o laukiamą naudą – individualių visuomenės narių preferencijų ir interesų įgyvendinimu. Daugumos interesai gali būti nustatomi atliekant rinkos analizę ar naudojant socialinių tyrimų duomenis. Taikant kaštų ir naudos analizę pagrindinė problema kyla derinant individualias individų preferencijas siekiant apibrėžti bendrą socialinę naudą. Šiuo atveju būtina laikytis dviejų taisyklių: reikia įvertinti kiekvienos preferencijos intensyvumą (t. y. kiek ji reikšminga individo ar jų grupės gyvenimo kokybei) bei užtikrinti, jog skirtingos preferencijos būtų lyginamos remiantis ta pačia vertinimo skale. Laikantis šių kriterijų, vertinama konkreti politinė strategija ar įstatymas, jų taikymo pasekmės, tačiau ne tam tikros vertybės ar gėrybės, kurias siekiama išsaugoti.[200] Taip yra išlaikomas neutralumas ir nešališkumas skirtingų interesų grupių atžvilgiu.

Nors kaštų ir naudos analizė kritikuojama dėl technokratiškumo, tačiau ji išsprendžia informacijos stokos problemą, kuri būdinga racionalaus

198 *Lewin L*. Utilitarianism and Racional Choice. European Journal of Political Research, 1988, 16, p. 29.

199 *Lewin* L. Self Interest and Public Interest. Oxford: Oxford University Press, 1991, p. 8–9.

200 Naudą taip pat galima apskaičiuoti remiantis von Neumanno ir Morgensterno naudos teorema. Apie ją žr. John von Neumann and Oskar Morgenstern. Theory of Games and Economic Behavior. Žr. internetu: <https://archive.org/stream/theoryofgamesand030098mbp/theoryofgamesand030098mbp_djvu.txt> [žiūrėta 2015-08-15].

pasirinkimo teorijai[201]. Ypač kai pats viešasis interesas dažnai interpretuojamas kaip teisė žinoti arba, konkrečiau, kaip visuomenės narių teisė į informacijos šaltinių įvairovę[202]. Kaštų ir naudos analizė užtikrina, jog visuomenei svarbūs sprendimai būtų priimami remiantis ne populiaria nuomone ar nuo finansinių galimybių atitolusiais pažadais, o racionaliu apskaičiavimu.

Vis dėlto kaštų ir naudos analizės metodo taikymas apibrėžiant viešąjį interesą yra itin abejotinas. Pirma, ši teorinė pozicija palieka galimybę, jog tam tikri interesai gali būti neapsaugoti, jei atmetama jų, kaip savaime suprantamos vertybės, samprata. Į šią kategoriją pakliūtų minėta kultūros paveldo apsauga bei aplinkos apsauga. Tokiu atveju kiltų dilema: jei visuomenės apklausos duomenys rodo, jog kultūros paveldo apsauga nėra daugumos visuomenės narių preferencija, kuri būtų reikšminga jų gyvenimo kokybei, ar valstybė turėtų nustoti ja rūpintis? Antra, nauda yra kintantis matas, todėl viešasis interesas taptų neapibrėžtas bei priklausytų nuo kintančių socialinių ir ekonominių aplinkybių. Tai lemtų manipuliavimą šia sąvoka. Galiausiai, visuomet išlieka rizikos bei nenuspėjamumo veiksnys, lemiantis kaštų ir naudos analizės ribotą tikslumą ir efektyvumą.

Dar vienas galimas būdas taikyti utilitaristinį metodą apibrėžiant viešąjį interesą – Coase'o teorema. Ji dažnai įvardijama kaip vienas iš pirmųjų bandymų naudoti ekonomines teorijas nagrinėjant teisinę sistemą. R. H. Coase'o pateikta teorija aktuali analizuojant viešojo intereso apibrėžimo kriterijus, nes joje tiriami ekonominės veiklos lemiami šalutiniai veiksniai (pvz., gamtos tarša) bei teisinio reguliavimo įtaka siekiant sumažinti ar panaikinti neigiamas šių veiksnių pasekmes. Remiantis Coase'o teorema, kol skirtingos konflikto pusės gali laisvai sudaryti susitarimus, atitinkančius visų interesus, nei tiesioginis teisinis reguliavimas, nei tam tikrų veikų apmokestinimas nėra reikalingi efektyviems rezultatams pasiekti. Valstybė šioje situacijoje turi aiškiai apibrėžti kiekvienos pusės teises, o visus kitus klausimus bei nesutarimus savaime išspręs laisvoji rinka ir susitarimai. Teismas savo ruožtu turi spręsti dėl šalių atsakomybės, o ne su ginču susijusią ekonominę problemą. Iš to išplaukia, jog neigiamos šalutinės ekonomikos pasekmės egzistuoja tik dėl netinkamo ar nepakankamo individualių teisių apibrėžimo.[203]

Todėl, remiantis Coase'o teorema, teisės aktuose nereikėtų įtvirtinti aiškaus viešojo intereso sąvokos apibrėžimo, tačiau kuo aiškiau apibrėžti šalių teises ekonominiuose santykiuose. Toks teisinio reguliavimo būdas

201 *Sunstein C. R.* Cognition and Cost-Benefit Analysis. Journal of Legal Studies. 2000, 29/S2, p. 1067.

202 *Feintuck M., Varney M.* Media Regulation, Public Interest and the Law. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006, p. 74–87.

203 *Coase R. H.* The Problem of Social Cost. The Journal of Law and Economics, 1960, 3, p. 13.

mažiausiai iškreiptų laisvąją rinką arba varžytų jos dalyvių santykius bei kartu būtų veiksmingiausias interesų konfliktų sprendimo būdas. Tačiau svarbu pabrėžti, jog šis konfliktų sprendimo būdas būtų veiksmingas tuomet, kai jo administravimo kaštai nėra dideli. Esant dideliems interesų konflikto sprendimo sandorio būdu kaštams (pvz., kai į konfliktą yra įtraukta didelė individų grupė), veiksmingesnis tampa tiesioginis valstybės reguliavimas. Užuot įtvirtinus individualiomis teisėmis pagrįstą sistemą, tokiu atveju taikomos teisės normos, konkrečiai apibrėžiančios tam tikros ekonominės veiklos apribojimus. Tačiau svarbu turėti omenyje, jog ir šalutiniam žalingam ekonominės veiklos poveikiui tiesiogiai teisiškai reguliuoti reikia lėšų. Manyti, jog tiesioginis teisinis reguliavimas lengvai išsprendžia visas problemas bei efektyviausiai užtikrina skirtingų individualių interesų pusiausvyrą, nėra pagrįsta, nes jis reikalauja gausių žmogiškųjų išteklių bei atitinkamai ir biurokratinio aparato išplėtimo.[204]

Vis dėlto iš pirmo žvilgsnio individualių interesų kolizijas išsprendžianti Coase'o teorema neišvengia kritikos. Laisvi susitarimai nebūtinai veda prie teigiamų pasekmių. Laisvoji rinka nėra panacėja, savaime išsprendžianti individualių interesų kolizijas bei taip užtikrinanti bendrąjį gėrį. Valstybės reguliavimo pakeitimas laisvąja rinka gali lemti dar didesnį biurokratijos išplėtimą, nes būtina sukurti administracinį aparatą, gebantį suvaldyti neigiamus šalutinius ekonomikos veiksnius, kurie lieka neišspręsti ar nepašalinti sandorių būdu.[205] Taip pat kyla keblumų nustatant individualių interesų tenkinimo laisvės ribas bei pažeidžiamesnių visuomenės grupių apsaugą. Pvz., visuomenės nariams turint teisę gyventi neužterštoje aplinkoje tam tikros bendruomenės nariams gali būti išmokėtos piniginės kompensacijos tam, kad jie išsikeltų iš gyvenamosios teritorijos ir joje privačios struktūros galėtų toliau vykdyti su gamtos tarša susijusią ekonominę veiklą. Tokiu atveju neigiamos šalutinės ekonomikos pasekmės nebūtų pašalintos, o kartu, galima teigti, nebūtų apsaugotas ir viešasis interesas. Coase'o teorema yra artima procesiniam utilitarizmui, neįvertinanti, jog vien procedūrinis reguliavimas neužtikrina viešojo intereso apsaugos. Probleminės tampa monopolistinės bei šalutinių ekonomikos veiksnių situacijos – būtent šiais atvejais, kai tam tikras privatus interesas prieštarauja visos visuomenės gerovei ir yra reikalinga bendra viešojo intereso samprata. Šioms situacijoms spręsti svarbu turėti aiškius viešojo intereso nustatymo kriterijus, nepagrįstus vien ekonomine nauda.

204 *Coase R. H*. The Problem of Social Cost. The Journal of Law and Economics, 1960, 3, p. 17–18.

205 *Brown L. D., Jacobs L. R*. The Private Abuse of the Public Interest. Chicago: The University of Chicago Press, 2008, p. 121–123.

Galima sutikti, kad kiekviena bendruomenė yra pliuralistinė ir jos nariams dažnai būdingi priešiški interesai, tačiau nepagrįsta teigti, jog egzistuoja tik individualūs interesai, o viešasis interesas, kaip visos visuomenės interesas, yra beprasmė ir nereikalinga teisinė kategorija. Reikia atkreipti dėmesį, kad viešojo intereso įgyvendinimas, kaip įvardijama liberaliose, o kartu ir utilitaristinėse teorijose, nėra tam tikrų individų interesų suvaržymas kitų naudai. Tam tikrais atvejais neegzistuoja jokia interesų konkurencija – klasikinis pavyzdys – šalies gynybos sistema.[206] Galima teigti, jog viešasis interesas ir individualūs interesai yra neatsiejamai tarpusavyje susiję, nes individualūs interesai ir yra artikuliuojami bei įgyvendinami dėl valstybės institucijų, viešojo gyvenimo veiklų. Pvz., privačios korporacijos interesai kyla ir gali būti ginami tik teisiniame, socialiniame ir kultūriniame kontekste, kuriame ji egzistuoja kaip juridinis asmuo.[207] Apibendrinant galima teigti, jog viešasis interesas patenka tarp tam tikroje bendruomenėje esančių principinių susitarimų, būtinų bendram koegzistavimui. Ir šie susitarimai nėra visuomet matuojami naudos matu, tačiau dažniausiai atspindi bendruomenėje vyraujančias vertybines nuostatas.

I.4.3. Pagrindiniai utilitarizmo teorijų trūkumai apibrėžiant viešąjį interesą bei galimos alternatyvos

Yra autorių, teigiančių, jog utilitarizmui išsakoma kritika yra reikšminga tik individualios moralės atveju, tačiau ji nėra pagrįsta turint omenyje utilitaristinius viešosios politikos sprendimus, nes šie savo prigimtimi privalo būti neutralūs ir nešališki, todėl utilitaristinio metodo taikymas šiuo atveju yra ne tik galimas, bet ir būtinas[208]. Negana to, M. Harmonas teigia, kad nėra jokių moralinių, etinių ar konstitucinių vertybių, kurios pagrįstų viešojo intereso sąvoką. Jo manymu, ši sąvoka yra tik utilitarinis ir pragmatinis įvairių politinių pozicijų konkurencijos rezultatas. M. Harmonas viešąjį interesą apibrėžia kaip skirtingų interesų grupių demokratinėje sistemoje vykdomos politinės veiklos produktą. Todėl ekonomikos pakilimo laikotarpiu mokesčių mažinimas yra viešasis interesas tiems, kurie palaiko konservatyvias politines pažiū-

206 *Veljanovski C*. Economic Principles of Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 40.

207 *Mahoney J. T., McGahan A. M., Pitelis Ch. N*. The Interdependence of Private and Public Interests. Organization Science. 2009, 20/6, p. 1035.

208 *Goodin R. E*. Utilitarianism as a Public Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 77.

ras, o socialinių įtampų laikotarpiu, kovojant dėl tam tikrų pilietinių teisių ir laisvių, kaip viešasis interesas yra traktuojamas diskriminacijos draudimas.[209]

Vis dėlto, nors utilitarizmo teorijos ir siūlo neutralią išeitį sprendžiant priešiškų interesų kolizijas bei nešališką būdą nagrinėti viešąsias problemas vadovaujantis didžiausios naudos principu ir atsiribojant nuo vertybinių bei moralinių nuostatų, tačiau tiek klasikinėse, tiek moderniose utilitarizmo teorijose pateikiama viešojo intereso samprata nėra nuosekli ir kelia tam tikrų problemų bandant ją taikyti praktikoje. Visų pirma, šiose teorijose ignoruojamas mažumų ar pažeidžiamų visuomenės grupių interesų klausimas, kuris negali būti paliktas nuošalėje.[210] Utilitarizmo teorijos, atmesdamos kitus kriterijus, orientuojasi tik į naudos matmenį vertindamos bet kokio teisinio reguliavimo ar viešosios politikos reikalingumą. Nors šios teorijos ir pabrėžia privačių interesų suderinamumą bei konkurenciją laisvosios rinkos būdu, tačiau kai kurios socialinės grupės nėra pajėgios konkuruoti visuomenėje taip, kad užtikrintų savo interesų apsaugą. Todėl utilitarizmo šalininkai neįvertina, jog viešoji politika gali ir kartais turi būti altruistinė.

Trumpai atsigręžiant į Lietuvos teisinį reguliavimą, galima pažymėti, kad viešojo intereso, kaip pažeidžiamų visuomenės grupių interesų apsaugos, apibrėžimas atsispindi Lietuvos teisės aktuose, apibrėžiančiuose viešojo intereso gynimo atvejus. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse numatyti atvejai, kai prokuroras privalo teikti civilinį ieškinį viešajam interesui ginti. Vienas iš tokių atvejų yra, kai nusikalstama veika padaryta žalos valstybei arba asmeniui, kuris dėl nepilnametystės, ligos, priklausomybės nuo kaltinamojo ar dėl kitų priežasčių negali ginti teisme teisėtų savo interesų.[211] Panašūs viešojo intereso gynimo atvejai taip pat nustatyti ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Galima išskirti keletą jų, kuriuose įtvirtinama pažeidžiamų visuomenės grupių apsauga: vaiko teisių, kurias pažeidinėja tėvai ar globėjai (rūpintojai) užtikrinimas; vaikui skirto išlaikymo, kurį jo tėvai ar globėjai (rūpintojai) panaudoja ne vaiko interesams, išieškojimas.[212] Minėti atvejai iliustruoja viešojo intereso, kaip pažeidžiamų visuomenės grupių apsaugos, sampratą, kurios pamatas yra ne utilitaristinis metodas, o tam tikros bendruomeninės vertybinės nuostatos.

209 *Harmon M.* Administrative policy formulation and the public interest. In R. B. Denhardt, B. R. Hammond (sud.). Public administration in action: Readings, profiles, and cases. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole, 1992, p. 49–57.

210 *Shaw W. H.* Contemporary Ethics: Taking Account of Utilitarianism. Massachusetts: Blackwell Publishers, 1999, p. 172.

211 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 117 str.

212 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.163, 3.203 str.

Kitas reikšmingas keblumas, su kuriuo susiduria utilitarizmo teorijos – naudos įvertinimo kriterijų apibrėžimas. Kuo remiantis turėtų būti matuojama nauda tais atvejais, kai ji negali būti objektyviai įvertinama? Atskiras individas ar jų grupė gali nuspręsti, kas jiems yra naudingiausia, tačiau siekiant apibrėžti visos bendruomenės naudą, dažnai tai tampa spėjimų bei normatyvinių sprendimų (kurių kaip tik ir siekiama išvengti) sritimi.[213] Nustatant skirtingų interesų reikšmę, utilitaristinės teorijos pernelyg didelę svarbą teikia empirinei informacijai, o tam tikrų žinių stoką jos mano esant tik technine problema[214]. Šiuo atveju iš principo nėra atsižvelgiama į vertybinių nuostatų reikšmę apibrėžiant viešąjį interesą. Kaip viešasis interesas gali būti apibrėžiami tam tikri visuomenėje egzistuojantys interesai, kurie ne visuomet yra ekonomiškai naudingi. Konkretūs socialinio gyvenimo aspektai ar materialiniai objektai gali būti įvardijami esantys kaip viešasis interesas ne dėl jų galimybės teikti naudą, o dėl jų vertės savaime (pvz., valstybinės reikšmės miško, natūralios gamtinės aplinkos ar atskirų gamtos objektų).

Utilitarizmui, kaip konsekventinei teorijai, taip pat būdingas trūkumas – negalėjimas aiškiai numatyti bei apskaičiuoti tam tikro sprendimo pasekmes. Kertinė klasikinio utilitarizmo nuostata – sprendimas turi būti įgyvendinamas tik tuo atveju, kai jo pasekmės yra naudingesnės visuomenei nei visų kitų įmanomų alternatyvių sprendimų pasekmės.[215] Konkrečių interesų apsaugos teikiama nauda, kuri turėtų būti viešojo intereso apibrėžimo kriterijus, nėra visuomet prognozuojama – ji gali kisti priklausomai nuo kintančių politinių, socialinių, kultūrinių ir ekonominių aplinkybių. Dėl šios priežasties kyla sunkumas tiksliai įvardyti bei formaliai apibrėžti patį viešąjį interesą. Galiausiai utilitaristinei pozicijai būdinga prielaida – individai visais atvejais elgiasi racionaliai, nes tik taip galima nuspėti sprendimų padarinius bei nuspręsti dėl jų tinkamumo. Todėl, paneigus racionalaus pasirinkimo elementą, utilitaristinė naudos analizė tampa neinformatyvi. Ribotas racionalumas yra veiksnys, į kurį būtina atsižvelgti apibrėžiant viešojo intereso sampratą. Todėl pastaroji negali būti priklausoma vien nuo racionalaus atskirų visuomenės narių pasirinkimo, nes tai gali lemti priešingas pasekmes nei buvo tikimasi.

Apibendrinant pateiktinos įžvalgos, kad utilitaristinis naudos apskaičiavimo metodas gali būti prižįstamas kaip vienas iš taikytinų kriterijų siekiant nustatyti ir apibrėžti viešąjį interesą, tačiau jis negali būti įvardijamas kaip vienintelis (universalus, bendras, t. y. tinkamas visoms be išimties socialinio

213 *Brittan S.*, Choice and Utility. Leidinyje: Allison L. (sud.). The Utilitarian Response. London: SAGE Publications, 1990, p. 88–89.

214 *Smart J. J.*, *Williams B.* Utilitarianism: For and Against. Cambridge: Cambridge University Press, 1973, p. 137.

215 *Bykvist K.* Utilitarianism: A Guide for the Perplexed, London: Continuum, 2010, p. 18.

gyvenimo sritims). Tai lemia bent kelios priežastys: pažeidžiamų visuomenės grupių interesų apsaugos ignoravimas, ribotas individų sprendimų racionalumas, netikslus sprendimo pasekmių apskaičiavimas, nesugebėjimas užtikrinti neigiamų šalutinių ekonomikos veiksnių pašalinimo bei esminių bendruomeninių vertybių svarbos atmetimas. Todėl patvirtintina būtinybė eiti į vertybes orientuotos viešojo intereso sampratos apibrėžimo linkme, vis dėlto nepamirštant empiriškai įvertinti visuomenės poreikius bei atsižvelgti į utilitaristinius skaičiavimus.

Utilitarizmo teorijas galima taikyti ir kaip individualių interesų, ir viešojo intereso derinimo būdą, siūlantį neutralų konfliktinių situacijų pliuralistinėje visuomenėje, pasižyminčioje žymiais socialiniais, kultūriniais ir vertybiniais skirtumais, sprendimo būdą.

I.5. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATOS KONKRETINIMAS SOCIOLOGIJOS MOKSLO IDĖJŲ IR VISUOMENĖS APKLAUSŲ KONTEKSTUOSE

I.5.1. Sociologijos mokslo idėjų kontekste

Sociologinė viešojo intereso samprata negali būti suvokiama kaip tam tikras nepajudinamas *status quo*. Šiuo atveju svarbu yra sociologinė paradigma(-os) (pvz., konflikto teorijos, funkcionalizmas ar kt.), kuria remiantis yra aiškinamas reiškinys, taip pat konkretus socialinis ir kultūrinis kontekstas, turintis reikšmės viešojo intereso sąvokos susiformavimui bei supratimui.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą ginančių subjektų skundus (prašymus), apibendrinime pateikiamas tarptautinės socialinių mokslų enciklopedijos paaiškinimas, pagal kurį sociologinė viešojo intereso samprata glaudžiai susijusi su idealiu standartu, kurio siekia valstybės institucijos, arba taisyklių, kurias nustato dauguma, išraiška[216]. Remiantis ja, atskleidžiamos viešojo intereso turinio ir procedūrinė dimensijos. Tai galima viešojo intereso sampratos interpretacija,

216 *Sills D. L*. International Encyclopedia of the Social Sciences. New York (N.Y.): The Macmillan Company & The Free Press; London: Collier Macmillan, 1972, p. 170. Cituota iš: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą ginančių subjektų skundus (prašymus) apibendrinimas. Pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2009 m. kovo 18 d. pasitarime. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2008 m. rugsėjis–gruodis, Nr. 16.

tačiau ne vienintelė, nes sociologijos moksle nėra bendro konsensuso, kas yra laikytina viešuoju interesu.

Apskritai galima teigti, jog šiai sąvokai sociologai, kitaip nei politologai ar teisininkai, skyrė palyginti nedaug dėmesio. Kaip nurodo G. Žvaliauskas, tai, jog sąvokos „viešasis interesas" arba „bendrasis gėris" yra „[...] retai vartojamos neoliberalios Lietuvos viešojoje erdvėje, tikriausiai neturėtų labai stebinti, nes jos nepavyks rasti ir solidžiame akademiniame leidinyje – Politikos mokslų enciklopediniame žodyne. Teigti, kad enciklopedinio žodyno sudarytojai vengė termino „viešasis", žinoma, negalima. Žodyne, pvz., nesunkiai galima rasti terminą „Viešasis pirkimas" (2007; 153). Tos mintys, kuriomis mąstome, ir tie žodžiai, kuriuos ištariame, sukuria mūsų realybę [...]"[217]. Šiuo atveju galima šiek tiek paprieštarauti dėl šios sąvokos išstūmimo iš viešojo diskurso, nes ji yra gana dažna viešojoje erdvėje, taip pat vartojama teisės aktuose bei teismų argumentuojant sprendimus. Pažymėtina ir tai, jog ir Laisvosios rinkos institutas, kurį turbūt galima laikyti atstovaujančiu neoliberaliai pasaulėžiūrai, yra išleidęs straipsnių rinktinę „Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika"[218]. Tiesa, nurodytoje rinktinėje viešojo intereso samprata yra kritikuojama klasikinio liberalizmo požiūriu kaip pernelyg miglota, aptaki, nepagrįstai ribojanti nuosavybės teises ar esanti tiesiog privačių interesų suma. Vis dėlto tikrai negalima teigti, kad sąvoka yra pašalinta iš viešojo diskurso.

Negalima teigti ir to, jog viešojo intereso tema apskritai nesulaukia jokio sociologų dėmesio. Pvz., J. Piliponytė nagrinėjo, kaip viešojo intereso idėja pasireiškia diskusijose apie korupciją[219], D. Genys ir V. Leonavičius – siedami su daugiabučių namų renovacija[220]. Pasak šių autorių, kapitalizmo restauracija paskatino didesnę visuomenės stratifikaciją, tačiau nepadidino jos galimybės aktyviai pilietiškai veikti, o viešojo ir privataus intereso derinimas tapo nemenku iššūkiu didelei visuomenės daliai[221]. Dar viena problema, susi-

217 *Žvaliauskas G*. Kelionė laiku. Dvi Lietuvos. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2013, t. 2 (33), p. 275.

218 Viešojo intereso veidai. Socialinė, teisinė ir ekonominė problematika. Rinktinė. Vilnius, 2012.

219 *Piliponytė J.* Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2004, t. 2.

220 *Genys D., Leonavičius V.* Daugiabučių namų renovacija: socialinis ir ekonominis aspektai. Filosofija. Sociologija. 2014, t. 25, Nr. 2, p. 98–108.

221 „[...] restauravus privatinę nuosavybę, viešojo ir privataus intereso derinimas tapo nemenku iššūkiu didelei visuomenės daliai. Įtampa tarp viešojo ir privataus intereso bei aktyvaus visuomenės dalyvavimo, ginant ar reiškiant viešąjį interesą, labai akivaizdžiai matyti CŠT (centralizuoto šilumos tiekimo – M. L.) atveju. Viena vertus, masiškai privatizavus daugiabučių namų butus, kiekvienas buto savininkas pirmiausia ima rūpintis savo privačia nuosavybe, kita vertus, jis būtinai turi dalyvauti ar reikšti savo nuomonę bei

jusi su viešojo intereso gynimu, pasak R. Baločkaitės, ta, kad sovietiniu laikotarpiu „gyventojai negalėjo kvestionuoti valdžios sprendimų ir ginti viešojo intereso, nesutapusio su sistemos tikslais. Žmonės ne tik nebuvo mokomi išreikšti savo siekių viešu, argumentuotu ir atviru dialogu, jiems paprasčiausiai nebuvo leidžiama tai daryti“[222]. Taigi, šių autorių nuomone, probleminis viešojo intereso gynimas yra nulemtas ir istorinės patirties (sovietmečio), ir po nepriklausomybės laikotarpio įvykusių permainų. (Pvz., kalbant apie sovietmečio patirtį, gali būti konkretinama tai, kad, tiriant viešosios nuomonės veikimo prielaidas sovietinėje Lietuvoje, aiškinantis viešumo ir visuomeniškumo terminų sampratas, egzistavusias sovietinėje Lietuvoje[223], ir lyginant jas su vakarietišku jų analogu, istorikų pripažįstama, kad „viešumo ir visuomeniškumo sąvokų reikšmės iš dalies sutampa, tačiau nei kiekviena atskirai, nei abi kartu nepakeičia vakarietiškos *public* sampratos, o tiesiog atspindi savitą socialinę struktūrą, būdingą sovietinei (bet ne tik) tikrovei“[224]. Posovietiniu laikotarpiu pilietinė visuomenė buvo suvokiama kaip pagrindinis totalitarinės valstybės priešininkas ir jos dorovinis oponentas: pilietiškumas tapatintas su politiškumo antipodu – sąžine[225]).

Pažymėtina, kad viešojo intereso tema sulaukė ir teisės sociologų dėmesio, pvz., V. Šlapkauskas nagrinėjo privačių ir viešųjų interesų sąveiką vartotojiškos visuomenės kontekste, teigdamas, kad „[...] demokratijos ir rinkos suaugimas davė nelauktą padarinį – vartotojišką visuomenę, kurios nariai savo asmeninius interesus siekia iškelti aukščiau viešųjų interesų [...]“[226].

Iš nurodytų mokslo darbų matyti, kad jų autoriai viešojo intereso sampratos ar jos turinio elementų nuodugniau neanalizuoja. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad atsakymas į klausimą, kaip viešasis interesas gali būti supran-

jaustis atsakingas už viso namo priežiūrą ir namo renovaciją tam, kad būtų įgyvendintas bendras interesas. Tačiau tokio bendro intereso supratimo, kompromisų ieškojimo ir pilietinio dalyvavimo, kuriant namo bendrijas, akivaizdžiai trūksta [...]“. *Ibid.*, p. 102–103.

222 *Baločkaitė R*. Viešojo diskurso raida Lietuvoje 1988–2002 m. ir jo sociologinė analizė socialinio konstravimo požiūriu. Daktaro disertacija. Kaunas: KTU, 2004. Cituota iš: *Genys D. Leonavičius V*. Daugiabučių namų renovacija: socialinis ir ekonominis aspektai. Filosofija. Sociologija. 2014, t. 25, Nr. 2, p. 103.

223 Daugiausia dėmesio skiriant postalininių laikų visuomenei, kurioje visuomenės nuomonė galėjo reikštis laisviau ir turėjo didesnę įtaką, tačiau naudojantis ir duomenimis iš Stalino laikų, nes tai, kas tirta, buvo sovietinės visuomenės struktūriniai elementai ir egzistavo visą sovietmetį.

224 *Klumbys V*. Visuomenės nuomonės veikimo sąlygos sovietinėje Lietuvoje. Lietuvos istorijos studijos. Mokslo darbai. 2007, t. 19, p. 128. Taip pat: <http://www.if.vu.lt/dokumentai/LIS/LietuvosIstorijosStudijosNo19.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

225 *Citvarienė D*. Ideologiniai viešojo diskurso konstruktai ir *atminties politika* posovietinėje Lietuvoje. Darbai ir dienos. 2008, Vol. 49, p. 167.

226 *Šlapkauskas V*. Sociologinio požiūrio į teisę reikšmė jurisprudencijos raidai. Socialinių mokslų studijos. 2010, t. 4 (8), p. 176.

tamas sociologijoje, yra dvejopas. Viena vertus, aiškinant viešojo intereso sampratą gali būti remiamasi sociologine tradicija ir įvairiais jos atstovų darbais, susijusiais su šia sritimi. Antra vertus, sociologinė žiūra gali būti pasitelkiama aiškinant ir interpretuojant visuomenės apklausų dėl viešojo intereso sampratos rezultatus, viešąjį diskursą ar socialinę struktūrą.

Aiškinantis, kaip viešasis interesas gali būti suprantamas remiantis sociologijos klasika, terminas „viešasis interesas" skaidytinas į atskirus elementus – „interesas / interesai" ir „viešasis". Pirmiausia pažymėtina, kad sąvokos „interesas" šaknys yra ekonominio pobūdžio. Tiesa, tikrai negalima teigti, jog viešasis interesas išreiškia tik ekonominius individų interesus, tačiau istoriškai ekonominiai interesai viešojo intereso diskurse yra labai svarbūs. R. Swedbergas nurodo, kad pats žodis „interesas" (angl. *interest*) yra ekonominės kilmės ir aptinkamas jau romėnų teisėje[227]. Pasak šio autoriaus, intereso sąvoka ilgą laiką buvo gana ribotos reikšmės ir siaurai vartojama, kol daugmaž nuo XVII a. buvo pradėta plačiau vartoti politiniame gyvenime, tiesa, iš pradžių gana siaura reikšme, siejama su savanaudiškumu bei makiaveliška manipuliavimu. Interesų reikšmei visuomenės gyvenime nemažai dėmesio skyrė prancūzų filosofai, pvz., Paskalis, Helvetius, La Rouchefoucauld'as ar anglų filosofas D. Hume[228]. A. Smithas, kuris, nors ir laikomas klasikinio liberalizmo tėvu, darbuose pabrėžė ne tik savanaudišką žmonių interesų pobūdį, bet ir kitokių interesų, ne vien tik savanaudiškų, egzistavimą. Be to, A. Smithas teigė, jog asmeninių interesų tenkinimas, esant darbo pasidalijimui ir laisvai rinkai, duoda naudos ir bendram interesui[229]. A. Smitho, J. Benthamo, J. S. Millio ir kitų autorių idėjos davė impulsą atsirasti klasikinei utilitaristinei tradicijai, kuri viešąjį interesą iš esmės aiškino per bendruomeninės naudos siekį ir kuri išsamiau nagrinėta ankstesniame monografijos poskyryje. Pažymėtinas ir prancūzų mąstytojas bei istorikas A. de Tocqueville'is, kuris, nagrinėdamas Europos bei Amerikos visuomenes, nemažai dėmesio skiria ir interesų reikšmei. Veikale „Demokratija Amerikoje" (1835 m.), analizuodamas Amerikos visuomenę, jis vartoja tokius terminus kaip „savanaudiškas interesas", „viešasis interesas" ar „materialus interesas". A. de Tocqueville'is prieina prie išvados, kad tuometėje Amerikos visuomenėje viešasis ir privatus interesai iš dalies sutapo, nes žmonės manė, jog elgtis moraliai ir laikantis religijos reikalavimų atitinka jų interesus. Taigi, elgdamiesi savanaudiškai, jie pasitarnauja ir bendrajam gėriui.[230]

227 *Swedberg R*. Principles of Economic Sociology. Princeton University Press, 2003, p. 2.

228 *Ibid*.

229 *Smith A*. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London, 1776.

230 *Tocqueville A*. Democracy in America. Chapter VIII. How the Americans Combat Individualism by the Principle of Self-Interest Rightly Understood. 1835-1840 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://xroads.virginia.edu/~hyper/DETOC/ch2_08.htm>.

Kaip nurodo R. Swedbergas, sociologinė intereso samprata buvo išplėtota XIX a. pabaigoje ir XX a pradžioje, daugiausia M. Weberio ir G. Simmelio darbuose. M. Weberio nuomone, žmogaus elgesį lemia ne idėjos, o materialūs ir idealūs (t. y. religiniai, politiniai ir kt.) interesai, kurių išraiškai bei krypčiai daro įtaką socialiniai veiksniai (pvz., religija). Taigi visi individo interesai yra socialinio pobūdžio – jie formuojami konkrečios visuomenės, kuriai priklauso individas, ir gali būti įgyvendinami tik atsižvelgiant į kitus visuomenės narius[231]. Interesų analizei nemažai dėmesio skyrusio G. Simmelio nuomone, interesai skatina žmones užmegzti socialinius ryšius ir tik per socialinius ryšius tie interesai gali būti išreikšti[232].

Kitas sociologijos klasikas K. Marksas taip pat pabrėžė materialių interesų reikšmę žmonių gyvenime. Be to, jis kritikavo visuomenės aiškinimą per individualistinę perspektyvą, nes individai visuomet yra susiję su kitais žmonėmis. Todėl, pasak K. Markso, svarbiausi yra kolektyvinio pobūdžio interesai, vadinamieji „klasės interesai“. Marksistiniu supratimu skirtingų klasių interesai nėra vienodai atstovaujami, o kapitalistinėje sistemoje valstybė labiausiai atsižvelgia į dominuojančios klasės (t. y. kapitalistų) interesus.[233] Taigi šiuo atveju apie viešąjį interesą galima kalbėti tik sąlyginai, nes viena klasė, tenkindama savo interesus, išnaudoja kitą. Be to, K. Marksas pabrėžė tik ekonominių interesų svarbą.

Daug artimesnė viešojo intereso sampratai yra E. Durkheimo kolektyvinės sąmonės (pranc. *conscience collective*) samprata. Prancūzų sociologas ją suvokė kaip visuomenę vienijančią jėgą, apimančią idėjas, įsitikinimus, jausmus, kurie savo ruožtu glaudžiai susiję su esminėmis visuomenės vertybėmis[234]. Kolektyvinė sąmonė kaip socialinis faktas turi įtakos individams ir didina solidarumą visuomenėje. Galima įžvelgti ir artimą sąsają su viešuoju interesu, kuris dažnai suprantamas kaip daugelio žmonių, visos visuomenės ar jos grupės bendrasis gėris. Tiesa, esama ir tam tikro skirtumo, nes E. Durkheimas kalbėjo apie visos visuomenės ir jos daugumos kolektyvinę sąmonę, o viešasis interesas gali būti (ir yra) siejamas ir su nedidele visuomenės dalimi ar net su priešingas daugumai vertybes išpažįstančiomis visuomenės grupėmis.

231 *Swedberg R*. Principles of Economic Sociology. Princeton University Press, 2003, p. 3–4.

232 *Ibid*., p. 21.

233 Žr. *Miliband R*. State Power and Class Interests. New Left Review I/138, March-April 1983 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.ssc.wisc.edu/~wright/Soc924-2011/Miliband%20-%201983%20State%20Power%20and%20CLass%20nterests%20NLR13404.pdf>.

234 *Durkheim E*. De la division du travail social, 1893 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail.html>.

Individualistinį interesų supratimą kritikavo bei grupės svarbą pabrėžė K. Polanyi. Jis pažymėjo, kad prieš XIX a. visose visuomenėse bendri grupių ar visuomenių interesai („socialiniai interesai“) buvo daug svarbesni nei materialinis individo interesas („ekonominis interesas“). Kaip teigia šis autorius, individualistinis intereso supratimas yra pernelyg siauras ir veda iškreipto socialinės bei politinės istorijos supratimo link. Be to, grynai piniginis intereso apibrėžimas nepalieka vietos socialinei apsaugai, kuri yra gyvybiškai svarbi.[235]

Nors buvo nurodyta, kad viešojo intereso sąvoka tiesiogiai nėra plačiai sociologų nagrinėjama, to negalima pasakyti apie viešumo ar viešosios erdvės sampratą. Nurodytina M. Burawoy iškelta viešosios sociologijos idėja, kurią jis suvokė kaip atvirą akademikų bei visuomenės dialogą stiprinant žinojimą apie viešuosius reikalus bei kaip opoziciją vadinamajai profesionaliajai sociologijai, kurios pagrindinis adresatas yra ne visuomenė, o kiti sociologai[236]. Tiesa, su viešojo intereso samprata šios idėjos susijusios tik netiesiogiai, visuomenės interesą suvokiant kaip „viešąjį“, o profesionalių mokslininkų – kaip „privatų“.

Atliekamo tyrimo kontekste informatyvesnė yra J. Habermaso išplėtota viešosios erdvės (vok. *Öffentlichkeit*) koncepcija, kurią reikėtų suprasti kaip socialinio gyvenimo erdvę, kurioje individai kartu diskutuoja dėl socialinių problemų ir per diskusiją daro įtaką politiniam veiksmui[237]. Šiuo atveju vėlgi matoma, kad yra pabrėžiamas bendrumas bei bendras sprendimų priėmimo būdas, kuris savo ruožtu nereiškia tik paprasčiausios daugumos valios.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į klausimą, ar galima būtų apibrėžti sociologinę viešojo intereso sąvoką, atsakyti galima dvejopai. Pirmiausia konstatuotina tai, jog universalios sampratos nėra, jos pasirinkimas priklauso nuo politinių pažiūrų, požiūrio į ekonominius procesus, valstybės vaidmenį ir kitų veiksnių. Pvz., B. Bozemanas viešąjį interesą apibrėžia kaip „rezultatus, turinčius didžiausią įtaką ilgalaikiam visuomeninio kolektyvo, konstruojamo kaip „visuomenė“ (angl. *public*), išlikimui ir gerovei“. Kaip matoma, šis apibrėžimas skiriasi nuo utilitaristinės „didžiausio gėrio daugumai“ sampratos.[238] Be

235 *Swedberg R*. Principles of Economic Sociology. Princeton University Press, 2003, p. 27.

236 Žr., pvz., *Burawoy M*. 2004 Presidential Address for Public Sociology [žiūrėta 2015-08-15]. <http://burawoy.berkeley.edu/Public%20Sociology,%20Live/Burawoy.pdf>.

237 *Habermas J*. The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Translated by Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence. Massachusetts Institute of Technology, 1991.

238 *Bozeman B*. Public Values and Public Interest-Counterbalancing Economic Individualism. Georgetown University Press, 2007, p. 12. Viešojo intereso suvokimas naudojant utilitaristines teorijas buvo plačiau atskleistas ankstesniame monografijos poskyryje.

to, nurodoma samprata neturi apčiuopiamo materialaus turinio, t. y. socialiai konstruojama teisinė fikcija. Tai leidžia prieiti prie kitos išvados – viešasis interesas gali būti apibrėžiamas per jo raišką konkrečiame socialiniame kontekste, atliekamo tyrimo atveju – Lietuvos visuomenėje. Teisės doktrinos, teisės aktų ir teismų praktikos analizė gali atskleisti, koks yra viešojo intereso turinys teisiniame bei politiniame diskursuose, o visuomenės apklausų duomenys – kaip viešasis interesas yra suprantamas visuomenėje. Atsižvelgiant į juos, galima įvertinti, kokie bruožai yra būdingi viešojo intereso sampratai Lietuvos kultūriniame kontekste.

I.5.2. Lietuvos gyventojų ir teisės praktikų apklausų kontekste

Remiantis 2013 m. atliktos 1 002 Lietuvos gyventojų apklausos, kurios tikslas buvo surinkti sociologinę informaciją apie viešojo intereso suvokimą Lietuvos visuomenėje, duomenimis[239], pažymėtina, kad viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų faktą patvirtina apklaustųjų didžiosios Lietuvos gyventojų daugumos nuomonė, išreikšta atsakant į klausimą „Ar, Jūsų nuomone, privatūs ir visuomeniniai interesai yra skirtingi dalykai?“: 473 respondentai (47,2 proc.) patvirtino, kad šie interesai yra skirtingi. Taip pat nemažai atsakiusiųjų manė, kad šie interesai yra dažniausiai skirtingi (198 atsakiusieji, arba 19,8 proc.). Nors beveik tiek pat jų (194, arba 19,3 proc.) teigė, kad šie interesai kai kuriais atvejais sutampa. Taip pat pažymėtina, kad nemažai apklausos dalyvių (115, arba 11,5 proc.) pripažino, jog nežino atsakymo į šį klausimą arba neturi nuomonės.

Atsakiusiųjų į atvirą klausimą „Turbūt esate girdėję viešoje erdvėje kalbant apie viešąjį ar visuomeninį interesą ir jų apsaugą bei gynimą. Kaip manote, kas yra visuomeninis interesas[240]?“ apklausos dalyvių dauguma (60,6 proc., arba 607), kaip tyrėjų buvo numanyta, nurodė abstrakčias visuomeninio intereso sąvokas. Respondentams nesant šios srities profesionalams,

239 Apklausos rezultatai, remiantis statistine duomenų analize, pabrėžiant ir visuomenės dalyvavimo ginant viešąjį interesą aspektą, išdėstyti dr. S. Nikarto mokslo straipsnyje „Public Interest According to Lithuanian Population: Awareness and Involvement in its Protection“. Žr. Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe. 2014, Vol. 5, No. 2. Šiais rezultatais remiamasi šiame tyrimo poskyryje; taip pat iš dalies remiamasi dr. S. Nikarto įžvalgomis, pateiktomis apibendrinus Lietuvos teisėjų ir prokurorų apklausos duomenis, kurios nebuvo publikuotos.

240 Terminas „visuomeninis interesas“ pateiktas kaip paaiškinantis terminą „viešasis interesas“, kad gyventojams būtų paprasčiau ieškoti atramos, galvojant apie viešojo intereso apibrėžtį.

būtų nelogiška tikėtis, kad jie pateiktų išsamesnių viešojo intereso apibrėžimų, nors, kaip matyti toliau, buvo šią sąvoką labiau konkretinančių. Apklaustų gyventojų atsakymai (žr. toliau lentelę) parodė, kad daugiausia jų (145, arba 35,9 proc.) viešąjį interesą įvardija kaip „tai, kas yra aktualu, naudinga visuomenei". Šį atsakymą galima aiškinti plačiai (kaip nurodantį tai, kas nukreipta į jo turėtoją – visuomenę (ne jos dalį – grupes, daugumą), kas jai tam tikru metu svarbu[241], teikia naudą ar turi vertę[242], t. y. kas yra bendra. Palyginti mažesnė apklausos dalyvių dalis viešąjį interesą sieja su žmonių dauguma, daugumos interesais: 73, arba 12,1 proc., respondentų nurodė, jog viešasis interesas – „tai, kas reikalinga daugumai žmonių, visiems aktualu". Pažymėtina, kad ši atsakymo formuluotė gali būti vertinama prieštaringai, nes joje minimi ir „dauguma", ir „visi" arba gali būti manoma, kad tai, ko reikia daugumai žmonių, yra aktualu visiems, todėl dėl šios atsakymo formuluotės prasmės keblu daryti kategorišką išvadą. Kitas respondentų pateiktas atsakymo variantas rodo, kad beveik tiek pat – 12 proc. (arba 73 atsakiusieji), teigė, jog visuomeninis interesas – „tai daugumos interesai ir jų tenkinimas". Sudėjus abiejų pastarųjų atsakymų skaičius (146 atsakiusieji (24,1 proc.) (ir traktuojant atsakymą „tai, kas reikalinga daugumai žmonių, visiems aktualu" kaip pirmiausia pripažįstantį visuomenės daugumos akcentą), pažymėtina, kad jų skaitinė ir procentinė išraiškos tampa tik vos vos didesnės nei atsakymo „tai, kas yra aktualu, naudinga visuomenei" atveju (145, arba 35,9 proc.). Apibendrinant galima teigti, kad viešasis interesas Lietuvos gyventojams reiškia „dėl daugumos intereso" ar visuomenės daugumos interesus. Tačiau tokia išvada būtų vienpusiška, neatsižvelgus į toliau nurodomas apklausoje pateiktų atsakymų formuluotes.

Lentelė. Lietuvos gyventojų viešojo intereso suvokimas

	N	Proc.
Tai, kas yra aktualu, naudinga visuomenei	145	23,8 %
Tai, kas reikalinga daugumai žmonių, visiems aktualu	73	12,1 %
Tai daugumos interesai ir jų tenkinimas	73	12,0 %
Visuomenės problemų sprendimas, pagalba žmonėms	65	10,7 %
Lietuvos gyventojų interesai, poreikiai	56	9,2 %
Artimos aplinkos gerovė, viešoji tvarka, gyvenimo lygis	54	8,9 %

241 Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [žiūrėta 2015-08-15]. <http://dz.lki.lt/>.

242 *Ibid*.

	N	Proc.
Tai yra gyventojų nuomonė	52	8,6 %
Lietuvos žmonių interesų gynimas, atstovavimas	41	6,7 %
Tai įstatymų numatyti veiksmai, valstybės-piliečio santykis	38	6,2 %
Įvairūs interesai, grupės interesai ir jų tenkinimas	33	5,4 %
Teisingumo atkūrimas įvairiose srityse, teisių gynimas	24	4,0 %
Tai, kas skelbiama viešai, yra vieša	19	3,1 %
Gamtos apsauga (aplinkosauga)	10	1,6 %
Nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą ir žemę atkūrimas	9	1,4 %
Kai valdžia sumaišo (arba atskiria) viešus ir privačius interesus	8	1,4 %
Kultūros objektų (paveldo) apsauga	6	1,1 %
Vartotojų teisių gynimas	6	1,0 %
Visuomenės moraliniai (vertybių) klausimai	5	,8 %
Statybų interesai	4	,7 %
Tai visuomenės švietimas	3	,5 %
Kita	12	1,9 %
Iš viso	**607**	**121,1 %**

Pažymėtina, kad ir kitų apklaustųjų pateiktų atsakymų grupavimas yra sąlyginis, nes atsakymai yra labai įvairūs. Iš atsakymų formuluočių matyti, kad apklausos dalyviai viešąjį interesą suvokia ir kaip atskirus termino „viešasis interesas“ elementus – „viešą“ ir „interesus“, ir sieja su skirtingais interesų, poreikių turėtojais (Lietuvos gyventojais, Lietuvos žmonėmis, grupių interesais, vartotojais), ir su teisingumo atkūrimo, artimos aplinkos gerovės, viešosios tvarkos, gyvenimo lygio sąvokomis ir kt. „Teisių gynimas“ kaip viešasis interesas įvardijamas kartu su atsakymu apie „teisingumo atkūrimą įvairiose srityse“ ir kartu šiuos atsakymus sudėjus toks pasirinkimas pagal jo skaitinę ir procentinę reikšmes sudaro sąlyginai nedidelę dalį, palyginti su daugiau palaikymo sulaukusiais atsakymų variantais (net ir įtraukus atsakymą, kad viešasis interesas yra vartotojų teisių gynimas). Aptariama sąvoka sieta ir su valstybės, ir piliečio santykiu. Galima pažymėti ir tai, kad palyginti nedidelė respondentų dalis viešąjį interesą tapatina su monografijoje nagrinėjamomis atskiromis viešojo intereso sritimis (1,6 proc. respondentų viešąjį interesą

suvokia kaip „gamtos apsaugą“, 1,4 proc. – „nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą ir žemę atkūrimą“; 1,1 proc. – „kultūros objektų (paveldo) apsaugą“, 1 proc. – „vartotojų teisių gynimą“, 0,8 proc. – „statybų interesus“). Nedidelė atsakiusiųjų dalis viešąjį interesą atskirai tapatina su „visuomenės moraliniais (vertybių) klausimais“ (nors, kaip jau buvo minėta, ir kituose aptartuose atsakymų variantuose galima įžvelgti vertybinį (teisinį) požiūrį į viešąjį interesą, pvz., viešasis interesas yra „teisingumo atkūrimas įvairiose srityse“).

Beveik pusė (476, arba 47,5 proc.) apklausos dalyvių pritaria teiginiui, kad iš visuomeninio intereso apsaugos patiria naudą visa visuomenė (ne jos dalis, grupės). Mažesnė respondentų dalis (171, arba 17 proc.) šiam teiginiui nepritaria, nurodydami, kad naudą patiria atskiros visuomenės grupės. 119, arba 11,8 proc. apklaustųjų nuomone, naudą patiria atskiri asmenys. Pabrėžtina, kad gana didelė gyventojų dalis (237, arba 23,7 proc.) pripažino, jog nežinojo atsakymo į šį klausimą arba neturėjo nuomonės.

Susidūrus visuomenėje kylantiems interesams, didesnės naudos kuo didesniam visuomenės narių skaičiui, kaip viešojo (visuomeninio) intereso kriterijui (utilitaristinės „didžiausio gėrio daugumai“ sampratos aspektas), pritaria 493, arba 49,2 proc., respondentų. Iš dalies su tokiu teiginiu sutinka 293, arba 29,2 proc., o nesutinka tik 30, arba 3 proc., atsakiusiųjų.

Kita vertus, pažymėtina, kad, daugumos respondentų (242, arba 56,9 proc.) nuomone, užtikrinant visuomeninį interesą reikia paisyti daugumos interesų, tačiau turi būti atsižvelgiama ir į mažumos interesus. Tai rodo, kad viešasis interesas yra suvokiamas plačiau nei vien tik kaip daugumos interesas (nors taip pat didelė apklaustųjų dalis (242, arba 24,1 proc.) mano, jog daugumos interesų reikėtų paisyti neatsižvelgiant arba tik iš dalies atsižvelgiant į visuomenės dalies interesus). Aiškinantis apklaustųjų nuomonę apie viešojo intereso turinį taip pat nustatyta, kad tik nedidelės dalies, t. y. 144, arba 14,4 proc., respondentų nuomone, visuomeninis interesas yra pažeidžiamas, kai nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų. 154, arba 15,4 proc., apklaustųjų nuomone, visuomeninis interesas yra pažeidžiamas, kai pažeidžiamos moralės normos, nors ir laikomasi teisės aktų reikalavimų. (Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad daug atsakiusiųjų (161 arba 16,1 proc.) nežinojo ar neturėjo nuomonės, kurį atsakymo variantą rinktųsi.) Vis dėlto galima teigti, kad daugiau nei pusė visų respondentų (542, arba 54,1 proc.) linkę manyti, kad visuomeninis interesas yra pažeidžiamas ir tada, kai nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų, ir tada, kai pažeidžiamos moralės normos, nors ir laikomasi formalių teisės aktų reikalavimų.

Iš Lietuvos gyventojų pasirinkimų išplaukia paskiros nuostatos apie viešojo intereso suvokimą. Gyventojai daugiau pritarė teiginiams, kad viešasis interesas – „tai, kas aktualu, naudinga visuomenei“; kad visuomeninio

intereso apsaugos naudą patiria visa visuomenė (ne jos dalis, grupės); pritarė didesnės naudos kuo didesniam visuomenės narių skaičiui, kaip viešojo (visuomeninio) intereso kriterijui, susidūrus visuomenėje kylantiems interesams; kad užtikrinant visuomeninį interesą reikia paisyti daugumos interesų, tačiau turi būti atsižvelgiama ir į mažumos interesus; visuomeninis interesas yra pažeidžiamas ir tada, kai nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų, ir tada, kai pažeidžiamos moralės normos, nors ir laikomasi formalių teisės aktų reikalavimų.

Šios atliktos apklausos duomenis galima palyginti su kitos, 2014 m. atliktos, 197 Lietuvos teisėjų ir 166 prokurorų apklausos duomenimis. Tirti šių pareigūnų atsakymai į klausimus apie viešojo intereso kategorijos sąvokimą, šios kategorijos teisinį apibrėžtumą ir viešojo intereso nustatymo kriterijus. Siekiant atskleisti, kaip šie respondentai suvokia viešąjį interesą, jų taip pat prašyta atsakyti į atvirą klausimą „Jūsų manymu, kas yra viešasis interesas?“ Į šį klausimą buvo pateikta daug ganėtinai lakoniškų atsakymų. Nors požiūriai yra įvairūs ir galima patvirtinti, kad pateikta itin daug viešojo intereso apibrėžčių (363 apklaustieji pateikė 336 apibrėžimus), jų viešojo intereso apibrėžties variantai kai kuriais aspektais sutampa arba yra panašūs, todėl respondentų atsakymai gali būti suskirstyti į keletą grupių:

- Viešojo intereso siejimas su visuomenės ar jos daugumos interesais, su tuo, kas reikšminga, svarbu visuomenei, visiems ar jos narių daugumai ir pan. Tokie atsakymai yra vyraujantys (apie 80 proc.).
- Viešasis interesas kaip asmenų teisių gynimas, užtikrinimas.
- Keletas apklausos dalyvių teigė, kad tai yra „asmenų, kurie negali pasinaudoti savo teisėmis (neveiksnių, nepilnamečių)“, „socialiai jautrių“, „socialiai remtinų (pažeidžiamų)“ gynimas.
- Retai kurie apklaustieji viešojo intereso sąvoką siejo su asmens ir visuomenės intereso konfliktu, pvz., „individo (asmens) teisinis konfliktas su visuomenės teisėmis“, tačiau tik šiek tiek dažniau (tik mažos dalies – keletos respondentų – nuomonė) – su „visuomenės narių tarpusavio sąveikos principu, kuris leistų įgyvendinti savo interesus ir netrukdytų tai daryti kitiems“, „visuomenės narių tarpusavio bendradarbiavimo principu, kai kiekvienas narys gali laisvai įgyvendinti savo teises ir netrukdo kitiems nariams įgyvendinti savo“.
- Ne vienas, bet gan retas respondentas lakoniškai nurodė, kad tai yra „susiję su visuomenės gerove“, „visos visuomenės gerove“, „visų žmonių gerove“, „visuomenės gerove“, „teisiniu gėriu, „visuotine gėrybe“, „socialiniu teisingumu“ ir pan.

- Viešasis interesas kai kurių respondentų apibrėžiamas kaip teisės aktų pažeidimas, nurodant jo sukeliamas pasekmes, pvz., „teisės aktų pažeidimas, kurio pobūdis turi esminę reikšmę asmenų, jų grupių, valstybės ir visuomenės teisėms bei teisėtiems interesams“.
- Dalis atsakiusiųjų pateikė ne viešojo intereso sąvoką, o nuorodas, kad jis yra apibrėžtas teisės aktuose arba teismų praktikoje.
- Keletas respondentų nurodė, jog tokia sąvoka dar neapibrėžta.
- Kai kurie apklausos dalyviai pateikė išsamesnius apibrėžimus, pvz.: „viešasis interesas yra žmogaus ir jo teisių pirmumu pagrįstas visuomenės bei valstybės interesas, užtikrinantis Konstitucijoje įtvirtintų siekių įgyvendinimą, atskiro žmogaus, visuomenės, valstybės egzistavimą bei vystymąsi“; „tai visuomenės ir jos atskirų grupių bendrieji neindividualizuoti socialiniai poreikiai, kuriuos lemia visuotinai reikšmingi stabilumo ir pozityvių pokyčių visuomenėje siekiai“; „viešasis interesas – tai žmogaus, tautos ir valstybinių bei visuomeninių institucijų suderintos ir teisės normomis įtvirtintos vertybinės orientacijos, siekiant valstybės įgaliotų institucijų pastangomis kontroliuoti, kad subalansuotai būtų naudojamas“.

Nors Lietuvos gyventojams toliau nurodomo klausimo nebuvo pateikta, apklaustųjų Lietuvos teisėjų ir prokurorų atsakymai (jų pateikta 345) į atvirą klausimą apie tai, kokia yra viešojo intereso paskirtis, taip pat informatyvūs, nors irgi įvairūs, ganėtinai panašūs į respondentų viešojo intereso apibrėžimus. Rečiau pateikta nuomonių apie „žmonių gerovės, valstybės egzistavimo“, „bendros gerovės“, „žmonių socialinės gerovės apsaugos“, „visuomenės pažangos“, „viešojo intereso kaip visuotinio gėrio apsaugos“, „vertybių apsaugos“, „pamatinių visuomenės vertybių apsaugos“, „Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsaugos“, „visuotinai reikšmingų vertybių, gynimo ir saugojimo, teisėtumo ir teisingumo“, „visuomenės darnos“, „pusiausvyros tarp valstybinių ir privačių interesų atradimo“, „visų narių interesų pusiausvyros“, „atskiro indidivido, visos visuomenės ir valstybės poreikių subalansavimo“, „teisingumo atstatymo“, „teisybės atkūrimo“, „teisingumo siekimo“ ir pan. užtikrinimą kaip viešojo intereso paskirtį. Dauguma atsakiusiųjų šio intereso paskirtį siejo su visuomenės ar visuomenės daugumos interesų, svarbiausių visuomenės gyvenimo sričių, grupių (pvz., pažeidžiamiausių („tų, kurie patys negali to padaryti“) gynimu. Galima pacituoti kai kuriuos išsamesnius atsakymus: „viešojo intereso paskirtis – apsaugoti labiausiai pažeidžiamų asmenų grupę, taip pat užtikrinti visuomenės narių tarpusavio sąveikos principus, kad vieno nario interesai nepažeistų prioritetinių visuomenės interesų“;

„viešojo intereso gynimas yra vieno iš pagrindinių privatinės teisės principų – dispozityvumo principo, pagal kurį kiekvienas pats gina savo pažeistą teisę, išimtis, nustatyta siekiant apginti silpnesnės šalies, kuri ne visada gali kreiptis į teismą (interesus)“; „viešojo intereso paskirtis yra saugoti ir užtikrinti visų sluoksnių gyventojus į jų būtinų, reikalingų poreikių patenkinimą ar uždraudimas atlikti interesus pažeidžiančius veiksmus“.

Taip pat ne vieno respondento nurodyti atsakymai, kad viešojo intereso paskirtis yra visuomenės (jos dalies) poreikių tenkinimas: „tenkinti visuomenės poreikius“, „tenkinti didelės visuomenės dalies, o ne atskirų žmonių interesus“, „tenkinti visuomenės poreikius, įtvirtinant jas (juos) teisiškai“, „užtikrinti visuomenės (jos grupių) poreikius, visuomenės vertybes“, „bendrosios gerovės siekis arba įsisąmoninta būtinybė patenkinti visuomenės poreikį“, „tenkinti visuomenės poreikius, apsaugoti visuomenei reikšmingas vertybes, gėrius“, „tenkinti visos visuomenės poreikius, o ne atskirų žmonių“, „tenkinti visuomenės poreikius įvairiose gyvenimo srityse“. Keletas dalyvavusiųjų apklausoje nurodo valstybės interesų (jų vienų ar kartu su kitais interesais) gynimą kaip viešojo intereso paskirtį: „ginti valstybės ir visuomenės interesus“, „ginti valstybės ir didesnės visuomenės dalies interesus“, „ginti piliečių ir valstybės interesus“.

Jau minėta, kad beveik pusė apklaustųjų Lietuvos gyventojų pritarė teiginiui, jog visa visuomenė patiria naudą iš visuomeninio intereso apsaugos. Taip pat daug daugiau Lietuvos teisėjų ir prokurorų teigiamai, o ne neigiamai atsakė į klausimą „Ar Jūs pritariate ar nepritariate teiginiui, kad visuomenėje saugant viešąjį interesą visa visuomenė turėtų gauti naudą (ekonominę ar kt.) iš šio intereso apsaugos?“: pritarė – 185, arba 51 proc.; visiškai pritarė – 97, arba 26, 7 proc., iš viso – 282 respondentai, o nepritarė – 24, arba 6,6 proc., t. y. 24, respondentai. Nepritariantieji savo atsakymą argumentavo tuo, kad naudą patiria atskiros visuomenės grupės (10, arba 41,7 proc.) ir tuo, kad naudą patiria atskiri asmenys (6, arba 25 proc., respondentų). (Rinkdamiesi atsakymą „kita“, respondentai pateikė savo argumentus: „įstatymų viršenybė visuomenei / nauda turi būti visai visuomenei, o ne atskiroms grupėms“ (8,2 proc.); „nebūtina ginti visos visuomenės interesų“ (4,2 proc.); „nereikia pervesti į piniginius vienetus“ (4,2 proc.); „svarbu apginti interesą“ (4,2 proc.).

Teiginiui „Ar Jūs pritariate ar nepritariate teiginiui, kad kuo didesnis visuomenės narių skaičius yra tinkamas kriterijus nustatant, kad interesas yra viešasis interesas sprendžiant visuomenėje kylančius interesų konfliktus?“ visiškai pritarė ar pritarė iš viso 228 atsakiusieji Lietuvos teisėjai ir prokurorai (visiškai pritarė – 12, 4 proc. (45 atsakiusieji), pritarė – 50,4 proc. (183 atsakiusieji); iš viso – 228 (62,8 proc.). Nepritariantys ir visiškai nepritariantys sudarė

atitinkamai 12,9 proc. (47 atsakiusieji) ir 1,1 proc. (4 atsakiusieji) (iš viso – 51 (14 proc.). Taip pat nurodyta, kad susidūrus visuomenėje kylantiems interesams apklaustieji Lietuvos gyventojai irgi pritarė, jog reiktų atsižvelgti į didesnę naudą kuo didesniam visuomenės narių skaičiui.

267 apklaustiems Lietuvos teisėjams ir prokurorams (73,6 proc.) atrodo svarbu / labai svarbu užtikrinant viešąjį interesą atsižvelgti į mažumos interesus, sprendžiant visuomenėje kylančius interesų konfliktus. Nesvarbu / visiškai nesvarbu – 24 (6,6 proc.). Matyti, kad apklaustųjų Lietuvos gyventojų pasirinktas šiek tiek kitoks atsakymo variantas – nustatyta, kad, daugumos apklaustųjų Lietuvos gyventojų nuomone, užtikrinant visuomeninį interesą reikia paisyti daugumos interesų, tačiau turi būti atsižvelgiama ir į mažumos interesus, taip pat didelė apklaustųjų dalis manė, kad daugumos interesų reikėtų paisyti neatsižvelgiant arba tik iš dalies atsižvelgiant į visuomenės dalies interesus. Teisės praktikų ir gyventojų nuomonių skirtumas iš esmės gali būti paaiškinamas, kalbant apie teisėjus, jų veiklos specifika (atliekama teisingumo vykdymo funkcija).

Didžioji Lietuvos teisėjų ir prokurorų dauguma (241, arba 66,4 proc.), atsakydami, ar viešasis interesas yra labiau pažeidžiamas tada, kai nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų, ar tada, kai pažeidžiamos kitos socialinės gyvenimo normos, pvz., moralės, ar esant šiems abiems variantams, pasirinko pastarąjį atsakymą. Variantą „nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų“ pasirinko 66 atsakiusieji (18,2 proc.), o variantą „pažeidžiamos kitos socialinės gyvenimo normos, pvz., moralės“, – 41 atsakiusysis (11,3 proc.). Kaip buvo matyti, nagrinėjant Lietuvos gyventojų apklausos rezultatus, daugiau nei pusė visų respondentų teigė, kad visuomeninis interesas yra pažeidžiamas ir tada, kai nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų, ir tada, kai pažeidžiamos moralės normos, nors ir laikomasi formalių teisės aktų reikalavimų.

Iš teisės praktikų pasirinkimų išplaukia paskiros nuostatos dėl viešojo intereso suvokimo. Iš apklaustųjų buvo daugiau pritariančių, kad viešasis interesas siejamas su visuomenės ar jos daugumos interesais, tuo, kas reikšminga, svarbu visuomenei, visiems ar jos narių daugumai ir pan.; kad saugant viešąjį interesą visa visuomenė turėtų gauti naudą (ekonominę ar kt.) iš šio intereso apsaugos); kad kuo didesnis visuomenės narių skaičius yra tinkamas kriterijus nustatant, jog interesas yra viešasis interesas sprendžiant visuomenėje kylančius interesų konfliktus; kad viešojo intereso pažeidimai sietini ir su formaliąja (nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų), ir su turiningąja (kai pažeidžiamos kitos socialinės gyvenimo normos, pvz., moralės) šio intereso pusėmis.

Nurodytais aspektais palyginus pateiktus abiejų apklausų duomenis, pačia bendriausia prasme jie nesiskiria dėl to, kad viešasis interesas suvo-

kiamas plačiau nei vien tik kaip daugumos interesas. Viešasis interesas suprantamas kaip aprėpiantis visuomenę ar jos daugumą, turintis utilitaristinių teorijų idėjų pagrindą, tačiau paisantis visuomenės mažumos interesų. Išdėstytos nuomonės negali būti vertinamos kaip atitinkančios kurią nors vieną iš intereso sampratos apibrėžtumo krypčių, vadinamųjų sankaupos arba persvaros, unitarinės ar bendrojo intereso teorijų. Išsakytos nuomonės kaip nereiškiančios tik paprasčiausios daugumos valios artimos ir šiame poskyryje aptartoms idėjoms, vystomoms sociologijos moksle.

Tolesniuose darbo poskyriuose atskleidžiama, ar, kaip ir kiek Lietuvos teisėjų ir prokurorų apklausose pareikštos apibendrintos nuomonės galėtų atsispindėti Lietuvos teismų sprendimuose pateikiant argumentus viešojo intereso sampratos klausimu. Įžvalgos apie tai pateiktinos tolesniuose poskyriuose.

Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad sociologinė viešojo intereso samprata, apibrėžiama per profesionalųjį teisės praktikų, mokslininkų ir bendrą visuomenės žinojimą, įkūnija viešojo intereso formaliąją ir turinio dimensijas. Konkretinant šią sampratą, Lietuvos kultūriniam kontekstui aktualu, jog viešojo intereso suvokimui turi įtakos tai, kad jis nulemtas sovietmečio ir po nepriklausomybės laikotarpio įvykusių permainų, judant nuo viešojo intereso tapatinimo tik su valstybės interesais. Taip pat tai, kad viešojo intereso suvokimas (konkretus šio laikotarpio; apklausos yra tarsi jo nuotrauka) atspindi, kas svarbu visuomenei ar jos daliai (daugumai), nepaminant mažumų, pažeidžiamų grupių.

I.6. VIEŠOJO INTERESO IŠSKIRTINUMO PAGRINDIMAS LIETUVOS KONSTITUCINĖJE JURISPRUDENCIJOJE

I.6.1. Viešojo intereso užtikrinimo doktrinos fragmentiškumo ir plėtros aspektas

Šios tyrimo dalies objektas – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo „byla po bylos“ formuluojamos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos – teiginiai arba argumentai – dėl viešojo intereso kriterijų, pagal kuriuos šis interesas atpažįstamas, ir dėl pirmenybės šiam interesui teikimo esant įvairių interesų konkurencijai / sandūrai. Analizuojant juos, remiamasi

konstitucinę jurisprudenciją[243] nagrinėjusių teisės mokslo atstovų darbais ir 2006–2014 m.[244] šio Teismo nagrinėtomis konstitucinės justicijos bylomis bei jose priimtais baigiamaisiais aktais[245], bet nepamirštant ir ankstesnio laikotarpio (1995–2005 m.) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, iš esmės susijusios su *expressis verbis* įvardytu viešuoju interesu, į kurią daromos nuorodos anksčiau nurodytu laikotarpiu Teismo priimtuose sprendimuose, bei dalies kitų ankstesnio laikotarpio baigiamųjų aktų, padedančių atskleisti viešojo intereso sampratą ir susijusių su nurodytaisiais.

Šios teisminės praktikos tyrimas aktualus kaip teisinė viešojo intereso atpažinimo prieiga, juo labiau kad, kaip buvo minėta, įstatymų leidėjas nėra suformulavęs bendrosios viešojo intereso sampratos (t. y. ne atitinkamo įstatymo tikslams skirtos (*ad hoc*) sąvokos[246]), o ir atskirų teisės aktų normose jis „[...] ne tik nepaaiškina, bet ir neįtvirtina jokių objektyvių kriterijų arba norminių požymių, kuriais remdamiesi galėtume užtikrinti vienodą šios sąvokos aiškinimą“[247]. Antra, teisminėje praktikoje esančią viešojo intereso suvokimo kryptį daugiausia lemia (tai bus matoma ir iš nagrinėtos atskirų viešojo intereso sričių teismų praktikos) ir turėtų lemti svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinanti ir ginanti, visai teisės sistemai gaires nubrėžianti Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios *expressis verbis* nustatytą teisinį reguliavimą pratęsia, papildo ir koreguoja[248] Lietuvos Respublikos Konstitucinio

243 T. y. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vystomą konstitucinių doktrinų visumą.

244 Vėlyvesniais (nei tik pradėjus veiklą 1993 m.) šio Teismo darbo metais jo jurisprudencija yra labiau išvystyta – įvairesnės ir apimtimi platesnės doktrininės nuostatos šiam Teismui aiškinant konstitucinių nuostatų turinį nei pirmaisiais Teismo gyvavimo metais; tai suteikia pagrindą gauti išsamesnės informacijos ir apie argumentavimą, susijusį su viešuoju interesu.

245 Nutarimais, sprendimais, išvadomis; toliau vadinama apibendrintai – sprendimais, jeigu nenurodyta kitaip.

246 Nors ir tokių atvejų nėra daug. Nurodomas, pvz., Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas. (*Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13, p. 51); Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (teigiama, kad jame (30 str. 2 d.) pateikiamas „specifinis viešojo intereso kategorijos apibrėžimas“. Žr. *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 2014, t. 21 (1), p. 118).

247 *Krivka E*. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. Jurisprudencija, 2007, t. 10 (100), p. 15–16. Nors reikia atkreipti dėmesį ir į 2013 m. birželio mėn. priimtos naujos redakcijos Teritorijų planavimo įstatymo tikslams tiesiogiai įtvirtintą konkrečią visuomenės (viešojo) intereso planuojant teritorijas apibrėžtį, analizuojamą tolesniame atskirame monografijos poskyryje, kuria remiantis išskirtos penkios visuomenės (viešojo) intereso turinį teritorijų planavimo srityje apibūdinančių požymių grupės.

248 Apie tai, kad Konstitucijos nuostatas pratęsia, papildo, koreguoja Konstitucinio Teismo doktrininės nuostatos, pvz., teisminių institucijų įgaliojimų plačiai aiškinti teisės principus kontekste, teigia K. Jankauskas. Žr. *Jankauskas K*. Teisės principų samprata ir jos

Teismo doktrininės nuostatos[249]. Tyrime pripažįstant, kad viešasis interesas apibrėžtinas ir per vertybinį šio intereso matmenį, tampa aktualūs ir konstituciniai vertybiniai su viešuoju interesu susiję aspektai. Jie atspindi nacionaliniu lygmeniu pripažintą vertybinį kontekstą, kitaip tariant, taip pat išreiškia viešąjį interesą kaip nacionalinę kategoriją[250]). Konstitucinis Teismas, būdamas oficialus Konstitucijos (taip pat ir joje įtvirtintų, jos saugomų ir ginamų vertybių[251]) aiškintojas[252], konstitucinės santvarkos, grindžiamos šiomis vertybėmis, saugotojas, pvz., byloje, susijusioje su nacionalinio (visuomeninio) transliuotojo kontekstu, taip pat konstatavo, kad šis Teismas tiria teisinio reguliavimo ribojimus visuomeninio transliuotojo programose ir laidose, nors jie yra įstatymų leidybos, o ne konstitucinės kontrolės dalykas, jei akivaizdžiai

---

įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005, p. 168.

249 „Konstitucinis Teismas savo nutarimuose įtvirtina logiškai ir nuosekliai iš atitinkamoje byloje nustatytų faktų ir kitų aplinkybių išvestą teisinių argumentų seką, tam tikram klausimui skirtų ir kitų glaudžiai susijusių konstitucinių nuostatų sampratos ir konstitucinio reguliavimo vieną visumą". *Lapinskas K*. Konstituciniai aplinkos apsaugos Lietuvoje pagrindai. Pranešimas, perskaitytas 2008 m. rugsėjo 10–11 d. Vilniuje vykusioje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XII konferencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2008, Nr. 3 (11), liepa–rugsėjis, p. 199.

250 „Kiekvienas viešasis interesas tegali būti grindžiamas pamatinėmis visuomenės vertybėmis, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; jo įtvirtinimas ir užtikrinimas, gynimas ir apsauga yra konstituciškai motyvuoti." Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

251 Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina, aiškinami Konstitucijos principai bei normos, atskleidžiamos įvairių konstitucinių nuostatų tarpusavio sąsajos, jų turinio santykis, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė. Žr. pvz., Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai. Konstitucinė justicija, suprantama kaip konstitucinio teisingumo vykdymas, apima ne tik konstitucinių ginčų tiesioginį išsprendimą: vykdant konstitucinį teisingumą yra kuriama ir plėtojama konstitucinė doktrina, kurioje atskleidžiama ir įtvirtinama konstitucinės nuostatos, principai ir vertybės". *Lapinskas K*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įtakos visuomenei kai kurie aspektai. Pranešimas, skaitytas 2009 m. sausio 22–24 d. Keiptaune vykusioje pirmojoje Pasaulinėje konstitucinės justicijos konferencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2009, Nr. 1 (13), p. 235. Konstitucinio Teismo priimtuose nutarimuose pateiktais argumentais atskleidžiamas šio Teismo siekis išaiškinti konstitucines normas konstitucinių vertybių panoramoje. *Stačiokas S*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis. *In*: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje". Neringa, 2001 m. birželio 11–12 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 195.

252 Pagal Konstituciją konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti Konstitucinio Teismo nutarimuose, taip pat kituose jo aktuose saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas, 2006 m. kovo 28 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. ir vėlesni nutarimai.

paneigtų tam tikras konstitucines vertybes ir būtų žalingi visai visuomenei[253]; šis Teismas išimtiniu atveju taip pat nagrinėja *„ekonominę politiką atitikusio ūkinės veiklos teisinio reguliavimo atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, inter alia Konstitucijai, jeigu tas teisinis reguliavimas jau jį nustatant teisės aktuose būtų akivaizdžiai priešingas tautos gerovei, Lietuvos visuomenės ir valstybės interesams, akivaizdžiai paneigtų Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes“*[254].

Analizuojant ir svarstant, kiek oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje[255] išvystyta[256] teiginių arba argumentų apie viešojo intereso sampratą, jos turinį, visuma (be kita ko, ir šio intereso identifikavimo kriterijai, pirmenybės jam teikimo esant įvairių interesų konkurencijai / sandūrai principai derinimo su kitomis konstitucinėmis vertybėmis procese, viešojo intereso sąsajos su žmogaus teisių pagrindus įtvirtinančiomis nuostatomis, prasminiai jo ryšiai su kitomis Konstitucijos nuostatomis, įtvirtinančiomis kitas konstitucines vertybes, ir t. t.), matyti, kad, trumpai tariant, tiek, kiek šio Teismo nagrinėta bylų, kuriose buvo poreikis šią sąvoką ar su ja susijusias, jų susijusius aspektus aiškinti[257], o jis pripažintas gana dažnai. Iš 2006–2014 m. laikotarpio pagal reikšminius žodžius vieš* interes*, „interesų pusiausvyros“, „visuomenės

253 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

254 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d., 2006 m. rugsėjo 26 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas ir vėlesni.

255 Oficialioji konstitucinė doktrina apskritai suvokiama kaip Konstitucijos nuostatų (Konstitucijos normų ir principų) oficiali samprata (oficialus išaiškinimas). Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2008 m. vasario 1 d. sprendimai.

256 T. y. ar pakankamai išplėtoti, išsamūs yra doktrininiai teiginiai konstitucinėms nuostatoms dėl viešojo intereso aiškinti, kad jie būtų vadintini plačia doktrina. Turima omenyje konstitucinė doktrina šiuo atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu (apibūdindamas oficialios konstitucinės doktrinos formavimo procesą, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išskyrė dviejų apimčių oficialiąją konstitucinę doktriną – konstitucinę doktriną kaip visumą bei konstitucinę doktriną kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas; 2006 m. kovo 14 d. nutarimas, 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Kaip konstatuoja Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kai kurių doktrinų atvejais jis yra suformulavęs plačią oficialią konstitucinę doktriną tam tikrais klausimais. Pvz., valstybės tarnybos (pradedant 1997 m. gegužės 6 d. ir tęsiant 2007 m. kovo 20 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d., 2009 m. gruodžio 11 d., 2012 m. liepos 3 d. nutarimais); socialinės apsaugos, *inter alia,* socialinės paramos (tai pripažinta 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime); nuosavybės (tai pripažinta 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarime); restitucijos – piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo (tai pripažinta 2007 m. liepos 5 d., 2007 m. rugsėjo 6 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2015 m. birželio 16 d. nutarimuose) ir t. t. Iš nurodytų aktų, kuriuos Teismas priėmė, datų matyti, kad daugiausiai 2006–2007 m. laikotarpis Konstituciniam Teismui buvo tas, kuriuo 1993 m. pradėjęs konstitucinio teisingumo vykdymo veiklą, jis jau galėjo stebėti savo darbo rezultatus.

257 Toks poreikis buvo pripažintas ir tais atvejais, kai Teismas, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, nuostatos, kurio-

poreikiai“, „proporcingumo“, „visuotinai“ atrinktų Konstitucinio Teismo nagrinėtų konstitucinės justicijos bylų išskirtas ir analizuotas 81 nutarimas, sprendimas, išvada[258], kurie daugiausia sietini su valstybės tarnybos, nuosavybės (ir fizinio, ir juridinio asmenų, taip pat ir valstybės turto), nuosavybės teisių atkūrimo, ūkinės veiklos, socialinės apsaugos klausimų (darbo užmokesčio, socialinės paramos ir socialinio aprūpinimo) santykiais, nors jų aprėptis konstitucinio reguliavimo požiūriu apskritai yra labai plati – pradedant Konstitucijos preambule ir baigiant valstybės užsienio politikos principais.

Pažymėtina, kad žodžių junginys „viešasis interesas“ Konstitucinio Teismo priimtuose baigiamuosiuose aktuose vartojamas ne tik vienaskaitos, bet ir daugiskaitos forma[259], taip pat sietinas su daugybe kitų konstitucinėje jurisprudencijoje vartojamų žodžių junginių bei įvairių jų derinių, rodančių ir jų sąsajas: visuomenei būtino intereso[260], bendrų interesų[261]; visuomeninio intereso[262]; visuomenės intereso[263]; visuomenės poreikio, visuomenės reikmių[264]; „visuomenės ir valstybės viešųjų poreikių“[265], visuomeninio reikšmingumo[266]; visuomeninio transliuotojo[267]; pozityvių, visuomeniškai reikšmingų

mis yra įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus santykius, privalo tai konstatuoti. Žr., pvz., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.

258 Atmetus pagal šiuos žodžius atrinktus ne baigiamuosius Konstitucinio Teismo aktus (pvz., potvarkius, pranešimus, santraukas).

259 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarime, 2004 m. kovo 31 d., 2014 m. birželio 3 d. išvadose, 2009 m. balandžio 10 d. nutarime. Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarime, apibendrinant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, taip pat vartojama formuluotė „visuomenės (viešųjų) interesų“, nors, cituojant šią praktiką, vartojama ir vienaskaitos forma „bendrojo intereso“. Žr. Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas. Frazės „bendro intereso“, taip pat „bendrųjų interesų“ vartojamos ir kalbant apie ES teisę. Žr. Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

260 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

261 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d., 1997 m. vasario 13 d., 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimai.

262 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. rugsėjo 21 d., 2008 m. birželio 30 d. nutarimai.

263 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai.

264 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d., 2008 m. gegužės 20 d. nutarimai.

265 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d., 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimai.

266 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. (valstybės tarnybos reikšmingumas). Taip pat žr. 1997 m. gegužės 6 d., 2007 m. kovo 20 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d., 2009 m. gruodžio 11 d., 2012 m. liepos 3 d. nutarimai.

267 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

tikslų[268], visuomeniškai reikšmingų tikslų[269]; konstituciškai svarbių tikslų[270]; socialiai reikšmingų / svarbių tikslų[271]; visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio[272]; teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo[273]; teisėtų ir visuomenei svarbių tikslų[274]; teisėto ir visuotinai reikšmingo, konstituciškai pagrįsto tikslo[275]; konstituciškai pagrįsto visuotinai reikšmingo intereso[276]; viešųjų paslaugų[277]; viešojo administravimo[278]; valstybės intereso, valstybės poreikių, valstybės reikmių[279], tautos gerovės[280] ir nemažai kitų (pvz., kurie siejami, su žodžiu „socialinis" ir t. t.). Tad viešojo intereso substancija nėra vienaplanė, ji – kompleksinė, susipinanti ir su „interesu", „poreikiu", ir su „visuomeniniu", „viešuoju", „valstybės", „visuotiniu", ir su „tikslu", „gerove".

Suformuluotos plačios oficialiosios konstitucinės doktrinos nurodytu klausimu (toliau vadinama – viešojo intereso užtikrinimo) negalima įžvelgti, tačiau pasitelkiant bent keletą nuomonių matyti, kad doktrina šiuo klausimu suformuluota. Antai doktrinos suformulavimą pabrėžia K. Lapinskas: pasak jo, viena iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuluotų konstitucinių doktrinų yra viešojo intereso užtikrinimo[281]. Bet pažymėtina, kad šios

268 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas.

269 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. gegužės 31 d., 2009 m. kovo 2 d., 2009 m. balandžio 29 d., 2012 m. kovo 29 d. nutarimai.

270 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 14 d. nutarimas.

271 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2007 m. lapkričio 23 d., 2008 m. gegužės 20 d. nutarimai.

272 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas. Jame naudojamos dvi frazės – „visuomenei būtinas ir konstituciškai pagrįstas poreikis", „visuomenei būtini konstituciškai svarbūs tikslai. Abi šios frazės taip pat naudojamos ir 2009 m. birželio 8 d. nutarime.

273 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas.

274 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d., 2012 m. birželio 29 d., 2012 m. spalio 31 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. spalio 9 d., 2013 m. gruodžio 20 d. nutarimai.

275 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d., 2010 m. vasario 3 d., 2011 m. sausio 6 d., 2011 m. birželio 9 d. nutarimai.

276 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas.

277 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

278 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimai.

279 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d., 2008m. gegužės 20 d. nutarimai.

280 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. kovo 30 d. nutarimai.

281 *Lapinskas K.* Konstituciniai aplinkos apsaugos Lietuvoje pagrindai. Pranešimas, perskaitytas 2008 m. rugsėjo 10–11 d. Vilniuje vykusioje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XII konferencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2008, Nr. 3 (11), liepa–rugsėjis, p. 191.

pozicijos autorius nagrinėjo aplinkos apsaugos sritį, kurią reikėtų traktuoti tik kaip vieną iš galimų oficialiosios konstitucinės (viešojo intereso užtikrinimo) doktrinos aspektų, t. y. ši oficialioji konstitucinė doktrina apima ir turėtų apimti ne tik viešojo intereso užtikrinimą aplinkos apsaugos srityje, bet ir šio intereso užtikrinimą kitose srityse. Apie atskirą doktriną, pavadintą viešojo intereso doktrina, K. Kūrio 2012 m. nurodoma ir kitos konkrečios srities – ekspropriacijos bylų – kontekste. Šiose bylose teigiama, kad buvo pasiekta proveržio atskleidžiant viešojo intereso sampratos elementus, tačiau nekalbama apie platų doktrinos suformulavimą[282]. O kalbėdamas apie įvairias teisinių santykių sritis E. Jarašiūnas dar dvejais metais anksčiau nei K. Lapinsko parašytame darbe, 2006 m., taip pat mini esant suformuluotą visuomenės interesų konstitucinę doktriną, tačiau irgi nekalba apie doktrinos platų suformulavimą [283].

Nustatyta, kad apie oficialią konstitucinę visuomenės interesų doktriną Konstitucinis Teismas prabyla 2007 m. lapkričio 23 d. nutarime, dėstydamas oficialios konstitucinės visuomenės poreikių doktrinos nuostatas ir paaiškindamas, kad sąvoką „visuomenės poreikiai“ (reiškiančią tą patį kaip ir sąvoka „visuomenės reikmės“) Konstitucinis Teismas nagrinėjo ekspropriacijos ir sovietų valdžios nacionalizuoto turto restitucijos institutų kontekste, susiejus

282 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012. Nr. 13, p. 53.

283 „Praėjus trejetui metų nagrinėtų sričių sąrašas tapo dar didesnis. Konstitucinėje jurisprudencijoje suformuluotos Konstitucijos sampratos, Konstitucijos ir kitų aktų santykio, suvereniteto, demokratijos, valdžių padalijimo, valstybės santykių su religinėmis organizacijomis, teritorijos vientisumo, teisės viešpatavimo, įstatymo viršenybės, visuomenės interesų, teisinio tikrumo, saugumo, teisėtų lūkesčių, teisinės valstybės, teisėtumo, įstatymų skelbimo, proporcingumo, pagrįstumo, lygybės, teisės į gyvybę, asmens laisvės, teisės į teisingą teismą, sąžinės laisvės ir kitos konstitucinės doktrinos“. Žr. *Jarašiūnas E*. Jurisprudencinė konstitucija. Jurisprudencija. 2006, Nr. 12 (90), p. 32. Atkreiptinas dėmesys, kad, remiantis šio straipsnio autoriumi, visuomenės interesų doktrina (kaip ir kitos, išvardintosios autoriaus straipsnyje), turėjo būti suformuluota 2003–2006 m. Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpiu, nes E. Jarašiūnas orientavosi būtent į šį laikotarpį, o E. Jarašiūno cituoto E. Kūrio pripažįstama, kad ankstesniuoju, pirmuoju, šio Teismo veiklos dešimtmečiu tokios doktrinos suformuluota nebuvo. „Per pirmąjį Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmetį sukaupta konstitucinė jurisprudencija aprėpia pačius įvairiausius santykius ir institutus: pilietybę, žmogaus teises (politines, ekonomines, socialines), demokratinius institutus (pvz., rinkimus ir referendumą), parlamentines procedūras, valdžios santykius, valstybės valdžios pareigūnų statusą, įstatymų leidybos procesą, biudžeto procesą, teisingumo vykdymą, ūkio reguliavimą, nuosavybę, mokesčius, bažnyčios ir valstybės santykius, vietos savivaldą, net pačios Konstitucijos keitimo tvarką“. E. Jarašiūno cituota iš leidinio: *Kūris E*. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. XXX.

su Konstitucijos 23 str. 3 d. (kurioje tokia sąvoka yra pavartota[284]). Ir papildomai pažymėtina, kad konstitucinės justicijos bylos, kuriose formuluojama konstitucinė aplinkos apsaugos srities doktrina, yra pakankamai glaudžiai susijusios, pvz., su minėtomis nuosavybės santykių srities (ekspropriacijos, restitucijos) konstitucinės justicijos bylomis, kuriose, kaip teigiama, „buvo pasiekta tam tikro proveržio", Teismui atskleidžiant daugelį viešojo intereso sampratos elementų[285]. Tačiau jeigu oficialiosios konstitucinės doktrinos tam tikru klausimu, šiuo atveju – viešojo intereso užtikrinimo, suformulavimo būklė būtų siejama su įvairioms viešojo intereso sritims bendros viešojo intereso sampratos plėtojimu, plačios (vartojant Konstitucinio Teismo terminą) doktrinos nebūtų galima nustatyti. Juo labiau kad, anot E. Kūrio, kol kas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje nėra suformuluota kriterijų, kurie leistų atskirti tokį partikuliarų interesą, kuris kartu yra ir viešasis, nuo tokio, kuris negali būti interpretuojamas kaip viešasis ir, susidūręs su juo, turi būti paaukotas; reiktų pritarti autoriaus nuomonei, kad turi būti sukaupta daug daugiau jurisprudencijos, kad būtų galima teigti, jog tokie kriterijai jau apibrėžti (cituoto autoriaus nuomone, doktrinoje yra bent du elementai, kurie gali tapti tokių kriterijų pagrindu[286] ir kurie šiame tyrime nagrinėjami toliau).

Tad, manytina, kad egzistuoja paskiri, nevienodai (tam tikrais aspektais (tam tikrų viešojo intereso sričių) – glaustai, tam tikrais aspektais (tam tikrų sričių) – plačiau) išplėtoti toliau apibūdintini teiginiai apie viešąjį interesą, kurių visuma negali būti pavadinta plačia doktrina, – ypač viešąjį interesą identifikuojančių kriterijų atžvilgiu; jų atžvilgiu – greičiau viešojo intereso užtikrinimo doktrinos fragmentai, nors jau ir nebe užuomazgos. Jie „rezervuoti", nes susiję su aspektais, kurie ginčijami bylose ir Teismui neišdėstant jo nuostatų daugiau nei būtina konkrečios bylos aplinkybių kontekste[287].

284 „Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama". Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

285 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13, p. 53. Apie restitucijos sritį plačiau žr. darbo poskyryje apie viešąjį interesą nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje.

286 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13, p. 51.

287 Ypač tarp teisėjų esant diskutuotiniems konstitucinės nuostatos aiškinimo aspektams, jei teisėjų „sąmoningai paliekama erdvė interpretuoti tiriamas Konstitucijos nuostatas ir modifikuoti doktriną, atsižvelgiant į galimus kitokius argumentus, kuriais galėtų būti grindžiami nauji pareiškėjų prašymai, į naujus visuomenės poreikius". *Sinkevičius V*. Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 42–43, 51–52.

Juo labiau, nors Konstitucinis Teismas laikosi nuomonės, kad Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė, turi būti pastovus aktas[288], per gyvąjį Konstitucijos aiškinimą[289] užtikrinamas Konstitucijos atsinaujinimas; „išsami, visada ir visiems laikams tinkanti Konstitucijos interpretacija yra konceptualiai negalima, nes Konstitucijos samprata yra dinaminė, o ne statinė kategorija“[290]. Tai reiškia, kad ir viešojo intereso sampratos, jos turinio (ir kriterijų, elementų, pagal kuriuos identifikuotinas viešasis interesas), kaip Konstitucijos dalies, oficialus aiškinimas gali keistis vėlesniu laiku, taip pat atsižvelgiant ir į, pvz., Konstitucijos pataisas[291]. Be to, Konstitucinis Teismas *expressis verbis* pripažino, kad pats viešasis interesas yra dinamiškas, kintantis[292]. Taip pat, Teismo teigimu, *„viešasis interesas yra labai įvairus. Iš esmės neįmanoma a priori pasakyti, kokiose gyvenimo srityse, dėl kurių gali kilti teisinių ginčų arba kuriose gali prireikti taikyti teisę, viešajam interesui gali atsirasti grėsmių arba gali prireikti viešąjį interesą užtikrinti įsikišant viešosios valdžios institucijoms ar pareigūnams*“[293]. Kitimą ir įvairovę gali paliudyti ir tai, kad Teismas, aiškinda-

288 Pvz., Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimai.

289 Oficialus gyvosios Konstitucijos idėjos įtvirtinimas yra vienas iš naujos konstitucinės teisės paradigmos iškilimą apibūdinančių esminių bruožų, skiriančių ją nuo ankstesnės paradigmos. Žr. *Kūris E.* Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. Teisės problemos. 2003, Nr. 3.

290 *Mesonis G.* Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 11. Cituota iš: *Sinkevičius V.* Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 17.

291 Kita vertus, šių pataisų nesant, Teismui konstituciškai neleistini tokie oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimai, kai pakeičiama Konstitucijoje įtvirtinta vertybių sistema, paneigiamas vertybių suderinamumas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.

292 Pvz., 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. birželio 30 d., 2011 m. sausio 6 d., 2013 m. balandžio 2 d. nutarimai, 2014 m. birželio 18 d. sprendimas. Gali būti paminėtas 2005 m. liepos 8 d. nutarime užfiksuoto intereso, tik įsigaliojus Konstitucijai Konstitucinio Teismo pripažinto neatidėliotinu viešuoju interesu, pavyzdys: „Šiame kontekste pažymėtina, kad iki 1992 m. lapkričio 2 d., kai įsigaliojo Lietuvos Respublikos Konstitucija, nacionalinė teisės sistema buvo plėtojama remiantis Laikinuoju Pagrindiniu Įstatymu, taip pat galiojo daug teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo. Įsigaliojus Konstitucijai, nacionalinė teisės sistema, taip pat ir teisės aktai, skirti vietos savivaldos santykiams reguliuoti, galėjo būti plėtojama tik remiantis Konstitucija. Vienas nacionalinės teisės sistemos, plėtojamos remiantis Konstitucija, kūrimo bruožas buvo tas, kad buvo pereinama prie tokio viešosios valdžios ir visuomenės sąveikos modelio, kai įgyvendinant Konstitucijoje įtvirtintą, jos preambulėje skelbiamą Tautos siekį atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės yra skatinama tikra pilietinės visuomenės (taigi ir teritorinių bendruomenių) savivalda. Tokiomis aplinkybėmis tai, kad vietos savivaldybes – teritorines bendruomenes paremtų valstybė, ypač atsižvelgiant į Konstitucijos 120 straipsnio 1 dalies imperatyvą, kad valstybė remia savivaldybes, buvo neatidėliotinas viešasis interesas.“

293 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.

mas visuomenės poreikių sąvoką, kuri jo pripažįstama (kartu su kitomis sąvokomis) kaip žyminti viešąjį interesą[294], o poreikiai yra intereso pagrindas, yra išdėstęs ir tai, kad sprendžiant, ar nuosavybė yra paimama visuomenės poreikiams, atsižvelgtina ir į tai, kad *„visuomenės poreikiai nėra statiški. Reikmės, kurios viename visuomenės ir valstybės raidos etape galėjo būti suprantamos kaip visuomenės poreikiai, kitame visuomenės ir valstybės raidos etape gali būti vertinamos kaip neatitinkančios konstitucinės visuomenės poreikių sampratos, ir atvirkščiai. Ar poreikiai, kuriems paimama nuosavybė, yra visuomenės poreikiai, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama individualiai, atsižvelgiant į tai, kokių socialiai reikšmingų tikslų tuo metu paimant būtent tą nuosavybę buvo siekiama* [...]“[295]. O ir kita šiame kontekste pateiktina Teismo nutarimo citata iliustruoja bendruomenėms iškylančių uždavinių dinamiškumą ir kitimą (ir jo nulemtus teisinio reguliavimo koregavimus): *„[...] dėl to, kad viešasis interesas, kurį garantuoti turi ir vietos savivalda, ir tam tikru laikotarpiu visai visuomenei bei valstybei ir teritorinėms bendruomenėms iškylantys konkretūs uždaviniai yra dinamiški, kinta,* įstatymų leidėjas gali, o tam tikrais atvejais ir privalo, įstatymu keisti (plėsti, siaurinti arba kitaip koreguoti) savivaldybėms perduotų funkcijų apimtį ir turinį, *[...], o tam tikrais atvejais ir privalo, atitinkamai koreguoti savivaldybių (jų institucijų, pareigūnų) kompetenciją (įgaliojimus), reikalingą savivaldybėms perduotoms funkcijoms vykdyti.*“[296]

Viešojo intereso pasireiškimo sričių įvairovę ir vis didėjantį tokių sričių skaičių liudija interesų, Konstitucinio Teismo pripažintų viešaisiais, galimas sudaryti netrumpas sąrašas. Tai konkretūs interesai, kuriuos Teismas savo veiklos metu „byla po bylos“ *expressis verbis* pripažino esant viešaisiais. Antai Konstitucinio Teismo nutarimuose pažymėta, kad viešieji interesai yra: autoriaus teisių ir interesų gynyba nuo pažeidimų[297], daugiabučių namų tinkamas eksploatavimas bei jų išsaugojimas yra ne tik privatus savininkų, bet ir viešasis interesas[298], žmonių sveikatos apsauga (konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas[299]), nusikaltimų užkardymas, tyrimas, nustatymas[300], viešojo administravimo vykdymo ir viešųjų paslaugų teikimo užtikrinimas[301], natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų,

294 Pvz., Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas.

295 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2008 m. gegužės 20 d. nutarimai.

296 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

297 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas.

298 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

299 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas.

300 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas.

301 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

taip pat ypač vertingų vietovių apsauga bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas[302], kultūros laisvės užtikrinimas, kultūros valstybinis rėmimas, kultūros paminklų ir vertybių apsauga[303], mokesčių į valstybės biudžetą surinkimas[304], žemės, miškų ir vandens telkinių tinkamas, racionalus naudojimas ir apsauga[305], finansų sistemos stabilumas ir efektyvumas[306] ir kt. Šis sąrašas bėgant metams konstitucinėje jurisprudencijoje vis ilgėja, pildomas konkrečiais Lietuvos visuomenei tęstinėje perspektyvoje reikšmingais viešaisiais interesais[307].

Atsižvelgiant į šias aplinkybes, konstatuotinas konkrečių doktrininių teiginių apie viešąjį interesą besivystantis pobūdis (doktrinos plėtra, Konstituciniam Teismui išnagrinėjus vis daugiau šiai temai aktualių konstitucinės justicijos bylų, nes suformuluota doktrina nevadintina plačia) ir todėl neabejotinai laiko tėkmėje atsinaujinantis interesų, įvardijamų viešaisiais, jų turinio identifikavimas.

Turint omenyje E. Kūrio nurodytus apibendrintus bent du elementus, galinčius tapti kriterijų, leidžiančių atskirti tokį partikuliarų interesą, kuris kartu yra ir viešasis, nuo tokio, kuris negali būti interpretuojamas kaip viešasis ir, susidūręs su juo, turi būti paaukotas, pagrindu – kai pirmasis elementas – ta visuomenės dalis turi būti santykinai didelė; antrasis – tas partikuliarus interesas turi būti konstituciškai pagrįstas[308], matyti, kad jie, sąlyginai tariant, susiję su viešojo intereso subjektu ir objektu, o kartu ir su šio intereso turiniu. Manytina, kad jie, paaiškinti pasitelkus įvairias doktrinines nuostatas (fragmentus), gali sudaryti galimybę identifikuoti viešojo intereso išskirtinumą nuo kitų interesų, kurie negali būti pavadinti viešaisiais ir padėti susidaryti vaizdą, kaip Konstitucijoje ir ją aiškinančioje konstitucinėje jurisprudencijoje aiškinama viešojo intereso samprata.

Viešojo intereso kaip santykinai didelės visuomenės dalies intereso, kuris turi būti konstituciškai pagrįstas, minimaliojo apibrėžimo (ir šių dviejų

302 Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. kovo 14 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai.

303 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

304 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas. Taip pat – 2013 m. liepos 5 d. nutarimas („mokesčių surinkimas į valstybės biudžetą").

305 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas.

306 *Ibid*.

307 „Iš principo baigtinio viešųjų interesų sąrašo negali būti [...]. Panašiai kaip negali būti baigtinio prigimtinių žmogaus teisių sąrašo, taip negali būti ir analogiško lokalinių neprivačių poreikių bei interesų katalogo". *Šileikis E.* Savivaldos teisė: aktualūs aiškinimo ir įgyvendinimo klausimai. Teisė. 2002, t. 42 p. 35.

308 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13, p. 51.

elementų išdėstymo greta prasme) ištakos atskleistinos iš 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimo[309]. Kaip buvo nurodyta, šiame nutarime viešasis interesas Konstitucinio Teismo buvo susietas su dviem apibrėžimo elementais – viešojo intereso subjektu ir objektu, atskleidžiančiais ir šio intereso turinį: viešasis interesas įvardytas kaip „bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija“. Taigi šis interesas apibrėžiamas daugiau nei tik kiekybiniu aspektu, yra nustatomi turiningieji viešojo intereso sampratos apibrėžties aspektai.

I.6.2. Doktrininės nuostatos, susijusios su viešojo intereso subjektu ir objektu

Nagrinėjant viešojo intereso subjekto (to, kieno interesai ginami užtikrinant viešąjį interesą) klausimą[310], pažymėtina, kad cituota nutarimo formuluotė rodo, jog nesilaikoma nuostatos, kad viešasis interesas visais atvejais sietinas tik su visos visuomenės interesu, nes šis interesas užtikrina ir visuomenės dalies interesą („lankstesnė“ viešojo intereso samprata[311]). Pripažįstama ir plačiau apibūdinama galimybė, jog viešuoju interesu gali būti ir tam tikro asmens ar asmenų grupės interesas, nes Konstitucinis Teismas, dėstydamas intereso identifikavimo kaip viešojo intereso klausimą, tame pačia-

309 Dėl viešojo intereso apibūdinimo raidos (nuo viešojo intereso reikšmės paaiškinimo) konstitucinėje jurisprudencijoje pastebėtina, kad nors konstitucinę nuostatą, kad *„viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų“*, kaip „koncentruotą“, t. y. bendriausio pobūdžio, lakonišką viešojo intereso apibūdinimą, palyginti su vėlesniais nutarimais, Konstitucinis Teismas suformulavo iki 2006 m. (1997 m. gegužės 6 d., 2005 m. gegužės 13 d. nutarimuose), taip pat kartojo 2006 m. nutarimuose (2006 m. rugsėjo 21 d., 2006 m. gruodžio 21 d.), taip pat po jų sekusiuose nutarimuose (2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. birželio 30 d., 2011 m. sausio 6 d., 2013 m. balandžio 2 d.). Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarime valstybės valdymo tarnybos santykių ir viešojo intereso dominavimo juose kontekste konstatuota, kad viešasis interesas, kaip ir asmens teisės, socialiniu požiūriu yra konstitucinė vertybė, o tai pakartota ir samprata labiau išplėtota vėlesniame 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime. Viešojo intereso, kaip pamatinės vertybės, (apsaugos) akcentas pateiktas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime (su kitomis išvardytomis pamatinėmis vertybėmis – silpnesniosios ginčo šalies teisėmis, teisėtais interesais ir teisėtais lūkesčiais – kurias, kaip teigiama, paprastai įtvirtina, saugo ir gina demokratinių teisinių valstybių konstitucijos).

310 Šis klausimas glaudžiai susipynęs su viešojo intereso objekto tema, kuri išsamiau nagrinėjama toliau.

311 Leidžianti kaip viešąjį interesą traktuoti ir tam tikros visuomenės dalies interesą, taigi partikuliarų interesą. Ši ir kitos viešojo intereso sampratos apibūdintos E. Kūrio. Žr. *Kūris E.* Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13, p. 50.

me nutarime išsamiau nurodė, kad *„kiekvienąkart, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, turi būti įmanoma pagrįsti, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos ir tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės*". Ir kituose nagrinėtuose Konstitucinio Teismo aktuose, kalbant apie viešojo intereso subjektą, nurodoma ne tik visa Lietuvos visuomenė, bet ir jos dalis, t. y. kad viešasis interesas yra ir tam tikros visuomenės dalies interesas, tačiau, ypač kalbant apie veikimą viešojo intereso vardu, pateikiama išlyga, kad tai nėra interesas, pvz., kuriuo tenkinami tik vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba poreikiai, jeigu tai neatitinka viešojo intereso, visuomenės poreikių, netarnauja tautos gerovei[312]. Taip pat termino „viešasis interesas" tapatumo terminui „visuomenės interesas" (ar „visuomenės poreikiui"[313]) aiškinimo kontekste informatyvus Konstitucinio Teismo teiginys, nurodantis ir į visuomenės dalies interesus, kad visuomenės interesai – tai *„visos visuomenės ar dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti"*[314] .

Tai, kad Konstitucinio Teismo praktikoje ne kartą pabrėžiamas viešasis interesas labai apibendrinamai, kaip užtikrinantis visos visuomenės interesą, kildintina iš glaudžios viešojo intereso, šio intereso subjekto sąsajos su valstybe ir valstybės konstitucinėmis charakteristikomis, koncentruotai įkūnijamomis konstituciniuose principuose, kurie „[...] *organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas [...] ir per kuriuos „[...] atsiskleidžia [...] ir [...] tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą*"[315]. Konstituciniais principais „turi būti grindžiama visa teisės sistema, visi teisinio teksto elementai, visos teisės aktuose suformuluotos bendro pobūdžio nuostatos, taip pat ir tos, kurios konstruojamos kaip teisės normos" [...], jie „legalizuoja ir legitimuoja teisinius sprendimus, teisės aktuose nustatytą reguliavimą, t. y. leidžia juos vertinti kaip teisėtus ir drauge daro

312 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas.

313 Terminas „visuomenės poreikis" vartojamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. 3 d.: „Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama". Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

314 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas.

315 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas.

juos teisėtus“[316]. Tai ne tik teisinės valstybės (teoriškai sąlygiškai klasifikuojant – koordinacinis principas, apibendrinantis visas Konstitucijos nuostatas, užtikrinantis konstitucinio reguliavimo turinio nuoseklumą[317]), demokratinės valstybės, socialiai orientuotos valstybės (teoriškai sąlygiškai klasifikuojant – determinaciniai principai, lemiantys tai, kaip statutinė teisė derinama su konstitucine[318]), bet ir su jais susijusiais, pvz., žmogaus teisių prioriteto, pilietinės visuomenės principu, teisingumo principu (teoriškai sąlygiškai klasifikuojant – determinaciniais principais)[319], kurie glaustai toliau aptariami, ir kt.

Konstitucinis koordinuojantysis principas – teisinės valstybės principas – konstitucinėje jurisprudencijoje yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija[320]; šis konstitucinis principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekius[321], kuriuos išsikėlė lietuvių tauta. Būdamas itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų[322]. Konstitucinis Teismas, remdamasis Konstitucijos aiškinimo doktrina, pabrėžė, kad kiekvienas teisės institutas, visos Konstitucijos nuostatos turi būti aiškinamos vadovaujantis teisinės valstybės principu: *[...] konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atskleistinas atsižvelgiant į įvairias Konstitucijos nuostatas, įvertinant visas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes ir atsižvelgiant į įvairius kitus konstitucinius principus, inter alia Tautos suvereniteto, demokratijos, atsakingo valdymo, valdžios galių ribojimo ir valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms, teisingumo, pilietiškumo, asmenų lygybės įstatymui, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo ir apsaugos, asmens ir visuomenės interesų derinimo [...]; taip pat atsižvelg-*

316 *Kūris E.* Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Neringa, 2001 m. birželio 11–12 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 10.

317 *Ibid.*

318 *Ibid.,* p. 57.

319 *Ibid.*, p. 79.

320 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas.

321 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas.

322 Pvz., Teismas pažymėjo, kad *„pareiškėjos prašymas ištirti [...] įstatymo nuostatų atitiktį konstituciniams socialinės darnos, teisingumo, teisinės valstybės principams konstituciniams socialinės darnos, teisingumo, teisinės valstybės principams traktuotinas kaip prašymas ištirti ginčijamo teisinio reguliavimo atitiktį konstituciniam teisinės valstybės principui“. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 3 d. nutarimas. „[...] Pareiškėjo prašymas ištirti [..] teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijos 18 straipsniui yra traktuotinas kaip prašymas ištirti jo atitiktį konstituciniam teisinės valstybės principui“.* Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas.

tina į teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvą, kuris suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui [...][323].

Konstitucijos 1 str. nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė[324], reiškia, jog *„valstybėje turi būti užtikrinama Konstitucijos viršenybė, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, visų asmenų lygybė įstatymui ir teismui, teisė į teisminę gynybą, laisvi ir periodiški rinkimai, valdžių padalijimas ir pusiausvyra, valdžios atsakomybė piliečiams, demokratinis sprendimų priėmimo procesas, politinis pliuralizmas, galimybės plėtotis pilietinei visuomenei ir kt.“*[325] *„Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių ir laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.“*[326] Konstitucijoje įtvirtinta antimažoritarinė demokratijos samprata, taip pat ir – antimažoritarinė pačios Konstitucijos paskirties samprata[327]: *„Konstitucija – antimažoritarinis aktas; ji gina individą*[328].

Žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas yra *„ir vienas iš Lietuvos Respublikos, kaip demokratinės teisinės valstybės, konstitucinės santvarkos pagrindų: demokratinės teisinės valstybės vienas iš svarbiausių uždavinių – ginti ir saugoti šias teises ir laisves. Prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimas Konstitucijoje suponuoja įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą leidžiant asmens ir valstybės santykius reguliuojančius teisės aktus vadovautis žmogaus teisių ir laisvių prioritetu, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones, jokiu būdu šių teisių ir laisvių nepažeisti ir neleisti, kad jas pažeistų kiti“*; *„konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas suponuoja tai, kad negali būti nustatyta tokia šių teisių ir laisvių įgyvendinimo tvarka, kad jų įgyvendinimas priklausytų nuo teise nepagrįstų valstybės institucijų, pareigūnų ar kitų asmenų sprendimų“*[329].

323 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimai.

324 Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimu, „[...] *Lietuva pagal Konstituciją yra pliuralistinė demokratija*“.

325 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas.

326 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimai.

327 *Kūris E*. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Neringa, 2001 m. birželio 11–12 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 81.

328 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas.

329 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.

2012 m. gruodžio 19 d. sprendime pažymėta, kad žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas laikytinas pamatine konstitucine vertybe, neatskiriamai susijusia su Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančiomis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika; kad prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis taip pat negali būti paneigtas[330].

Konstitucijoje yra įtvirtinta valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 21 straipsnį, yra konstatavęs: orumas – neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė; kiekvienas visuomenės narys turi prigimtinį orumą [...]; prigimtinės žmogaus teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse [...]; orumas būdingas kiekvienam žmogui – nesvarbu, kaip jis pats save ar kiti žmonės jį vertina [...][331].

Nors dar 2005 m. vasario 7 d. nutarime Teismas įtvirtino, kad „*pagal Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota*“[332], panašiai tai buvo konstatuota gerokai ankstesniame – 1997 m. kovo 12 d. nutarime (aiškindamas Konstitucijos 52 str. turinį, šis Teismas pažymėjo, kad šio straipsnio nuostatomis „*išreiškiamas valstybės socialinis pobūdis, o socialiniam aprūpinimui, t. y. visuomenės prisidėjimui prie išlaikymo tų savo narių, kurie negali dėl įstatymuose numatytų svarbių priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas*“[333]). 2007 m. pažymėta, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje vis intensyviau disponuojama konstitucinėmis vertybėmis, postuluojančiomis valstybės socialines priedermes[334]. Visuomenės solidarumo principas pilietinėje visuomenėje aiškinamas Teismo aktuose ir asmeninės atsakomybės už savo likimą nuostata, kaip pažymima, nulemta liberalių teisės tradicijų[335]: „*Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją. Jos padeda asmeniui apsisaugoti nuo galimų socialinių rizikų. Žinoma, pilietinėje visuomenėje solidarumo principas nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo*

330 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 sprendimas.

331 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas.

332 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas; 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas; 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.

333 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas ir vėlesni nutarimai: 2004 m. kovo 5 d., 2005 m. vasario 7 d., 2008 m. balandžio 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d ir t. t.

334 *Žilys J.* Konstitucijos socialinės prasmės. Konstitucinė jurisprudencija. 2007, Nr. 4 (spalis–gruodis), p. 320–321.

335 *Šileikis E.* Viešasis interesas ir teisėti lūkesčiai politinių partijų finansavime: bendrieji ir specifiniai aspektai. Teisės problemos. 2015, Nr. 1 (87), p. 12.

likimą. Tai yra svarbiausia laisvo žmogaus saviraiškos sąlyga. Abipusės asmens ir visuomenės atsakomybės pripažinimas yra svarbus užtikrinant socialinę darną, laiduojant asmens laisvę ir galimybę apsisaugoti nuo sunkumų, kurių žmogus vienas nepajėgtų įveikti. Todėl valstybė kuria socialinio aprūpinimo sistemą, kuri padėtų išlaikyti asmens orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas, o prireikus suteiktų asmeniui būtiną socialinę pagalbą."[336]

Viešasis interesas įvardytas kaip susijęs su valstybe ir tuo, kad jau nuo pirmųjų Teismo nutarimų, kuriuose aiškinamas viešasis interesas, matoma, kad jis apibūdinamas kaip valstybės pripažintas interesas[337]. Viešasis interesas aiškinamas valstybės kaip bendro visos visuomenės gėrio ir valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirties, be kita ko, garantuoti viešąjį interesą, kontekste[338]. Dažnai frazės „viešasis interesas" ir „valstybės interesas" vartojamos pagrečiui, pvz.: *„Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą vartotos formuluotės „visuomenės ir valstybės reikmės"[...], „visuomenės ir valstybės poreikiai" [...], „visuomenės ir valstybės viešieji poreikiai" [...], „visuomenės bei valstybės interesas"[...], kuriose žodžiai „visuomenė" ir „valstybė" ne priešinami, bet papildo vienas kitą. Kaip buvo nurodyta,* sąvokos „visuomenės poreikis" ir „viešasis interesas" taip pat viena kitą papildo *[...]; „visuomenės interesas" sietinas su „socialiai svarbiais tikslais" [...]. Kaip ne paneigiančios, bet papildančios viena kitą Konstitucinio Teismo aktuose vartojamos ir sąvokos „visuomenės reikalai (poreikiai)" ir „vietos gyventojų poreikiai" (t. y. savivaldybės poreikiai) [...]. Visos šios sąvokos – „visuomenės poreikiai (reikmės)", „valstybės poreikiai (reikmės)", „savivaldybės poreikiai (reikmės)" – žymi viešąjį interesą ir yra sietinos su konstitucine tautos gerovės samprata"*[339]. Apskritai, taikant gana bendrą ir platų bendros tautos gerovės kriterijų, orientuojamasi į bendruomeninėmis vertybėmis paremtą argumentavimą, pasak Teismo, grindžiant tiek bendros gerovės samprata, tiek tikslingumo argumentais[340].

Cituotame Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime teigiant, kad viešasis interesas yra *„bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas*", pabrėžtas valstybės ir visuomenės intereso bendrumas. Interesų įvardijimas „bendrais" ir ankstyvesnėje, ir vėlyvesnėje Teismo

336 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas (taip pat 2003 m. gruodžio 3 d., 2005 m. vasario 7 d., 2008 m. balandžio 29 d. nutarimai ir kt.).

337 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d., 2005 m. gegužės 13 d. nutarimai: *„Viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlyg.*"

338 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

339 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas.

340 Pvz., Respublikos Konstitucinio Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *„Sąvokos „bendra tautos gerovė" turinys kiekvienu konkrečiu atveju atskleidžiamas atsižvelgiant į ekonominius, socialinius bei kitus svarbius veiksnius"* [...].

praktikoje traktuotinas kaip telkiantysis pradas (o ir valstybinei bendruomenei buvo svarbu įtvirtinti po 1990 m. atkurtos nepriklausomos valstybės demokratijos pagrindus, o ir vėlesniu valstybės raidos etapu taip pat svarbūs siekiai, susiję su demokratija bei kiti siekiai, pvz., stiprinti demokratiją, ugdyti pilietiškumą[341]). Manytina, kad toks įvardijimas galimas kildinti ir iš Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir ją aiškinančios Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos (užtikrinančių žmogaus teises ir laisves bei aiškinančių jų ribojimo pagrindus, iš kurių yra ir viešasis interesas), suvokiamų kaip Lietuvos teisės aiškinimo šaltinių. Tiesa, šioje konvencijoje interesas įvardijamas ir žodžiu „bendrasis“, ir žodžiu „visuomeninis“. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, taip pat svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimai)[342]. Šio tarptautinio teismo praktikoje taip pat vartojama formuluotė „bendrasis interesas“. Antai 2007 m. lapkričio 29 d. Konstitucinio Teismo byloje cituojamas Teisingumo Teismo sprendimas, kuriame konstatuota, *kad „teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principai, kaip Europos Bendrijos teisės sistemos dalis, įtvirtina bendrą taisyklę, kad draudžiama nustatyti ankstesnę teisės akto galiojimo pradžią nei tas teisės aktas buvo paskelbtas, tačiau šio principo išimtį galima taikyti tuomet, kai to reikalauja bendrasis interesas ir yra tinkamai atsižvelgiama į suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius*“.

Valstybės ir visuomenės bendrumo santykį reiškia ir vartojamas bendruomenės terminas, aprėpiantis tautą – kaip viešojo intereso subjektas pabrėžiama pilietinė tauta, pvz., „*kad būtų garantuotas visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos viešasis interesas, valstybė turi užtikrinti viešojo administravimo vykdymą ir viešųjų paslaugų teikimą*“[343]. Turint omenyje didžiausią viešojo intereso subjekto abtrakcijos laipsnį, tokį interesą turi visa

341 Pvz., kaip jau buvo cituota iš 2005 m. liepos 8 d. nutarimo: „Įsigaliojus Konstitucijai [...] vienas nacionalinės teisės sistemos, plėtojamos remiantis Konstitucija, kūrimo bruožas buvo tas, kad buvo pereinama prie tokio viešosios valdžios ir visuomenės sąveikos modelio, kai įgyvendinant Konstitucijoje įtvirtintą, jos preambulėje skelbiamą Tautos siekį atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės yra skatinama tikra pilietinės visuomenės (taigi ir teritorinių bendruomenių) savivalda [...].“ Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių kontekste Teismas pažymėjo, kad „*informacijos piliečiams perdavimu valstybės siekiama „visuomeniškai, konstituciškai reikšmingų tikslų – užtikrinti nacionalinių interesų apsaugą (inter alia nacionalinį saugumą), stiprinti demokratiją, ugdyti pilietiškumą, pagarbą teisei, visuomenės atvirumą ir toleranciją, puoselėti kalbą, kultūrą ir t. t.*“

342 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas.

343 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta[344]. Pagal Konstituciją Lietuvos valstybės piliečių visuma sudaro pilietinę Tautą – valstybinę bendruomenę[345]. *„Priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį“*[346]. *„Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai prisiimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė* [...]“[347]. Tad siekiama, kad gyvenime būtų įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją[348]. Kaip buvo nurodyta apibūdinant konstitucinį teisinės valstybės principą, kaip tautos kryptys (esamos ir būsimos) Konstitucijos preambulėje įtvirtinami siekiai, kuriuos šis principas įkūnija, – atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės.

Pilietinė tauta nėra tik tam tikros savivaldybių, teritorinės ar kitokios piliečių bendruomenės[349], nors terminas „bendruomenės“ Konstitucinio Teismo praktikoje vartojamas įvardijant ir gyvenamosios vietovės, savivaldybės gyventojų, namo patalpų savininkų, religines, aukštosios mokyklos ir kitas bendruomenes. Kita vertus, pvz., savavaldi teritorinė bendruomenė yra visos

344 Toks minimas, pvz., Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarime: „Šiame kontekste pažymėtina, kad savivaldybės (jų institucijos), veikdamos pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją, vykdydamos viešąjį administravimą ir (arba) teikdamos viešąsias paslaugas, garantuoja ne tik teritorinės bendruomenės, bet ir visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos viešąjį interesą, kurį pagal savo kompetenciją garantuoja ir valstybės institucijos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas)“; 2010 m. balandžio 20 d. nutarime, kalbant apie valstybės tarnybos sampratą: „Valstybės tarnybos sampratos, kuria buvo vadovaujamasi teisės aktais reguliuojant atitinkamus santykius ir kuri vėliau buvo įtvirtinta Tautos 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtoje Konstitucijoje, esminis bruožas yra tas, kad valstybės tarnyba suvokiama kaip tarnyba Lietuvos valstybei ir pilietinei Tautai, t. y. kaip santykių tarp valstybės ir asmenų, kuriems yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas užtikrinant viešojo administravimo vykdymą ir viešųjų paslaugų teikimą, kad būtų garantuotas visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos viešasis interesas, sistema“. Taip pat žr. Konstitucinio Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutarimą.

345 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas.

346 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai.

347 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas.

348 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas.

349 *„Pagal Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalį referendumu sprendžiami svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai. Taigi pagal Konstituciją referendumu negali būti sprendžiami inter alia tik tam tikroms savivaldybėms, teritorinėms ar kitokioms piliečių bendruomenėms aktualūs gyvenimo klausimai“*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas.

valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos dalis, todėl savivaldybių – teritorinių bendruomenių viešojo intereso negalima priešpriešinti visos valstybinės bendruomenės viešajam interesui, kurį pagal savo kompetenciją turi garantuoti ir valstybės institucijos: *„Konstitucinis socialinės darnos imperatyvas, Konstitucijoje įtvirtinti pilietinės visuomenės ir teisingumo siekiai, Lietuvos valstybės unitarinis pobūdis, kiti konstituciniai imperatyvai suponuoja tai, kad savivaldybės – teritorinės bendruomenės viešasis interesas negali būti priešpriešinamas visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos, kurios dalis yra ir atitinkama teritorinė bendruomenė, viešajam interesui.“*[350]

Konstitucinio Teismo jurisprudencija tauta, kaip į valstybę organizuota bendruomenė (valstybinė bendruomenė), piliečių visuma, patvirtinama kaip viešojo intereso subjektas. Kaip pabrėžia Konstitucinis Teismas, *„tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisinių santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan.“*[351]; be to, „Lietuvos pilietinei Tautai priklauso visi Lietuvos Respublikos piliečiai, nesvarbu, ar jie priklauso titulinei nacijai (yra lietuviai), ar tautinėms mažumoms“[352].

Konstitucinio Teismo praktikoje atskleidžiamas glaudus ryšys tarp valstybės įsipareigojimų, jos institucijų, jų funkcijų, taip pat vadinamųjų socialiai reikšmingų tikslų ir viešojo intereso.[353] [354] Konstitucijoje vartojama sąvoka „valstybės (valstybinė) tarnyba“ savo turiniu yra tapati sąvokai „viešoji tarnyba“. Konstitucijoje įtvirtinta valstybės tarnybos samprata neatskiriamai susijusi su valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, paskirtimi užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą. Valstybės ir savivaldybių institucijoms vykdant viešąjį administravimą ir teikiant viešąsias paslaugas garantuojamas viešasis interesas (ne privatūs šia veikla užsiimančių darbuotojų interesai); jo garantavimas yra valstybės tarnybos paskirtis[355] [356]. Pateiktini valstybės funkcijų ir viešųjų interesų gretinimo pavyzdžiai: „[...] *kultūros*

350 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

351 Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimais, tai įtvirtinta 2006 m. lapkričio 13 d. nutarime.

352 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas.

353 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimai.

354 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas.

355 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

356 *Ibid*.

valstybinis rėmimas, kultūros paminklų bei vertybių apsauga yra viešasis interesas, svarbi valstybės funkcija“[357]. O štai konstituciškai svarbaus tikslo ir viešojo intereso gretinimo iliustracijos: Teismas, aiškindamas Konstitucijos 53 str. 1 d. nuostatą, kad valstybė rūpinasi žmonių sveikata, ne kartą yra konstatavęs, jog „žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių; žmonių sveikatos apsauga yra *konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas, o rūpinimasis* žmonių *sveikata - tai valstybės funkcija*“[358]; žmogaus teisės į asmens neliečiamumą ir jos apsaugos kontekste pažymėta, kad „žmogaus teisės į fizinį ir psichinį neliečiamumą apsauga, inter alia nuo nusikalstamų veikų, yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas“[359].

Kalbant apie konstituciškai svarbaus tikslo ir viešojo intereso sąsają, patvirtinama išvada, kad frazės „konstituciškai svarbus tikslas“ ir „viešasis interesas“ vartojamos pagrečiui (jų nejungiant jungtuku „ir“, o atskiriant kableliu, skliaustais) ir tai liudija jų artimumą. Pvz., pavieniais atvejais jos išreiškiamos tarsi tapačios, atskiriant skliaustais: iš Konstitucijos 53 str. 1 d. nuostatos, jog valstybė rūpinasi žmonių sveikata kontekste *„sprendžiant, ar Įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje yra nustatyti tokie asmens teisės į nuosavybę ribojimai, kurie yra tikrai būtini siekiant užtikrinti žmonių sveikatos apsaugą, esminę reikšmę turi tai, kad pagal Konstituciją viešojo intereso (konstituciškai svarbaus tikslo) buvimas gali būti pagrindas apriboti asmens teisę į nuosavybę tik tuo atveju, kai dėl turto pobūdžio ir / arba dėl kitų svarbių priežasčių neapribojus teisės į nuosavybę nebūtų įmanoma apsaugoti Konstitucijoje įtvirtintų vertybių, būtų pakenkta viešajam interesui*.“

Pažymėtina, kad ankstyvesnėje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje vartotas ne konstituciškai svarbaus tikslo, o socialiai svarbaus tikslo terminas. Antai Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad „visuomenės interesas“ sietinas su „socialiai svarbiais tikslais“[360]. Nors vartota ir „visuomeniškai, konstituciškai reikšmingų tikslų“ formuluotė, aiškinantis įstatymų leidėjo nustatyto teisinio reguliavimo, kuris yra ginčijamas konkrečioje konstitucinės justicijos byloje, siekiamus tikslus. Pvz.: *„Informacija, kurią valstybė (jos institucijos) yra konstituciškai įpareigota per žiniasklaidą, inter alia radiją ir televiziją, skleisti piliečiams, gyventojams, yra susijusi su įvairių Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių puoselėjimu, įvairių*

357 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

358 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2011 m. birželio 21 d. nutarimai, 2013 m. gegužės 16 d., 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas.

359 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas.

360 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimai.

Konstitucijos principų įgyvendinimu. Tokios informacijos perdavimu siekiama visuomeniškai, konstituciškai reikšmingų tikslų – užtikrinti nacionalinių interesų apsaugą (inter alia nacionalinį saugumą), stiprinti demokratiją, ugdyti pilietiškumą, pagarbą teisei, visuomenės atvirumą ir toleranciją, puoselėti kalbą, kultūrą ir t. t."[361]

Aptariant doktrininės nuostatas, susijusias su viešojo intereso subjektu, reikia taip pat pasakyti, kad „reikšmingumas visuomenei" Konstitucinio Teismo praktikoje gretinamas su netapačios prasmės „visuotiniu reikšmingumu". Manytina, kad „visuotinis reikšmingumas" apima didesnio laipsnio visuomenės narių bendrumą[362] nei išsakomą fraze „reikšmingumas visuomenei". Antai „visuotinio reikšmingumo" ir „reikšmingumo visuomenei" skirtis Teismo praktikoje neišlaikoma, žvelgiant į viešojo intereso kaip asmens teisių ir laisvių ribojimo pagrindo įvairias formuluotes, konkrečiau tariant – žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygų formuluotes ir ypač šio ribojimo vieną iš sąlygų – ribojimo tikslo (tikslų) – formuluotes.

Pvz., ne viename Teismo akte žmogaus teisių ir laisvių ribojimo proporcingumo reikalavimo aiškinimo kontekste vartojama frazė „teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus": vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra konstitucinis proporcingumo principas, kuris reiškia, *„kad įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad šios priemonės neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.*"[363]

O kituose Teismo aktuose (ir ankstesniuose nei anksčiau cituotieji) analogiškame žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygų kontekste minimi ne „visuomenei svarbūs tikslai", o „visuotinai reikšmingi tikslai". Pvz., teigiama: „Teisės aktais nustatytos ir taikomos priemonės turi būti proporcingos

361 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

362 Remiantis „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" aiškinimu, žodis „visuotinis" reiškia „visa ar visus apimantis, bendras" [žiūrėta 2015-08-15 d.]. <http://dz.lki.lt/search/>. Žr. taip pat žodžio „visuotinis" aiškinimą privalomojo sveikatos draudimo kontekste: *„Be kita ko, tai suponuoja, kad privalomasis sveikatos draudimas turi būti visuotinis, t. y. apimantis visus visuomenės narius, draudimo įmokų dydis turėtų priklausyti nuo asmens pajamų, jis turėtų būti nustatytas toks, kad būtų sudarytos prielaidos sukaupti pakankamam kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumui užtikrinti būtinas lėšas".* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. sprendimas.

363 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d., 2014 m. vasario 14 d., 2013 m. gruodžio 20 d., 2013 m. spalio 9 d., 2013 m. liepos 1 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. kovo 5 d., 2013 m. vasario 15 d., 2012 m. spalio 31 d., 2012 m. birželio 29 d., 2012 m. vasario 6 d., 2011 m. lapkričio 17 d., 2011 m. liepos 7 d., 2011 m. sausio 31 d., 2010 m. birželio 29 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas.

siekiamam tikslui, neriboti asmens teisių labiau negu būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam, konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti.“[364]

Atsižvelgiant į šią tikslo (tikslų) įvardijimų įvairovę, galima daryti prielaidą, kad iš jos išplauktų skirtingi intereso apibrėžimo kaip viešojo intereso rezultatai: kaip visuotinai reikšmingų galėtų būti apibrėžiama mažiau viešųjų interesų nei reikšmingų visuomenei interesų. Tačiau įvairovė gali būti vertinama kaip suderinama su „lankstesne“ viešojo intereso samprata, leidžiančia kaip viešąjį interesą traktuoti ir tam tikros visuomenės dalies interesą, taigi partikuliarų interesą[365].

Reikia pažymėti ir tai, kad aiškindamas „visuomeninės reikšmės“ formuluotės, vartotos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 409 str. 1 d. (2003 m. birželio 19 d. redakcija), – „nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę“ – turinį, Teismas pažymėjo būtinumą įvertinti padarinius, kad „[...] *formuluotė yra talpi. Ji yra sietina ne su kuriuo nors vienu nusikalstamos veikos požymiu ar keliais iš jų [...], bet su įvairiais nusikalstamos veikos požymiais ir įvairiomis jos padarymo aplinkybėmis. Sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisinei sistemai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir dėl kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas*“[366].

Iš ne vieno Teismo nutarimo taip pat regimas vienų visuomenės interesų atskyrimas nuo kitų, nurodant vienų jų ypatingą reikšmingumą, vartojant epitetą „gyvybiškai svarbūs“ (frazė „gyvybiškai svarbūs arba kiti ypač reikšmingi visuomenės interesai“)[367]. Valstybinio parko ar valstybinio draustinio

364 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d., 2011 m. sausio 31 d., 2011 m. sausio 6 d., 2010 m. vasario 3 d., 2009 m. kovo 27 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai. Antai 2011 m. sausio 31 d. nutarime, teisinės atsakomybės dėl statybų proporcingumo kontekste, vartojama ir frazė *„visuotinai svarbius tikslus“*: *„Konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti; tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas).“*

365 *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13, p. 50.

366 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.

367 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarime: *„Taigi Įstatymu nustatydamas žurnalisto teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio, įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų sudarytos prielaidos neatskleisti informacijos šaltinio net ir tada, kai demokratinėje valstybėje informacijos šaltinį atskleisti yra būtina dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų, taip pat siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmens konstitucinės teisės ir laisvės, kad būtų vykdomas teisingumas, nes informacijos šaltinio*

išsaugojimo kaip išskirtinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės kontekste Konstitucinio Teismo taip pat paliudijama tokia šio viešuoju pripažinto intereso reikšmė, kuri leidžia nusverti interesus atkurti nuosavybės teises valstybiniame parke ar valstybiniame draustinyje[368]. Iš cituotų ir kitų Teismo aktų taip pat matyti, kad parodoma viešojo intereso objekto reikšmė jo subjektui – visuomenei ar jos daliai, kad objektų reikšmė gali būti skirtinga. Pvz.: „Bendrinė Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalies sąvoka „ypač vertingos vietovės" suponuoja tai, kad tam tikros Lietuvos teritorijos dalys (vietovės), kurios dėl savo ekologinės, kultūrinės, istorinės, mokslinės ir kitokios reikšmės skiriasi nuo kitų Lietuvos teritorijos dalių (vietovių), jeigu tai konstituciškai pagrįsta, ne tik gali, bet ir turi būti priskirtos ypač vertingų vietovių kategorijai. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus ir diskreciją spręsti, kokias vietoves priskirti ypač vertingoms vietovėms, tačiau vietovių priskyrimas ypač vertingoms vietovėms turi būti pagrįstas. Atskiros vietovės gali būti priskiriamos ypač vertingoms vietovėms pagal teisės aktų nustatytus kriterijus (atsižvelgiant į jų ekologinę, kultūrinę, istorinę, mokslinę ir kitokią vertę ir pan.)."[369]

Galiausiai gali būti pateiktina dar viena citata, kurioje pereinama prie viešojo intereso objekto apibūdinimo, kurioje susipina viešojo intereso subjekto ir jo objekto aptarimas: „*Viešojo intereso „įtvirtinimas ir užtikrinimas, gynimas ir apsauga yra konstituciškai motyvuoti*", nes kiekvienas viešasis interesas „*atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija", tokias kaip visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt. [...]; viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas – viena svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų* [...]."[370] Iš šios citatos taip pat matyti, kad viešojo intereso įgyvendinimas pateikiamas vertybiniame kontekste, kalbant apie „visuomenės egzistavimą ir raidą".

---

neatskleidimas galėtų sukelti daug sunkesnes pasekmes negu jo atskleidimas. Taip būtų pažeista Konstitucijos saugomų vertybių pusiausvyra, konstitucinis atviros, darnios pilietinės visuomenės imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas".

368 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. liepos 4 d. nutarime nurodyta: „*Taigi asmenų, kuriems, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarime, pagal Konstituciją nuosavybės teisės ekvivalentine natūra valstybinio parko ar valstybinio draustinio teritorijoje negali būti atkurtos, bet kurie iki minėto Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo yra pradėję nuosavybės teisių atkūrimo valstybiniame parke ar valstybiniame draustinyje procesą, interesai atkurti nuosavybės teises valstybiniame parke ar valstybiniame draustinyje negali būti iškelti aukščiau intereso išsaugoti valstybinį parką ar valstybinį draustinį, kaip išskirtinę reikšmę turinčią nacionalinę vertybę, pagal Konstituciją pripažinto viešuoju interesu.*"

369 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas.

370 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 15 d. nutarimas.

Viešojo intereso objektas – t. y. tai, kas svarbu viešojo intereso subjektui – visuomenei (pilietinei Tautai – valstybinei bendruomenei) ar jos daliai, jos nariams – kokias vertybes siekiama saugoti, remiantis viešojo intereso kategorija, tai nukreipimas į vertybių apsaugą. Kaip viešasis interesas Lietuvos teisėje dažniausiai traktuojami tie visuomenės ar jos dalies interesai, kurie yra susiję su pamatinėmis bendruomenės vertybėmis, ginamomis šalies Konstitucijos. Konstitucinio Teismo teigimu, „*kiekvienas viešasis interesas tegali būti grindžiamas pamatinėmis visuomenės vertybėmis, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija*".

Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, „viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai *inter alia* visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt. Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia* per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas"[371]. Tai gali patvirtinti teiginį, kad intereso objektas lemia intereso priskirtinumą viešajam. Kaip nurodyta ankstesniame monografijos poskyryje, ne viename Konstitucinio Teismo nutarime teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės kaip bendro visos visuomenės gėrio ir valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirties (be kita ko, garantuoti viešąjį interesą) kontekste atkreipiamas dėmesys į dar platesnį nei pateiktasis konstitucinių vertybių, sudarančių ir viešojo intereso objektą, sąrašą. Patvirtinama, kad „*Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu*"[372]. „*Teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės raison d'être; priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu* [...]"[373].

371 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 15 d. nutarimas.

372 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, 2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai.

373 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimai.

Kaip 2006 m. rugsėjo 21 d. ir 2007 m. gegužės 15 d. nutarimuose konstatavo Konstitucinis Teismas, kiekvienąkart, kai teismui nagrinėjant bylą *„kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, turi būti įmanoma pagrįsti, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos ir tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės*". Vadinasi, teismui svarstant dėl tam tikro intereso pripažinimo viešuoju, galimo konstitucinių vertybių pažeidimo, kai nebūtų patenkinamas tam tikro asmens ar asmenų grupės interesas, veiksnys priimant sprendimą yra lemiantis ir todėl iš teismo reikalaujama pagrįsti galimą konstitucinių vertybių pažeidimą.

Apibendrinant pažymėtina, kad intereso, pripažintino viešuoju, objekto (kaip ir subjekto) argumentavimas susijęs su talpia konstitucinio pagrįstumo kategorija, jos aiškinimu konstitucinėje jurisprudencijoje. Konstitucinis pagrįstumas (pateisinamumas) reiškia atitiktį konstituciniams pagrindams ir sąlygoms ir aprėpia atsižvelgimą į ne vieną veiksnį, nurodytą Teismui konstitucinės justicijos byloje, konstitucingumo požiūriu vertinant ginčijamą teisinį reguliavimą. Pvz., išvada apie pagrįstumą darytina, atsižvelgiant į naudą visuomenei, kai tam tikru įstatymų leidėjo sprendimu siekiama patenkinti svarbius, konstituciškai pagrįstus visuomenės poreikius, interesus[374], ir išvada apie nepagrįstumą – jeigu įstatymų leidėjo sprendimu būtų daroma akivaizdi žala visuomenei, pažeidžiamos kitų asmenų teisės[375].

Atskleidžiant konstitucinio pagrįstumo kategoriją, Teismo nukreipiama ir į susipinančias konstitucinių vertybių pusiausvyros, jų derinimo, proporcingumo kategorijas, sistemiškai išvedamas iš konstitucinio teisinės valstybės principo. Proporcingumo kategorija gali būti jas jungianti – sprendimą dėl konstitucinio pagrįstumo priimančiojo įrankis. Konstitucinis pagrįstumas gali būti „suvedamas" į konstitucinį proporcingumą; nustatyta tokių Teismo praktikos atvejų. Proporcingumo principas reiškia, kad „[...] įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti"[376]. Tai viena iš žmogaus teisių bendrųjų ribojimo sąlygų: *„Pagal Konstituciją*

374 Atsižvelgtina ir į tai, kad *„pagal Konstituciją valstybė negali diskriminuoti jokios kūrybos, drausti ar kitaip riboti kurios nors pakraipos kūrybos vien dėl to, kad, įstatymų leidėjo nuomone, ta kūrybinė veikla ir (arba) galimi jos rezultatai esą nėra naudingi visuomenei, nors ir nėra jai žalingi"*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

375 Išskirta, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimu, kuriame Teismas aiškino ir Konstitucijos 128 str. 2 d. valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimo kitų subjektų nuosavybėn (įskaitant ir jo privatizavimą) kontekste.

376 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas.

riboti žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; laikomasi konstitucinio proporcingumo principo."[377] Šis principas traktuojamas kaip žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių derinimo priemonė – aiškinamas kaip reiškiantis Konstitucijoje įtvirtintą asmens ir visuomenės interesų pusiausvyrą[378] (dar vadinamą naudos ir išlaidų „svėrimu"[379]).

Konstituciniam Teismui konstatavus tai, kad individo autonominiai interesai ir viešasis interesas negali būti priešpriešinami, kad juos būtina derinti (nes ir asmens teisės, ir viešasis interesas yra konstitucinės vertybės), teigiama, kad turi būti užtikrinta jų tinkama pusiausvyra[380].

Dar ankstyviausiuose Konstitucinio Teismo aktuose atskleidžiamas teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo būdo, vieno iš tikslų – teisingumo – siekis, derinant interesus: „*Negalima pasiekti teisingumo tenkinant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus. Elgiantis vienašališkai, būtų ignoruojama humaniškoji teisės paskirtis, didėtų*

377 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas ir daugelis kitų. „*Būtina atsižvelgti į pačių ribojimų pobūdį bei mastą ir šiuo požiūriu įvertinti jų pagrįstumą*": 1997 m. gegužės 6 d. nutarime nurodyta, kad „*viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų. Tačiau pažymint, jog viešasis interesas valstybės valdymo tarnybos santykiuose yra dominuojantis, reikia atsižvelgti į tai, kad socialiniu požiūriu tiek viešasis interesas, tiek asmens teisės į nuosavybę yra konstitucinės vertybės. Todėl kai šios vertybės valstybės tarnybos santykiuose susiduria ir tenkinant viešąjį interesą yra ribojamos asmens turtinės teisės, nepakanka pripažinti vien turtinių teisių ribojimų galimybę. Svarbu įvertinti ir tai, kokiu mastu šie ribojimai daro poveikį aukščiau nurodytoms vertybėms. Kitaip tariant, būtina atsižvelgti į pačių ribojimų pobūdį bei mastą ir šiuo požiūriu įvertinti jų pagrįstumą.*"

378 Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas konkretus asmens ir visuomenės interesų derinimo principas. Žr. 1999 m. spalio 6 d. nutarimas; 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas ir kt. Pvz., pensijų mokėjimo kontekste asmens ir visuomenės interesų pusiausvyros principas „suvedamas" į konstitucinį proporcingumo principą. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. „[...] įstatymų leidėjas turi išlaikyti pusiausvyrą tarp asmenų, kuriems nustatomas mažiau palankus teisinis reguliavimas, teisių bei teisėtų interesų ir visuomenės bei valstybės interesų, t. y. paisyti proporcingumo principo reikalavimų". Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai.

379 *Cohen-Eliya M., Porat I.* The Hidden Foreign Law Debate in Heller: The Proportionality Approach in American Constitutional Law. San Diego Law Review, 2009, Vol. 46. Issue 1, p. 385–386.

380 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas.

socialinių konfliktų galimybė. Teisė negali remtis vien tik daugumos ar mažumos interesais, todėl teisėdaroje siekiama derinti interesus panaudojant optimalias šalių susitarimo galimybes."[381] Aiškinant Konstitucijoje įtvirtintą teisingumo principą, taip pat nuostatą, kad teisingumą vykdo teismai, Konstitucinio Teismo pažymėta teismo teisingo sprendimo priėmimo vertybė: *„[...] konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi*."[382]

Esant konstitucinių vertybių sandūros (tarp asmens teisių ir laisvių bei visuomenės interesų bei tarp asmens teisių ir laisvių su kitomis pagrindinėmis teisėmis) situacijoms, nustatomi sprendimo principai, orientuojantys į jų pusiausvyros būseną. Antai 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime pažymėta, kad *„dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama buvusi jų pusiausvyra*"[383]. 1999 m. kovo 16 d. nutarime Teismas pateikė bendrąjį Konstitucijos saugomų vertybių sandūros sprendimo principą: *„Konstitucijos vientisumo principas suponuoja tai, kad Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.*"

Kaip iliustraciją galima pateikti proporcingumo tyrimo pavyzdį iš žmogaus teisių ir viešojo intereso sandūrą atspindinčios konstitucinės justicijos bylos. Antai 2006 m. kovo 14 d. nutarime Konstitucinis Teismas tikrino Saugomų teritorijų įstatymo 9 str. 2 d. 8 p. (2001 m. gruodžio 4 d. redakcija), 13 str. 2 d. 5 p. (2001 m. gruodžio 4 d. redakcija), 20 str. 3 d. 4 p. (2001 m. gruodžio 4 d. redakcija) ir 6 d. nuostatose nustatytų ribojimų, draudimų konstitucingumą. Iš pradžių nutarime buvo atskleisti šiomis nuostatomis siekiami tikslai. Konstatuota, jog įstatymų leidėjo nurodytais ribojimais, draudimais siekiama užtikrinti, kad „nebūtų statomi statiniai, pakeičiantys kraštovaizdžio estetinę vertę, mažinantys atskirų atitinkamose vietovėse esančių objektų vertę, statiniai, kurių statyba ir eksploatavimas galėtų sudaryti prielaidas užteršti gamtinę aplinką ar kitaip pakenkti gamtai, ir (arba) statiniai, kurių statyba ar eksploatavimas galėtų kelti pavojų žmonių saugumui, sveikatai ir pan." Taip pat priminta valstybės konstitucinė priedermė „veikti taip, kad būtų garan-

381 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas.

382 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.

383 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatuoja: *„Teisės į informaciją apribojimus lemia šios konstitucinės vertybės santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves bei visuomenės būtinus poreikius.*"

tuota natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, gamtos išteklių racionalus naudojimas, atkūrimas bei gausinimas“, ir šia priederme pateisinamas valstybės įsiterpimas į privačių žemės savininkų nuosavybės teises, pabrėžus, kad šie ribojimai, draudimai „būtų proporcingi siekiamam konstituciškai svarbiam tikslui“. Tikėtina, kad tokia argumentavimo pradžia nulėmė tolesnę tyrimo plėtojimo kryptį – orientuojantis į nurodyto tikslo reikšmę (jo konstitucinį pagrindimą), pabrėžti jo patenkinimą (ir neigiamas šio konstituciškai pagrįsto tikslo nepaisymo pasekmes), pagrindžiant būtinybę riboti privačių žemės savininkų nuosavybės teises. Manytina, kad Konstitucinis Teismas, pabrėždamas konstituciškai pagrįsto tikslo – garantuoti natūralios gamtinės aplinkos, tam tikrų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsaugą, gamtos išteklių racionalų naudojimą, atkūrimą bei gausinimą – nepaisymo neigiamas pasekmes, vadovavosi taisykle, jog žala, patirtina neįgyvendinus viešojo intereso, nulemia būtinybę jį įgyvendinti.

Išvada, kad ginčijami įstatymų leidėjo nustatyti ribojimai, draudimai nėra neproporcingi siekiamam konstituciškai pagrįstam tikslui, kad savininkų teisės nėra varžomos labiau, negu leidžia Konstitucija, Konstitucinio Teismo daroma remiantis logika – pakankamų teisinių argumentų, leidžiančių nuspręsti priešingai, nebuvimu[384]. Taigi visuotinai svarbių tikslų pasiekimo motyvas nulemia jų pateisinimo svarbą, palyginti su asmens teisių užtikrinimo svarba. Kita vertus, asmens teisių užtikrinimo pateisinimas esant tam tikroms situacijoms įmanomas, nes jų nepateisinus asmenys patirtų nepalankesnius padarinius[385]. Vieno iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų – teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsaugos – kontekste nurodyta, kad: *„Po to, kai teisės aktai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – Konstitucijai ir / arba įstatymams) ir dėl to tam tikri teisei iki tol paklusę, įstatymų reikalavimų laikęsi, valstybe ir jos teise pasitikėję asmenys gali patirti nepalankius padarinius, įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę įvertinti visas su tuo susijusias aplinkybes ir, jei būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris minėtais ypatingais atvejais leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklususių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų,*

384 *„Konstatuotina, kad nėra pakankamai teisinių argumentų, kurie leistų teigti, jog Saugomų teritorijų įstatymo 9 straipsnio 2 dalies 8 punkte (2001 m. gruodžio 4 d. redakcija), 13 straipsnio 2 dalies 5 punkte (2001 m. gruodžio 4 d. redakcija), 20 straipsnio 3 dalies 4 punkte (2001 m. gruodžio 4 d. redakcija) ir 6 dalyje (2001 m. gruodžio 4 d. redakcija) nustatyti ribojimai, draudimai yra neproporcingi siekiamam konstituciškai pagrįstam tikslui, kad savininkų nuosavybės teisės varžomos labiau negu leidžia Konstitucija.“*

385 Pvz., žr. šiuos Konstitucinio Teismo nutarimus: 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, 2008 m. vasario 20 d. nutarimas.

vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), idant nebūtų nukrypta ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo."[386]

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, doktrininių teiginių apie viešąjį interesą besivystančio pobūdžio ir atsinaujinančio interesų, įvardijamų viešaisiais, jų turinio identifikavimo kontekste pažymėtina, kad viešojo intereso samprata neaiškinama kaip individualių interesų suma ir viešojo intereso reikšmę atspindi ne tik kiekybinis aspektas, bet ir jo vertybinė dimensija, orientuojanti į konstitucines pamatines bendruomenines (valstybinės bendruomenės – pilietinės tautos) vertybes, glaustai išreiškiamas konstituciniais principais. Tai, kas sudaro viešojo intereso subjektą ir objektą, o kartu ir šio intereso turinį, yra ir visuomenės, ir valstybės santykio konkretinimo konstitucinėje jurisprudencijoje rezultatas, persmelktas konstitucinių vertybių. Taigi viešojo intereso samprata, jos turinys konstitucinėje teisminėje praktikoje įgyja kontūrus per požiūrį į valstybę bei vyraujančias vertybes. Į bendruomenines vertybes demokratinės valstybės kontekste orientuota viešojo intereso samprata atsižvelgiama į visuomenės mažumų interesus ir galima spręsti viešojo ir privačių interesų kolizijas.

Nesilaikoma pozicijos, kad viešasis interesas visais atvejais sietinas tik su visos visuomenės interesu (naudojama vadinamoji „lankstesnė" viešojo intereso samprata), ir tai, kad teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas turi atspindėti ir išreikšti pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, yra vienas iš reikalavimų, identifikuojant Konstitucijoje įtvirtintos vertybės pažeidimą kaip viešojo intereso pažeidimą, tačiau ne vienintelis. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad teismų sprendimams argumentuoti taip pat svarbus taikytinas reikalavimas, jog kaskart, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, būtina nustatyti aplinkybę, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar asmenų grupės intereso, būtų pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės.

Intereso, pripažintino viešuoju, objekto (kaip ir subjekto) argumentavimas susijęs su talpia konstitucinio pagrįstumo kategorija, jos aiškinimu konstitucinėje jurisprudencijoje, reiškiančia atitiktį konstituciniams pagrindams ir sąlygoms ir aprėpiančia atsižvelgimą ne į vieną veiksnį, nurodytą Teismui konstitucinės justicijos byloje, konstitucingumo požiūriu vertinant ginčijamą teisinį reguliavimą. Tai yra atsižvelgiant į: naudą visuomenei, kai tam tikru įstatymų leidėjo sprendimu siekiama patenkinti svarbius, konstituciškai pagrįstus visuomenės poreikius, interesus, akivaizdžios žalos visuomenei nedarymu,

386 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas ir kiti vėlesni.

kitų asmenų teisių nepažeidimu įstatymų leidėjo sprendimu, orientuojantis į susipinančias konstitucinių vertybių pusiausvyros, jų derinimo, proporcingumo kategorijas, konkretesnę išraišką įgyjančias per proporcingumo vertinimą. Užtikrinant asmens ir visuomenės interesų pusiausvyrą, siekiant socialinės darnos, derinant asmens ir visuomenės interesus, viešasis interesas netraktuojamas kaip priešingas individualiems interesams.

Atlikto konstitucinės teisminės praktikos tyrimo rezultatai suteikia pagrindą ir leidžia pereiti prie teisinės viešojo intereso sampratos, jos turinio analizės nagrinėtuose Lietuvos bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų sprendimuose. Viešojo intereso samprata toliau konkretinama tiriamomis teisinių santykių sritimis – nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, aplinkos apsaugos, teritorijų planavimo ir statybų bei vartotojų apsaugos.

II. VIEŠOJO INTERESO ATSKIROSE TEISINIŲ SANTYKIŲ SRITYSE TEISINĖ ANALIZĖ

II. A. VIEŠASIS INTERESAS NUOSAVYBĖS TEISIŲ Į NEKILNOJAMĄJĮ TURTĄ ATKŪRIMO SRITYJE

II.A.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.A.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Nuosavybės teisių atkūrimo[387] procesai pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos valstybėse buvo ir vis dar yra tranzitologijos studijų srities mokslinių tyrinėjimų objektas. Moksliniuose darbuose daugiausia dėmesio skiriama nuosavybės teisių restitucijos politinėms teisinėms prielaidoms ir tokį restitucijos procesą reguliuojančiai pozityviajai teisei. Juose vertinamas nuosavybės teisių restitucijos poveikis atskirų asmenų grupių, tokių kaip buvę savininkai ir esami turto naudotojai, ir visos visuomenės interesams, stengiamasi išsiaiškinti restitucijos ir valstybės teisinės sistemos, politikos bei ekonomikos sąveikos ypatumus, siūlomi galimi nuosavybės teisių restitucijos teisinio reguliavimo problemų sprendimai[388]. Tokiuose moksliniuose teisės tyrimuose dažnai remiamasi lyginamuoju metodu, siekiant įvertinti kelių valstybių pasirinktus nuosavybės teisių restitucijos modelius[389]. Tyrėjų dėmesys sutelktas

387 Toliau tekste kaip sinonimas vartojama ir restitucijos sąvoka.

388 *Tucker A.* Privatization, Restitution, Property Rights, and Justice. Public Affairs Quarterly. 1995, Vol. 9, No. 4, p. 345–361; *Tucker-Mohl J.* Property Rights and Transitional Justice: Restitution in Hungary and East Germany [žiūrėta 2015-08-15]. <http://ocw.mit.edu/courses/urban-studies-and-planning/11-467j-property-rights-in-transition-spring-2005/projects/jtuckermohlfinal.pdf>; *Swain N.* Getting Land in Central Europe. After Socialism: Land Reform and Rural Social Change in Eastern Europe. Abrahams R. (ed.). Berghahn Books, 1996, p. 193–216; *Appel H.* Anti-Communist Justice and Founding the Post-Communist Order: Lustration and Restitution in Central Europe. East European Politics and Societies. 2005, Vol. 19, No. 3, p. 379–405.

389 Pvz., *Kuti C.* Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009.

ir į konstitucinių teismų sprendimus, kuriuose vertinamas nuosavybės teisių restituciją reglamentuojančių įstatymų konstitucingumas[390]. Tai visiškai suprantama, nes konstitucinė jurisprudencija ne tik daro įtaką tolesnei nuosavybės teisių restitucijos krypčiai, bet ir praturtina teisės doktriną.

Lietuvoje 1991 m. pradėta įgyvendinti nuosavybės teisių atkūrimo į nekilnojamąjį turtą programa kai kurių autorių buvo vertinama kaip turinti tvirtą teorinį pagrindą[391]. Nuosavybės teisių atkūrimas į neteisėtai nacionalizuotą turtą savaime nelaikomas viešuoju interesu, nes šis reiškinys pirmiausia vertinamas kaip įvairių visuomenės grupių interesų kompromisas. Mokslinėje literatūroje argumentuojamas požiūris, kad pagrindinis nuosavybės teisių restitucijos uždavinys yra patenkinti privačius interesus – grąžinti piliečiams nuosavybės teise turėtą nekilnojamąjį turtą natūra arba suteikti kompensaciją[392]. Ir iš tikrųjų, žvelgiant iš kiekvieno pretendento į nuosavybės teisių atkūrimą pozicijos, restitucijos procese pirmiausia atkuriamos privačios subjektinės teisės, t. y. tenkinami privatūs interesai.

Plačiausia prasme nuosavybės teisių atkūrimas apibūdinamas kaip procesas, skirtas prigimtinėms žmogaus teisėms atkurti, ir laikomas viena iš pagrindinių priemonių atkurti visuomenei, kuri vadovautųsi teisės viršenybės principu[393]. Įvairūs nuosavybės teisių atkūrimo į žemės sklypus apribojimai, įtvirtinti Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų"[394], buvo siejami su pradžioje vyravusiu politiniu požiūriu į žemę – žemė Lietuvoje vertinama kaip nacionalinis turtas. Apribojimais buvo siekiama išvengti tokio vystymosi, kad privatūs interesai būtų tenkinami visos visuomenės sąskaita[395]. Tuometiniai politikai aiškiai suprato, kad renkamasi ne tokia agresyvi kapitalo kūrimo programa ir greičiausiai ne tokia produktyvi žemdirbystė, tačiau buvo manoma, kad tai

390 *Svetikaitė R.* Restitution of Property Rights as a Constitutional Guarantee. Summary of Doctoral Thesis. Vilnius, 2008; taip pat žr. plačiau: *Kuti C.* Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009, p. 2.

391 *Valletta W.* The Hesitant Privatization of Lithuanian Land. Fordham International Law Journal. 1994, Vol. 18, Issue 1, p. 205.

392 *Aleknavičius A., Liaskovskaja J.* Priorities of the Public Interest While Executing the Land Reform During 1991–2008 in Lithuania. Core-Themes of Land Use Politics: Sustainability and Balance of Interests. Hepperle E. *et. al.* (eds.). vdf Hochschulverlag AG an der ETH Zürich, 2011, p. 121.

393 *Grakauskas E.* Legal Basis for Agrarian Reform. Baltic News, May 1992.

394 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų". Valstybės žinios. 1991, Nr. 21-545.

395 *Šemeta A.* Lithuania's Road to Private Property. Baltic News, May 1992.

būtina siekiant užtikrinti istorinių skriaudų atlyginimą[396]. Būtent istorinio teisingumo siekis ir lėmė nuosavybės teisių restitucijos ekonominius motyvus.

Nuosavybės teisių atkūrimas teisiškai yra viena iš sudėtingiausių, o politiškai – prieštaringiausių – problemų. Lietuvos teisės doktrinoje nuosavybės teisių atkūrimas laikomas Lietuvos Respublikos Konstitucijos garantuojama vertybe. Manoma, kad teisę į nuosavybės atkūrimą užtikrina 1992 m. Konstitucijos 23 str., kuris, atsižvelgiant į teisinių santykių specifiką, aiškintinas sistemiškai su Konstitucijoje įtvirtintu atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu[397]. Vis dėlto, kaip jau buvo nurodyta, Lietuvos mokslinėje literatūroje nėra aiškiai suformuluotos idėjos, kad nuosavybės teisių atkūrimas į išlikusį nekilnojamąjį turtą yra viešasis interesas. Šiuo požiūriu nuosavybės teisių restitucijos teisinių santykių problematika tik fragmentiškai nagrinėta Lietuvos teisės doktrinoje[398]. Tačiau doktrinos nepakankamumą iš dalies užpildo gausi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir bendrosios bei administracinės kompetencijos aukščiausiųjų teismų precedentai. Tad ir mokslinėje literatūroje šia tema paprastai vadovaujamasi oficialia Konstitucinio Teismo doktrina. Kita vertus, teismai dėl savo funkcinės paskirties yra suvaržyti konkrečių bylų aplinkybių ir negali tokiu pačiu lygiu konceptualizuoti aktualių socialinių procesų ir reiškinių, kaip tai atlieka mokslas. Manoma, kad Lietuvoje oficiali konstitucinė socialiai orientuotos valstybės doktrina „pagrindžia ribotos restitucijos modelį, kai bendros tautos gerovės arba viešojo (visuomenės) intereso (poreikio) tikslais yra pateisinamas nuosavybės teisių atkūrimas, negrąžinant nuosavybės teise turėto turto natūra, o taikant kitus kompensavimo būdus“[399].

Lietuvos Respublikos piliečių, iš kurių pagal TSRS ir LTSR įstatymus buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai suvisuomenintas nekilnojamasis turtas, nuosavybės teisių atkūrimas teisės doktrinoje vertinamas kaip komutatyvaus teisingumo aktas[400], valstybei vykdant moralinius įsipareigojimus buvusiems savininkams ir jų įpėdiniams[401].

396 *Valletta W.* The Hesitant Privatization of Lithuanian Land. Fordham International Law Journal. 1994, Vol. 18, Issue 1, p. 206.

397 *Svetikaitė R.* Nuosavybės teisių atkūrimas – Konstitucijos garantuojama vertybė. Teisė. 2006, t. 60, p. 139.

398 *Ibid.*, p. 140.

399 *Svetikaitė R.* Nuosavybės teisių atkūrimas kaip konstitucinė garantija. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 65.

400 Arba vadinamojo atitaisomojo teisingumo. Žr. *Trimailovas V.* Socialinis teisingumas: akistata su „turgaus“ libertarizmu. Acta humanitarica universitatis Saulensis. 2010, t. 10, p. 336.

401 *Svetikaitė R.* Nuosavybės teisių atkūrimas – Konstitucijos garantuojama vertybė. Teisė. 2006, t. 60, p. 141; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. birželio 20 d., 2003 m. kovo 4 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai.

Mokslinėje literatūroje taip pat teigiama, kad pagrindinis nuosavybės teisių restitucijos uždavinys – įgyvendinti socialinį teisingumą[402], grindžiamą nacionalizuotos nuosavybės sugrąžinimu buvusiems savininkams. Tačiau teisingumo įgyvendinimas skirtingose visuomenės aplinkose suvokiamas skirtingai: instituciniu lygmeniu traktuojamas ir vykdomas vienaip, pilietiniu lygmeniu suvokiamas kitaip[403]. Tai lėmė grąžintinų namų buvusių savininkų ir esamų to turto nuomininkų (savininkų) socialinius ir teisinius konfliktus ir tai mažina nuosavybės teisių atkūrimo socialinį veiksmingumą.

Nors, kaip jau buvo nurodyta, Lietuvos autorių moksliniuose darbuose nėra aiškių viešojo intereso ir nuosavybės teisių atkūrimo proceso sąsajų, tačiau esama negausi literatūra, restitucijos teisinio reguliavimo turinys bei teismų praktika vis dėlto leidžia teigti egzistuojant tokį ryšį ir iškirti kelis tokios sąsajos lygius. Pirma, viešasis interesas pasireiškia nuosavybės teisių atkūrimo teisinio reguliavimo paskatose, nes socialinio, atkuriamojo ir bendrojo istorinio teisingumo siekis tapo restitucijos akstinu. Antra, viešasis interesas formuoja nuosavybės teisių atkūrimą įtvirtinančios pozityviosios teisės turinį, nes, pasirenkant ribotos nuosavybės teisių restitucijos modelį, nustatant nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas ir tvarką, buvo siekiama atsižvelgti į su nuosavybe susijusių santykių pokyčius, įvykusius per laikotarpį, praėjusį nuo neteisėtos nacionalizacijos, ir užtikrinti, kad atkuriant vienų asmenų teises nebūtų pažeistos kitų asmenų teisės ir visuomenės interesai.

Nors nuosavybės teisių atkūrimo proceso pagrindinis uždavinys yra patenkinti privačius interesus, tačiau per 50 priklausomybės metų pakitusios ekonominės, politinės ir socialinės aplinkybės objektyviai nulėmė ribotą restituciją, kai natūra grąžinamas ne visas turtas, o suteikiama kompensacija, nes neteisėtai nusavintas turtas tam tikrais viešojo intereso apibrėžtais atvejais valstybės yra išperkamas.

---

402 Iš socialiniu istoriniu pagrindu susiformavusių teisingumo paradigmų kilęs platus šiuolaikinių socialinių teisingumo teorijų spektras pateikė įvairių sampratų ir apibrėžimų, socialinį teisingumą nagrinėjančių filosofiniais, moraliniais, psichologiniais, politiniais, ekonominiais, teisiniais aspektais; išskiriama keletas socialinio teisingumo modelių pagal jų faktorių sudėtį: 1) mokslo literatūroje geriausiai žinomas modelis – vieno faktoriaus, kurio pagrindą sudaro skirstomasis teisingumas; 2) dviejų faktorių modelį sudaro skirstomasis ir procedūrinis socialinis teisingumas; 3) trijų faktorių modelį sudaro skirstomasis, procedūrinis ir sąveikos faktoriai; 4) keturių faktorių modelį sudaro skirstomojo, procedūrinio ir sąveikos faktorių, skirstomų į dvi dalis – tarpasmeninį teisingumą ir informacinį teisingumą – sudėtis. Žr. *Rudzkienė V., Černikovaitė M. E.* Socialinio teisingumo suvokimas: piliečių ir vartotojų vertybiniai skirtumai. Socialinių mokslų studijos. 2013, Nr. 5 (3), p. 752.

403 *Bražiūnaitė I.* Piliečių dalyvavimo restitucijos procese tyrimo teorinės prielaidos ir perspektyvos. Filosofija. Sociologija. 2005, Nr. 2, p. 20.

Apibendrinant išnagrinėtus požiūrius galima teigti, kad Lietuvos teisės doktrinoje atskleidžiamos tokios viešojo intereso išskirtinumą nuosavybės teisių atkūrimo srityje lemiančios savybės: 1) viešasis interesas yra prioritetinis privačių interesų atžvilgiu tiek, kiek jis yra neteisėtai paneigtų subjektinių nuosavybės teisių atkūrimo ribojimo kriterijus; 2) viešasis interesas, kaip nuosavybės teisių atkūrimo paskata, siejamas su vertybinių nuostatų laikymųsi – valstybės moralinių įsipareigojimų vykdymu savo piliečiams, istorinių skriaudų atlyginimu, komutatyvaus ir socialinio teisingumo įgyvendinimu.

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad Rytų ir Vidurio Europos valstybėse komunistų valdžios įvykdyta nacionalizacija buvo siekiama sugriauti privačios nuosavybės sistemą ir taip politiškai bei ekonomiškai išgyvendinti „eksploatuojančiąją klasę“[404]. Skirtinga nukentėjusių valstybių istorinė patirtis, ekonominė ir politinė raida nulėmė jų skirtingus požiūrius į restituciją bei įstatymų leidėjų pasirinktus restitucijos modelius. Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nurodė, kad nuosavybės teisė yra viena iš svarbiausių žmogaus prigimtinių teisių[405]. Vis dėlto Lietuvos Respublikos Seimo priimti įstatymai, kurių Teismas, patikrinęs jų atitiktį Konstitucijai, nepripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, įtvirtino ribotą nuosavybės teisių atkūrimą. Kitaip padėtis susiklostė Rumunijos Respublikoje – joje restituciją reguliuojančiame įstatyme nuo 2005 m. įtvirtintas visiškos restitucijos principas (*restitutio in integrum*). Vertindami tokio įstatymo konstitucingumą, valdžios atstovai argumentavo, o Rumunijos Respublikos Konstitucinis Teismas pritarė, kad pagarba nuosavybės teisėms nesuderinama su ribota jų restitucija, išskyrus, jei tie ribojimai siejami su viešuoju interesu[406].

Teisės doktrinoje išsakoma nuomonė, kad neabejotinai egzistuoja individualūs ir kolektyviniai (viešieji) interesai į visišką nuosavybės teisių restituciją. Nukentėję asmenys yra asmeniškai suinteresuoti atkurti teisingumą ir susigrąžinti turėtos nuosavybės kontrolę. Restitucija taip pat gali būti naudinga platesniam interesui, siekiant, kiek tai įmanoma, atkurti *status quo ante*[407], tikintis, kad taip bus skatinama ekonomika ir kuriama visuomenė, grindžiama demokratijos vertybėmis bei teisės viršenybe[408]. Vadinasi,

404 *Skąpska G.* Restitutive Justice, Rule of Law and Constitutional Dilemmas. *Rethinking the Rule of Law after Communism.* Czarnota A. *et. al*. (eds.). CEU Press: Budapest-New York, 2005, p. 215; *Kuti C.* Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009, p. 4.

405 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas.

406 *Kuti C.* Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009, p. 30.

407 Lot. – buvusi padėtis.

408 *McBride J.* Compensation And Restitution For Property Interferences In Post-Communist Europe [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.blhr.org>.

restitucija ne tik prisideda prie rinkos ekonomikos plėtros, bet turi ir stipresnį moralinį bei socialinį poveikį[409]. Be to, pažymima, jog kai kuriais atvejais kolektyviniai interesai gali reikalauti, kad net ir neteisėtai nacionalizuotas turtas nebūtų grąžinamas, jeigu, pvz., tai yra sėkmingai veikianti įmonė, suteikianti pragyvenimo šaltinį daugeliui žmonių. Taip pat kolektyviniai interesai gali lemti, kad restitucija natūra būtų atidėta, jei tai susiję su nekilnojamuoju turtu, kuriame gyvena nuomininkai[410]. Tokiu atveju viešasis interesas pasireiškia kaip poreikis užtikrinti gyvenamąjį būstą kiekvienam žmogui, laikantis 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 11 str. nuostatų[411].

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad skirtingose valstybėse restitucija buvo siekiama skirtingų tikslų. Vienose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse restitucija buvo siekiama platesnių socialinių tikslų, be kita ko, sukurti efektyviai funkcionuojančią rinkos ekonomiką, o ne vien tik atlyginti istorines skriaudas[412]. Vengrijos Respublikoje restitucijos procesai buvo grindžiami teisės viršenybės principu, visuomenės teisingumo jausmu ir jos galimybėmis pakelti su šiuo procesu susijusią finansinę naštą[413]. Estijos Respublikoje nuosavybės santykių reformos tikslu taip pat laikomas viešojo (bendrojo) intereso įgyvendinimas – kurti teisinę valstybę ir rinkos ekonomiką[414]. Lietuvoje nuosavybės teisių atkūrimas į žemę buvo laikomas pagrindine žemės reformos įgyvendinimo priemone[415]. Tačiau Čekijoje ir Latvijoje restitucijai skirtas tik atkuriamojo teisingumo vaidmuo, kai siekiama atlyginti praeities skriaudas, nekeliant platesnių socialinių tikslų[416].

409 *Barkan E.* Restitution and Amending Historical Injustices in International Morality [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.researchgate.net/publication/266583505_Restitution_and_Amending_Historical_Injustices_in_International_Morality>.

410 *McBride J.* Compensation And Restitution For Property Interferences In Post-Communist Europe [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.blhr.org>.

411 Remiantis šio straipsnio 1 d., „valstybės, šio Pakto Šalys, pripažįsta kiekvieno teisę į pakankamą savo ir savo šeimos gyvenimo lygį, įskaitant teisę turėti pakankamai maisto, drabužių ir būstą, taip pat į nuolatinį gyvenimo sąlygų gerinimą“. Šią ir kitas nuostatas žr. Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.

412 *Kuti C.* Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009, p. 77.

413 Hungarian Compensation Law, Law No. XXV of 1991 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://faolex.fao.org>.

414 Estonian Supreme Court, Decision 3-4-1-10-2000 of 22 December 2000 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.nc.ee/?lang=en>.

415 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas.

416 *Kuti C.* Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009, p. 78–79. Įdomu tai, kad Čekoslovakijos pirminis nuosavybės teisių restitucijos įstatymas kėlė plačius papildomus tikslus – paspartinti privatizaciją ir rinkos ekonomikos plėtrą.

Apibendrinant aptartus požiūrius, užsienio mokslinėje literatūroje galima išskirti tokias viešojo intereso svarbą nuosavybės teisių atkūrimo srityje lemiančias savybes:

1) pripažįstama, kad, be privačių interesų, egzistuoja viešasis interesas į nuosavybės teisių atkūrimą, jei šiuo procesu siekiama platesnių socialinių tikslų, nei vien tik grąžinti nuosavybę nukentėjusiems asmenims;

2) viešasis interesas, kaip nuosavybės teisių atkūrimo akstinas, siejamas su tokiomis vertybėmis kaip demokratinė santvarka, teisės viršenybė, visuomenės teisingumo jausmai, atkuriamojo ir (arba) paskirstomojo teisingumo įgyvendinimas, istorinių skriaudų atlyginimas;

3) esant tiek ribotai, tiek visiškai restitucijai, leidžiami ir konstituciškai pateisinami privačių interesų ribojimai, jei jie siejami su viešuoju interesu; restituciją gali riboti (atidėti) gyvybiškai svarbūs viešieji interesai, kurie, be kita ko, gali būti siejami su valstybių prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymu žmogaus teisių apsaugos srityje.

II.A.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Ar pokomunistinio laikotarpio valstybės turėjo pareigą įvykdyti neteisėtai nacionalizuoto turto restituciją? Šioje srityje išsamią analizę atlikęs C. Kuti nustatė, kad nei tarptautinė teisė, nei esamos pokomunistinių valstybių konstitucijos nepripažįsta bendros teisės į nuosavybės teisių restituciją[417], vadinasi, teisiškai neįpareigoja dabartinės valdžios ją įvykdyti[418]. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje taip pat nėra tiesiogiai įtvirtinta, kad valstybė turi pareigą atkurti nuosavybės teises į turtą, kuris okupacijos laikotarpiu buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai nusavintas. Ši pareiga valstybei atsiranda tik tada, kai valstybė ją prisiima[419]. Restitucijos šalininkai politikoje pirmenybę teikdavo moralės ir teisingumo klausimams, kad būtina pripažinti didelę istorinę neteisybę ir veikti, kaip reikalauja moralė[420]. Restitucijos oponentai

417 Išskyrus 1998 m. Albanijos Respublikos Konstituciją, kurios 181 str. įpareigojo įstatymų leidėją per trejus metus priimti restitucijos įstatymus, atsižvelgiant į konstitucinius nuosavybės teisių apsaugos principus, žr. Constitution of the Republic of Albania [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.osce.org/albania/41888>.

418 *Kuti C.* Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009, p. 12.

419 *Sinkevičius V.* Восстановление права собственности на национализированное имущество (опыт Литовской Республики). Правоведение. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2005, No. 1, с. 36–52.

420 *Barkan E.* Restitution and Amending Historical Injustices in International Morality [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.researchgate.net/publication/266583505_Restitution_and_Amending_Historical_Injustices_in_International_Morality>.

priekaištavo, kad restitucija siekiama patenkinti abejotinas politines ambicijas, sukuriant morališkai, politiškai ir finansiškai priklausomą savininkų (rinkėjų) sluoksnį[421]. Politiniuose debatuose buvo ieškoma sprendimų dėl restitucijos būdo (natūra *versus* kompensacija privatizaciniais čekiais, akcijomis, pinigais arba šių priemonių deriniai), grąžintinų nuosavybės objektų, nacionalizacijos laikotarpio, pretendentų sąrašo[422], balansuojant tarp teisingumo idėjų, valstybės ekonominės galios ir populizmo.

Įstatymų leidžiamosios valdžios diskrecija restitucijos klausimais pripažįstama tarptautiniu mastu. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje laikomasi nuostatos, kad valstybės yra laisvos nustatyti nuosavybės teisių į nusavintą turtą atkūrimą. Lietuvos Respublika, kaip ir kitos nuo neteisėtos nacionalizacijos nukentėjusios valstybės, pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį neturėjo pareigos pasirinkti nuosavybės teisių atkūrimo režimo[423]. Lygiai taip pat Lietuva buvo laisva nusistatyti nuosavybės atkūrimo buvusiems savininkams tvarką, formas ir sąlygas[424]. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje teisė į nuosavybės teisių restituciją *expressis verbis* neįtvirtinta. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažįstama įstatymų leidėjo diskrecija spręsti dėl nuosavybės teisių atkūrimo sąlygų ir tvarkos, tačiau, įstatymais nustatant nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą sąlygas ir tvarką, atsižvelgtina į konstitucinius nuosavybės teisių apsaugos principus[425]. Nekilnojamojo turto išpirkimo nuosavybės teisių atkūrimo procese teisinis reguliavimas leidžia įžvelgti tam tikrų šio instituto sąsajų su Konstitucijos 23 str. 3 d. įtvirtintomis nuosavybės paėmimo iš savininko visuomenės poreikiams konstitucinėmis garantijomis, pagal kurias nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama (*eminent domain* doktrina)[426]. Vis dėlto nekilnojamojo turto išpirkimas visuomenės poreikiams

421 *Gelpern A.* The Laws and Politics of Reprivatization in East-Central Europe: A Comparison. University of Pennsylvania Journal of International Law. 1992–1994, Vol. 14, p. 317–318.

422 *Ibid.*, p. 323.

423 Private Properties Issues Following the Change of Political Regime in Former Socialist or Communist Countries. European Parliament. Brussels, 2010 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.europarl.europa.eu/studies>.

424 *Aleksa v. Lithuania*, no. 27576/05, § 72, ECHR, 21 July 2009; *Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania*, no. 26892/05, § 53, ECHR, 21 July 2009.

425 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas; žr. plačiau: *Ruškytė R.* Nuosavybė ir nuosavybės apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2009, Nr. 2 (14), p. 282. Šiame straipsnyje teigiama, kad „tai, kad Konstitucinis Teismas nurodė, jog įstatymų leidėjas turi „atsižvelgti" į konstitucinius nuosavybės apsaugos principus, bet nenurodė, kad įstatymų leidėjas yra įpareigotas jais vadovautis, reiškia, jog įstatymų leidėjas turi atitinkamą diskreciją".

426 *Svetikaitė R.* Visuomenės poreikis kaip nekilnojamojo turto išpirkimo sąlyga. Teisė. 2007, t. 63, p. 90.

iš buvusių jo savininkų nuosavybės teisių restitucijos procese ir nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams yra du savarankiški teisės institutai. Kaip savo jurisprudencijoje yra nurodęs Konstitucinis Teismas, „vykdant restituciją, žemės ar kito nekilnojamojo turto išpirkimas valstybės reikmėms iš piliečių, kuriems atstatomos nuosavybės teisės, yra kiek kitokio pobūdžio teisės aktas“[427], kurio „negalima visiškai tapatinti su nuosavybės paėmimu iš savininko visuomenės poreikiams“[428]. Tokia nuostata grindžiama racionaliu požiūriu, kad kol atitinkamos valstybės institucijos nėra priėmusios sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo, tol asmenys realiai neturi subjektinių nuosavybės teisių ir tiesiogiai negali pasinaudoti konstitucinėmis nuosavybės teisių garantijomis.

Nors nuosavybės teisių atkūrimą reglamentuojančiame Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme[429] (toliau – Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas) viešasis interesas tiesiogiai neminimas, išskyrus vieną kartą pavartotą visuomenės poreikių sąvoką, tačiau tai nereiškia, kad įstatymų leidėjas, nusprendęs sureguliuoti tokius svarbius ir sudėtingus santykius, kūrė teisės normas neatsižvelgdamas į viešąjį interesą. Šią prielaidą patvirtina ankstesniame poskyryje apžvelgta Lietuvos bei kitų valstybių teisės doktrina, minėto įstatymo parengiamieji dokumentai[430], Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija[431], gausi administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų praktika. Be to, nuosavybės teisių atkūrimas yra viena iš svarbiausių sričių, kuriose prokuratūra gina viešąjį interesą[432]. Viešasis interesas Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme naudojamas kaip restituciją ribojantis kriterijus, bet ne kaip priemonė, paneigianti teisę į nuosavybės teisių atkūrimą, nes už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą piliečiams atlygina valstybė. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog nuostata, kad

427 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d. nutarimas.

428 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas; žr. plačiau: *Svetikaitė R.* Visuomenės poreikis kaip nekilnojamojo turto išpirkimo sąlyga. Teisė. 2007, t. 63, p. 90.

429 Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 65-1558 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

430 Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5, 12 ir 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto 2001 m. gruodžio 5 d. aiškinamasis raštas Nr. IXP-1244 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_l.htm>.

431 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas.

432 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. prokurorų veiklos ginant viešąjį interesą nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje bei ginant valstybės turtinius interesus 2011 metais apibendrinimas Nr. 17.3.-18 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspVie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>.

jei negalima grąžinti turto natūra, turi būti skiriama kompensacija, neprieštarauja nuosavybės neliečiamumo ir nuosavybės teisių gynimo principams, nes teisinga kompensacija taip pat užtikrina nuosavybės teisių atkūrimą[433]. Pažymėtina, kad viešojo intereso apibrėžtis nuosavybės teisių atkūrimą reglamentuojančiuose teisės aktuose nebuvo nusistovėjusi. Iš pradžių 1991 m. Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" nekilnojamojo turto išpirkimas buvo galimas, be kita ko, esant abstrakčioms „valstybės reikmėms". Vėlesnis 1997 m. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas jau numatė konkretesnius nekilnojamojo turto išpirkimo atvejus, kurie Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir doktrinoje taip pat siejami su visuomenės poreikiais[434].

Įstatymų leidėjas apibrėžė sąlygas, kurioms esant valstybė išperka išlikusį nekilnojamąjį turtą. Šiuos atvejus vienija esminis požymis – konkretūs ir aiškiai išreikšti visuomenės poreikiai susigrąžinti pageidaujamą nekilnojamąjį turtą (Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12–15 str.). Konstitucinis Teismas, vertindamas šio įstatymo konstitucingumą, nurodė, kad žemės grąžinimą ar negrąžinimą natūra turi lemti realus ir pagrįstas visuomenės poreikis būtent tai konkrečiai žemei[435]. Dėl šios priežasties Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12–15 str. gana smulkiai aprašyti visuomenės poreikiams tenkinti reikalingi nuosavybės teisių objektai, kurie yra valstybės išperkami. Viešojo intereso svarbą ir pirmenybę prieš privačius buvusių savininkų interesus lemia objektyvus būtinumas, pasireiškiantis tuo, kad visuomenės poreikis negalėtų būti patenkinamas, jei nekilnojamasis turtas būtų grąžintas savininkams. Visuomenės poreikių, dėl kurių vykdant restituciją tam tikras turtas nėra grąžinamas savininkams natūra, bet yra valstybės išperkamas, samprata yra daug platesnė negu Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalies sąvokos „visuomenės poreikiai" turinys, nes teisė į nuosavybės teisių atkūrimą nėra tapati teisei į nuosavybę[436].

Rytų ir Vidurio Europos valstybių, patyrusių neteisėtą nacionalizaciją, restitucijos įstatymuose taip pat nevartojama viešojo intereso sąvoka, išskyrus retus atvejus, kai minimos valstybės ir visuomenės reikmės. Papras-

433 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1995 m. gruodžio 22 d., 1998 m. birželio 18 d. nutarimai.

434 *Svetikaitė R.* Nuosavybės teisių atkūrimas kaip konstitucinė garantija. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė (01 S).Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 108.

435 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas.

436 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas; *Ambrazevičiūtė K., Baltrimas J., Mauricė-Mackuvienė E.* Teisės į nuosavybę, teisės į ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą, vartotojų teisių užtikrinimo problemos. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, 2012, p. 23.

tai natūra negrąžinami neteisėtai nusavinti objektai, kurie reikalingi valstybės dabartinėms strateginėms reikmėms ir visuomenės poreikiams (pvz., sveikatos ir poilsio įstaigų pastatai, nacionalinio paveldo objektai, gamtos ištekliai). Tokiais atvejais vietoje restitucijos natūra numatyta atitinkama kompensacija. Estijos Respublikoje numatyta Vyriausybės teisė sudaryti natūra negrąžintinų objektų – karinės arba socialinės paskirties, valstybės saugomų arba valstybei ir vietos savivaldybėms priklausančių administracinių pastatų, taip pat Žemės reformos įstatyme apibrėžtų negrąžinamų žemės sklypų – sąrašą[437]. Latvijos Respublikoje nekilnojamasis turtas negrąžinamas natūra, jei jis buvo iš esmės pertvarkytas ir naudojamas valstybės arba visuomenės reikmėms[438]. Rumunijos Respublikoje požiūris į viešojo intereso pirmenybę restitucijos apimties klausimu laikui bėgant kito. Iš pradžių visuomenės reikmėms naudojamus objektus (t. y. ligoninės, mokyklas, vaikų darželius, tetrus, muziejus ir pan.) buvo nuspręsta negrąžinti natūra, tačiau 2005 m. pakeitus restitucijos įstatymą šis apribojimas buvo panaikintas, numatant privalomąjį 3–5 metų grąžintų visuomeninės reikšmės objektų nuomos laikotarpį[439]. Albanijos Respublikoje natūra negrąžinamas viešajam interesui tenkinti naudojamas nekilnojamasis turtas, jeigu turtas naudojamas įgyvendinant šios valstybės prisiimtus įsipareigojimus pagal tarptautines sutartis arba kuris jau yra privatizuotas pagal konkrečiai įvardytus įstatymus[440].

Kai kurių valstybių restitucijos įstatymų apžvalga leidžia teigti, kad užsienio šalyse, kaip ir Lietuvoje, restituciją reguliuojančioje pozityviojoje teisėje viešasis interesas naudojamas kaip restituciją ribojantis kriterijus, tačiau įstatymų leidėjo požiūris į viešojo intereso reikšmę restitucijos procese gali kisti priklausomai nuo besiklostančios politinės daugumos. Įvairios šios srities teisėkūros iniciatyvos susijusios su tuo, kad teisė į nuosavybės teisių restituciją, keičiantis politiniam režimui valstybėje, nelaikoma prigimtine žmogaus teise, todėl ir įstatymų leidėjai skirtingose valstybėse naudojasi labai plačia diskrecija. Viename valstybės vystymosi etape viešasis interesas gali būti laikomas svarbesniu už privačius interesus natūra atkurti nuosavybės teises, kitame – aukščiau iškeliami privatūs interesai. Viešasis interesas siejamas su visuomenės poreikiais į konkrečius restitucijos įstatymuose nurody-

437 Republic of Estonia Principles of Ownership Reform Act [žiūrėta 2015-08-15]. <https://www.riigiteataja.ee/en/>.

438 On the Denationalisation of Building Properties in the Republic of Latvia [žiūrėta 2015-08-15]. <www.vvc.gov.lv>.

439 Property Restitution in Central and Eastern Europe [žiūrėta 2015-08-15]. <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/93062.htm>.

440 *Frangakis N., Salamun M., Gemi E.* Property Restitution in Albania. Brussels: European Parliament, 2008 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses-search.html>.

tus objektus ir (arba) pateikiant nuorodas į kitus su restitucija susijusius arba privatizaciją bei žemės reformą reglamentuojančius įstatymus.

II.A.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimo pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.A.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Įvairiais lygiais svarstant nuosavybės teisių atkūrimo klausimus ypač išryškėja atskirų visuomenės grupių interesų sankirtos problemos. Pokomunistinio laikotarpio valstybių įstatymų leidėjams teko atsižvelgti ne tik į objektyvius nuo nacionalizacijos momento įvykusius pokyčius, bet ir derinti įvairių socialinių grupių interesus, todėl pozityviojoje teisėje paprastai buvo nustatoma ribota restitucija. Nuosavybės teisių atkūrimo srityje interesų derinimo klausimai apima kelias sritis: kaip atkurti nuosavybės teises – grąžinant natūra ar kompensuojant, į kokį turtą ir kokiam asmenų ratui atkurtinos nuosavybės teisės.

Vienas iš principinių klausimų, sprendžiant interesų derinimo problemas, buvo klausimas dėl restitucijos būdo – grąžinti turtą natūra ar kitaip kompensuoti prarastas nuosavybės teises. Tikslas – užtikrinti kuo greitesnę planinės ekonomikos transformaciją į rinkos ekonomiką ir privatizaciją – gali pagrįsti visuomenės interesų viršenybę prieš privačius interesus visiškai atkurti neteisėtos nacionalizacijos būdu pažeistas nuosavybės teises. Kai kuriuose moksliniuose darbuose įrodinėjama, kad nuosavybės teisių restitucija natūra neturėtų būti pagrindinis pasirinkimas šaliai pereinant iš planinės į rinkos ekonomiką, nes tai sulėtina ekonomikos pertvarką ir augimą, padaro nuosavybės teisinius santykius neapibrėžtus, gali lemti investicijų sumažėjimą ir dėl to neigiamai paveikti visuomenę. Restitucija natūra užtrunka metų metus, kai reikia nuodugniai tikrinti pretendentų pareiškimų dėl restitucijos pagrįstumą, dėti daug pastangų, kad būtų įrodytos prieš daugelį metų egzistavusios nuosavybės teisės. Be to, už restituciją atsakingi valstybės pareigūnai gali dėl įvairiausių priežasčių delsti priimti galutinį sprendimą (korupcija, nelojalumas esamai valdžiai, kvalifikacijos trūkumas, sudėtinga ir paini įstatymų bazė)[441].

441 *Bös D*. Privatization in East Germany. Constraints and Impacts of Privatisation. Ramanadham V. V. (ed). Routledge, 1993, p. 84.

Europos valstybių konstitucinių teismų jurisprudencijoje, kuri dažnai tampa mokslinių tyrinėjimų autoritetingu šaltiniu, taip pat galima įžvelgti viešojo ir privačių interesų pusiausvyros paieškas, atrasti prioriteto teikimo viešajam interesui argumentus, remiantis naudos valstybės ekonomikai ir visuomenei kriterijais bei kai kuriais teisės principais. 1990 m. Vokietijos Federacinės Respublikos ir Vokietijos Demokratinės Respublikos bendrai priimtoje rezoliucijoje nuosavybės klausimais pabrėžtas būtinumas rasti socialiai priimtiną konkuruojančių interesų pusiausvyrą, atsižvelgiant į teisinio aiškumo ir tikrumo poreikius bei būtinumą saugoti nuosavybės teises[442]. Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas konstatavo, kad kompensavimas įgyvendinant restitucijos teisę yra grindžiamas ne teise į nuosavybę, bet sąžiningumo, teisingumo ir socialinės gerovės valstybės principais, o tai reiškė, kad valstybė neturi konstitucinės pareigos išmokėti visą kompensaciją už ankstesnės valdžios neteisėtos nacionalizacijos būdu paimtą turtą. Nustatant kompensacijos dydį, atsižvelgtina į valstybės finansinę padėtį ir kitus įsipareigojimus, kylančius iš Vokietijos susivienijimo. Pagrindinis kompensavimo principas – asmenų lygybė[443]. Vokietijos Federacinio Konstitucinio Teismo sprendimus restitucijos srityje komentatoriai vertino kaip „teisminį pragmatizmą", kai ginčytinais klausimais, siekiant interesų kompromiso, prioritetas buvo teikiamas aukštesniajam Vokietijos susivienijimo tikslui[444]. Nuostatos, kad kompensavimas turi būti grindžiamas asmenų lygybės principu, laikėsi ir Vengrijos Konstitucinis Teismas[445]. Albanijos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad restitucijos reglamentavimas ir kompensavimas turi būti grindžiamas asmenų lygybės principu, o ankstesnio politinio režimo padaryti nuosavybės teisių pažeidimai turi būti kompensuoti visomis prieinamomis priemonėmis atsižvelgiant į šalies dabartines socialines ekonomines sąlygas. Kompensa-

442 Gemeinsame Erklärung der Regierungen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik zur Regelung offener Vermögensfragen (Anlage III des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands - Einigungsvertrag) vom 15. Juni 1990 (BGBl. 1990 II S. 1237) [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.badv.bund.de>.

443 European Commission for Democracy Through Law, Opinion No. 277/2004, CDL-AD (2004) 009, para. 7 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)009-e>.

444 *Kommers D. P.* The Basic Law under strain: constitutional dilemmas and challenges. The Domestic Politics of German Unification. Anderson, Kartenthaler, Luthardt (eds.). Rienner, 1993, p. 145.

445 Constitutional Judiciary in a New Democracy, The Hungarian Constitutional Court. Sólyom L., Brunner G. (eds.). Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000, p. 30–35, 108, 151; Verfassungsgerichtsbarkeit in Ungarn. Analysen und Entscheidungssammlung 1990–1993. Sólyom L., Brunner G. (eds.). Baden-Baden, 1995.

cija neprivalo būti visiška, tačiau – sąžininga[446]. Pažymėtina, kad nė vienas iš Europos konstitucinių teismų nepateikė teisinių argumentų, kad neteisėtai nacionalizuotą nuosavybę būtų privalu sugrąžinti natūra[447].

Lietuvoje, kaip ir kitose pokomunistinėse Europos šalyse, nuosavybės teisių atkūrimo procesas grindžiamas kompromisų paieškomis – derinami privatūs buvusių savininkų ir visos visuomenės interesai[448]. Kaip minėto derinimo rezultatas atskirais atvejais įtvirtinama viešojo intereso viršenybė prieš privačius interesus, derinami buvusių ir esamų to paties turto savininkų (naudotojų) teisėti interesai[449]. Atkuriant nuosavybės teises, visuomenės poreikiai laikomi nekilnojamojo turto išpirkimo sąlyga, kai nekilnojamasis turtas nėra grąžinamas, tačiau suteikiama kompensacija. Teisės doktrinoje laikomasi požiūrio, kad vienas iš svarbiausių reikalavimų, keliamų nekilnojamojo turto išpirkimo iš buvusių jo savininkų sąlygoms nustatyti, yra visuomenės poreikio dominavimas privataus asmens intereso atžvilgiu, esant šių interesų kolizijai[450]. Be to, nuosavybės teisių restitucija neturėtų vykti taip, kad taptų nepakeliama finansine ar kitokia našta visuomenei, stabdytų socialinę ir ekonominę jos raidą[451].

Konstitucinio Teismo nutarimų analizė leidžia nustatyti gaires, kaip pasiekti didžiausią visuomenės ir buvusių savininkų interesų darną, nuosavybės teisių restitucijos įstatymais reguliuojant turto išpirkimo atvejus. Nustatant nuosavybės teisių atkūrimo tvarką ir sąlygas, įstatymų leidėjo diskrecija turi tam tikras ribas – įstatymuose turi būti spendžiami viešojo ir privačių interesų derinimo klausimai, ieškoma teisingos ir protingos šių interesų pusiausvyros, laikomasi proporcingumo principo. Kita vertus, konkretus minėtų paieškų rezultatas priklauso ne nuo idealaus ir abstraktaus įstatymų leidėjo, o nuo politinės daugumos parlamente tam tikrame valstybės gyvavimo etape.

446 Albanijos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 21 d. ir 2001 m. balandžio 24 d. sprendimai, cituota iš European Commission for Democracy Through Law, Opinion No. 277/2004, CDL-AD (2004) 009 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)009-e>.

447 European Commission for Democracy Through Law, Opinion No. 277/2004, CDL-AD (2004) 009 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)009-e>.

448 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1995 m. kovo 8 d. nutarimai.

449 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 15 d., 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimai.

450 *Svetikaitė R.* Nuosavybės teisių atkūrimas kaip konstitucinė garantija. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 112.

451 *Sinkevičius V.* Восстановление права собственности на национализированное имущество (опыт Литовской Республики). Правоведение. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2005, No. 1, с. 37.

Viešojo intereso pirmenybę, įvertinant ekonominius ir socialinius pokyčius, įvykusius nuo prievartinės neteisėtos nacionalizacijos, pagrindžia objektyvios aplinkybės, atskirų nuosavybės objektų specialus statusas, ypatinga jų reikšmė ir svarba visuomenei, socialiai svarbūs tikslai, gamtinės aplinkos saugumas, pvz., specializuota žemės paskirtis dėl gamybinių technologinių kompleksų, užtikrinančių specializuotų produktų gamybą[452]. Konstitucinio Teismo vertinimu, išlikusio nekilnojamojo turto grąžinimo apribojimai gali būti siejami tik su konkrečiais, o ne abstrakčiais visuomenės poreikiais[453], dėl turto išpirkimo priimant individualų sprendimą. Visuomenės poreikiai konkrečiam nekilnojamojo turto objektui turi būti realūs ir pagrįsti[454]. Konstitucinio Teismo aiškinimu, ne mažiau svarbus ir valstybės išperkamo turto tolesnio panaudojimo tikslas, kuris turėtų būti konkrečiai apibrėžtas ir susijęs su visuomenės, o ne atskirų asmenų, poreikių tenkinimu[455]. Pvz., toks tikslas gali būti siekis užtikrinti materialines sąlygas visuomenės informavimo priemonėms veikti, nes besivystančios demokratijos valstybėje žiniasklaidos laisvės įsitvirtinimas turi ypatingą reikšmę kuriantis atvirai pilietinei visuomenei[456].

Apibendrinant viešojo intereso derinimo su kitais interesais analizę mokslinėje literatūroje nuosavybės teisių atkūrimo klausimais galima pateikti keletą išvadų. Viešasis interesas turi būti konkretus, realus ir pagrįstas. Interesų pusiausvyra turi būti teisinga ir protinga, o nustatant viešojo intereso prioritetą turi būti laikomasi proporcingumo principo, atsižvelgiama į valstybės socialines ekonomines sąlygas. Viešojo intereso prioritetas gali būti grindžiamas ekonomine nauda valstybei, siekiant užtikrinti kuo greitesnį valstybės perėjimą iš planinės į rinkos ekonomiką. Interesų sankirtų kompromisai turėtų būti paremti sąžiningumo, teisingumo ir socialinės gerovės valstybės principais, atsižvelgiant į teisinio aiškumo ir tikrumo poreikius. Viešojo intereso vyravimą nuosavybės teisių atkūrimo srityje gali pagrįsti objektyvios aplinkybės, atskirų nuosavybės objektų specialus statusas, ypatinga jų reikšmė ir svarba visuomenei, socialiai svarbūs tikslai, gamtinės aplinkos saugumas. Galimybės minėtus principus ir taisykles padaryti universalias vertintinos atsargiai, nes nuosavybės teisių restitucija pokomunistinėse šalyse yra laikino pobūdžio baigtinis teisinis istorinis procesas.

452 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas.

453 *Ibid*.

454 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas; *Svetikaitė R.* Nuosavybės teisių atkūrimas kaip konstitucinė garantija. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 115–116.

455 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gegužės 10 d. nutarimas.

456 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas.

II.A.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Kai kurie viešojo intereso pirmenybės ir derinimo su kitais interesais klausimai nuosavybės teisių atkūrimą į nekilnojamąjį turtą reglamentuojančioje pozityvioje teisėje jau aptarti ankstesniuose poskyriuose, nagrinėjant viešojo intereso išskirtinumą mokslinėje literatūroje ir teisėkūroje. Aiškėja, kad argumentai, lemiantys viešojo intereso išskirtinumą, taip pat lemia jo prioritetą esant interesų kolizijoms. Nuosavybės teisių restitucija yra sudėtinga teisėkūros problema, todėl siekdami atkurti teisingumą šioje srityje ir kartu išsaugoti socialinę skirtingų visuomenės grupių taiką, pokomunistinio laikotarpio šalių įstatymų leidėjai turėjo siekti įvairių istorinių, politinių, ekonominių, moralinių ir diplomatinių aplinkybių pusiausvyros[457]. Interesų derinimo svarba pabrėžiama ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nuosavybės teisių atkūrimo klausimais – teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus[458]. Jau restitucinės reformos pradžioje Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį, kad valstybės ir jos institucijų veikla, nustatant neteisėtai nutrauktų nuosavybės teisių atkūrimo tvarką ir sąlygas, turi būti grindžiama Konstitucijoje suformuluotomis nuosavybės teisių apsaugos bei bendrą tautos gerovę užtikrinančiomis nuostatomis[459].

Lietuvoje nuosavybės teisių į žemę atkūrimas siejamas su agrarine (žemės) reforma, siekiant, kad kurtųsi racionalaus dydžio žemės ūkiai. Toks tikslas atitinka poreikį stiprinti valstybės ekonominę galią ir gali būti vertinamas kaip viešasis interesas. Nuosavybės teisių atkūrimo į žemę natūra ribojimu siekiama geriau užtikrinti viešojo ir privačių interesų pusiausvyrą[460]. Vis dėlto restitucinė reforma mūsų šalyje nebuvo nuosekli, nes ją vykdė skirtingų tikslų siekiančios politinės jėgos[461], todėl viešojo ir privataus interesų derinimo rezultatai Lietuvos pozityviojoje teisėje restitucijos laikotarpiu kito. Dėl daugkartinio

457 *Koleva K.* Restitution of Expropriated Property in Eastern Europe. The Restrictive Approach and Available Remedies with a Special Emphasis on the Case Law of the European Court of Human Rights Related to Restitution. Movements, Migrants, Marginalisation. Challenges of societal and political participation in Eastern Europe and the enlarged EU. Fischer S., Pleines H., Schröder H-H (eds.). Stuttgart: Heiko Pleine, 2007, p. 159.

458 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas.

459 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas.

460 *Aleknavičius A., Liaskovskaja J.* Priorities of the Public Interest While Executing the Land Reform During 1991–2008 in Lithuania. Core-Themes of Land Use Politics: Sustainability and Balance of Interests. Hepperle E. *et. al*. (eds.). vdf Hochschulverlag AG an der ETH Zürich, 2011, p. 122.

461 *Norkus Z.* Agrarinių reformų Pirmojoje ir Antrojoje Lietuvos respublikose lyginamoji istorinė sociologinė analizė. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2012, Nr. 1 (30), p. 46.

Žemės reformos įstatymo ir nuosavybės teisių restitucijos įstatymų kaitaliojimo keitėsi pretendentų atgauti žemę bei kitą nekilnojamąjį turtą sąrašai, jų teisės, grąžintinos žemės plotai, turto grąžinimo sąlygos, todėl Lietuva įžengė į trečią atkurtosios nepriklausomybės dešimtmetį, neužbaigusi restitucinės reformos[462]. 1991–1996 m. pirmenybė buvo teikiama esamiems žemės naudotojams, bet ne buvusiems savininkams, kurie nebuvo pasirengę ūkininkauti. 1997 m. priimtas Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas pakeitė pretendentų susigrąžinti žemę eilės tvarką, suteikdamas pirmenybę jos ankstesniems savininkams, o ne dabartiniams naudotojams. Liberalizavus žemės reformą, prioritetas suteiktas žemės grąžinimui natūra, t. y. privatiems interesams, o ne perspektyvių ūkių kūrimuisi, racionaliai paskirstant žemės ūkio paskirties žemę. Kai kurie kritikai mano, kad valstybė taip suvaržė savo galimybes reguliuoti ir skatinti konkurencingų ūkių plėtrą[463].

Ankstesniuose poskyriuose pagrįsta pokomunistinių Rytų ir Vidurio Europos šalių įstatymų leidėjų legislatyvinė diskrecija nustatant nuosavybės teisių atkūrimo tvarką ir sąlygas. Vis dėlto ši nuožiūros laisvė nėra absoliuti. Lietuvoje įstatymų leidėjo teisę ir pareigą derinti įvairių socialinių grupių interesus geriausiai atspindi oficiali Konstitucinio Teismo doktrina – kadangi nepriklausomybę atkūrusi valstybė neišvengiamai susidūrė su per 50 metų naujai sukurta ekonominių socialinių santykių sistema, ji turi teisę reguliuoti nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas taip, kad būtų maksimaliai suderinti buvusių savininkų interesai ir visuomenės poreikiai[464]. Restitucija Lietuvoje grindžiama bendrąja taisykle, kad Lietuvos Respublikos piliečiams išlikęs nekilnojamasis turtas grąžinamas natūra. Šios taisyklės išimtis lemia viešasis interesas. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12–15 str. nustato aiškiai apibrėžtas, konkrečias sąlygas, kurioms esant žemė, miškai, vandens telkiniai, ūkinės komercinės paskirties pastatai, gyvenamieji namai, butai nėra grąžinami, bet valstybės išperkami. Šios Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo nuostatos išreiškia visuomenės poreikių objektus ir jas galima traktuoti kaip prioriteto teikimo viešajam interesui atvejus. Vieni išpirkimo atvejai, atsižvelgiant į išperkamų objektų specialų statusą, ypatingą jų reikšmę visuomenei, rodo, kad įstatymų leidėjas pirmenybę suteikė viešajam interesui, pvz., jei

462 *Norkus Z.* Agrarinių reformų Pirmojoje ir Antrojoje Lietuvos respublikose lyginamoji istorinė sociologinė analizė. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2012, Nr. 1 (30), p. 30.

463 *Aleknavičius A., Liaskovskaja J.* Priorities of the Public Interest While Executing the Land Reform During 1991-2008 in Lithuania. Core-Themes of Land Use Politics: Sustainability and Balance of Interests. Hepperle E. *et. al.* (eds.). vdf Hochschulverlag AG an der ETH Zürich, 2011, p. 127–128.

464 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas.

žemė yra valstybinių rezervatų, nacionalinių ir regioninių parkų rezervatų teritorijoje, jei miškai ir vandens telkiniai yra priskirti valstybinės reikšmės miškams, valstybinės reikšmės vidaus vandenims. Kiti išpirkimo atvejai rodo įstatymų leidėjo siekius suderinti kelių socialinių grupių priešingus interesus, pvz., žemė išperkama, jeigu ji užimta sodininkų bendrijų sodų, pagal įstatymus perėjusi privačion nuosavybėn, pagal įstatymus suteikta gyventojams ir naudojama asmeniniam ūkiui arba jeigu piliečiai nesutinka su įstatymo reikalavimu išnuomoti grąžintiną jiems gyvenamąjį namą, jo dalį, butą, kuriame gyvena nuomininkai.

Viešųjų ir privačių interesų pusiausvyros arba prioriteto teikimo vienam iš jų klausimai sprendžiami ir užsienio valstybių nacionaliniuose įstatymuose. Pvz., Vokietijai susivienijus, grąžinant žemę buvusioje Vokietijos Demokratinės Respublikos teritorijoje, iš pradžių buvo taikytas restitucijos pirmenybės principas, t. y. kompensacija mokama tik išskirtiniais atvejais, kai negalima žemės grąžinti natūra. Tokia nuostata vertintina kaip pirmenybės prieš privačius interesus atvejis. Tačiau dėl itin sulėtėjusios ekonominės raidos Rytų Vokietijoje šis principas buvo pakeistas investicijų pirmenybės principu, prioritetą teikiant valstybės ekonomikos augimui, kurį galima vertinti kaip viešojo intereso prioritetą. Tai reiškė, kad tais atvejais, kai investicijos stabdomos dėl neatkurtų nuosavybės teisių, žemė perleidžiama investuotojams, o buvusieji savininkai gauna kompensacijas. Šis principas rodo, kad ne tik buvo suteikta pirmenybė viešajam interesui, bet ir apsaugoti su tuo susiję buvusių savininkų privatūs interesai, nes jiems vis dėlto palikta galimybė atgauti nuosavybę natūra, pateikus atitinkamo intensyvumo investicijų planą[465]. Estijos Respublikoje interesų derinimo pavyzdžiu gali būti laikomas nuosavybės teisių į žemę atkūrimo proceso tikslas, atsižvelgiant į buvusių savininkų nuosavybės teisių tęstinumą ir dabartinių žemės naudotojų įstatymų saugomus interesus, sukurti efektyvesnės žemdirbystės prielaidas, transformuoti valstybinės žemės nuosavybės teisę į privačios žemės nuosavybės teisę[466]. Slovakijos Respublikoje stipresnė apsauga buvo teikiama esamiems žemės naudotojams nei buvusiems savininkams, tačiau taip pat buvo siekiama, kad viešasis interesas užtikrinti naujųjų savininkų teisinį tikrumą būtų suderintas su buvusiųjų savininkų teise gauti sąžiningą kompensaciją[467].

465 *Čiapaitė A.* Žemės ūkio paskirties žemės rinka Vokietijoje ir Lietuvoje. Mano ūkis. 2006, Nr. 8.

466 Estonian Supreme Court, Decision 3-4-1-10-2000 of 22 December 2000 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.nc.ee/?lang=en>.

467 Slovakia. Tel Aviv University Report on Restitutions in Post-Communist Countries in Europe. European Shoah Legacy Institute [žiūrėta 2015-08-15]. <http://shoahlegacy.org>; *Urbarska Obec Trencianske Biskupice v. Slovakia*, Application No. 74258/01, Judgment, 27 November 2007, Final on 2 June 2008.

Apibendrinant viešojo intereso prioretizavimo ir derinimo klausimus teisėkūroje galima pateikti kelias įžvalgas. Nuosavybės teisių restitucija Lietuvoje, kaip ir kitose pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos valstybėse, yra atskirų visuomenės grupių interesų politinis teisinis kompromisas. Kiekviena valstybė nuosavybės teisių restituciją pozityviojoje teisėje kūrė, atsižvelgdama į objektyvius socialinius, ekonominius, politinius pokyčius bei savo finansines galimybes, siekdama suderinti buvusių savininkų ir dabartinių turto naudotojų bei visos visuomenės teisėtus interesus. Viešųjų ir privačių interesų pusiausvyros taškų padėtis restituciją reguliuojančioje pozityviojoje teisėje, be kita ko, priklauso ir nuo vyraujančių politinių jėgų tam tikrame valstybės gyvavimo etape. Vis dėlto Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas yra geras pavyzdys, kad bent jau restitucijos srityje viešasis interesas gali būti statiškas, nekintantis per sąlyginai ilgą restitucinės reformos laikotarpį, kad įmanoma iš anksto numatyti ir apibrėžti viešojo intereso atvejus – tai įstatymų leidėjo konstitucinė pareiga. Viešasis interesas Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme yra ne vertinamojo pobūdžio, bet apibrėžta, ganėtinai konkretaus turinio sąvoka.

II.A.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimo pagrindimas teismų praktikoje

II.A.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas

Tyrimui svarbių 2006–2014 m. laikotarpio bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose nagrinėtų nuosavybės teisių atkūrimo į išlikusį nekilnojamąjį turtą bylų atranka buvo atliekama keliais tikslinančiais etapais, naudojantis teisinės informacijos paieškos sistema ir vadovaujantis oficialiu teismų praktikos klasifikatoriumi. Paieška pagal nuosavybės teisių atkūrimo bylų kategorijas parodė, kad yra 4 027 tokios bylos. Toliau tikslinant paieškos parametrus, pagal 27 reikšminius žodžius (vieš*, interes*, poreik*, reikm*, social*, visuomen*, bendruomen*, valstyb*, savivaldyb*, privat*, privač*, vertyb*, konstituc*, prioritet*, pusiausvyr*; balans*; proporc*; kriterij* reikšm*, svarb*, naud*, apribo*, ribo*, stabil*, racional*, sąžining*, adekvat*) atrinkti 687 teismų sprendimai – 247 bendrosios kompetencijos teismų ir 440 administracinių teismų. Išnagrinėjus visus atrinktus 687 teismo sprendimus paaiškėjo, kad tik 258 teismo sprendimų motyvuojamosiose dalyse nurodyti teisiniai teismo argumentai, susiję su viešojo intereso identifikavimo

kriterijais, ir (arba) argumentai, kuriuose nagrinėjami ir sprendžiami viešojo ir privataus interesų arba kelių viešųjų interesų sankirtos ir pirmenybės vienam iš jų teikimo klausimai. Šie 258 teismų sprendimai buvo vertinami ir sisteminami pagal kriterijus, kurie padėjo atskleisti, kas vadinama viešuoju interesu, kokie argumentai naudojami viešojo intereso naudai, į ką atsižvelgiant suteikiami prioritetai vieniems ar kitiems interesams.

Iš minėtų 258 teismo sprendimų 120 sprendimų motyvuojamosiose dalyse teismai ne tik nustatė viešąjį interesą, bet ir sprendė viešojo ir privataus ir (arba) kelių viešųjų interesų sankirtos klausimus. Dar 43 sprendimuose teismai atliko tik viešojo intereso turinio eksplikaciją (išaiškinimą). Vis dėlto viešojo intereso sampratos interpretavimas nuosavybės teisių atkūrimo bylose nėra tapęs visuotine praktika, nes kituose 95 sprendimuose teismai sprendė tik viešojo ir privataus interesų arba kelių viešųjų interesų sankirtos klausimus, nesigilindami į viešojo intereso sampratą, turinį ar objektą. Tai galima paaiškinti tuo, kad nuosavybės teisių atkūrimas trunka ketvirtį amžiaus, teismai nuolat susiduria su analogiškomis faktine sudėtimi bylomis, kuriose kylantys teisės aiškinimo ir taikymo klausimai nuodugniai išaiškinti nusistovėjusioje teismų praktikoje. Prie to prisideda ir Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme išreikštas ir ankstesniame poskyryje jau aptartas įstatymų leidėjo požiūris į viešąjį interesą kaip į apibrėžtą, konkretaus turinio nekilnojamojo turto išpirkimo sąlygą. Kita vertus, tai rodo, kad teismams pagrindžiant vieno ar kito intereso prioritetą viešojo intereso sampratos atskleidimas teisinių argumentų grandinėje nėra besąlygiškai būtinas.

Viešąjį interesą nustatantys kriterijai iš viso nurodyti 163 teismo sprendimuose, o interesų sankirtos ir interesų prioriteto klausimai sprendžiami 215 teismų sprendimų.

Tyrimui atrinktų bylų, kuriose minimas viešasis interesas, analizė rodo, kad pagrindinis nuosavybės teisių atkūrimo į išlikusį nekilnojamąjį turtą bylų iniciatorius ginant viešąjį interesą yra prokuroras (229 bylos). Tokia padėtis gali būti paaiškinama Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis, nes nėra jokio kito specializuoto subjekto, kuris yra įpareigotas ginti viešąjį interesą nuosavybės teisių atkūrimo srityje. Tik retais atvejais tokių bylų, kuriose minimas viešasis interesas, iniciatoriai yra fiziniai asmenys – iš viso 31 byla, iš jų dviejose bylose jie buvo bendraieškiai kartu su prokuroru. Dviejose bylose kaip bendraieškiai kartu su prokuroru dalyvavo valstybės institucijos.

II.A.3.2. Nagrinėtos srities bylų analizė

II.A.3.2.1. Viešojo intereso turinys ir objektai

Atrinktų 163 teismo sprendimų, kuriuose nustatomi viešąjį interesą apibūdinantys kriterijai, analizė rodo, kad teismai, siekdami pagrįsti viešojo intereso egzistavimą esant ginčijamiems materialiniams teisiniams santykiams, nustatyti jo turinį, objektą, pobūdį, įvertinti susijusių asmenų skaičiaus reikšmę, savo teisinius argumentus grindžia įvairiais teisės šaltiniais. Vien tik Lietuvos Respublikos teisės aktais teismai rėmėsi 35 bylose. Lietuvos Respublikos teisės aktais ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais remtasi 20 bylų. Nacionaline teise ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis remtasi 21 byloje, nacionaline teise ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimais – 11 bylų, nacionaline teise kartu su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis – 5 bylose, nacionaline teise kartu su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimais – 12 bylų, nacionaline teise kartu su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimais – 4 bylose. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimais kartu imant remtasi 4 bylose. Lietuvos Respublikos teisės aktais iš viso buvo remiamasi 108 bylose (35 + 20 + 21 + 11 + 5 + 12 + 4 = 108). Vien tik Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais teismai rėmėsi 7 bylose, o vien tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis – 10 bylų. Vien tik Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimais kartu imant remtasi 12 bylų. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimais kartu imant remtasi 3 bylose. Vadinasi, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais iš viso remtasi 59 bylose (20 + 5 + 12 + 7 + 12 + 3 = 59), o Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis – 47 bylose (21 + 5 + 4 + 10 + 3 +4 = 47). Atskleidžiant viešojo intereso turinį, tik du kartus remtasi žemesnės instancijos teismo sprendimais. Pažymėtina, kad atrinktuose teismų sprendimuose bendrosios kompetencijos teismai minėtais aspektais tik vieną kartą rėmėsi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika ir visai nenurodė tarptautinės teisės, tarptautinių teismų precedentų ir teisės doktrinos. Administraciniai teismai 12 bylų rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis ir vieną kartą tarptautine teise. Tai, kad teismai nenurodo teisės doktrinos, visiškai nereiškia, kad jie nesiremia tokia doktrina, tiesiog

Lietuvoje dar tik formuojasi tradicija teismų sprendimuose nurodyti teisės doktrinos šaltinius. Be to, žemesnių instancijų teismų sprendimų necitavimas kaip tik patvirtina teismo precedentams būdingą horizontalų ir vertikalų teisinį poveikį. Horizontalus teismo precedento teisinis poveikis pasireiškia tuo, kad to paties lygio teismai turi laikytis jų pačių precedentų, o vertikalus precedento teisinis poveikis pasižymi tuo, kad žemesniųjų instancijų teismai turi atsižvelgti į aukštesniųjų teismo instancijų precedentus. Vadinasi, patys teismo sprendimo precedentinės galios ypatumai paaiškina, kodėl teismo sprendimuose retai nurodomi žemesniųjų instancijų teismų sprendimai kaip precedentiniai.

Viešąjį interesą nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo bylose nustatančių kriterijų analizė leidžia išskirti dvi viešojo intereso sąvokos apibrėžimų grupes. Pirmosios grupės apibrėžimai yra tiesiogiai susiję su nuosavybės teisių atkūrimo teisiniais santykiais. Antrosios grupės apibrėžimai yra universalesnio ir (arba) platesnio pobūdžio, tinkantys apibūdinti viešajam interesui ne tik nuosavybės teisių atkūrimo srityje, bet ir viešiesiems interesams kitose teisinių santykių srityse.

Pagal pirmajai grupei priskiriamus apibrėžimus viešasis interesas yra:

1. interesas, kad nuosavybės teisių atkūrimo procesas būtų vykdomas skaidriai, griežtai laikantis įstatyme nustatytos tvarkos ir sąlygų[468]; nuosavybės teisių atkūrimas, laikantis specialiojo teisinio reglamentavimo nuostatų[469]; žemės reformos tinkamas vykdymas[470]; nuosavybės teisių atkūrimo tinkamas ir teisės aktais pagrįs-

468 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-7-379/2012; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-337/2013; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-142/2013; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2717-611/2013; Šiaulių apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-422-267/2011.

469 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-7-379/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-177/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-141/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-142/2013; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-565/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-136/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-561/2009; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2717-611/2013; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1298-232/2012; Klaipėdos apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2-765-370/2012; Šiaulių apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-422-267/2011; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-440-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-520-755-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-131-13.

470 Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-203-520/2010; Šiaulių apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-5-267/2009; Panevėžio apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-45-280/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1423-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-180-48-07.

tas vykdymas[471]; tinkamo ir skaidraus nuosavybės teisių atkūrimo, kaip specifinio proceso, kuriuo atkuriamos asmenų nuosavybės teisės į ypatingą nuosavybės objektą – žemę, užtikrinimas[472];

2. nuosavybės teisių atkūrimo procese dalyvaujančių asmenų teisėtų lūkesčių apsaugos užtikrinimas[473];
3. siekis ir pareiga užtikrinti valstybinės reikšmės miško, kuriam nustatytas ypatingas teisinis režimas, apsaugą bei gamtos išteklių racionalų naudojimą ir gausinimą[474];
4. siekis, kad valstybei būtų grąžinta neteisėtai paimta žemė, o nuosavybės teisės būtų atkuriamos laikantis įstatymų reikalavimų[475];
5. interesas dėl teisės aktų pažeidimų, padarytų atkuriant nuosavybės teises į valstybinės reikšmės miškų plotus, kurie yra išimtinė Lietuvos Respublikos nuosavybė, pašalinimo[476].

Pagal antrajai grupei priskiriamus apibrėžimus viešasis interesas yra:

1. objektyviai egzistuojantis teisėtas asmens ar asmenų grupės lūkestis, kurį asmuo (asmenų grupė) puoselėja teisinėje valstybėje ir kuris išeina už privataus intereso ribų[477];
2. neindividualizuoti visuomenės, jos dalies ar tam tikrų asmenų grupių teisės bei interesai[478];
3. tinkamas valstybės institucijų ir pareigūnų funkcijų vykdymas[479];

471 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-552-348-14; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-55-331/2014.

472 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1360-14.

473 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-7-165/2012.

474 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1031/2013; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-2379-13; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-9017-473/2014; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. Ik-17-505/2013; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. Ik-22-414/2013.

475 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-273/2009.

476 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-923-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-335-09; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1140-473/2009.

477 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-232/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-328/2013.

478 Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1459-426/2010; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-546-281/2009; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-4007-624/2008; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-4004-426/2008; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3999-426/2008.

479 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-232/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-177/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-141/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-620/2014; Lietuvos apeliacinio

4. interesas, kad valstybės institucijų veikloje būtų užtikrintas teisėtumas ir jos tarnautų žmonėms[480]; interesas, kad visos valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės ir savivaldybių institucijos, visi pareigūnai veiktų vadovaudamiesi teise, paklusdami Konstitucijai ir teisei[481];
5. valstybės teisėtų interesų gynimas[482];
6. valstybės pripažintas ir teisės ginamas visuomeninis interesas[483];
7. visos visuomenės ar jos dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti[484];
8. teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, atspindintis ir išreiškiantis pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija[485] (tačiau Lietuvos

teismo nutartis c. b. Nr. 2A-544/2012; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2717-611/2013; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-941-467/2009; Šiaulių apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-161-210/2011; Šiaulių apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-5-267/2009; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-852-423/2014.

480 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-232/2014; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-142/2013; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2717-611/2013; Šiaulių apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-5-267/2009; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-492-828-14.

481 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-79-14.

482 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-450/2013; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-335/2007.

483 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-328/2013; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-544/2012; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1360-14; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-742-07; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-519-38/2009; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-49-554/2010; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-713-554/2009.

484 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-440-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-444-951-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-2787-11; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1521-281/2012.

485 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1360-14; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-323-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-1225/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-908/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-1257-09; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-146-976-09; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2351-171/2011; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3477-171/2010; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2026-171/2010; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2024-171/2010; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-519-38/2009; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1533-171/2009; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-546-281/2009; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-817-505/2013; Kauno apygardos admin-

Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės pažeidimas nėra vienintelis reikalavimas, kad tam tikras interesas būtų pripažintas viešuoju)[486];

9. žemės, miškų, parkų, vandens telkinių tinkamas naudojimas ir apsauga kaip žmogaus egzistavimo, žmogaus ir visuomenės išlikimo bei raidos sąlyga, tautos gerovės pagrindas[487];
10. gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas[488];
11. tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai[489]; visuomenei ar jos atitinkamai daliai objektyviai reikšmingas, reikalingas, vertingas gėris[490];
12. interesas tvarkyti savo teritoriją, atsižvelgiant į visuomenės poreikius, rūpinantis Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų

istracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-17-505/2013; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-170-422/2010; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-713-554/2009; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-608-428/2009.

486 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-335-08; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-49-554/2010.

487 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-315/2009; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-232-520/2010; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-933-520/2009; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-2379-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-923-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-822-1114-09; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-9017-473/2014; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2353-142/2011; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3642-121/2010; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-472-580/2009; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-4007-624/2008; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-17-505/2013; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-364-406/2012; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1130-480/2011.

488 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-620/2014; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-2379-13.

489 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1361-14; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1423-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-2657-12; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-279-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-1225/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-1292-09; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-859-08; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2351-171/2011; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3477-171/2010; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-519-38/2009; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-817-505/2013; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-170-422/2010; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-713-554/2009.

490 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-79-14.

bei vertybių apsauga, natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, saugant aplinką nuo kenksmingo poveikio, ūkinę veiklą reguliuojant taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei[491].

Viešojo intereso objektus, analogiškai kaip ir viešojo intereso apibrėžimus, galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priskirtini objektai yra tiesiogiai susiję su nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimu. Antrajai grupei priskirtini objektai yra universalesnio pobūdžio, apimantys platesnes nei vien tik nuosavybės teisių atkūrimo į išlikusį nekilnojamąjį turtą sritis.

Pirmajai grupei galima priskirti šiuos viešojo intereso objektus:

1. denacionalizacijos procesas[492];
2. vienoda teisės normų, reglamentuojančių nuosavybės teisių atkūrimą, aiškinimo ir taikymo praktika[493].

Antrajai grupei galima priskirti šiuos viešojo intereso objektus:

1. natūrali gamtinė aplinka, gyvūnija ir augalija, atskiri gamtos objektai, taip pat ypač vertingos vietovės – visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės[494];
2. valstybės, savivaldybių turtas kaip viešosios nuosavybės teisės objektas[495];
3. išimtinė valstybinė nuosavybė[496] (Lietuvos Respublikai išimtine nuosavybės teise priklauso: žemės gelmės, taip pat valstybinės

491 Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-4004-426/2008; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3999-426/2008.

492 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-923-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-335-09; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1140-473/2009.

493 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-7-165/2012.

494 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-620/2014; Vilniaus apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-1251-603/2014; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-232-520/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-86-14; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-9017-473/2014; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3998-561/2008; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-525-406/2009.

495 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-232/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-151/2014; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-450/2013.

496 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-620/2014; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-198/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-86-14; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-923-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-94-10; Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-472-580/2009; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-22-414/2013.

reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos archeologijos ir kultūros objektai);

4. tautos gerovė, nauda visuomenei ar jos daliai, žmonių gerovė[497];
5. bendrosios vertybės visos visuomenės narių poreikiams tenkinti[498];
6. civilinių santykių apibrėžtumas ir stabilumas; civilinių santykių apibrėžtumas kaip būtina visuomenės ekonominio gyvenimo, raidos prielaida[499];
7. pamatinės visuomenės vertybės, kurias įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija[500];
8. ypač vertingos teritorijos dėl savo ekologinės, kultūrinės, istorinės, mokslinės ir kitokios reikšmės, pvz., valstybiniai parkai ir draustiniai[501].

Lyginant viešojo intereso sąvokos apibrėžimus ir viešojo intereso objektų apibūdinimus, verta atkreipti dėmesį ir į viešojo intereso išraiškos gramatines konstrukcijas teismų sprendimuose. Juose linkstama apibrėžti viešąjį interesą vartojant veiksmažodžius arba veiksmažodinius daiktavardžius. Pvz.: vykdyti, puoselėti, užtikrinti, taikyti, ginti, apsaugoti, laikytis, siekti, pašalinimas, vykdymas, pasitikėjimas, taikymas, gynimas, užtikrinimas, siekimas, atkūrimas, apsauga. Kitaip yra apibūdinant viešojo intereso objektus – šiuo atveju yra vartojami daiktavardžiai. Šį skirtumą galima paaiškinti tokia logine konstrukcija: miškai – tai visuotinę reikšmę turinti vertybė (viešojo intereso objektas), o šios vertybės apsauga, puoselėjimas – viešasis interesas.

497 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-315/2009; Lietuvos apeliacinio teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-322/2009; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-933-520/2009; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-923-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-822-1114-09.

498 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-280/2011; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-80/2011; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-232-520/2010.

499 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-328/2013; Kauno apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1301-259/2012; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1360-14; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-2232-11; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-36-505/2013.

500 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-1402-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-2657-12; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-279-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-1225/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-1257-09; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-49-554/2010; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-713-554/2009.

501 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-323-11.

II.A.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai

Bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai, spręsdami interesų sankirtos klausimus nuosavybės teisių atkūrimo bylose, siekdami nustatyti interesų pusiausvyrą arba teikdami vienam ar kitam interesui prioritetą ginčijamuose materialiniuose teisiniuose santykiuose, dažniausiai remiasi Lietuvos Respublikos teisės aktais (202 sprendimai). Antrasis pagal reikšmingumą teisės šaltinis, teismų praktikoje naudojamas interesų sankirtos klausimams spręsti, yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai (99 sprendimai). Toliau eina Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika (77 sprendimai), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika (76 sprendimai), tarptautinių teismų precedentai (21 sprendimas), tarptautinė teisė (16 sprendimų). Pažymėtina, kad atrinktuose teismų sprendimuose teismai viešųjų ir privačių interesų sankirtos aspektais vieną kartą nurodė teisės doktriną. Tačiau nenurodė žemesnių instancijų teismų sprendimų. Paprastai teismai savo sprendimuose rėmėsi daugiau negu vienu teisės šaltiniu.

Argumentavimo išsamumo požiūriu teismai pirmenybės teikimo viešajam ar privačiajam interesui klausimo sprendimus aptariamos kategorijos bylose motyvuodavo vienais atvejais pateikdami nuorodas į teisės aktus, reglamentuojančius nuosavybės teisių atkūrimą (87 sprendimai), kitais atvejais – ir išsamesnius argumentus (126 sprendimai). Tik dviejuose teismo sprendimuose interesų sankirtos klausimo sprendimo teisinius argumentus būtų galima priskirti unikaliems atvejams.

Antai vienoje iš bylų Lietuvos Aukščiausioje Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija nagrinėjo specifinę situaciją, kai teismams atskirai baudžiamajame ir civiliniame procese pritaikius teisės normas susiformavo šalių teisių ir pareigų santykio disproporcija – valstybė gavo ir ginčo žemės sklypų vertę atitinkančią pinigų sumą pritaikius turto konfiskavimą, ir žemės sklypus natūra pagal vindikacijos taisykles, iš nusikalstamą veiką padariusių asmenų, be pritaikytos bausmės, buvo konfiskuota žemės sklypų vertę atitinkanti pinigų suma, o žemės sklypus įsigiję asmenys neteko žemės sklypų natūra ir sumokėtų už jų įsigijimą pinigų sumos. Teismas sprendė, kad turi būti derinamos taikytos baudžiamojo ir civilinio poveikio priemonės, siekiant išlaikyti jų proporcingumą, nes subjektas, gaunantis turto vertę pagal baudžiamojo poveikio priemones, šioje byloje sutapo su žemės sklypų savininku, t. y. valstybe, besiremiančia daiktinės teisės gynimo priemone[502].

Kitoje byloje Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė penkių teisėjų kolegija kai kuriuos byloje ginčijamus, formaliai neteisėtus admi-

502 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-7-379/2012.

nistracinius aktus paliko nepakeistus, atsižvelgdama į susiklosčiusių teisinių santykių specifiką, poreikį užtikrinti stabilius teisinius santykius, tikėtinas sąnaudas, galimai kilsiančias dėl valstybės intervencijos į susiformavusius santykius ir aiškų trečiųjų asmenų interesą, pasireiškiantį nuosavybės teisių įgyvendinimu[503].

II.A.3.2.2.1. Viešojo intereso prioritetas viešojo ir privataus interesų sankirtoje

Ginamo objekto reikšmė visuomenei, šio objekto ypatingas teisinis režimas yra pagrindiniai argumentai, lemiantys viešojo intereso pirmenybę prieš privatų interesą nuosavybės teisių atkūrimo bylose. Teismai gana nuosekliai laikosi nuostatos, jog tai, kad valstybinės reikšmės miškai pagal Konstituciją išimtine nuosavybės teise priklauso Lietuvos Respublikai, reiškia, kad valstybės institucijos, pareigūnai negali priimti jokių sprendimų, kuriais remiantis minėti objektai, atkuriant nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą, iš valstybės nuosavybės pereitų kitų subjektų privačion nuosavybėn[504]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad teisinių reikalavimų senatis nėra absoliuti: ji netaikoma tais atvejais, kai reiškiami reikalavimai, susiję su ypatingų vertybių gynimu, ir tai lemia, kad ginamų ypatingų vertybių svarba nusveria teisinio stabilumo siekį. Nustatę, kad nuosavybės teisės buvo atkurtos pažeidžiant imperatyvias įstatymų nuostatas, teismai asmens teisių į nuosavybės objektą paprastai negindavo, o administracinius aktus, kuriais buvo atkurtos nuosavybės teisės į turtą, sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo priėmimo metu priskirtą valstybinės reikšmės miškams, panaikindavo[505]. Akivaizdu, kad Konstitucijos 47 str. imperatyviai įtvirtintas ypatingas valstybei ir visuomenei svarbių objektų režimas yra svarbesnė vertybė už sąžiningo įgijėjo apsaugą arba senatį administraciniams reikalavimams pareikšti, nes priešingu atveju būtų įteisinta Konstitucijai prieštaraujanti teisinė padėtis. Žinoma, tai nereiškia, kad esant tokiai sankirtai visiškai ignoruojama privačių interesų apsauga. Tiesiog šiuo atveju nuosavybės teisių apsauga

503 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1360-14.

504 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1155/2014; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-245/2013; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-86/2011; Kauno apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1490-601/2012, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-462/2009; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1298-232/2012.

505 Vilniaus apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2-127-623/2009. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-765/2010.

nėra absoliuti, neužtikrinamas jos išsaugojimas natūra[506], tačiau galima taikyti sąžiningo įgijėjo teisių gynimo būdus, kurie nereikalauja, kad valstybės išimtinė nuosavybė liktų privati pvz., galima išmokėti kompensaciją[507]. Kaip bus įsitikinta toliau, konstitucinis imperatyvas dėl išimtinės valstybės nuosavybės teismų praktikoje ne visuomet laikomas absoliučia, išimčių neturinčia nuostata.

Atskirais atvejais teismai, siekdami sutvirtinti savo argumentus ir papildomai pagrįsti viešojo intereso pirmenybę saugant valstybinės reikšmės miškus, remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kurioje pažymėta, kad aplinka yra vertybė ir ekonominiai imperatyvai, netgi tam tikros fundamentalios teisės, tokios kaip nuosavybės teisės, neturi būti viršesni už aplinkosauginius motyvus, ypač kai valstybė yra priėmusi teisės aktus šioje srityje[508].

Teismai, vertindami viešojo ir privataus intereso santykį pirmenybės suteikimo vienam iš jų požiūriu, atsižvelgdami į bylos aplinkybes, kartu kalba ir apie ginamų vertybių bei poreikio užtikrinti stabilius teisinius santykius pusiausvyros įvertinimą arba nustatymą. Teismai laikosi nuostatos, kad „nuosavybės teisių ribojimas gali būti pagrįstas (pateisinamas), jei yra numatytas įstatymu, siekia viešo intereso ir užtikrina pusiausvyrą tarp viešo intereso poreikių ir pagrindinių žmogaus teisių apsaugos reikalavimų“[509]. Nėra iki galo aišku, ką teismų sprendimuose reiškia „įvertinti pusiausvyrą“, „užtikrina pusiausvyrą“, „turi būti siekiama pusiausvyros“. Pirmiausia pažymėtina, kad sąvoka „įvertinti“ vartojama, kai teismas aptaria savo atliekamą faktų tiriamąją ir teisės pažintinę bei taikomąją veiklą teisminiame procese. Žodis „užtikrina“ vartojamas, kai aptariami įstatymų leidėjo atlikto interesų derinimo rezultatai pozityviojoje teisėje, kurie, pvz., pasireiškia kaip nuosavybės teisių apribojimai. Be to, interesų pusiausvyros užtikrinimas laikomas kriterijumi aukštesnės instancijos teismui vertinant žemesnės instancijos teismo sprendimo pagrįstumą ir teisėtumą[510]. Frazė „turi būti siekiama“ vartojama, kai aiškinama ir teisę kuriančių, ir ją taikančių asmenų tikslinga veikla. Teismai nepateikia nei interesų pusiausvyros sąvokos aiškinimo, nei aiškios metodikos, kaip tą pusiausvyrą nustatyti. Vis dėlto galima manyti, kad interesų pusiausvyra reiškia pozityviojoje teisėje užfiksuotą darnią konkuruojančių

506 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-1561/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-518/2011.

507 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-417/2010.

508 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-525-1561-13; Žr. plačiau *Hamer v. Belgium*, no. 21861/03, ECHR, 27 November 2007.

509 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-86-14.

510 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-4/2012.

viešųjų ir privačių interesų sistemos būseną. Nuosavybės teisių atkūrimo procese tai galima pailiustruoti tokiu supaprastintu pavyzdžiu. Buvęs savininkas turi privatų interesą susigrąžinti turtą natūra, o valstybė ir visuomenė suinteresuota, kad turtas liktų valstybės nuosavybė arba būtų panaudotas viešiesiems poreikiams tenkinti. Konstatuotina dviejų konkuruojančių interesų – privataus ir viešojo – sandūra. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme tokia konkuruojančių viešųjų ir privačių interesų pusiausvyra užfiksuota teisės normose kaip sąlygos, kurioms esant grąžintinas nekilnojamasis turtas yra valstybės išperkamas. Šias sąlygas dar galima įsivaizduoti kaip abstrakčius viešųjų ir privačių interesų pusiausvyros taškus. Beje, šių abstrakčių taškų padėtis, kaip jau buvo nustatyta nagrinėjant Lietuvos ir užsienio valstybių teisėkūrą, priklauso ir nuo dominuojančių politinių jėgų valios dėl labai plačios legislatyvinės diskrecijos nuosavybės teisių atkūrimo srityje. Teismui belieka nagrinėjamoje byloje įvertinti, kaip toli konfliktuojančius interesus apibrėžiančių juridinių faktų visuma nutolusi nuo atitinkamų pozityviojoje teisėje nustatytų interesų pusiausvyros taškų ir, esant įstatymuose numatytiems teisiniams pagrindams, sprendimu atkurti pažeistą pusiausvyrą.

II.A.3.2.2.2. Privataus intereso prioritetas esant viešojo ir privataus interesų sankirtai

Jei teismas netenkina prokuroro ieškinio, skundo, pareiškimo ginti viešąjį interesą, iš esmės tai reiškia, kad teismas arba nenustatė viešojo intereso pažeidimo fakto, arba nors ir nustatė, tačiau dėl tam tikrų priežasčių atsisakė jį ginti. Tuomet, logiškai samprotaujant, atsisakymas ginti viešąjį interesą gali būti suprantamas kaip pirmenybės privačiam interesui suteikimas, nes paprastai prokurorų inicijuotuose teisminiuose procesuose nuosavybės teisių atkūrimo srityje kitoje bylos pusėje dalyvauja privačių interesų turintys asmenys.

Kaip ir suteikiant pirmenybę viešajam interesui, teismai, priimdami sprendimą privataus intereso naudai, taip pat vertina ginamo objekto reikšmę visuomenei. Tik šiuo atveju sprendžiama, kad ginamas objektas yra ne toks reikšmingas visuomenei nei privatūs interesai, nukreipti į ginamą objektą: *„Duomenų, kad šis valstybinės reikšmės miškas yra priskirtas rezervatų, draustinių ir pan. teritorijų, turinčių išskirtinę reikšmę visuomenei, kategorijai nėra. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad padaryto pažeidimo reikšmė ir mastas, viešojo intereso aspektu, nėra išskirtiniai bei ypatingai dideli.“*[511] Jau minėta

511 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-438-2281-11; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-530-505/2012; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-408-423/2012.

ir turėtų būti visuotinai žinoma, kad pagal Konstitucijos 47 str. valstybinės reikšmės miškai priklauso Lietuvos Respublikai išimtine nuosavybės teise. Vis dėlto teismai pripažįsta egzistuojant ypač svarbių ir reikšmingų aplinkybių, kurioms esant net ir išimtine nuosavybės teise valstybei turintys priklausyti, tačiau neteisėtai atitekę privatiems asmenims objektai ir toliau lieka privati nuosavybė. Argumentuojama, kad *„buvo pažeista pusiausvyra tarp dviejų šioje byloje nagrinėjamų teisinių gėrių – poreikio visuomenės reikmėms išsaugoti teritoriją, kuriai yra nustatytas ypatingas teisinis režimas bei poreikio fiziniams asmenims sukurti bei nustatyti aiškiai ir nedviprasmiškai apibrėžtus ir stabilius teisinius santykius nuosavybės teisių atkūrimo srityje“*[512]. Konstatavus, kad pusiausvyra pažeista, būtų galima logiškai tikėtis, jog teismas sieks ją tam tikru būdu atkurti, tačiau iš tikrųjų tiesiog atsisakoma ginti viešąjį interesą, lyg ir paliekant pažeistos interesų pusiausvyros klausimą nuošalėje. Žinoma, atsisakymas ginti viešąjį interesą yra nuoseklus pirmenybės privačiam interesui suteikimo padarinys. Ši interesų pusiausvyros problema gali būti sprendžiama iš esmės keičiant arba tikslinant požiūrį į tai, ką gi iš tikrųjų nustato teismas interesams susikirtus. Jau minėta, kad interesų pusiausvyra – tai pozityviojoje teisėje užfiksuota darni konkuruojančių viešųjų ir privačių interesų sistemos būsena. Būtų galima pripažinti, kad teismai ne tik įvertina pozityviojoje teisėje nurodytą viešųjų ir privačių interesų pusiausvyrą, tačiau taikydami įstatymus realiame gyvenime vykdo vertybinį pasirinkimą tarp kelių teisinių gėrių, vadinasi, nustato pakitusią, kitokią, nei įstatymuose įtvirtinta, interesų pusiausvyrą. Tai leistų pripažinti, kad įstatymuose įtvirtinti abstraktūs interesų pusiausvyros taškai laikui bėgant gali keisti savo poziciją, veikiami įvairių objektyvių veiksnių, pvz., stiprėjant teisėtiems asmenų lūkesčiams. Tokie galimi samprotavimai, esant aptariamoms sudėtingoms byloms, kai reikia išspręsti konkuruojančių viešųjų ir privačių interesų sankirtos klausimą, leistų kitaip pagrįsti atsisakymą ginti viešąjį interesą. Viešąjį interesą būtų atsisakoma ginti ne dėl to, kad buvo pažeista interesų pusiausvyra ir suteikta pirmenybė privačiam interesui (teisėtiems lūkesčiams), o dėl to, kad privačių interesų ar kitų objektyvių veiksnių veikiama susiformavo nauja teismo *ad hoc* nustatyta interesų pusiausvyra.

Prioriteto teikimas privačiam interesui, o pagal teismų vartojamą terminologiją kartais būtų tiksliau sakyti – teisėtiems lūkesčiams, nukrypstant nuo konstitucinio išimtinės nuosavybės režimo, grindžiamas teismo konstatuotų juridinių faktų visuma, pvz.: reikalavimas apginti viešąjį interesą pareikštas praleidus bendrą 10 metų ieškinio senaties terminą; valstybei išimtine

512 Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-408-423/2012; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-105-554/2012.

nuosavybės teise turintys priklausyti nuosavybės objektai atiteko privatiems asmenims dėl neteisėtų viešojo administravimo institucijų veiksmų; dabartiniai turto savininkai yra sąžiningi įgijėjai, kurie nežinojo ir negalėjo žinoti apie viešojo administravimo institucijų sprendimų neteisėtumą ir kurių veiksmai neturėjo įtakos neteisėtų sprendimų priėmimui; privatiems asmenims atiteko sąlyginai nedidelis sklypas, kuris nėra priskirtas rezervatų, draustinių ir panašių teritorijų, turinčių išskirtinę reikšmę visuomenei, kategorijai. Teikiant pirmenybę privačiam interesui sudėtingose bylose, teismų sprendimų motyvuose ypatingas objektų konstitucinis statusas paprastai neminimas, nors prokurorai savo skundus argumentuoja taip pat ir Konstitucijos 47 str. pažeidimu[513]. Aptariamoje situacijoje, kai reikia nuspręsti, ar suteikti apsaugą privataus asmens teisėms, kurias jis įgijo iš neteisėtų viešojo administravimo institucijų aktų, teismai kartais pasitelkia ir hipotetinės žalos testą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo doktriną, Konstitucijoje įtvirtintus teisingumo principą ir konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvą, konstitucinius teisinio tikrumo ir teisinio saugumo bei įgytų teisių apsaugos reikalavimus, laikosi nuostatos, kad ypatingais atvejais galima saugoti bei ginti ir tokias teisei paklususio, įstatymų reikalavimų besilaikiusio, valstybe ir jos teise pasitikėjusio asmens įgytas teises, kylančias iš valdžios individualių teisės aktų, nors ir valdžios institucijos priimtų pažeidžiant teisės normas, kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą nei toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės nebūtų visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos[514].

Teismų sprendimuose viešojo ir privataus intereso sankirta nagrinėjama proporcingumo principo, racionalaus rezultato ir naudos kriterijaus požiūriais. Prioritetas teikiamas privačiam interesui, jei nustatoma, kad siekis atkurti visuomenės poreikį į ginčo teritoriją, apsunkinant bei apribojant privataus asmens teises, neatitinka proporcingumo principo kriterijaus, ir konstatuojama, kad šia priemone nebus pasiektas racionalus rezultatas, iš kurio ir visuomenė, ir fizinis asmuo gaus protingą bei realiai apčiuopiamą naudą[515]. Be to, teismai vertina, ar priimtų administracinių aktų panaikinimas tikėtinai nulemtų didesnes sąnaudas valstybei, tretiesiems suinteresuotiems

513 Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-408-423/2012.

514 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-556-782-09; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-575-1576-08.

515 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-438-2281-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-261-129-12; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-530-505/2012; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-408-423/2012; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-105-554/2012.

asmenims, nei iš ginamo viešojo intereso kylanti nauda[516]. Viešąjį interesą atsisakoma ginti ir tuomet, jeigu jo gynimo priemonės labai apsunkintų fizinių asmenų padėtį, užkrautų jiems pernelyg didelę naštą, ypač tais atvejais, kai nuosavybės grąžinimo procesas užtrunka dėl valstybės institucijų neteisėtų veiksmų ar neveikimo, klaidos ar neapsižiūrėjimo[517]. Įdomu tai, kad tokio pobūdžio teismų sprendimuose paminėti racionalaus rezultato ar naudos kriterijai taikomi ne tik teismo nustatytiems praeities faktams, bet ir nagrinėjant galimą alternatyvią įvykių eigą, jei teismo sprendimu būtų patenkintas prokuroro pareiškimas ir apgintas viešasis interesas. Galima įvykių eiga teismo sprendimų motyvuojamosiose dalyse išreiškiama tariamąja nuosaka ir būsimuoju laiku: „tektų iš naujo spręsti“, „kas atitinkamai iššauktų“, „tektų taip pat atlyginti“, „tikėtinai nulemtų“, „ar šia priemone bus pasiektas“, „bus sukurti“, „tiek visuomenė, tiek fizinis asmuo gaus“. Šios įžvalgos leidžia daryti išvadą, kad teismo svarstymai apie „racionalų rezultatą“, „protingą naudą“, „realiai apčiuopiamą naudą“ yra labiau hipotetinio pobūdžio, į ateitį nukreipti teiginiai, kurie atitinka tikrovę kaip tikimybinio pobūdžio išvados, nepasiekiančios akivaizdžių ir visiškai patvirtintų faktų lygmens.

Teismai prioritetą privatiems interesams teikia remdamiesi ir teisinio stabilumo argumentu. Teisinis stabilumas nebūtų užtikrintas, jei teisinių santykių subjektai neribotą laiką negalėtų būti tikri, kad dėl jų atžvilgiu priimtų administracinių aktų nebus inicijuojamas viešojo intereso gynimo procesas teisme. Nepateisinamai ilgas viešojo administravimo subjektų delsimas informuoti prokurorą apie galimus viešojo intereso pažeidimus galėtų lemti, kad prokuroras apie viešojo intereso pažeidimą sužinos praėjus daug laiko po atitinkamo administracinio akto priėmimo[518]. Tokiu atveju galimybė kreiptis į teismą ginant viešąjį interesą taptų beveik neribota laiko požiūriu, todėl būtina laikytis teisinės valstybės principo, kuris reikalauja užtikrinti stabilius teisinius santykius.

516 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1360-14.

517 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-4/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-310/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-7-165/2012; Kauno apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2-788-480/2013; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-613-422/2013.

518 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-344/2011; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-1003-13; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-438-2281-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-556-782-09; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-575-1576-08; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-530-505/2012; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-408-423/2012.

Teismai, vertindami, ar pažeistas viešasis interesas konkrečioje byloje, atsižvelgia į padarytų imperatyviųjų teisės normų pažeidimo pobūdį ir mastą. Pasak Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, viešojo intereso nėra, jei administracinis aktas ginčijamas dėl techninio pobūdžio klaidos, kuri liečia tik kelių privačių asmenų interesus: „<...> *šis ginčas iš esmės liečia ne teisingą teisės aktų įgyvendinimo užtikrinimą, kaip konstitucinę vertybę, reikšmingą visai visuomenei, kurią turėtų ginti prokuroras, o techninio pobūdžio klaidos pašalinimą, lėmusią viešojo administravimo subjekto akto galimą nepagrįstumą. Tai labiau disputas tarp viešojo administravimo subjekto ir privačių asmenų arba tarp privačių asmenų dėl teisės disponuoti atitinkamu žemės sklypu. Susiklosčiusi konfliktinė teisinė ir faktinė situacija turėtų būti sprendžiama pasitelkiant į pagalbą ne viešojo intereso institutą, kadangi šiuo atveju jo nėra*“[519]. Vadinasi, nereikšmingų techninio pobūdžio matavimo klaidų pašalinimas nepriklauso viešojo intereso gynimo sričiai, ypač jei tuo turėtų būti labiau suinteresuoti privatūs asmenys. Techninio pobūdžio klaidos turi būti šalinamos ne prokurorui inicijuojant viešojo intereso gynimo bylą teisme, bet privatiems asmenims skundžiant viešojo administravimo subjekto aktus.

Tinkamas įstatymų vykdymas yra teisėtas visos visuomenės interesas. Kaip žinoma, įstatymų vykdymas netolygus griežto priežastingumo ryšiais susaistytų gamtos dėsnių veikimui. Praktinėje žmonių veikloje pasitaiko ir paradoksalių situacijų, kai viešojo administravimo srityje formaliai neteisėtų, nerūpestingų veiksmų rezultatas būna teisėtas ir laukiamas. Nagrinėjant teismų praktiką pastebėta, kad retokai, tačiau teismams tenka spręsti ir tokio pobūdžio bylas. Teismai argumentuoja, kad nėra viešojo intereso, jei atlikę faktinių bylos aplinkybių teisinę analizę nenustato, kad skundžiamais sprendimais buvo pažeisti konkrečių subjektų teisėti interesai į žemės sklypus arba kad ginčo žemės sklypai buvo suteikti neturinčiam teisės juos gauti asmeniui. Vien tik nustatytų administracinių procedūrų pažeidimas, neturėjęs įtakos priimto administracinio akto teisėtumui ir pagrįstumui, negali būti ginamas teisminiu būdu kaip viešasis interesas[520]. Savo valią dėl nuosavybės teisių atkūrimo tinkamai išreiškę asmenys neturi patirti neadekvačių neigiamų padarinių dėl įgaliotos vykdyti nuosavybės teisių atkūrimo procesą valstybės institucijos pareigūnų padarytų pažeidimų, jei, panaikinus administracinius aktus dėl pažeidimo ir pakartojus nuosavybės teisių atkūrimo procedūrą iš naujo, pretendentams ir vėl būtų atkurtos nuosavybės teisės į tą pačią žemę[521]. Tai rodo, kad teismų požiūris į viešojo intereso gynimą nėra pavir-

519 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS-556-15-09.

520 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-14-416-05.

521 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-319/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-122/2011; Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2S-489-464/2013.

šutiniškas ir formalus, atitinka pamatinius teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus, o asmens teisėtiems interesams ir lūkesčiams teikiama pirmenybė prieš viešąjį interesą pašalinti nuosavybės teisių atkūrimo tvarkos pažeidimus, jeigu nagrinėjant bylą įrodoma, jog asmuo iš tikrųjų turėjo teisę atkurti nuosavybės teises pagal specialųjį įstatymą. Prioriteto teikimas asmens teisėtiems interesams ir lūkesčiams yra racionalus ir teisėtas požiūris, nes ne žmonės turi tarnauti valstybės institucijoms, bet valstybės institucijos turi tarnauti žmonėms[522]. Kita vertus, visada turėtini omenyje bent du dalykai. Pirma, visuotinai pripažįstamas socialinio solidarumo principas reikalauja iš asmenų prisiimti įvairius nepatogumus ir žalą, kurie atsiranda kaip normali gyvenimo visuomenėje pasekmė. Tik svarbu, kad asmenys nepatirtų neadekvačių neigiamų padarinių dėl valstybės institucijų padarytų pažeidimų, nes, vertinant padėtį proporcingumo pricipo požiūriu, būtų neteisinga iš nukentėjusiojo asmens reikalauti prisiimti žalos riziką arba neigiamus padarinius, kurie jam taptų pernelyg didele našta. Ir, antra, teismų pateikti teisės išaiškinimai atliekami konkrečiose bylose konkrečioms faktinėms aplinkybėms įvertinti, todėl kaip precedentai naudotini tik analogiškose bylose.

II.A.3.2.2.3. Prioritetai kelių viešųjų interesų sankirtoje

Tik 15 bylų iš analizuojamų minėtų 215 bylų būtų galima vertinti kaip prioriteto teikimo vienam iš kelių viešųjų interesų atvejus. Jeigu reiškiami reikalavimai, susiję su itin reikšmingų valstybės ūkiui objektų, priskiriamų išimtinei valstybės nuosavybei, gynimu, šių vertybių svarba gali nusverti teisinio stabilumo siekį. Jei byloje keliamas klausimas dėl Konstitucijos itin saugomo turtinio režimo, kuriuo ypač suinteresuota visuomenė (galimybė netrukdomai naudotis miškų teritorijomis mieste), tai administracinio akto stabilumas turi mažesnę reikšmę nei minimo režimo apsauga[523].

Lietuvos teismai, svarstydami, kuriam viešajam interesui teikti pirmenybę, panašiai kaip ir kertantis viešajam bei privačiam interesams, naudoja hipotetinės naudos / žalos testą. Jo esmė yra ta, kad prokuroro skundžiami viešojo administravimo institucijų sprendimai dėl nuosavybės teisių atkūrimo

522 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-319/2009. Kasacinis teismas nurodė: *„Esminių nuosavybės teisių atkūrimo proceso nuostatų pažeidimą būtų pagrindas konstatuoti tada, jeigu nuosavybės teisės būtų atkurtos ne buvusiam savininkui, o administracinių aktų panaikinimas vien dėl formalaus pažeidimo, pakirstų piliečių pasitikėjimą valstybe, kartu neatitiktų viešojo intereso, reikalaujančio užtikrinti valstybės institucijų veikloje teisėtumą ir Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatų, pagal kurias valstybės institucijos turi tarnauti žmonėms."*

523 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1031/2013.

nenaikinami, jei teismo vertinimu padaryto pažeidimo reikšmė ir mastas viešojo intereso požiūriu nėra išskirtiniai bei ypač dideli ir jei juos panaikinus būtų padaryta didesnė žala kitoms viešojo intereso sritims. Pvz., sukeltų dar ilgesnį nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo procesą, pareikalautų papildomų lėšų iš valstybės biudžeto[524]. Be to, vertinama, ar bus pasiektas racionalus rezultatas, ar ir fizinis asmuo, ir visuomenė gaus protingą bei realiai apčiuopiamą naudą, ar siekiamas sugražinti valstybei nuosavybės objektas turi išskirtinę reikšmę visuomenei[525].

Pasitaikydavo atvejų, kai dėl nuosavybės teisių atkūrimo masto prokurorui būdavo sunku operatyviai nustatyti asmenis, kurie neteisėtai atkūrė nuosavybės teises, bei šių teisių perėmėjus ir kreiptis į teismą per įstatymo nustatytą terminą. Teismų praktikoje įvirtinta precedentinė taisyklė – jei teismas konstatuoja, kad pareikštu ieškiniu siekiama apginti visuomenei svarbius interesus, sunku per įstatyme nustatytą terminą surinkti reikiamus duomenis ieškiniui pareikšti arba egzistavo kitos aplinkybės, sukliudžiusios ieškovui (prokurorui) laiku kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo, ieškovas (prokuroras) ėmėsi aktyvių veiksmų gindamas pažeistas teises, o praleistas terminas nėra neprotingai ilgas, pareikšto ieškinio atmetimas dėl pasibaigusio ieškinio senaties termino neatitiktų ieškinio senaties instituto paskirties. Tokiu atveju teisingumo vykdymas, *inter alia*, viešasis interesas užtikrinti realią pažeistos valstybės nuosavybės teisės gynybą turi pirmenybę prieš viešąjį interesą užtikrinti stabilius teisinius santykius, t. y. ieškinio senatį[526]. Teismai interesų sankirtos klausimą gali spręsti kitokiu būdu nei suteikdami pirmenybę vienam ar kitam interesui. Kai kuriais atvejais panašiose bylose teismai savo argumentacijoje siekia nustatyti protingą interesų pusiausvyrą: *„... kiekvienu konkrečiu atveju, svarstant ieškinio senaties termino atnaujinimo klausimą, turi būti ieškoma protingos viešųjų interesų užtikrinti realią pažeistų subjektinių teisių apsaugą ir garantuoti teisinių santykių stabilumą bei apibrėžtumą pusiausvyros.“*[527] Kita vertus, toks teismo atliekamas interesų derinimas vis tiek gali atvesti prie pirmenybės suteikimo vienam iš kelių interesų klausimo, nes teismas arba atmeta, arba tenkina prokuroro reikalavimą apginti viešąjį interesą.

524 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-438-2281-11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-261-2875-12.

525 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-438-2281-11.

526 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-578/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-1123/2002.

527 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-470/2007.

Aptarus interesų sankirtos atvejus nuosavybės teisių atkūrimo į išlikusį nekilnojamąjį turtą srities bylose, galima pateikti keletą apibendrinančių išvadų.

Esant viešojo ir privataus interesų sankirtai, pirmenybės viešajam interesui teikimą bylose lemia siekis apsaugoti išimtinę valstybės nuosavybę. Tokiu atveju net netaikoma ieškinio (teisinių reikalavimų) senatis, nes ypatingų vertybių svarba nusveria teisinio stabilumo siekį. Vis dėlto išsaugoma galimybė apginti ir privatų interesą, t. y. taikyti sąžiningo įgijėjo teisių gynimo būdus, kurie nereikalauja, kad valstybės išimtinė nuosavybė liktų privati.

Teismai, priimdami sprendimą privataus intereso naudai, taip pat vertina ginamo objekto reikšmę visuomenei. Tik šiuo atveju sprendžiama, kad ginamas objektas yra mažiau reikšmingas visuomenei nei privatūs interesai, nukreipti į ginamą objektą. Teismų sprendimuose viešojo ir privataus intereso sankirta taip pat analizuojama proporcingumo principo, racionalaus rezultato ir naudos kriterijaus požiūriais. Teismai pirmenybę privatiems interesams teikia remdamiesi ir teisinio stabilumo argumentu.

Teikdami pirmenybę vienam iš kelių viešųjų interesų, teismai naudoja hipotetinės naudos / žalos testą. Teismai taip pat mano, kad pareikšto ieškinio dėl viešojo intereso gynimo atmetimas dėl ieškinio senaties termino pasibaigimo neatitiktų ieškinio senaties instituto paskirties, jeigu viešąjį interesą ginantiems subjektams sunku per įstatyme nustatytą terminą surinkti reikiamus duomenis ieškiniui pareikšti, tačiau buvo imtasi aktyvių veiksmų ginti pažeistą viešąjį interesą, o praleistas terminas nėra neprotingai ilgas. Tuomet teisingumo vykdymas, *inter alia*, viešasis interesas užtikrinti realią pažeistos valstybės nuosavybės teisės gynybą turi pirmenybę prieš kitą viešąjį interesą užtikrinti stabilius teisinius santykius.

II.B. VIEŠASIS INTERESAS NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS SRITYJE

II.B.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.B.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Bendrąja prasme paveldu yra laikoma tai, kas paveldėta iš praeities. Paprastai tai įvairūs gamtos (gyvūnijos, augalijos, geologiniai, kraštovaizdžio ir kt.) ar kultūros (fiziniai žmogaus darbo kūriniai, kulinarijos, gamybos, tradicijų ir kt.) ištekliai[528]. Kultūros paveldo (*inter alia*, nekilnojamojo) apsaugos sritis, nors ir būdama tarptautinės teisės reguliavimo objektas, visų pirma suvoktina nacionaliniu mastu, atkreipiant dėmesį į ją kaip į viešojo intereso sritį nacionaliniu lygmeniu. O ir Lietuvos valstybė, prisidėdama prie tarptautinių susitarimų, užtikrina kultūros vertybių apsaugą, derindama tarptautinės teisės šaltiniuose įtvirtintus apsaugos principus su nacionaline teise[529], kuria savo nacionalinę paveldo apsaugos sistemą, padedančią išsaugoti jos teritorijoje esančius vertingiausius paveldo objektus[530]. Pripažįstama, kad paveldo objektų apsauga buvo ir išlieka glaudžiai susijusi su nacionaliniais aspektais – šalies socialiniais, ekonominiais ir politiniais pokyčiais; šie pokyčiai turi įtakos paveldo saugojimo būdams ir metodikai bei lemia paveldo objektų selekciją ir apsaugos prioritetus; tokie veiksniai kaip istorinės praeities interpretacijos, ekonominis paveldo potencialas, komercinė nauda, turizmo lygis, visuomenės intelektas ar paveldo savininkų geranoriškumas gali lemti vieno ar kito paveldo objekto išsaugojimą arba atvirkščiai – sunykimą[531].

Lietuvos teisės doktrinoje kultūros paveldas (ir nekilnojamasis) pripažįstamas viešojo intereso dalimi, tačiau jo išskirtinumas (nuo kitų interesų) pla-

528 *Howard P., Ashworth G.* European Heritage, Planning and Management. Exeter UK: Intellect Books, 1991, p. 1.

529 *Umbrasas A.* Nekilnojamųjų kultūros vertybių paėmimas – teisinė sankcija ar valstybės ir visuomenės poreikio tenkinimas? Teisė. 2012, t. 82, p. 133.

530 *Bagočius M., Domarkas V., Sinkienė J.* Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sistemos valdymo ypatumai: Kuršių nerijos atvejis. Viešoji politika ir administravimas. 2011, t. 10 (3), p. 357.

531 *Veliutė I.* Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo animavimo galimybės. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai (menotyra (03H). Kaunas, 2012, p. 4.

čiai nepagrindžiamas[532]. Tai galima paaiškinti visuotinai Lietuvos mastu priimtinu požiūriu (aksioma), kad kultūros paveldą reikia saugoti. Atitinkamai, nustatant paveldo apsaugos taisykles, nematoma poreikio jas papildomai pagrįsti. Konstitucinis nuostatų, susijusių su kultūros paveldu, įtvirtinimas pripažįstamas kaip kultūros paveldo svarbos ir būtinybės jį išsaugoti patvirtinimas[533]. Kita vertus, Konstitucijoje įtvirtintos ir individualios žmogaus teisės, tokios kaip teisė į nuosavybę. Jos taip pat yra nekvestionuojama viešojo intereso dalis[534]. Konstitucijoje *expressis verbis* nenurodoma, ar ir kokiais atvejais kultūros paveldo apsauga yra „stipresnis" viešasis interesas nei žmogaus teisių apsauga, t. y. ribojantis žmogaus teisių apsaugą. Tačiau, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. 3 d., valstybė gali suvaržyti privataus asmens teises į turtą, jeigu jis turi saugotino paveldo statusą, ir numatyti tokio turto paėmimą visuomenės poreikiams[535].

Kitose kontinentinės teisės tradicijos šalyse taip pat mažai nagrinėjama, kodėl kultūros paveldas yra saugotinas[536]. Priešingai, JAV, kuriose kultūros paveldo apsaugos poreikis nėra priimamas kaip aksioma, neretai tenka įrodinėti, kuo viešasis kultūros paveldo apsaugos interesas yra „stipresnis" nei kiti viešieji ar privatūs interesai. Pvz., P. Gerstenblithas, įrodinėdamas, jog kultūros paveldo vietovės turi būti saugomos nuo neteisėto kasinėjimo ir vertybių grobimo, nurodo keletą priežasčių, kodėl archeologinių vietovių ir jose randamų kultūros vertybių apsauga yra viešasis interesas: pirma, neteisėtai kasinėjant ir grobiant vertybes yra prarandamas istorinis ir kultūrinis kontekstas; antra, pripažįstant dokumentais nepagrįstas antikines vertybes, atveriamas kelias falsifikatams, kurie keliauja į muziejus, mokslinių tyrimų ir viešąją erdvę[537]. Kitas pavyzdys – J. H. Merrymanas nurodo, jog kultūros vertybių apsauga yra viešasis interesas, nes šios vertybės prisideda prie tiesos ir tikrumo, išreiškia moralinius požiūrius, įkūnija kultūrinę atmintį. Jos išliko, nors kiti

532 *Markevičienė J*. Visuomenės teisės ir galimybės ginti viešąjį interesą aplinkos ir kultūros paveldo srityje ikiteisminė ir teisminė tvarka. Pozicija, 2011, p. 36–47.

533 *Dziegoraitienė A*. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos problemos Lietuvos valstybinio administravimo sistemoje. Jurisprudencija. 2005, t. 78 (70), p. 16.

534 *Trumpulis U*. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. Socialinių mokslų studijos. 2010, t. 4 (8), p. 217–231; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. ir 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai („Socialiniu požiūriu tiek viešasis interesas, tiek asmens teisės [...] yra konstitucinės vertybės").

535 *Dziegoraitienė A*. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos problemos Lietuvos valstybinio administravimo sistemoje. Jurisprudencija. 2005, t. 78 (70), p. 16.

536 Verčiau diskutuojama apie tai, kokios apsaugos priemonės efektyviausios, žr. *Davydov D*. Denkmalschutz und Eigentumsgewahrleistung im Deutschen und Russischen Recht, 2010.

537 *Gerstenblith P*. The Public Interest in the Restitution of Cultural Objects. 16 Connecticut Journal of International Law. 2001, p. 197–246; 198–200.

praeities elementai (miestai, civilizacijos) išnyko, jos kelia tam tikras emocijas žmonėms, jų grupėms ar ištisoms tautoms, kuria bendruomenių, tautų identitetą ir stiprina bendruomenes[538]. Šie argumentai galėtų būti naudojami ir Lietuvoje kaip pavyzdžiai, pagrindžiantys kultūros paveldo apsaugos svarbą ir pateisinantys individualių teisių į kultūros paveldo objektus ribojimus.

II.B.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Lietuvos teisinėje sistemoje kultūros paveldo apsauga yra įtvirtinta kaip vienas iš viešųjų interesų. Kultūros paveldo apsaugos svarbą (bei būtinybę jį išsaugoti), kaip buvo nurodyta, įtvirtina jos konstitucinis statusas (*expressis verbis* išdėstyta Konstitucijos 42 str. 2 d. nuostata)[539].

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinė kultūros samprata apima įvairiausias Tautos ir atskirų bendruomenių turimas ir puoselėjamas vertybes – visuomenėje susiklosčiusius elgesio modelius bei normas, istorinę patirtį, kalbą, raštiją, institucijas, pasaulėžiūrą bei įsitikinimus ir t. t. Kultūros vertybės perduodamos ateities kartoms, jos yra Tautos ir valstybės išlikimo bei tęstinumo pamatas, todėl ginamos ir saugomos Konstitucijos. Kultūros paminklų ir vertybių apsauga yra viešasis interesas, svarbi valstybės funkcija [540].

Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga, specialus režimas, taikomas saugomiems paveldo objektams ir atitinkamai šių objektų valdytojų (savininkų ar kitokių valdymo teisių turėtojų, pvz., panaudos gavėjų, nuomininkų ir kt.) teisių į šiuos objektus apribojimai bei pareigos jiems reglamentuojami Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme[541] (toliau – NKPAĮ), Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatyme[542], Lietuvos Respublikos statybos įstatyme[543], Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatyme[544]; tiesiogiai ar netiesiogiai paveldo apsaugą reguliuoja įvairūs įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai – Lietuvos Respublikos Seimo

538 *Merryman J. H*. The Public Interest in Cultural Property, California Law Review. Vol. 77, Issue 2 (1989), p. 345–349.

539 Nors susijusia su šia nuostata reikėtų pripažinti ne vieną konstitucinę nuostatą, pvz., 47 str. 1 d.: „Lietuvos Respublikai išimtine nuosavybės teise priklauso: žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai“ ir kt.

540 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.

541 Valstybės žinios. 2004, Nr. 153-5571 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

542 Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

543 Valstybės žinios. 2001, Nr. 101-3597 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

544 Valstybės žinios. 2013, Nr. 76-3824 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

ir Vyriausybės nutarimai[545], Lietuvos Respublikos kultūros ir aplinkos ministrų įsakymai[546] ir kt.[547] Tiesa, daugelis iš šių teisės aktų tiesiogiai nenurodo, jog kultūros paveldas arba jo apsauga yra „viešasis interesas". Pvz., viešojo intereso sąvoka apskritai neminima NKPAĮ, nors keletą kartų nurodomi „visuomenės poreikiai"[548]. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatyme[549] nekilnojamasis kultūros paveldas yra minimas kaip vienas iš viešųjų interesų, į kuriuos reikia atsižvelgti vykdant teritorijų planavimą[550]. Taip pat vienas iš pagrindinių viešąjį interesą ginančių subjektų – Lietuvos Respublikos prokuratūra – savo veikloje, susijusioje su šio intereso gynimu, išskiria kultūros paveldo apsaugą kaip vieną iš viešojo intereso sričių[551]. Lietuvos Respublikos statybų įstatyme bei saugomų teritorijų įstatyme numatyti specialūs imperatyvūs reikalavimai, taikomi kultūros paveldo objektams, taigi netiesiogiai jis pripažįstamas viešojo intereso dalimi. Tačiau nė viename iš šių teisės aktų nėra pagrindžiama, kodėl kultūros paveldo apsauga yra traktuotina kaip toks išskirtinis interesas, kad jam galėtų būti taikomos specialios taisyklės, ribojančios minėtų savininkų ir valdytojų teises bei nustatančios jiems papildomas pareigas.

Kultūros paveldo apsauga yra pripažįstama kaip vienas iš viešųjų interesų tarptautiniuose teisės aktuose, tokiuose kaip Jungtinių Tautų pasaulio

545 Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. lapkričio 5 d. nutarimas Nr. 1025 „Dėl kultūros paveldo objektų ir vietovių apsaugos zonų nustatymo taisyklių patvirtinimo" (Valstybės žinios. 2013, Nr. 118-5942 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. 450 „Dėl kultūros paveldo objekto paskelbimo kultūros paminklu" (Valstybės žinios. 2008, Nr. 58-2177).

546 Pvz., Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2014 m. lapkričio 5 d. įsakymas Nr. ĮV-785 „Dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2009 m. gegužės 14 d. įsakymo Nr. ĮV-231 „Dėl kompensavimo kilnojamųjų kultūros vertybių savininkams tvarkos aprašo patvirtinimo" pakeitimo. TAR, 2014, Nr. 2014-16370.

547 Šie ir kiti teisės aktai taip pat prieinami internetu Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos puslapyje <http://www.kpd.lt/#> [žiūrėta 2015-08-15].

548 Pvz., kultūros paveldo objekto paėmimo visuomenės poreikiams kontekste (NKPAĮ 18 str. 5 d., 25 str. 2 d., 30 str. 1 ir 2 d.)

549 Valstybės žinios. 2013, Nr. 76-3824, įsigaliojusi 2014 m. liepos 23 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

550 Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo 8 str. „Visuomenės (viešasis) interesas planuojant teritorijas" 1 d. 2 p.: „Visuomenės (viešąjį) interesą planuojant teritorijas sudaro": „2) kraštovaizdžio, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo, žemės ūkio naudmenų su derlinguoju dirvožemiu, miškų, žemės gelmių išteklių, kitų gamtos išteklių apsauga ir racionalus naudojimas, darnus kultūrinio kraštovaizdžio formavimas".

551 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. vasario 7 d. prokurorų veiklos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje 2011 metais apibendrinimas ir analizė Nr. 17.3.-21 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspVie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>.

kultūros ir gamtos paveldo konvencija[552], Europos Tarybos Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija[553] ar Europos Tarybos kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija[554]. Tiesa, didžioji dalis tarptautinių dokumentų, nustatančių tarptautinius kultūros paveldo apsaugos standartus, tiesiogiai nemini viešojo intereso sąvokos, bet netiesiogiai pripažįsta kultūros paveldo apsaugą kaip viešojo intereso dalį nustatydami specialius apsaugos standartus. Viešasis interesas *expressis verbis* minimas tik Europos Tarybos kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencijoje. Šią konvenciją ratifikavusios šalys įsipareigoja „pripažinti su kultūros paveldu susijusį viešąjį interesą, atsižvelgdamos į jo svarbą visuomenėje“ (5(a) str.). Konvencijoje taip pat nurodoma, jog „teisės į kultūros paveldą įgyvendinimas gali būti apribotas tik tiek, kiek tai būtina viešajam interesui ir kitų teisėms ir laisvėms demokratinėje visuomenėje apsaugoti“ (4(c) str.). Taigi šiuo atveju kultūros paveldo apsauga pripažįstama kaip žmogaus teisė, o viešasis interesas – kaip pagrindas šią žmogaus teisę riboti.

Kai kurie tarptautiniai aktai pateikia pagrindimą, kodėl kultūros paveldas turi būti saugomas, kuo jis išskirtinis kaip apsaugos objektas. Pvz., minėtosios Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo konvencijos preambulėje nurodoma, kad „bet kurio kultūros ar gamtos paveldo objekto nykimas arba visiškas išnykimas pragaištingai nuskurdina visų pasaulio tautų paveldą“. Panašiai Europos architektūros paveldo apsaugos konvencijos preambulėje šalys pripažįsta, „kad architektūros paveldas yra nepakeičiama Europos kultūrinio paveldo turtingumo ir įvairovės išraiška, neįkainojamas mūsų praeities liudytojas ir bendras visų europiečių turtas“.

Daugelyje nacionalinių teisinių sistemų taip pat pripažįstama, kad kultūros paveldo apsauga yra ne tik privačių asmenų reikalas, bet ir viešasis interesas[555]. Todėl daugelis valstybių yra priėmusios nacionalinius įstatymus, nustatančius tokių objektų apsaugą[556]. Kai kurie nacionaliniai įstatymai taip pat apibrėžia, kas yra viešasis interesas kultūros paveldo apsaugos srityje. Pvz., Austrijos Respublikos kultūros paminklų apsaugos įstatyme nurodo-

552 Priimta 1972 m. lapkričio 16 d. Valstybės žinios. 2006, Nr. 73-2766.

553 Priimta 1985 m. spalio 3 d. Valstybės žinios. 1999, Nr. 100-2896.

554 Priimta 2005 m. spalio 27 d. (Lietuva iki šiol jos neratifikavo). Jos tekstą lietuvių kalba žr. internetu: <http://www.kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5% AAROS% 20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

555 Žr. *Francioni Fr., Gordley J.* Enforcing International Cultural heritage law. Oxford University Press, 2013, p. 18 („Viešasis interesas saugant kolektyvinį kultūros palikimą“); Fr. Francioni and Fr. Lenzerini leidinyje Barbara T. Hoffman (ed.). Art and Cultural Heritage: Law, Policy, and Practice. Cambridge University Press 2009, p. 35.

556 Įvairių šalių įstatymai šioje srityje yra prieinami per UNESCO Nacionalinių kultūros paveldo įstatymų tarptautinę duomenų bazę <http://www.unesco.org/culture/natlaws/> [žiūrėta 2015-08-15].

ma, kad kultūros paminklai saugomi tik tada, jeigu yra „viešasis interesas“, o šis yra tada, „kai kultūros paminklas yra daugiau nei regioninės arba vien regioninės (vietinės) reikšmės, jeigu jo praradimas reikštų neigiamą poveikį Austrijos paveldui, jo vertei, kiekiui, įvairovei ir pasiskirstymui“[557]. Vokietijos Federacinės Respublikos Šiaurės Reino-Vestfalijos žemės paveldosaugos įstatymas įtvirtina, kad viešasis interesas išsaugoti kultūros paminklus yra tada, „kai daiktai yra svarbūs žmonijos istorijai, miestams ir gyvenvietėms arba darbo ar gamybos santykiams ir jie išsaugomi bei naudojami dėl meninių, mokslinių, folklorinių ar miestų statybos priežasčių“[558]. Bendrosios teisės tradicijos šalys, kurioms paprastai būdinga ne tokia griežta kaip kontinentinės Europos valstybėse kultūros paveldo apsauga[559], taip pat pripažįsta, jog kultūros paveldo apsauga yra viešasis interesas[560]. Pvz., JAV Kalifornijos valstijos kultūrinės ir meninės kūrybos apsaugos aktas nurodo, kad „kultūros ir meno kūrinių integralumo apsauga yra viešasis interesas“[561]. Panašios nuostatos įtvirtintos JAV Masačusetso valstijos teisės aktuose[562].

Lyginant kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos valstybių įstatymus kultūros paveldo apsaugos srityje matyti, kad viešojo intereso mastas kultūros paveldo srityje skiriasi, kalbant apie valstybių kultūrinių vertybių eksportą, valstybių buvimą tarptautinių konvencijų kultūros paveldo srityje narėmis. Pvz., kontinentinės Europos šalys paprastai nustato griežtas taisykles dėl kultūrinių vertybių eksporto, o JAV nepripažįsta viešojo intereso kontroliuoti vertybių eksportą. Nors daugelis Europos šalių jau keletą dešimtmečių yra ratifikavusios Hagos kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvenciją, JAV šią konvenciją ratifikavo tik 2009 m., o Jungtinė Karalystė iki šiol nėra jos narė[563].

557 Österreichisches Denkmalschutz Gesetz Statut, para. 1 (2) [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.jusline.at/Denkmalschutzgesetz_(DMSG).html>.

558 Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler im Lande Nordrhein-Westfalen (Denkmalschutzgesetz - DSchG), para 2(1) [žiūrėta 2015-08-15]. <https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=5720031106092634017>.

559 Pvz., JAV nėra daugelio tarptautinių konvencijų kultūros paveldo srityje narė.

560 *Merryman J. H.* The Public interest in cultural property. California law review. 1989, Vol. 77, p. 355.

561 California Cultural and Artistic Creations Preservation Act, CAL. CIV. CODE § 989(a).

562 *Merryman J. H.* The Public interest in cultural property. California law review. 1989, Vol. 77, p. 344.

563 Šią 1954 m. gegužės 14 d. UNESCO priimtą konvenciją ir jos protokolą Lietuva ratifikavo 1998 m. Konvencijos ir protokolo tekstus žr. Valstybės žinios. 1998, Nr. 102-2806.

II.B.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.B.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Lietuvos teisės doktrinoje regimos tik užuomazgos, nagrinėjant klausimą, kaip turėtų būti nustatoma kultūros paveldo apsaugos ir privačių interesų pusiausvyra įstatymų leidybos procese ar teismų praktikoje. Pvz., A. Umbrasas atkreipia dėmesį į konstitucinę valstybės priedermę remti kultūrą, saugoti kultūros paminklus ir vertybes. Autorius teigia, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas šios srities teisinį reguliavimą, neturi sudaryti prielaidų padaryti žalą minėtiems objektams bei turi įpareigoti tokių objektų savininkus ir valdytojus laikytis nustatyto teisinio režimo, apimančio įvairius draudimus, įpareigojimus, kitokius apribojimus ar suvaržymus, kurie turi būti proporcingi siekiamam teisėtam, visuotinai reikšmingam tikslui, bei užtikrinti teisingą atitinkamo savininko ir valstybės pareigų pusiausvyrą, nepaneigti kitų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių[564]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad kultūros vertybė yra ir nuosavybės objektas, ir kartu – visuomeninė vertybė, todėl tokiam ypatingam nuosavybės objektui būtinas ir savitas teisinis reguliavimas, kuris gali sukelti privataus ir viešojo intereso teisinio suderinamumo problemas, todėl būtina rasti sprendimus, nepaneigiančius nė vienos iš tokių vertybių[565].

Kitų valstybių mokslinėje literatūroje sunku aptikti darbų, kuriuose būtų nagrinėjami viešojo ir privačių interesų derinimo klausimai būtent kultūros paveldo srityje. Literatūroje bendrai nagrinėjami viešojo intereso klausimai, ieškoma mechanizmų, kaip suderinti įvairius interesus, kaip nuspręsti, kuriam interesui turi būti teikiamas prioritetas konkrečiu atveju, siūlomi įvairūs metodai. Kai kurie mokslininkai siūlo, kad vienas iš pagrindinių teisinių mechanizmų, padedančių rasti įvairių interesų pusiausvyrą, yra proporcingumo principas[566]. Taikant šį principą interesų derinimo situacijoje, turi būti atsakoma į tris klausimus: (i) ar apsaugos priemonės, ribojimai tinkami objektui išsaugoti; (ii) ar jie būtini; (iii) ar nėra nepagrįstai pažeidžiamos kitos teisės ir teisėti interesai? Šis principas yra pagrindinė priemonė, kurią Europos Žmogaus Teisių Teismas taiko vertindamas nuosavybės teisės ribojimo pagrįstu-

564 *Umbrasas A.* Nekilnojamųjų kultūros vertybių paėmimas – teisinė sankcija ar valstybės ir visuomenės poreikio tenkinimas? Teisė. 2012, t. 82, p. 135.

565 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas.

566 *Schröder A.* Das Konzept des Algemeininteresses, Landhaken Verlag, 2001, p. 190–202.

mą[567]. Ši technika siūloma įvairioms interesų kolizijoms spręsti, įskaitant kultūros paveldo apsaugos ir privačių interesų koliziją.

II.B.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Lietuvos Respublikos Konstitucija pripažįsta, kad žmogaus teisių, tarp jų ir nuosavybės teisės, įgyvendinimas gali būti ribojamas dėl kitų žmonių teisių ir viešųjų interesų[568]. Viešasis interesas išsaugoti kultūros paveldą yra pagrindas riboti nuosavybės teisę. Kultūros paveldo srityje galima išskirti keletą pagrindinių teisinių situacijų, kai derinti viešuosius ir privačius interesus ypač svarbu: pirma, suteikiant nekilnojamai kultūros vertybei saugomo objekto statusą; antra, nustatant apsaugos režimą, savininko ir valstybės teises bei pareigas konkretaus saugomo objekto atžvilgiu; trečia, nustatant gynimo priemones, kurios taikomos, kai kultūros paveldo apsaugos reikalavimų nesilaikoma. Kiekvienoje iš šių situacijų įstatymų leidėjas turi nustatyti viešojo intereso išsaugoti kultūros paveldą ir privačios teisės nevaržomai naudotis asmenine ir vieša (t. y. priklausančia valstybei ir (ar) savivaldybei) nuosavybe pusiausvyrą.

Kai kurios NKPAĮ nuostatos atspindi įstatymų leidėjo pastangas derinti šiuos interesus. Pvz., NKPAĮ 19 str. 5 d. nustato: „Jeigu valdytojas įrodo, kad saugomo objekto naudojimas tokios vertybės pase nustatytais naudojimo būdais ir apimtimi yra nuostolingas, nepateisina jo išlaikymo išlaidų ir kad

567 Būtinybė nustatyti įvairių žmogaus teisių ir viešų interesų tinkamą pusiausvyrą taip pat įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Šios konvencijos pirmojo protokolo 1 str. nustatyta, kad nuosavybės teisė gali būti ribojama viešojo intereso tikslais. Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta kultūros paveldo apsaugą kaip vieną iš viešojo intereso sričių (aiškindamas šios konvencijos pirmojo protokolo 1 str., Europos Žmogaus Teisių Teismas „bendrojo intereso" ir „viešojo intereso" sampratas vartojo kaip sinonimus) ir detalizavo pagrindinius principus, kaip nustatoma pusiausvyra tarp šios privačios teisės ir kultūros paveldo apsaugos. Žr. plačiau: *Matulionytė R.* Cultural Heritage and Public Interest versus Private Rights: a Struggle for a Balanced Approach in Lithuania. Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe. 2014, Vol. 5, No. 2, p. 70–78.

568 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. tiesiogiai nenumato galimybės riboti nuosavybės teisių kitų teisių ir viešųjų interesų naudai (išskyrus nuostatą, kad nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama). Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs nuosavybės teisių įgyvendinimo neabsoliutumą, t. y. jų ribojimų galimybę, esant konstituciškai pagrįstiems pagrindams; žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas: „ [...] savininko teisės valdyti turtą, juo naudotis ir disponuoti, gali būti įstatymais ribojamos dėl turimo turto pobūdžio (ginklai, narkotinės priemonės ir kt.), arba dėl visuomenei būtino intereso (ekologinės problemos ir kt.), arba dėl savininko padarytų veiksmų."

nėra norinčiųjų perimti kultūros paveldo objektą naudoti nepažeidžiant vertingųjų savybių, už šio objekto apsaugą atsakinga institucija pasiūlo valdytojo lėšomis atlikti visus būtinus mokslinio ištyrimo ir dokumentų tvarkymo darbus, kad būtų galima nustatyti galimus pakeitimus, mažiausiai kenksiančius vertingosioms savybėms, arba pareikalauja objektą užkonservuoti. Pastaruoju atveju užkonservavimo išlaidas kultūros ministro patvirtinta tvarka kompensuoja už objekto apsaugą atsakingos institucijos." Šiuo atveju valdytojas turi finansuoti mokslinius tyrimus ir dokumentų tvarkymą, o valstybė apsiima finansuoti konservavimo darbus. NKPAĮ 28 str. numato tvarką, pagal kurią valstybė kompensuoja kultūros paveldo valdytojo išlaidų dalį tvarkomiesiems paveldosaugos darbams atlikti.

Sankcijų taikymo lygmeniu Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 28 str. 8 d.[569] nustato: „Teismas, spręsdamas klausimą, ar įpareigoti statytoją (užsakovą) ar kitą šio straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytą asmenį nugriauti statinį ar jo nenugriauti, atsižvelgia į savavališka statyba sukeltų padarinių aplinkai ir visuomenės interesams mastą, savavališkos statybos padarinių šalinimo pasekmes ir galimybes atkurti iki savavališkos statybos buvusią padėtį, taip pat įvertina administracinių aktų pagrindu turtines teises įgijusių asmenų sąžiningumą."[570] Ši nuostata įtvirtina reikalavimą teismams atsižvelgti į įvairius veiksnius nustatant gynybos priemonę ir taip užtikrinti, kad ji tinkama ir proporcinga tiek ginamam viešajam interesui, tiek privatiems interesams[571]. Pastangos derinti viešuosius ir privačius interesus vertintinos teigiamai[572].

Kita vertus, nuostatų, iš kurių matyti įstatymo leidėjo intencija derinti skirtingus interesus, yra vos keletas. Tad kyla klausimas, ar visais reikiamais

569 Taikomas ir statybų, susijusių su nekilnojamuoju kultūros paveldo objektu, atveju.

570 Panašus reguliavimas įtvirtintas ir šio įstatymo 28[1] str. („Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas") 3 d.: „Teismas, spręsdamas klausimą, ar įpareigoti statytoją (užsakovą) ar kitą šio Įstatymo 28 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytą asmenį nugriauti statinį ar jo nenugriauti, atsižvelgia į statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus sukeltų padarinių aplinkai ir visuomenės interesams mastą, statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus padarinių šalinimo pasekmes ir galimybes atkurti iki statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus buvusią padėtį, taip pat įvertina administracinių aktų pagrindu turtines teises įgijusių asmenų sąžiningumą."

571 Statybos įstatymas taip pat tam tikrais atvejais leidžia pertvarkyti projektinę dokumentaciją ir atitinkamai perstatyti ar pertvarkyti statinį, jei tai neprieštarauja, *inter alia*, imperatyviems paveldosaugos teisės aktų reikalavimams, žr. Statybos įstatymo 28[1] str. 3 d.

572 Kartu turėtų būti užtikrinama, jog šia norma nebūtų piktnaudžiaujama ir nesudaromos palankios sąlygos „legalizuoti" visus neteisėtai pastatytus pastatus. Šis pavojus ypač realus, nes panaši Statybos įstatymo nuostata, galiojusi iki 2006 m., lėmė, jog didelė dalis neteisėtai pastatytų statinių buvo legalizuoti.

atvejais įstatymų leidėjas siekia interesų pusiausvyros ir ar interesai tinkamai suderinti. Pvz., sprendžiant klausimą dėl apsaugos nekilnojamajam objektui nustatymo, teisės aktai nenumato galimybės atsižvelgti į objekto savininko patiriamą ekonominę ar kitokią žalą, jos mastą. Lietuvos Respublikos kultūros ministro patvirtintas Inicijuojamų skelbti valstybės saugomais kultūros paveldo objektų atrankos kriterijų aprašas[573] nurodo, jog vertinimo tarybos, spręsdamos, ar objektą skelbti valstybės saugomu, turi atsižvelgti į keletą kriterijų[574]. Vienas iš kriterijų nurodo, jog prioritetas teikiamas tiems kultūros paveldo objektams, kurių valdytojai rodo asmeninę iniciatyvą bei teikia konkrečius pasiūlymus ir prisiima konkrečius įsipareigojimus kultūros paveldo objektui išsaugoti. Tai, kad atsižvelgiama į valdytojų norą išsaugoti kultūros paveldo objektą, vertintina teigiamai. Kita vertus, kai valdytojas dėl ekonominių ar kitų objektyvių ir svarbių priežasčių prieštarauja objekto skelbimui saugomu, į tai minėtas teisės aktas nereikalauja atsižvelgti, nenurodo, kokiais kriterijais remiantis turėtų būti derinamas viešasis interesas apsaugoti kultūros paveldą ir asmens teisė į nuosavybę. Toks teisinis reguliavimas taisytinas. Kaip tinkamesnio reguliavimo pavyzdys galėtų būti Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. Jame įvardijami įvairūs privatų ir viešąjį interesą apibūdinantys kriterijai, į kuriuos atsižvelgiant sprendžiama, ar teritorija turėtų būti skelbiama saugoma[575]. Panašūs viešąjį ir privatų interesus apibūdinantys kriterijai galėtų būti nagrinėjami sprendžiant, ar konkretus paveldo objektas turėtų būti saugomas.

Interesų pusiausvyros klausimas aktualus tarptautiniuose ir kitų valstybių nacionaliniuose įstatymuose. Tarptautinės konvencijos paveldosaugos srityje pateikia minimalius paveldo apsaugos standartus, tačiau jos palieka nuožiūros laisvę valstybėms narėms spręsti, kaip derinti skirtingus viešuosius ir privačius interesus. Pvz., Europos Tarybos rekomendacija dėl Europos teritorinio planavimo chartijos, *inter alia*, įtvirtina, kad architektūrinio paveldo, paminklų ir vietovių atgaivinimas turi būti integrali miestų ir šalių teritorinio planavimo dalis[576], ir palieka valstybėms narėms spręsti, kaip ši nuostata

573 Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011 m. rugsėjo 5 d. įsakymu Nr. ĮV-564.

574 Inicijuojamų skelbti valstybės saugomais kultūros paveldo objektų atrankos kriterijų aprašo 4 punktas numato šiuos kriterijus: autentiškumo, išsaugojimo tikimybės, pritaikymo tikimybės, lankymo ir eksponavimo galimybės, būklės ir asmeninės valdytojų iniciatyvos.

575 Žr. Saugomų teritorijų įstatymo 10 str., 24^2 str. 11 d.

576 Europos Tarybos 1984 m. sausio 25 d. rekomendacijos (84) 2„Dėl Europos teritorinio planavimo chartijos" priedas, 2 str. 4 para [žiūrėta 2015-08-15]. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=974473&SecMode=1&DocId=681646&Usage=2>.

turėtų būti įgyvendinama. Viešasis interesas apsaugoti kultūros paveldą ir kiti interesai bei žmogaus teisės įstatymų leidėjų derinami ir kitų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose; tai daroma įvairiuose paveldo apsaugos etapuose ir įvairiais būdais. Pvz., Austrijos Respublikos paveldosaugos įstatymas, kaip nurodyta anksčiau, nustato bendrus kriterijus, į kuriuos atsižvelgiama, ar kultūros paveldo objekto saugojimas yra viešasis interesas[577]. Be to, šio įstatymo komentatoriai pabrėžia, kad norint nustatyti viešąjį interesą neužtenka nurodyti didelės kultūrinės vertės, tačiau būtina atsižvelgti ir į ekonominius veiksnius[578]. Pvz., jei yra svarstomas poreikis paskelbti pastatą saugomu, o tai labai apribotų bendruomenės galimybes naudotis pastatu, bendruomenės interesas gali nusverti viešąjį interesą apsaugoti kultūros paveldą[579].

Kitų šalių patirtis taip pat rodo, jog interesų pusiausvyros siekiama ir nustatant apribojimus valdytojui naudotis nuosavybe bei valstybės pareigas padėti išsaugoti paveldo objektą. Štai Vokietijos Federacinės Respublikos paveldosaugos teisė yra pagrįsta faktu, kad Vokietijoje didžioji dalis paveldo objektų yra valdoma privačių asmenų. Atitinkamai įstatymai siekia nustatyti viešojo intereso išsaugoti paveldą ir privačių savininkų interesų pusiausvyrą: įstatymai nenustato pernelyg griežtų reikalavimų saugomų objektų valdytojams ir garantuoja jiems pakankamą valstybės pagalbą[580].

Apibendrinant pažymėtina, kad nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga pripažįstama akivaizdžiu viešuoju interesu ir Lietuvoje, ir kitose kontinentinės teisės tradicijos šalyse, todėl nėra poreikio plačiau diskutuoti apie šio intereso išskirtinumą, pagrįsti apsaugos būtinumą. Konstitucinis nuostatų, susijusių su kultūros paveldu, įtvirtinimas Lietuvos mokslo atstovų pripažįstamas kaip kultūros paveldo svarbos ir būtinybės jį išsaugoti patvirtinimas. Tam tikrą pagrindimą, kodėl kultūros paveldas turi būti saugomas, galima rasti tarptautiniuose teisės aktuose; išsamesni argumentai aptinkami bendrosios teisės tradicijos šalyse, kur vyrauja privatūs interesai ir kultūros paveldo apsauga paprastai rūpinamasi mažiau.

Remiantis konstituciniais imperatyvais, kultūros paveldo objektų apsaugos svarba visuomenei pateisina individualių teisių ribojimus. Viešasis interesas apsaugoti kultūros paveldą ir privatūs (savininko) interesai derinami kai kuriose Lietuvos įstatymų nuostatose. Tačiau kyla klausimas, ar įstatymų

577 Österreichisches Denkmalschutz Gesetz Statut, para. 1 (2).

578 *Wieshaider W*. Denkmalschutzrecht: Eine systematische Darstellung für die österreichische Praxis, Springer Praxis & Recht, 2002, p. 12.

579 *Schmittat Karl-Oskar*. Denkmalschutz und gemeindliche Selbstverwaltung: Dargestellt anhand der Rechtslage in Nordrhein-Westfalen (daktaro disertacija, 1988), p. 106.

580 *Davydov D*. Denkmalschutz und Eigentumsgewahrleistung im Deutschen und Russischen Recht, 2010, p. 165–180.

nuostatos visais atvejais nustato tinkamą interesų pusiausvyrą. Deja, ir Lietuvos, ir kitų valstybių teisės doktrina tiesiogiai tik fragmentiškai kelia viešųjų ir privačių interesų derinimo klausimą kultūros paveldo srityje. Tad interesų derinimo mechanizmų reikia ieškoti bendrose diskusijose apie viešąjį interesą ir jo gynimo ribas.

II.B.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje

II.B.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas

Atrinktos ir nagrinėtos 63 bylos, susijusios su viešojo intereso gynimu nekilnojamojo kultūros paveldo srityje. Iš šių bylų analizės galima pateikti keletą įžvalgų. Pirma, nors teismai sprendžia daug bylų, susijusių su nekilnojamuoju kultūros paveldu, tik nedidelėje jų dalyje minimas viešasis interesas. Įprastai viešojo intereso klausimas keliamas tik tada, kai bylas inicijuoja prokuroras, teigdamas, kad tam tikras nekilnojamojo kultūros paveldo srities teisės aktų pažeidimas reikalauja ginti viešąjį interesą[581]. Jei nagrinėjamos srities bylos keltos Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos iniciatyva, nors jos taip pat yra susijusios su viešojo intereso apsauga (tinkamu nekilnojamojo kultūros paveldo normų įgyvendinimu), viešasis interesas įprastai jose apskritai neminimas[582]. Nevyriausybinės organizacijos yra bandžiusios ginti viešąjį interesą nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje, tačiau teismai vienareikšmiškai pažymėjo, kad joms tokios teisės nėra suteiktos. Pvz., byloje dėl „Lietuvos“ kino teatro nugriovimo[583] privačių asmenų grupė kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą prašydama panaikinti Vilniaus apskrities viršininko administracijos patvirtintą detalųjį planą Vilniaus senamiesčio teritorijoje, kurioje buvo ginčijamas objektas –„Lietuvos“ kino teatras. Pirmosios instancijos teisme pareiškėjai teigė ginantys viešąjį interesą, tačiau teismas tokią galimybę atmetė nurodydamas, kad Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas nesuteikia suinteresuotai visuo-

581 Iš 63 nagrinėtų bylų 57 bylos buvo iškeltos prokuroro iniciatyva, 5 bylos – valstybės institucijų (Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos) iniciatyva, 1 – privataus asmens iniciatyva.

582 Tokioms priskirtinos visos Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos ir jo padalinių keliamos administracinių teisės pažeidimų bylos.

583 Pvz., Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A[525]-25/2011.

menei teisės ginčyti detaliųjų planų. Pareiškėjai savo teisę paduoti skundą taip pat grindė Orhuso konvencijos[584] 9 str. 2 d., pagal kurią suinteresuotos visuomenės nariai turėtų teisę kreiptis dėl priimto sprendimo pakartotinio nagrinėjimo teisme. Teismas konstatavo, kad pareiškėjų teisė ginčyti teritorijų planavimo metu priimtus aktus šiuo atveju negalėjo būti kildinama iš Orhuso konvencijos nuostatų, nes byloje nagrinėjamo pobūdžio veiksmai nepriskiriami šios konvencijos I priede konkrečiai išvardytoms veiklos rūšims.

Antra, prokuroro keliamos viešojo intereso gynimo bylos parastai susijusios su nekilnojamojo kultūros paveldo srities normų nesilaikymu statybų ir teritorijų planavimo srityje ir tik nedidelė jų dalis susijusi su žemės, kurioje yra nekilnojamojo kultūros paveldo objektas, privatizavimu ar teisių į tokią žemę atkūrimu. „Grynose" nekilnojamojo kultūros paveldo srities bylose, pvz., dėl objekto paskelbimo saugomu, apsaugos režimo nustatymo ir apsaugos taisyklių pažeidimo, viešojo intereso klausimas dažniausiai apskritai nėra minimas[585].

Nagrinėtose nekilnojamojo kultūros paveldo srities bylose teismai įprastai nesusiduria su esminėmis problemomis nustatant viešąjį interesą konkrečioje byloje. Teismai, siekdami pagrįsti viešojo intereso buvimą, daugeliu atvejų cituoja plačius viešojo intereso apibrėžimus, pateikiamus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje[586]. Taip pat neretai cituojama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 str. 2 d., reikalaujanti, kad valstybė rūpintųsi kultūros paminklų ir vertybių apsauga, bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimai, patvirtinantys, kad kultūros paveldo apsauga yra vienas iš ypač svarbių valstybės interesų[587]. Bylose, susijusiose su nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga Kuršių Nerijos nacionaliniame parke ar Vilniaus senamiestyje, teismai taip pat neretai mini, jog šie nekilnojamojo kultūros paveldo objektai yra saugomi tarptautinės teisės, t. y. remiantis Pasaulio kultūros ir gamtos apsaugos konvencija jie įtraukti į Pasaulio paveldo objektų sąrašą, administruojamą UNESCO[588]. Nagrinėtuose teismų sprendimuose ypač retai remiamasi doktri-

584 Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais. Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2572; 2009, Nr. 8-273.

585 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A^{756}-1707/2010.

586 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A^{556}-194/2011 ir a. b. Nr. A^{556}- 1517/2012.

587 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A^{525}-781/2009.

588 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-143/2010; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A^{502}-403/2010.

na – geriausiu atveju teismų sprendimuose tik paminima, kad doktrina nepateikia vieno viešojo intereso apibrėžimo[589].

II.B.3.2. Nagrinėtos srities bylų analizė

II.B.3.2.1. Viešąjį interesą nustatantys kriterijai

Remdamiesi nurodytais šaltiniais, teismai nurodo plačią viešojo intereso sampratą: „*Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijoje formuojama tokia pozicija, kad viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija. Todėl kiekvienu atveju, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, būtina nustatyti aplinkybę, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos jos saugomos ir ginamos vertybės […]. Atsižvelgus į tai, kad įstatymų leidėjas yra nepateikęs viešojo intereso sampratos, ir įvertinus, kad Konstitucinis Teismas viešąjį interesą supranta plačiai, bylą nagrinėjantiems administraciniams teismams suteikiama diskrecija nustatyti, ar interesas, į kurį kėsinamasi, pripažintinas viešuoju interesu.*“[590]

Teismai, aptardami viešojo intereso buvimą nekilnojamojo kultūros paveldo srities bylose, paprastai trumpai pamini keletą šios srities viešąjį interesą nustatančių kriterijų. Dažniausiai jie nurodo, kad konkretus nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos objektas (saugoma paveldo teritorija ar pastatas) yra svarbus visuomenei, nes objektas yra įrašytas į saugomų paveldo objektų registrą. Kartais teismai plačiau aptaria saugomo viešojo intereso pobūdį. Kai kuriuose sprendimuose pabrėžiama istorinė objekto reikšmė ir poreikis perduoti objektą iš kartos į kartą arba tarptautinis pripažinimas, ypač dėl Kuršių nerijos ar Vilniaus senamiesčio[591]. Pvz., byloje dėl neteisėto teritorijų planavimo Kauno IX forto teritorijoje[592] teismas apibūdino ginamą kultūros paveldo vertybę (viešojo intereso objektą) taip: „*Kauno IX Fortas – neatsiejamas nuo visos visuomenės ir akivaizdžiai yra ta vertybė, kuri turi būti saugoma, ginama Lietuvos Respublikos Konstitucijos, todėl tokio intereso gynimas neabejotinai*

589 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-143/2010; Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-76-386/2013.

590 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A^{822}-608/2010.

591 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A^{502}-403/2010; Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-60-609/2009.

592 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-2050-12.

patenka į viešojo intereso sąvoką ir kaip vertybė gali bei turi būti ginama valstybės kompetentingų institucijų, kas ir buvo padaryta šioje administracinėje byloje.“ Kitoje byloje dėl neteisėto teritorijų planavimo Kuršių nerijoje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pabrėžė tiek nacionalinę, tiek tarptautinę Kuršių nerijos svarbą: „*Nagrinėjamu atveju Kuršių nerija yra gamtinė bei kultūrinė aplinka, kurios vertingumas yra visuotinai pripažintas ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu inter alia nustačius Kuršių neriją UNESCO Pasaulio paveldo vertybe. Pagal Konstituciją natūrali gamtinė aplinka, gyvūnija ir augalija, atskiri gamtos objektai taip pat ypač vertingos vietovės yra visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės, kurių apsauga bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas – viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė.*“ Pažymėtina, kad visose nagrinėtose bylose teismai pripažįsta, jog nekilnojamojo kultūros paveldo objektų apsauga svarbi visai visuomenei, o ne atskiroms jos grupėms.

Teismų argumentai, pagrindžiantys viešojo intereso pažeidimą konkrečioje nekilnojamojo kultūros paveldo srities byloje, įprastai būna minimalūs. Dažniausiai teismai konstatuoja, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ar Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikia platų viešojo intereso apibrėžimą, neabejotinai apimantį ir nekilnojamojo kultūros paveldo sritį, o nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymo normos pažeidimas reiškia ir viešojo intereso pažeidimą[593]. Neretai teismai teigia, kad bet koks įstatymų normų, susijusių su nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga, pažeidimas yra ir viešojo intereso pažeidimas[594]. Pvz., byloje dėl neteisėto teritorijų planavimo Kuršių nerijoje, Lietuvos vyriausias administracinis teismas pažymėjo, kad „*bet kokio pobūdžio veikla Kuršių nerijos nacionalinio parko teritorijoje, jeigu ji vykdoma nesilaikant šiai teritorijai teisės aktais nustatyto specialaus priežiūros bei naudojimo režimo, suteikia prokurorui pagrindą įstatymų nustatyta tvarka ginti viešą interesą*“. Retais atvejais teismai nurodo, kad nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymo pažeidimas turi būti esminis imperatyvių teisės normų pažeidimas[595] arba kad būtina įrodyti žalos pobūdį, mastą ir visuomeninį subjektą, patiriantį žalą[596]. Pvz., kai kurio-

593 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-822-608-10 (neteisėti administraciniai aktai nekilnojamojo kultūros paveldo srityje yra viešojo intereso pažeidimas).

594 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A[525]- 81/2009; Nr. A-822-608-10; Nr. A[822]-65-09.

595 Pvz., Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-6-609/2009; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-135/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-299/2009.

596 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A-502-1504-10; Nr. A-502-1504-10.

se bylose Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pabrėžęs, jog „*viešasis interesas negali būti suprantamas vien kaip būtinybė besąlygiškai naikinti administracinius aktus dėl formalių teisės aktų pažeidimų. Nagrinėjant bylas, kuriose į teismą kreipiamasi ginant viešąjį interesą, labai svarbu ne tik formaliai konstatuoti teisės aktų pažeidimus, bet ir įvertinti jų įtaką visuomenės, jos dalies ar atskirų narių teisėms bei pareigoms*“[597]. Tačiau teismai labai retai pateikia analizę, ar konkretus pažeidimas atitinka šiuos reikalavimus[598]. Tik išimtiniais atvejais jie trumpai paaiškina, kaip konkrečiai teisės aktų pažeidimas kenkia saugomam objektui, konkrečioms vertybėms[599].

II.B.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai

Nors akivaizdu, kad nekilnojamojo kultūros paveldo srities bylose susikerta viešasis interesas apsaugoti nekilnojamąjį kultūros paveldą ir privatūs asmenų interesai (pvz., nuosavybės teisė), pažymėtina, kad daugeliu atveju teismai, ypač pirmosios instancijos, apskritai nenustato šių interesų konflikto[600]. Daugeliu atvejų jie nagrinėja, ar buvo pažeistos konkrečios nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymų normos (preziumuodami, kad taip yra pažeidžiamas ir viešasis interesas), neklausdami, ar atitinkamų normų taikymas konkrečioje byloje pažeidžia kitų asmenų teises ar kitus viešuosius interesus. O kai kuriose bylose šis klausimas nenagrinėjamas, net jei bylos šalys pareiškia, kad konkrečių normų įgyvendinimas pažeis jų nuosavybės teisę, finansinius interesus ar teisėtų lūkesčių principą[601]. Pvz., byloje dėl Vilniaus pilių rekonstrukcijos prokuroras reikalavo panaikinti Vilniaus miesto savivaldybės administracijos ir Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos išduotus rekonstrukcijai reikiamus dokumentus, nes į jų svarstymo procedūrą nebuvo įtraukta Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija. Nagrinėtos bylos atsakovai teigė, kad šios Direkcijos neįtraukimas yra tik formalus pažeidimas, kad naujų dokumentų gavimas pareikalaus papildomų finansinių išlaidų, o delsimas rekonstruoti kultūros paveldo objektą tik dar labiau pablogins esamą kritinę jo būklę. Vis dėlto teismas atmetė

597 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A[756]-2150/2008.

598 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-143/2010.

599 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-662-3141-11. Joje teismas pabrėžia, kad ne bet kokie neteisėti aktai reiškia viešojo intereso pažeidimą, o tik tie, kurie turi didelę įtaką objektui, keičia jo vertingąsias savybes. Šioje byloje buvo keičiamas saugomos nekilnojamojo kultūros paveldo vertybės stogas, neturint reikiamų teisinių dokumentų.

600 Tokia sankirta tiesiogiai minima 20 analizuotų bylų.

601 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-662-3141-11.

šiuos argumentus ir tenkino reikalavimą panaikinti rekonstrukcijai būtinus dokumentus.

Tose bylose, kuriose nagrinėjamas interesų susidūrimo klausimas, dažniausiai nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga „susiduria" su tokiais interesais kaip teisinių santykių stabilumas[602], nuosavybės teisė ar finansiniai valstybės ar privačių asmenų (savininkų, sąžiningų įgijėjų) interesai[603], proporcingumo principas[604] ir kiti bendrieji teisės principai[605]. Ypač dažnai viešasis interesas apsaugoti kultūros paveldą „kertasi" su viešuoju interesu užtikrinti teisinių santykių stabilumą. Ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinę, kad įgyvendinant teisinės valstybės principą turi būti užtikrinamas teisinių santykių stabilumas, kuris nebūtų užtikrintas, jei teisinių santykių subjektai neribotą laiką negalėtų būti tikri, ar dėl jų atžvilgiu priimtų administracinių aktų nebus inicijuojamas viešojo intereso gynimo procesas teisme. Nepateisinamai ilgas viešojo administravimo subjektų delsimas informuoti prokurorą apie galimus viešojo intereso pažeidimus galėtų lemti, kad prokuroras apie viešojo intereso pažeidimą sužinos praėjus ilgam laikui po atitinkamo administracinio akto priėmimo. Tokiu atveju galimybė kreiptis į teismą ginant viešąjį interesą taptų beveik neribota laiko atžvilgiu, o tokia padėtis teisinėje valstybėje negalima.[606] Pvz., ši interesų sankirta matyti byloje, kurioje reikalaujama panaikinti kelis Nidos daugiabučių teritorinio planavimo dokumentus[607]. Byloje buvo ginčijami 7 metų senumo administraciniai teisės aktai, o trečiaisiais suinteresuotais asmenimis į bylą įtraukti 99 asmenys (sąžiningi įgijėjai), kurių interesai būtų buvę pažeisti panaikinus ginčijamus aktus. Atsižvelgdamas į šias ir kitas aplinkybes, teismas nusprendė suteikti pirmenybę teisėtų lūkesčių interesui ir atsisakė panaikinti neteisėtus teritorinio planavimo dokumentus.

Konfliktuojančių interesų derinimas, jų pusiausvyros nustatymas įstatymų yra paliktas teismo diskrecijai. Kaip nurodyta anksčiau, nekilnojamojo

602 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A[556]-1517/2012; Nr. A[556]-194/2011; Kauno apygardos administracinio teismo nutartys a. b. Nr. 2A-2144-343/2013; Nr. I-132-402/2012.

603 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-143/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-135/2010; Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-132-402/2012; Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-490-162/2011.

604 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556 - 194/2011 (turimas omenyje priemonių tinkamumas kaip proporcingumo principo dalis).

605 Pvz., Kauno apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2144-343/2013 (turimas omenyje racionalus valstybės išteklių naudojimas).

606 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-1517/2012.

607 *Ibid*.

kultūros paveldo srities įstatymuose retai pateikiami kriterijai, į kuriuos teismai turėtų atsižvelgti derindami skirtingus interesus. Vienas tokių retų pavyzdžių yra Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 28 str. 8 d., kurioje nurodoma, į kokius kriterijus teismas turi atsižvelgti spręsdamas klausimą dėl neteisėto statinio nugriovimo: *„Teismas, spręsdamas klausimą, ar įpareigoti statytoją (užsakovą) ar kitą šio straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytą asmenį nugriauti statinį ar jo nenugriauti, atsižvelgia į savavališka statyba sukeltų padarinių aplinkai ir visuomenės interesams mastą, savavališkos statybos padarinių šalinimo pasekmes ir galimybes atkurti iki savavališkos statybos buvusią padėtį, taip pat įvertina administracinių aktų pagrindu turtines teises įgijusių asmenų sąžiningumą.“* Todėl konkretaus sprendimo motyvavimas teismo dokumentuose yra sudėtingiausia dalis. Daugeliu atvejų teismai apsiriboja labai lakoniškais argumentais ir tiesiog konstatuoja, kad byloje pirmenybė turi būti teikiama vienam ar kitam interesui.

Tose retose bylose, kuriose teismai daugiau dėmesio skyrė viešųjų ir privačių interesų derinimui ir prioritetas buvo suteiktas nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugai, o ne privačiam interesui, teismai labiausiai pabrėžė nekilnojamojo kultūros paveldo objekto kultūrinę, istorinę ir kitokią svarbą visai visuomenei. Pvz., byloje dėl neteisėto teritorijų planavimo Kauno IX forto teritorijoje skundžiami aktai buvo priimti prieš 7 metus. Nors tai gana ilgas laikotarpis ir kyla grėsmės teisinių santykių stabilumui, teismas nusprendė teikti prioritetą kultūros paveldo apsaugai. Tokia išvada buvo pagrįsta nurodant kultūros paveldo objekto – Kauno IX forto – svarbą visuomenei: *„Pabrėžtina, kad ginama vertybė įgalina teikti prioritetą ne civilinių santykių stabilumui ir apibrėžtumui. Tas pats aspektas paneigia ir galimybę atsisakyti ginti viešąjį interesą, nepaisant galimo atsakingų viešojo administravimo sistemos subjektų delsimo kreiptis patiems dėl to viešojo intereso gynimo, jei tokia teisė suteikta įstatymų leidėjo, ar informuoti prokurorą apie galimą viešojo intereso pažeidimą, paliekant pastarajam teisę ir pareigą apsispręsti dėl viešojo intereso gynimo įstatymų nustatyta tvarka, taip pat nepaisant praėjusio laikotarpio nuo 2005 m., kada buvo priimtas skundžiamas sprendimas.“*[608]

Teismai taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad yra būtina nustatyti interesų pusiausvyrą[609] ir kad būtų laikomasi proporcingumo principo[610]. Deja, teismai

608 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-2050-12.

609 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-143/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-135/2010.

610 Pvz., Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-135/2010; taip pat dažnai keliamas priemonių tinkamumo klausimas, kas yra sudėtinė proporcingumo principo dalis, pvz., Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartys c. b. Nr. I-4-609/2010; Nr. I-60-609/2009.

nepateikė aiškių kriterijų, kuriais remiantis nustatoma interesų pusiausvyra ir kaip atsakyti į klausimą, ar taikomos priemonės yra proporcingos. Teismai tik retais atvejais atsižvelgia į tai, kokia žala padaryta saugomam objektui – teisės aktų nesilaikymas *per se*[611] paprastai laikomas pakankama žala. Taip pat kartais apskritai nenagrinėjama, ar ir kokia žala kils atsakovui[612].

Bylose, kuriose prioritetas buvo suteiktas privačiam interesui, dažniausiai pabrėžiama būtinybė nustatyti interesų pusiausvyrą[613], nurodoma, kad reikalaujamos teisės gynimo priemonės buvo neproporcingos[614]. Būtinybę apsaugoti nekilnojamojo kultūros paveldo objektą paprastai nusveria du argumentai. Pirmasis – kad pažeidimas buvo padarytas prieš gana ilgą laiką ir kad institucijos nesiėmė operatyvių priemonių, kad pažeidimą pašalintų[615]. Antrasis – kad tretiesiems asmenims (paprastai – sąžiningiems įgijėjams) atsirasianti žala būtų neproporcingai didelė ir nepateisinama[616]. Šie argumentai nusvėrė nurodytoje byloje dėl kelių Nidos daugiabučių teritorinio planavimo dokumentų panaikinimo ir ginti viešąjį interesą buvo atsisakyta[617]. Be to, neretai argumentuojama, kad nekilnojamojo kultūros paveldo objektui padaryta žala yra nedidelė, o atlikti veiksmai atnešė ir tam tikros naudos[618]. Pvz., byloje dėl rekreacinių pastatų statymo Pervalkos gyvenvietėje teismas pripažino, kad teritorinio planavimo dokumentai neatitiko visų teisės aktų reikalavimų, tačiau jis padarė išvadą, jog prokuroro pasirinktos viešojo interesо gynimo priemonės (dokumentų naikinimas ir pastatų šalinimas) būtų neadekvačios jų įgyvendinimo pasekmėms. Pasak teismo, „*nepaneigta, jog naujai pastatyti statiniai savo tūriu, forma, apdailos medžiagomis ir spalva nedominuoja esamoje panoramoje, [todėl] laikytina, jog detaliojo planavimo proceso metu padaryti pažeidimai formalūs, nedarantys esminės žalos Kuršių nerijos nacionalinio parko aplinkai ir visuomenės interesams. Kadangi laikytina, jog UAB „Giedra" vykdoma veikla buvo užtikrintas racionalesnis vietovės panaudojimas, nėra pagrindo manyti, jog atsakovių veiksmais buvo pažeistas viešasis interesas, todėl prielaidų prokuroro reiškiamo materialinio teisinio reikalavimo tenkinimui nėra*".

611 Lot. – pats savaime.

612 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-662-3141-11.

613 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A[556]-1517/2012; Nr. A[556]-194/2011.

614 Pvz., Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-490-162/2011.

615 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A[556]-1517/2012; Nr. A[556]-194/2011; Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. P502-183/2010.

616 Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-490-162/2011.

617 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-1517/2012.

618 Pvz., Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartys a. b. Nr. I-6-609/2009; Nr. I-490-162/2011.

Apibendrinant pažymėtina, kad viešojo intereso bylų nekilnojamojo kultūros paveldo srityje analizė leidžia pateikti keletą įžvalgų.

Viešasis interesas teismų suprantamas plačiai. Todėl beveik kiekviena byla, susijusi su nekilnojamojo kultūros paveldo normų pažeidimu, priskiriama viešojo intereso gynimo sričiai. Tokia plati samprata iš esmės vertintina teigiamai, nes suteikia plačias galimybes prokurorui dalyvauti nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugoje, jam keliant bylas dėl šio paveldo normų pažeidimo.

Iš nagrinėtos bylų medžiagos ir pateiktos analizės matyti, kad nėra aiškios viešojo intereso pažeidimo sampratos. Kai kurie teismai linkę teigti, kad bet koks nekilnojamojo kultūros paveldo nuostatų pažeidimas yra viešojo intereso pažeidimas (toks aiškinimas ypač būdingas, kai saugomas objektas ypač svarbus Lietuvos visuomenei, pvz., Kuršių nerija). Kiti teismai taiko siauresnę sampratą ir (bent formaliai) reikalauja įrodyti esminį normų pažeidimą, taip pat žalą ir visuomeninį subjektą. Galima sutikti, kad bet koks nekilnojamojo kultūros paveldo teisės pažeidimas turi būti nustatomas ir šalinamas. Tačiau kyla klausimas, ar kiekvienas teisės normos pažeidimas, formalių procedūrų nesilaikymas lemia ir viešojo intereso pažeidimą. Siauresnis viešojo intereso pažeidimo aiškinimas leistų prokurorams ir kitoms viešąjį interesą ginančioms institucijoms susitelkti ties esminiais nekilnojamojo kultūros paveldo pažeidimais, jų šalinimu ir taip racionaliau naudoti valstybės išteklius nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje.

Nekilnojamojo kultūros paveldo srities bylų bruožas yra tas, kad daugeliu atvejų jose nėra identifikuojama viešųjų ir privačių interesų sankirta. Viena vertus, tai gali būti paaiškinama tuo, kad interesų pusiausvyra nekilnojamojo kultūros paveldo srityje pirmiausia nustatoma įstatymų leidėjo (teisės aktuose įtvirtinant apsaugos pagrindus, sąlygas, tvarką). Teismuose interesų konfliktas galėtų būti keliamas tik išimtiniais atvejais, kai nustatyto nekilnojamojo kultūros paveldo srities reguliavimo taikymas akivaizdžiai pažeidžia kitus teisėtus interesus ar teisės principus. Nenuostabu, kad toks interesų pusiausvyros klausimas paliekamas apeliacinės instancijos teismams.

Kita vertus, teismų sprendimuose, kuriuose nustatoma interesų sankirta, trūksta analizės ir aiškesnių kriterijų, kuriais remiantis yra nustatoma interesų pusiausvyra. Kai kurie teismai nurodė keletą svarbių kriterijų, į kuriuos atsižvelgiant tokia pusiausvyra gali būti nustatoma – tai priemonių tinkamumas ir proporcingumas, žalos, padarytos nekilnojamojo kultūros paveldo vertybei, mastas, taip pat nauda, kurią neteisėti veiksmai atnešė; žala, kurią tretieji asmenys patirs, jei bus pritaikytos prašomos viešojo intereso gynimo priemonės. Be šių kriterijų, teismai taip pat galėtų atkreipti dėmesį į kitus

galimus kriterijus, pvz., į ginamos vertybės svarbą, į tai, kiek ilgai pažeidimas trunka ir kas kaltas dėl vėlyvo pažeidimo nustatymo ir užtrukusio gynimo. Aiškus kriterijų nustatymas, jų vertinimas ir svėrimas reikštų aiškesnį sprendimų pagrindimą, motyvavimą. Tai sustiprintų teismo sprendimų autoritetą ir leistų asmenims ir institucijoms lengviau numatyti, kaip viešųjų ir privačių interesų pusiausvyra bus nustatoma kitose panašiose bylose.

II.C. VIEŠASIS INTERESAS APLINKOS APSAUGOS SRITYJE

II.C.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.C.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Aplinkos apsaugos tema Lietuvos mokslinėje literatūroje nemažai išplėtota. Nors retuose mokslo darbuose pagrindžiamas aplinkos (gamtos) apsaugos poreikis, aplinkos, jos apsaugos reikšmė, o dažniau tai *a priori* suvokiama kaip visuotinai svarbus interesas, nurodytos temos tyrimų įvairiais rakursais gausa rodo ypatingą šios srities svarbą.

Nors vieno iš aplinkos elementų – laukinės gyvūnijos – teisinė apsauga ir viešojo intereso požiūriu nagrinėta dar istoriniuose Lietuvos teisės šaltiniuose[619], aplinkos apsaugos tema išsamiai gvildenta E. Monkevičiaus mokslo darbuose[620]. Vieno jų objektas – viešasis interesas kilus aplinkosaugos ginčams. Jame autorius, pripažindamas viešojo intereso teisinės sampratos, objekto, teisės jį ginti teisme subjektų, taip pat šios teisės įgyvendinimo klausimų kilus aplinkosaugos ginčams, atsižvelgiant į Lietuvos tarptautinius

619 *Machovenko J*. Laukinės gyvūnijos teisinė apsauga Lietuvos Statutuose – viešojo ar privataus intereso gynimas? Iš Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys: Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012.

620 *Monkevičius E*. Žemės teisė: monografija. Vilnius: Justitia, 2006; *Monkevičius E.* Aplinkosaugos santykių teisinio reguliavimo problemos. Jurisprudencija. 2008, Nr. 10 (112); *Monkevičius E*. Aplinkos teisinė apsauga globalizacijos sąlygomis. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos, vykusios 2008 m. gegužės 16 d. Kaune, straipsnių rinkinys. Kaunas, 2008; *Monkevičius E*. Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčuose. Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 1 (1).

įsipareigojimus, neištirtumą, nagrinėja viešojo intereso, kilus aplinkosaugos ginčams, apibūdinimą – teisinę viešojo intereso sampratą ir jo objektą. Tyrimui svarbu, kad autorius, nors straipsnio pradžioje išsamiai neaiškindamas aplinkos apsaugos poreikio, jo būtinumo, aplinkos reikšmės, teigia, kad „gamtinės aplinkos reikšmė visuomenės gyvenime suponuoja reikalavimus ir uždavinius [...]“, vėliau publikacijoje šią reikšmę konkretina, atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47[621] ir 54 str.[622] nuostatas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime išdėstytus teiginius. E. Monkevičiaus teigimu, viešojo intereso teisinė samprata ir reikšmė išplaukia iš „įstatymo saugomo intereso“ sampratos. Daromos išvados, kad „aplinkosaugos santykiuose viešasis interesas yra Konstitucijos ir įstatymų saugomas visuomenės ar jos dalies interesas saugoti gamtinę aplinką nuo bet kokio žalingo ūkinės ar antropogeninės (žmogaus) veiklos poveikio, išsaugoti ir atkurti gamtos išteklius ir taip užtikrinti visuomenės darnų vystymąsi, gyvenimo kokybę ir sveikatos apsaugą. Sisteminė Konstitucijos, įstatymų, ES teisės aktų ir tarptautinių sutarčių analizė leidžia išskirti viešojo intereso gynimo aplinkosaugos ginčuose prioritetus ir objektą: 1) išimtinės valstybės nuosavybės teisės į atskirus saugomus gamtos objektus apsauga ir gynimas, 2) žemės, miškų, vandens telkinių, biologinės įvairovės, ypač vertingų vietovių, nepaisant nuosavybės formos, apsauga ir gynimas, 3) gamtos išteklių racionalus ir protingas naudojimas bei apsauga nuo išsekimo. Kartu viešojo intereso prioritetai neleidžia jo suabsoliutinti ir jį ginant pažeisti subjektų teises ir teisėtus privačius interesus, todėl būtinas reguliavimas, užtikrinantis viešojo ir privataus interesų principų derinimą“[623].

K. Lapinskas, aplinkos apsaugą įvardydamas viena svarbiausių šių dienų visuomenės problemų, ją apibrėžia kaip apimančią „natūralios gamtinės aplinkos, jos atskirų objektų (žemės ir jos gelmių, oro, vandens, gyvūnijos ir augalijos, miškų ir kitų ypač vertingų vietovių) būklės bei kitimo stebėjimus, antropogeninio poveikio šiems objektams vertinimą ir prognozes, racionalų jų naudojimą, įvairių teisinių, biologinių, techninių ir kitų priemonių įgyvendinimą siekiant išsaugoti ateities kartoms gamtos objektus, užtikrinti

621 46 str. 1 d.: „Lietuvos Respublikai išimtine nuosavybės teise priklauso: žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai“.

622 54 str. 1 ir 2 d.: „Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenis, teršti vandenis ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją.“

623 *Monkevičius E*. Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčuose. Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 1 (1), p. 47–48.

natūralios aplinkos reiškinių ir sąlygų visumą, kurioje gyvena žmonės, įvairių gyvųjų organizmų populiacijos ar rūšys“[624]. Autorius gamtinės aplinkos apsaugos temą nagrinėja su aplinkos apsauga susijusių Konstitucijos 53 str. 3 d. numatytos valstybės ir kiekvieno Lietuvos Respublikos teritorijoje esančio subjekto pareigos saugoti aplinką ir 54 str. nustatytų natūralios gamtinės aplinkos, jos atskirų objektų naudojimo ir apsaugos santykių teisinio reguliavimo konstitucinių pagrindų kontekste; išskiria Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo atskleistus aplinkos apsaugos aspektus ir apibūdina kai kurių iš jų atskleidimo aplinkybes: miškų priskyrimą ypatingą teisinį statusą turintiems valstybinės reikšmės miškams; valstybės pareigą užtikrinti natūralios gamtinės aplinkos apsaugą, laukinę gyvūniją kaip natūralios gamtinės aplinkos dalį; žemę, vandens telkinius ir kitus natūralios gamtinės aplinkos objektus kaip visuotinę reikšmę turinčias nacionalines vertybes; ypač vertingų vietovių apsaugą; nuosavybės teisių atkūrimą valstybiniuose parkuose ir draustiniuose; medžioklės ir su ja susijusių santykių reguliavimą.[625] Kadangi šioje publikacijoje nagrinėjamas konstitucinis, pamatinis visuomenei, gamtinės aplinkos apsaugos matmuo, šis mokslo darbas yra vienas iš nedažnų, kuriuose, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina, nuodugniau atskleidžiama aplinkos reikšmė, apsaugos poreikis ir būtinumas. Kaip viešasis interesas autoriaus darbe apibendrintai įvardijamas natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsaugos bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo, atkūrimo ir gausinimo užtikrinimas.

Kito nurodytino reto straipsnio, kuriame natūralios gamtinės aplinkos apsaugos būtinumas nuodugniau išreiškiamas per konstitucinį šios apsaugos statusą ir konstitucinę doktriną, autorius yra E. Šileikis, pripažįstantis, kad trūksta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 str. nuostatų techninės konstrukcijos teorinės sampratos akademinių mokslinių tyrimų. Autorius nagrinėja natūralios gamtinės aplinkos apsaugos doktriną, išplaukiančią iš konstitucinių nuostatų ir išplėtotą bei tebeplėtojamą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, keldamas klausimą, ar šiame straipsnyje įtvirtintas principas apskritai gali būti laikomas materialiai fundamentalia nuostata. Aiškinantis viešojo intereso sampratos apibrėžtį svarbu, kad autorius patvirtina Konstitucijos 54 str. kaip materialųjį aplinkos apsaugos teisės sistemos branduolį, kad Konstitucijos 54 str. – tai pirmiausia materiali nuostata, kurioje

624 *Lapinskas K*. Konstituciniai aplinkos apsaugos Lietuvoje pagrindai. Pranešimas, perskaitytas 2008 m. rugsėjo 10–11 d. Vilniuje vykusioje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XII konferencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2008, Nr. 3 (11), liepa–rugsėjis, p. 182–183.

625 *Ibid*., p. 183–184.

apstu įvairiausių (materialiai) konkretaus ir nekonkretaus, įgaliojančio, įpareigojančio ar draudžiančio reglamentavimo aspektų; teigiama, kad įstatymų leidėjas turi paisyti iš šio straipsnio kylančių imperatyvų natūralios gamtinės aplinkos apsaugai.[626]

R. Ragulskytės-Markovienės mokslo straipsnyje aplinkos apsaugos reikšmė atskleidžiama ir ES lygmeniu, tiriant ES aplinkos teisės raidą, jos tendencijas, apžvelgiant ES aplinkos teisės aktualijas ir perspektyvas[627]. Patvirtinama, kad „aplinkos apsauga laikytina viešuoju interesu, kurio gynimas privalo būti užtikrintas“, tačiau plačiau ši tema netiriama, darant nuorodą į kitus savo mokslo darbus[628], kuriuose tiriami aplinkos apsaugos gynimo klausimai. Nurodytame straipsnyje tik užsimenama, kad „Orhuso konvencija nustato aplinkos apsaugos kaip viešojo intereso gynimo rėmus, o nacionalinė teisė ir jos įgyvendinimas turi užtikrinti, kad šio intereso gynimas būtų realus ir efektyvus“[629]. Autorė daro išvadą, jog ES lygmeniu „aplinkos apsauga yra suprantama gana plačiai – tai ne tik atskirų gamtos objektų apsauga, bet ir žmogaus, jo sveikatos ir gyvenamosios aplinkos apsauga. Aplinkos apsaugos paskirtis – užtikrinti žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką. Todėl ji laikytina viešuoju interesu, kurio gynimą siekiama užtikrinti tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu“[630].

Atskirus aplinkos apsaugos aspektus nagrinėjo I. Žvaigždinienė[631] kartu su B. Sudavičiumi[632], M. Vasiliauskas[633], Vaišnoras[634], P. Baltrėnas, D. Butkus[635] ir kiti autoriai.

---

626 *Šileikis E.* Konstitucinių nuostatų materialumo samprata aplinkos apsaugos kontekste. Teisė. 2009, Nr. 72, p. 23–25, 31.

627 *Ragulskytė-Markovienė R*. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. Teisė. 2011, t. 78.

628 Šiam tyrimui aktualūs: *Ragulskytė-Markovienė R*. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. Vilnius: Eugrimas, 2005; *Ragulskytė-Markovienė R*. Teisė ginti viešąjį aplinkos apsaugos interesą. In Administraciniai teismai Lietuvoje. Nūdienos iššūkiai. Kolektyvinė monografija, skirta Lietuvos administracinių teismų dešimtmečiui. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010.

629 *Ragulskytė-Markovienė R*. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. Teisė. 2011, t. 78, p. 100.

630 *Ibid*., p. 101.

631 Žr. *Žvaigždinienė I*. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste. Teisė. 2011, t. 78.

632 Žr. *Sudavičius B., Žvaigždinienė. I.* Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis ribojimas kaip miško teisinės apsaugos priemonė. Teisė. 2013, t. 86.

633 Žr. *Vasiliauskas M.* Atliekų sampratos teisės doktrinoje: ar nepakeičiamas esamas atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas. Teisė. 2010, t. 74.

634 *Vaišnoras A*. ES aplinkos politika. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011.

635 *Baltrėnas P., Butkus D. ir kiti*. Aplinkos apsauga, Vilnius: Technika, 2008.

Kitų valstybių teisinėje literatūroje taip pat daug dėmesio skiriama aplinkai kaip sričiai, kuri turi prioritetą prieš kitas visuomenės gyvenimo sritis. Iš pasaulinio lygio darbų nurodytina knyga *„The Common Law and the Environment"*, kurioje analizuojama, kaip aplinkos klausimai reguliuojami bendrosios teisės sistemoje, pateikiama istorinė aplinkos teisės raida, aptariama institucinė sistema bei aiškinamasi, kaip bendrosios teisės priemonėmis reguliuojama kintanti aplinkos situacija[636]. Iliustratyvus ir kitas mokslo darbas – *„The Global Environment"*, kuriame gvildenami aplinkos klausimus sprendžiantys veikėjai, institucinė ir teisinė sistema, aplinka kaip prioritetinė valstybių politikos sritis, aptariami iššūkiai ir galimi sprendiniai atskirose aplinkos srityse: klimato kaitos, biologinės diversifikacijos, branduolinių atliekų ir t. t.[637] Aplinkos apsauga kaip viešasis interesas analizuojama ir knygoje *„Public interest Perspectives in Environmental Law"*[638], taip pat mokslo publikacijoje *„Public Interest Rules of International Law"*[639]. Pastarojoje išdėstytas atskiras skyrius, skirtas aplinkos apsaugos kaip viešojo intereso klausimui. Atkreipiamas dėmesys į tarptautinės bendruomenės kaip visumos viešųjų interesų problemą, teigiama, kad pastaraisiais metais buvo priimta daug tarptautinių dokumentų (daugiašalių sutarčių dėl tarptautinės aplinkos apsaugos), siekiant apsaugoti globalios bendruomenės, įskaitant ateities kartų, interesus. Pabrėžiama, kad nepaneigtina, jog tebeegzistuoja valstybių požiūrių skirtumai dėl interesų, kurie turėtų būti suprantami kaip viešieji, dėl to, kaip jie turėtų būti institutionalizuoti ir įgyvendinami; pripažįstama, kad šie požiūrių skirtumai susiję ne tik su taisyklių dėl individualių šalių interesų pusiausvyros kūrimu, bet su sprendimu, kurie interesai turi būti traktuojami kaip viešieji ir kaip tarptautinė teisinė tvarka turėtų būti institucionalizuota[640]. Remiantis T. Komori, netgi bendrojo pobūdžio tarptautinės teisės taisyklės, kurios yra suvokiamos kaip saistančios tarptautinę bendruomenę kaip visumą, nėra sukurtos tam, kad gintų bendruosius interesus (t. y. interesus, kurie peržengia individualių šalių interesų ribas), o tik kiekvienos šalies interesus arba visų šalių sujungtus interesus[641].

636 The Common Law and the Environment. Rethinking the Statutory Basis for Modern Environmental Law. R. E. Meiners & A. Morris (eds.). United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2000.

637 The Global Environment. Institutions, Law, and Policy. R. S. Axelrod, St. D. VanDeveer and D. L. Downie (eds). Third Edition. United States of America: CQ Press, 2011.

638 Public interest Perspectives in Environmental Law. D. Robinson, J. Dunkley (eds.). United States of America: John Wiley & Sons, 1995.

639 Public Interest Rules of International Law. Towards Effective Implementation. T. Komori and K. Wellens (eds.). United States of America: The Ashgate International Law Series, Ashgate Publishing Company, 2009.

640 *Komori T*. Introduction. *Ibid*., p. 1.

641 *Ibid*.

Apibendrinant pažymėtina, jog ypatinga nagrinėjamos srities viešojo intereso objekto – aplinkos – reikšmė visuomenei ir dėl to jos apsaugos ir gynimo poreikis nacionaliniuose mokslo darbuose dažniau būna akivaizdūs (tyrimų įvairiais požiūriais gausa rodo ypatingą šios srities reikšmę), tad plačiau neaiškinami (juo labiau įvairių viešojo intereso sampratų kontekste), išskyrus nedažnas išimtis – mokslo darbus, kuriuose remiamasi konstitucinėmis nuostatomis, įtvirtinančiomis konstitucinį natūralios gamtinės aplinkos apsaugos statusą, bei jį konkretinančia konstitucine jurisprudencija. Tarptautinio lygmens mokslo darbuose aplinkos ir jos apsaugos reikšmė išreiškiama per aplinkos įvardijimą kaip srities, kuri turi pirmenybę prieš kitas visuomenės gyvenimo sritis. Viešojo intereso turinys taip pat atskleidžiamas ir per siekius užtikrinti visuomenės darnią raidą, gyvenimo kokybę ir sveikatos apsaugą.

II.C.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Aplinkos apsaugos klausimai Lietuvos teisės aktais įtvirtinti dvejopai. Pirma, tai nuostatos, susijusios su aplinkos (gamtos) apsaugos imperatyvu, kylančiu iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos, kurios 54 str. 1 ir 2 d. numatyta, kad „valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenis, teršti vandenis ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją“. Remdamasis šiuo Konstitucijos straipsniu, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „natūrali gamtinė aplinka, gyvūnija ir augalija, atskiri gamtos objektai, taip pat ypač vertingos vietovės yra visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės“[642]. Teismas taip pat įvardijo, kad „žemės, miškų ir vandens telkinių tinkamas, racionalus naudojimas ir apsauga – Konstitucijos ginamas viešasis interesas“[643].

Antra, konstitucinės nuostatos konkretinamos ordinarinės teisės lygmeniu. Antai Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo[644], nors jame eksplicitiškai nėra pabrėžiama gamtinės aplinkos svarba visuomenei, paskirtis ir turinys byloja apie tai, kad įstatymas skirtas aplinkos, kaip visuomenei ir valstybei labai reikšmingo objekto, apsaugai. Konkrečiuose įstatymuose,

642 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. kovo 14 d., 2011 m. sausio 31 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai.

643 *Ibid*.

644 Įstatymo 2 str. 1 d. Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

skirtuose atskirų gamtos komponentų apsaugai, taip pat išskiriamas poreikis saugoti gamtinę aplinką. Pvz., Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatyme numatyta saugoti natūralioje gamtinėje aplinkoje gyvenančius ar laikinai esančius, migracijos ar kitu metu pastebimus ar aptinkamus laukinius gyvūnus, jų rūšių buveines bei lizdus[645]. Lietuvos Respublikos laukinės augalijos įstatymas reglamentuoja laukinės augalijos apsaugos ir naudojimo santykius, kad būtų išsaugota laukinės augalijos rūšių, natūralių bendrijų įvairovė ir laukinei augalijai augti tinkamos augavietės, užtikrintas laukinės augalijos išteklių racionalus naudojimas, apsauga bei atkūrimas, laukinės augalijos genetinių išteklių išsaugojimas[646]. Lietuvos Respublikos želdynų įstatymo paskirtis yra nustatyti Lietuvos Respublikos teritorijoje ne miškų ūkio paskirties žemėje esančių želdynų ir želdinių apsaugos, tvarkymo, želdynų kūrimo ir želdinių veisimo teisinio reguliavimo pagrindus, siekiant užtikrinti gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio stabilumą, gyventojų teisę į jų gyvenimo kokybę gerinančias aplinkos sąlygas[647]. Tai, kad įstatymų nustatytas aplinkos monitoringas[648] – stebima aplinkos oro, vandens, žemės gelmių, dirvožemio, gyvosios gamtos būklė; natūralių ir antropogeniškai veikiamų gamtinių sistemų (gamtinių buveinių, ekosistemų) ir kraštovaizdžio būklė; fizikinis, radiacinis, cheminis, biologinis ir kitoks antropogeninis poveikis bei jo įtaka gamtinei aplinkai bei gamtinėje aplinkoje vykstančių globalių procesų kaita ir tendencijos, liudija, kad gamtinė aplinka yra reikšmingas valstybės reguliavimo ir apsaugos objektas.

Svarstant gamtinės aplinkos, kaip ypatingą reikšmę turinčio objekto, reguliavimą Lietuvoje, svarbu pažymėti, kad įstatymuose minėta reikšmė neretai atskleidžiama per juose įtvirtintus tam tikros ūkinės veiklos (pvz., statybos, teritorijos planavimo, medžioklės, žvejybos ir pan.) ribojimus. Tai plačiau nagrinėjama tolesniuose poskyriuose.

Gamtinės aplinkos svarba visuomenės gyvenime netiesiogiai pabrėžiama ir per išskirtines galimybes ginti žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką – 2001 m. Lietuvos Respublikos įstatymu ratifikuota Jungtinių Tautų Orhuso konvencija[649]. Pagrindinis šios konvencijos tikslas – užtikrinti teisę gauti informaciją, teisę visuomenei dalyvauti priimant sprendimus bei teisę kreiptis

645 Įstatymo 1 str. 1 d. Valstybės žinios. 2010, Nr. 81-4218 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

646 Įstatymo 1 str. 1 d. Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1944.

647 Įstatymo 1 str. 1 d. Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3215.

648 Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 112-2824.

649 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos „Dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais“ ratifikavimo (Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2565).

į teismus aplinkos klausimais, kad būtų apsaugota kiekvieno dabartinės ir būsimų kartų žmogaus teisė gyventi jo sveikatai ir gerovei palankioje aplinkoje[650].

Aplinkos apsauga – vienas pagrindinių ne tik nacionalinių, bet ir regioninių, globalių gyvenimo sričių prioritetų, tačiau paradoksalu, kad šios srities svarbą daugiausia apibūdina ne tik eksplicitiškai įtvirtintos nuostatos, o šios srities apsaugą reguliuojančių taisyklių rinkinių gausa[651]. Aplinkos apsauga kitų valstybių teisėkūroje dažniausiai reguliuojama remiantis tarptautiniais ar regioniniais susitarimais, į nacionalinio lygmens teisės aktus perkeliant tarptautinių įsipareigojimų nuostatas. Įprastai valstybėse ypatinga aplinkos svarba įtvirtinta jų konstitucijose, taip pat daugelyje valstybių veikia aplinkos kodeksai. 2012 m. 177 iš 193 Jungtinių Tautų narių teisę į sveiką aplinką pripažino savo konstitucijose, aplinkosaugos įstatymuose, teismų sprendimuose ar prisiimdamos tarptautinius įsipareigojimus. D. R. Boydas, išnagrinėjęs 92 valstybių konstitucijas ir žemesnės teisinės galios teisės aktus, kuriais užtikrinama aplinkos apsauga, padarė išvadą, kad aplinkos apsauga valstybėse yra stiprinama, konstitucinis aplinkos apsaugos principas tampa unifikuojantis ir kitose viešojo valdymo srityse (pvz., teisės aktai, reguliuojantys teisę gauti informaciją apie aplinką) ir kad aplinkos apsauga tampa prioritetine visuomeninio gyvenimo sritimi[652].

Antai Jungtinėse Tautose veikia Aplinkos programa[653], numatyti šios programos elementai: klimato kaita, nelaimės ir konfliktai, ekosistemų vadyba, aplinkos apsaugos valdymas, chemikalai ir atliekos, išteklių efektyvumas bei aplinkos stebėjimas. Regioniniu ir globaliu lygmeniu egzistuoja daugiau nei 70 konvencijų, skirtų gamtinei aplinkai išsaugoti. Svarbiausia iš jų – Jungtinių Tautų konvencija dėl klimato kaitos[654] bei jos Kioto protokolas, kuris yra vienas svarbiausių tarptautinių teisinių dokumentų, skirtų kovai su klimato pokyčiais. Jame numatyti įsipareigojimai, kuriuos prisiima pramoninės šalys,

650 Konvencijos „Dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais“ 1 str. Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2572.

651 Apie aplinkos apsaugos srities reguliavimo apimties didėjimo tendenciją tarptautiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygmenimis žr., pvz., *Pūraitė A*. Origins of Environmental Regulation. Jurisprudencija. 2012, 19 (2).

652 *Boyd D. R*. The Constitutional Right to a Healty Environment. Environment. Science and Policy for Sustainable Development. July-August 2012.

653 Žr. United Nations Environmental Programme [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.unep.org/>.

654 United Nations Framework Convention on Climate Change [žiūrėta 2015-08-15]. <http://unfccc.int/2860.php>. Lietuva ją ratifikavo 1995 m. birželio 22 d. Žr. Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 23-521.

siekdamos sumažinti tam tikrų šiltnamio efektą sukeliančių dujų, prisidedančių prie planetos klimato atšilimo, išmetimą. Antai susitarta 2008–2012 m. sumažinti išsivysčiusių šalių šiltnamio efektą sukeliančių dujų bendrą išmetimą mažiausiai 5 proc., palyginti su 1990 m. lygiu[655]. Kaip svarbios konvencijos nurodytinos ir Jungtinių Tautų konvencija dėl kovos su dykumėjimu[656], Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl ozono sluoksnio apsaugos[657], Jungtinių Tautų konvencija dėl biologinės įvairovės[658] bei daugelis kitų.

ES sutarties 191 str. (EB sutarties *ex* 174 str.) numatyta, kad Sąjungos aplinkos politika padeda siekti šių tikslų: išlaikyti, saugoti ir gerinti aplinkos kokybę; saugoti žmonių sveikatą; apdairiai ir racionaliai naudoti gamtos išteklius bei remti tarptautinio lygio priemones, skirtas regioninėms ar pasaulinėms aplinkos problemoms spręsti, visų pirma kovai su klimato kaita[659]. ES lygmeniu aplinkos svarba taip pat pabrėžiama per atskiras reguliavimo sritis. Išskiriamos šios prioritetinės su aplinka susijusios sritys: kova su klimato kaita[660], tvarus vystymasis[661], atliekų tvarkymas[662], oro tarša[663], vandens apsauga

655 Žr. EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės Aplinka ir klimato kaita. Kova su klimato kaita [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2001&locale=lt>.

656 United Nations Convention to Combat Desertification [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.unccd.int/en/Pages/default.aspx>. Lietuva ją ratifikavo 2003 m. Žr. Jungtinių Tautų konvencija dėl kovos su dykumėjimu šalyse, kurios patiria dideles sausras ir (ar) dykumėjimą, ypač esančiose Afrikoje. Valstybės žinios. 2003, Nr. 88-3977.

657 United Nations Environment Programme Ozone secretariat [žiūrėta 2015-08-15]. <http://ozone.unep.org/en/>. Lietuva ją ratifikavo 1994 m. Žr. Vienos konvencija dėl ozono sluoksnio apsaugos. Valstybės žinios. 1998, Nr. 23-570.

658 The Convention on Biological Diversity [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.cbd.int/convention/default.shtml>. Lietuva ja ratifikavo 1995 m. Žr. Jungtinių Tautų biologinės įvairovės konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 69-1662.

659 Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija [žiūrėta 2015-08-15]. <http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190ltc_002.pdf#nameddest=article191>

660 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Kova su klimato kaita [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2001&locale=lt>.

661 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Tvarus vystymasis [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2003&obsolete=false>.

662 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Atliekų tvarkymas [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2004&obsolete=false> .

663 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Oro tarša [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2005&obsolete=false>.

ir vandentvarka[664], gamtos apsauga ir biologinė įvairovė[665], dirvožemio apsauga[666] bei akustinė tarša[667]. Kiekviena sritis reguliuojama atskirais teisės aktais bei politinio pobūdžio strategijomis, už kiekvienos srities įgyvendinimą ir kontrolę yra paskirtos atsakingos institucijos.

Konstitucinis aplinkos apsaugos imperatyvų statusas, gausus, įvairus ir išsamus žemesnės teisinės galios reikalavimų aplinkos apsaugai nacionaliniu (atitinkamai ir tarptautiniu) lygmeniu nustatymas, nukreiptas į aplinką, kaip ypatingą reikšmę visuomenei ir valstybei turintį objektą, leidžia suprasti, kad nagrinėjamos viešojo intereso srities teisiniai santykiai yra itin reikšmingi. Teisės mokslinėje doktrinoje ir teisėkūroje nemažai dėmesio skiriama viešojo intereso gynimo, institucinių klausimų analizei, kuri nėra tiesioginis šio tyrimo objektas, tačiau pagrindą formuluoti konkretesnę viešojo intereso apibrėžtį suteikia pirmiausia orientacija į nagrinėjamos srities saugomą objektą – aplinkos vertybę.

II.C.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.C.2.1. Lietuvos mokslinėje literatūroje

Lietuvoje mokslinės literatūros apie tai, kaip gamtos apsauga derinama su kitais interesais, nėra daug. Ši tema tam tikra apimtimi nagrinėjama anksčiau nurodytuose Lietuvos mokslininkų darbuose (pvz., K. Lapinsko[668],

664 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Vandens apsauga ir vandentvarka [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2006&obsolete=false>.

665 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Gamtos apsauga ir biologinė įvairovė [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2007&obsolete=false>.

666 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Dirvožemio apsauga [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2008&obsolete=false>.

667 EUR-Lex. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. Aplinka ir klimato kaita. Akustinė tarša [žiūrėta 2015-08-15]. <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20,SUM_2_CODED%3D2010&obsolete=false>.

668 Pvz., remdamasis konstitucine jurisprudencija, autorius teigia, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas K 54 str. numatytą valstybės funkciją rūpintis gamtinės aplinkos apsauga, nustato būtinus ir konstituciškai pagrįstus restitucijos apribojimus ar draudi-

E. Monkevičiaus[669], A. Pūraitės[670], I. Žvaigždinienės ir B. Sudavičiaus[671]). Dažnai dėmesys į aplinkos apsaugą kaip viešąjį interesą kreipiamas Orhuso konvencijos kontekste[672]. Be to, nagrinėjama sritis išsamiau gvildenta mokslo darbuose, skirtuose tvarios plėtros[673] klausimams, kuriuose tiriamas ekonominių interesų derinimas su aplinkos apsauga. Iš jų nurodytini: V. Naruševičiaus ir I. Lazdinio mokslo publikacija „Darnaus vystymosi politika ir valdymas“[674], J. K. Staniškio, Ž. Stasiškienės ir I. Kliopovos knyga „Subalansuotos pramonės plėtros strategija: teorija ir praktika“[675], R. Čiegio monografijos „Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas“[676] ir „Tolydžios ekonominės plėtros alternatyvios teorijos“[677]. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimo klausimai kitų valstybių mokslinėje literatūroje dėl jų sąsajų su teisėkūros iniciatyvomis plačiau aptariami kitame poskyryje.

---

mus, susijusius su visuomenės poreikiu garantuoti ekologinį saugumą. *Lapinskas K*. Konstituciniai aplinkos apsaugos Lietuvoje pagrindai. Pranešimas, perskaitytas 2008 m. rugsėjo 10–11 d. Vilniuje vykusioje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XII konferencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2008, Nr. 3 (11), liepa–rugsėjis, p. 185.

669 Viešojo intereso prioritetai „neleidžia jo suabsoliutinti ir jį ginant pažeisti subjektų teises ir teisėtus privačius interesus, todėl būtinas reguliavimas, užtikrinantis viešojo ir privataus interesų principų derinimą“. *Monkevičius E*. Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčuose. Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 1 (1), p. 47–48.

670 Atskleisdama tarptautinio ir regioninio aplinkos apsaugos teisinio reguliavimo ištakas ir svarbiausius principus bei nagrinėdama aplinkos apsaugos teisės aktų esmines ypatybes, autorė nagrinėja aplinkos apsaugos teisės idėjų ir principų koliziją ypač su nuosavybės teise. *Pūraitė A*. Origins of Environmental Regulation. Jurisprudencija. 2012, 19 (2).

671 Pvz., Miškų įstatymo 11 str. papildymų, susijusių su miško žemės pavertimu kitomis naudmenomis, siekiant atkurti buvusias sodybas privačioje miško žemėje, kontekste autorių išreiškiama abejonė, „[…]ar buvusios sodybos atstatymas yra svarbesnis (viršesnis) interesas nei viešas aplinkos (konkrečiai – miškų) apsaugos interesas, ar naujas teisinis reguliavimas garantuos tinkamą privačių ir viešųjų interesų pusiausvyrą“. *Sudavičius B., Žvaigždinienė. I*. Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis ribojimas kaip miško teisinės apsaugos priemonė. Teisė. 2013, t. 86, p. 32.

672 Žr. minėti E. Monkevičiaus mokslo darbai, taip pat D. Prapiestytės mokslo straipsnis: *Prapiestytė D*. Orhuso konvencijos įgyvendinimas: Europos Sąjungos teisė ir Lietuvos administracinė justicija. Teisė. 2009, t. 72, p. 160–175.

673 Sinonimiškai vadinamos „subalansuotos plėtros“ ar „darnaus vystymosi“.

674 *Naruševičius V., Lazdinis I*. Darnaus vystymosi politika ir valdymas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

675 *Staniškis J. K., Stasiškienė Ž., Kliopova* I. Subalansuotos pramonės plėtros strategija: teorija ir praktika. Kaunas: Technologija, 2004.

676 *Čiegis R.* Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas (VDU leidykla), 2004.

677 *Čiegis R*. Tolydžios ekonominės plėtros alternatyvios teorijos. Monografija. Kaunas: Naujasis lankas, 2002.

II.C.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje bei kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Daugiau dėmesio aplinkos apsaugai nei kitoms visuomeninio gyvenimo sritims atskleidžiama ir per nuostatas, kuriomis viešasis interesas yra derinamas su kitais interesais. Tai dažnai yra įvairių ūkinės veiklos sričių reguliavimo taisyklės, numatančios reikalavimą atsižvelgti į aplinkos būklę bei jos nebloginti.

Anksčiau cituotame Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 str. nėra numatyta gamtos apsaugos ribojimų ar išimčių (išskyrus tai, kad gamtos išteklius reikia naudoti „su saiku" ir atkurti). Įstatymuose taip pat nėra nuostatų, kuriomis būtų daroma išimtis, leidžianti bloginti aplinkos būklę, kai viešasis interesas aplinkos apsaugos srityje derinamas su kitais interesais (dažniausiai – ūkio šakos plėtros ar ūkinės veiklos). Atvirkščiai, kiti interesai paprastai yra ribojami siekiant užtikrinti tinkamą aplinkos apsaugą.

Antai, kaip Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo tikslas įvardytas siekis „užtikrinti darnią teritorijų plėtrą ir racionalią urbanizaciją, nustatant teritorijų planavimo proceso sprendinių sistemiškumo, skirtingo lygmens dokumentų suderinamumo ir tarpusavio poveikio reikalavimus, sudaryti sąlygas gamtinės ir antropogeninės aplinkos darnai, urbanistinei kokybei, išsaugant vertingą kraštovaizdį, biologinę įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes"[678]. Šio įstatymo nustatytais atvejais į teritorijų planavimo procedūrą turi būti įtrauktas strateginis pasekmių aplinkai vertinimas. Lietuvos Respublikos statybos įstatyme viena iš būtinų statybos sąlygų, susijusių su trečiųjų asmenų gyvenimu ir veikla, yra apsauga nuo oro, vandens, dirvožemio ar gilesnių žemės sluoksnių taršos; aplinkos apsaugos statinių bei priemonių, jų veiksmingumo išsaugojimas; gamtos ir kultūros vertybių išsaugojimas[679]. Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatyme numatyta, kad biodegalai ir skystieji bioproduktai neturi būti pagaminti iš žaliavos, gautos užauginus žaliavai skirtus augalus labai didelės biologinės įvairovės žemėje, tokioje kaip pirmykštis miškas ir kitos miškingos vietovės (džiunglės, taiga ir pan.), tai yra miškas ir kitos miškingos vietovės, kuriose auga vietinės rūšys ir nėra aiškiai matomų žmogaus veiklos požymių, o ekologiniai procesai nėra pastebimai sutrikdyti; vietovės, nustatytos pagal konkrečios valstybės teisės aktus arba atitinkamos kompetentingos institucijos

678 Įstatymo 1 str. 1 d. Valstybės žinios. 2013, Nr. 76-3824 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

679 Įstatymo 4 str. 4 d. 7 p. Valstybės žinios. 2001, Nr. 101-3597 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

gamtos apsaugos tikslais, arba kaip apsaugos vietovės, kuriose susitelkusios retos, galinčios išnykti arba nykstančios ekosistemos ar rūšys; labai didelės biologinės įvairovės natūralios pievos, tai yra pievos, kurios išliktų pievomis ir be žmogaus įsikišimo ir kuriose išlikusi natūrali rūšių įvairovė, kurių ekologinės savybės ir procesai nepakitę; labai didelės biologinės įvairovės nenatūralios pievos, tai yra pievos, kurios neišliktų pievomis be žmogaus įsikišimo ir kurios pasižymi rūšių įvairove bei yra nenuniokotos, išskyrus atvejus, kai pateikiama įrodymų, kad žaliavą nuimti būtina siekiant išsaugoti teritorijai taikomą pievos apibūdinimą[680]. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme nurodyta, kad atliekų tvarkytojai ir atliekų darytojai turi imtis visų galimų ir ekonomiškai pateisinamų priemonių atliekų kiekiui bei neigiamam poveikiui visuomenės sveikatai ir aplinkai mažinti, kurti ir diegti mažaatliekes technologijas, taupyti gamtos išteklius[681].

Lietuvos Respublikos žuvininkystės įstatymu siekiama užtikrinti žuvų išteklius tausojančią žvejybą, jų išsaugojimą ir atkūrimą, atsižvelgiant į ekologines sąlygas, žuvininkystės ekonomiką, žvejų, žuvų augintojų, perdirbėjų ir vartotojų interesus[682]. Nurodyto įstatymo 22 str. 1 d. numatyta, kad planuojant, projektuojant, statant ir eksploatuojant ūkinės ar kitokios veiklos objektus, galinčius neigiamai veikti žuvis ir jų aplinką, turi būti numatytos priemonės, užtikrinančios palankias žuvų reprodukcijos, migracijos ir gyvenimo sąlygas. Jeigu dėl tokios veiklos neigiamas poveikis žuvims ir jų aplinkai neišvengiamas, projektuose turi būti numatytas žalos atlyginimas arba žalos kompensavimo priemonės. Lietuvos Respublikos mėgėjų žvejybos įstatyme numatyta, kad vertingų gamtinių kompleksų ir biologinės įvairovės išsaugojimo požiūriu ypač svarbiuose vandens telkiniuose žvejoti leidimai nėra išduodami[683]. Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymu siekiama nustatyti visuomeninius santykius, susijusius su Lietuvos Respublikos teritorijoje esančios medžiojamosios gyvūnijos apsauga ir jos racionaliu naudojimu[684]. Lietuvos Respublikos želdynų įstatyme numatyta, kad šiuo įstatymu siekiama nustatyti Lietuvos Respublikos teritorijoje ne miškų ūkio paskirties žemėje esančių želdynų ir želdinių apsaugos, tvarkymo, želdynų kūrimo ir

680 Įstatymo 38 str. 3 d. Valstybės žinios. 2011, Nr. 62-2936 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

681 Įstatymo 3 str. 3 d. Valstybės žinios. 2002, Nr. 72-3016 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

682 Įstatymo 1 str. 2 d. Valstybės žinios. 2013, Nr. 71-3579 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

683 Įstatymo 6 str. 3 d. 3 p. Valstybės žinios. 2012, Nr. 108-5463 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

684 Įstatymo 1 str. Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2634 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

želdinių veisimo teisinio reguliavimo pagrindus, siekiant užtikrinti gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio stabilumą, gyventojų teisę į jų gyvenimo kokybę gerinančias aplinkos sąlygas[685]. Pastarojo įstatymo 4 str. numatyta, kad želdynų sistema turi atspindėti būdingus gamtinius ir kultūrinius kraštovaizdžio struktūros elementus, užtikrinti gyventojų rekreacinius poreikius.

Kitų valstybių teisėkūroje ir literatūroje, derinant viešąjį interesą aplinkos apsaugos srityje su kitais interesais, galima išskirti du pagrindinius lygmenis. Pirma, tai tvarios plėtros lygmuo, kai aplinkos apsauga derinama su ekonominės ir socialinės plėtros interesais (t. y. susikerta du viešieji interesai: viešasis aplinkos apsaugos interesas ir viešasis ekonominės bei socialinės plėtros interesas). Antra, žmogaus teisių lygmuo, kai viešasis aplinkos apsaugos interesas susikerta su asmens individualiomis teisėmis (dažniausiai – teise į nuosavybę bei teise į privatų gyvenimą). Šie lygmenys aptartini atskirai.

Tvarios plėtros koncepciją apibrėžė *Gru Brundland* komisija dar 1987 m. kaip „plėtrą, kuri tenkina dabartinės kartos poreikius nekeldama klausimo dėl ateities kartų galimybės tenkinti savo poreikius"[686]. Nuo to laiko į ekonomikos plėtrą buvo žvelgiama tik aplinkosaugos ribojimų kontekste[687]. Tai daugelį kartų pabrėžta pasaulinio lygmens konferencijose (1992 m. Rio de Žaneire, 2002 m. Johanesburge, 2012 m. dar kartą Rio de Žaneire)[688]. Nemažai mokslininkų nagrinėjo tvarios plėtros tikslus, pagrindinių jos „kolonų" (t. y. aplinkosaugos, socialinės plėtros ir ekonominės plėtros) sąsajas ir panašius klausimus. Iš tokių darbų paminėtini: M-C. Cordonier Segger „*The Role of International Forums in the Advancement of Sustainable Development*"[689], D. Shelton „*The*

685 Įstatymo 1 str. Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3215 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

686 G. H. Brundtland (World Commission on Environment and Development), Our Common Future (1987). Cituota iš: *Folkesson E*. Human Rights Courts Interpreting Sustainable Development: Balancing Individual Rights and the Collective Interest [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.erasmuslawreview.nl/files/ELR_2013_02_006__cropped_.pdf>.

687 *Folkesson E*. Human Rights Courts Interpreting Sustainable Development: Balancing Individual Rights and the Collective Interest [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.erasmuslawreview.nl/files/ELR_2013_02_006__cropped.pdf>.

688 Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992, UN Doc. A/CONF.151/26 (Vol. I) (1992), taip pat *P. H. Sand*. UNCED and the Development of International Environmental Law', 8 National Resources & Environmental Law (1992-1993); *P. Birnie and A. Boyle*. International Law and the Environment (2002); M. Sanwal. Trends in Global Environmental Governance: The Emergence of a Mutual Supportiveness Approach to Achieve Sustainable Development, 4 Global Environmental Politics (2004). Cituota iš: *E. Folkesson*. Human Rights Courts Interpreting Sustainable Development: Balancing Individual Rights and the Collective Interest [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.erasmuslawreview.nl/files/ELR_2013_02_006__cropped_.pdf>.

689 *Cordonier Segger M-C*. The Role of International Forums in the Advancement of Sustainable Development, 10 Sustainable Development Law & Policy at 14-17 (2009).

Environmental Jurisprudence of International Human Rights Tribunals, B. E. Hill, S. Wolfson ir N. Targ *„Human Rights and the Environment: A Synopsis and Some Predictions"*[690], R. Kemp ir S. Parto *„Governance for Sustainable Development: Moving from Theory to Practice"*[691], G. Handl *„Sustainable Development: General Rules versus Specific Obligations"*[692], D. B. Magraw ir L. D. Hawke *„Sustainable Development"*[693], J. A. Elliott *„An Introduction to Sustainable Development"*[694], S. Bell ir S. Morse *„Sustainability Indicators: Measuring the Immeasurable"*[695] bei daugelis kitų.

Minėtasis kolektyvinis (tvarios plėtros) lygmuo nurodomas ir tarptautiniuose bei regioniniuose dokumentuose: Pasaulio prekybos organizacijos steigimo susitarime[696], Jungtinių Tautų Kioto protokolo preambulėje bei daugelyje kitų. ES lygmeniu taip pat daug dokumentų numato tvarios plėtros ir susijusių aspektų reguliavimą. Šis klausimas minimas Europos Sąjungos sutarties preambulėje, 2001 m. birželio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2001/42/EB dėl tam tikrų planų ir programų pasekmių aplinkai vertinimo[697], Atnaujintoje ES tvaraus vystymosi strategijoje ir susijusiuose dokumentuose[698].

Antra, aplinkos apsaugos interesas derinamas su kitais interesais individualiu lygmeniu. Tai dažniausiai susiję su interesų derinimu individualiais atvejais, kai klausimas susijęs su žmogaus teisių įgyvendinimu ir jo ribojimais. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad viešasis aplinkos apsaugos interesas gali būti ne tik kolektyvinis, t. y. apsauga nuo aplinkos degradacijos, kuri netiesiogiai veikia individualius asmenis, o per atskirus aplinkos elementus, pvz., dirvožemį, gyvūnus, žuvis, klimatą, ir žmonijai turi įtakos tik ilgalaikėje

690 *Hill B. E., Wolfson S. and Targ N*. Human Rights and the Environment: A Synopsis and Some Predictions, 16 The Georgetown International Environmental Law Review, 359 (2003–2004).

691 *Kemp R. and Parto S*. Governance for Sustainable Development: Moving from Theory to Practice, 18 International Journal of Sustainable Development 1/2, at 12 (2005).

692 *Handl G*. Sustainable Development: General Rules versus Specific Obligations. In: W. Lang (ed.). Sustainable Development and International Law (1995).

693 *Magraw D. B. and Hawke L. D*. Sustainable Development. In: Bodansky D., Brunnée J. And Hey E. (eds.). The Oxford Handbook of International Environmental Law (2007).

694 *Elliott J. A*. An Introduction to Sustainable Development. Routledge, Routledge introductions to development series, 2011.

695 *Bell S. and Morse S*. Sustainability Indicators: Measuring the Immeasurable. Earthscan, No. 2, 2011.

696 Agreement Establishing the World Trade Organisation, signed in Marrakech on 15 April 1994, 1867 UNTS 154, 33 ILM 1144.

697 OL *2001 m. specialusis leidimas*, 15 skyrius, 6 tomas, p. 157.

698 European Commission. Environment. Sustainable Development [žiūrėta 2015-08-15]. <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>.

perspektyvoje, bet ir individualus, t. y. kai asmuo ginamas nuo jo gyvybei ar sveikatai konkrečią žalą sukeliančio poveikio aplinkos elementams. Konkuruojantys gali būti individualūs įmonių interesai (pvz., kasyba užsiimančios įmonės veikla) arba individualūs asmenų interesai (teisė į privatų gyvenimą arba teisė į nuosavybę)[699].

Pastarojo pobūdžio ginčai paprastai sprendžiami individualiai teismine tvarka. N. Y. Turgut, nagrinėjusi aplinkos apsaugos aspektus Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, pateikė atvejų, kai žmogaus teisės yra ribojamos dėl viešojo aplinkos apsaugos intereso, apibendrinimus[700]. Pagrindiniai atvejai, kai aplinkos apsauga susiduria su individualių asmenų teisėmis, yra tokie: teritorijos planavimo leidimo neišdavimas pramoninio sandėlio statybai (reikalavimas – teisės į nuosavybę pažeidimas; ribojimo tikslas – „žaliojo diržo" apsauga)[701], ribojimai žvejoti su tam tikra įranga tam tikrose teritorijose ir tam tikru metu[702] (reikalavimas – teisės į nuosavybę pažeidimas; ribojimo tikslas – ateities žuvų išteklių apsauga); draudimas eksploatuoti žvyro karjerą (reikalavimas – teisės į nuosavybę pažeidimas; ribojimo tikslas – konkrečios teritorijos atkūrimas)[703]; draudimas romams užstatyti teritoriją savo karavanu (reikalavimas – teisės į privatų gyvenimą pažeidimas; ribojimo tikslas – konkrečios vietovės kaimo specifikos apsauga ir vizualios estetinės aplinkos apsauga)[704]; planavimo leidimo statyti tiltą į salą panaikinimas (reikalavimas – pažeista teisė į nuosavybę; ribojimo tikslas – apsaugoti baltanugarius genius)[705]; įsakymas nugriauti sandėlį (reikalavimas – teisės į nuosavybę pažeidimas; ribojimo tikslas – tvarkinga kaimo vietovės raida)[706]. Mokslininkė, apibendrindama Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką svarstytose bylose, pažymi, kad daugiausia Teismo argumentavimas yra „aplinkos apsauga kaip didėjančios svarbos klausimas"[707]; „egzistuojantis teisėtas tikslas apsau-

699 *E. Folkesson*. Human Rights Courts Interpreting Sustainable Development: Balancing Individual Rights and the Collective Interest [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.erasmuslawreview.nl/files/ELR_2013_02_006__cropped_.pdf>.

700 *Turgut N. Y.* The European Court of Human Rights and the Right to the Environment. Ankara Law Review, Vol. 4, No. 1 (Summer 2007), p. 124.

701 Case of *Pine Walley Developments Ltd and others v. Ireland*, No. 12742/87, A222.

702 Cases of *Posti and Rahko v. Finland*, No. 27824/95, Reports of Judgments and Decisions 2002-VII; *Alatulkkila and others v. Finland*, No. 33538/96.

703 Case of *Fredin v. Finland (No. 1)*, No. 12033/86, A192.

704 Case of *Coster v. the United Kingdom*, No. 24876/94; *Buckley v. the United Kingdom*, No. 20348/95, Reports 1996-IV.

705 Case of *Airi Aarniosalo and others v. Finland*, No. 39737/98.

706 Case of *Saliba v. Malta*, No. 4251/02.

707 Case of *Fredin v. Sweden (No. 1),* No. 12033/86, A192.

goti aplinką kaip viešojo intereso elementas“[708]; „įsikišimas buvo sukurtas ir skirtas užtikrinti, kad atitinkami planavimo teisės aktai, kuriais siekiama išsaugoti „žaliąjį diržą“, buvo tinkamai pritaikyti vietinės valdžios“[709]; „teisėto bendrojo intereso apsaugoti žuvų išteklius siekis“[710].

Siekiant užtikrinti tinkamą aplinkos apsaugą, viešasis interesas aplinkos apsaugos srityje traktuojamas kaip kitų interesų ribojimo kriterijus, o konkretesnių kriterijų dėl viešųjų interesų derinimo aplinkos srityje įstatymų leidėjas nėra nustatęs.

Apibendrinant aplinkos apsaugos srityje galima išskirti du viešojo intereso sampratos aspektus, apimančius tam tikrus jo turinio elementus: formalųjį (procedūrinį) ir vertybinį (turiningąjį).

II.C.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje

II.C.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas

Tyrimui buvo atrinkta 180 2006–2014 m. priimtų teismų sprendimų (nutarčių) iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, apygardų teismų ir administracinių apygardų teismų, kuriuose teismai tam tikra apimtimi svarstė viešojo intereso aplinkos apsaugos srityje sampratą, kriterijus sprendžiant konfliktą su kitais viešojo intereso elementais ar privačiais interesais. Atranka buvo vykdoma teismų sprendimų paieškos naršyklėje teismupraktika.lt, naudojantis reikšminių žodžių deriniais: aplink* + vieš* interes*, gamt*+ vieš* interes*, gamt*+ visuomen* interes*, aplink*+ visuomen* interes*. Atrinktos bylos glaudžiai susijusios su kitomis šiame tyrime nagrinėjamomis viešojo intereso sritimis, ypač – teritorijų planavimo ir statybų, nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo (dažniausiai miško žemėje arba saugomose teritorijose), nekilnojamojo kultūros paveldo sritimis.

Teismai, identifikuodami viešąjį aplinkos apsaugos interesą, įprastai remiasi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 str., taip pat su juo susijusiomis konstitucinėmis nuostatomis ir juos konkretinančiomis, su jais susijusiomis

708 Cases of *Coster v. The United Kingdom*, No. 24876/94, *Saliba v. Malta,* No. 4251/02.

709 Case of *Pine Walley Developments Ltd and others v. Ireland*, No. 12742/87, A222.

710 Cases of *Posti and Rahko v. Finland*, No. 27824/95, No. Reports of Judgments and Decisions 2002-VII, *Alatulkkila and others v. Finland*, No. 33538/96.

įstatymų bei (ar) kitų teisės aktų nuostatomis. Pvz.: „*Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 straipsnyje nustatyta, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Taigi gamtinės aplinkos objektų naudojimas gali būti ribojamas ir, jeigu gamtos objektai yra ypač vertingose vietovėse, valstybei priklauso nuosavybės teisės į juos. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnis ir Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 4 straipsnio 4 dalis numato, kad valstybinės reikšmės miškai išimtine nuosavybės teise priklauso Lietuvos Respublikai. Tokia teisinė situacija, kai valstybei išimtine nuosavybės teise priklausantis daiktas (ginčo atveju valstybinis miškas) kartu nuosavybės teise priklausytų ir privačiam asmeniui, negalima. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 6 straipsnio 2 dalis ir 13 straipsnis numato, kad miškas grąžinamas natūra turėtoje vietoje piliečiui arba piliečiams bendrosios nuosavybės teise, išskyrus miškus, pagal šio įstatymo 13 straipsnį priskirtus valstybės išperkamiems. Miškai iš šio įstatymo 2 straipsnyje nurodytų piliečių išperkami valstybės ir už juos valstybė atlygina pagal šio įstatymo 16 straipsnį, jeigu jie priskirti valstybinės reikšmės miškams (Įstatymo 13 straipsnio 1 punktas). Išvardintų miškų sąrašus su juose nurodytais miškų plotais tvirtina Vyriausybė. Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatyta, kad Lietuvos valstybei išimtine nuosavybės teise priklauso žemė, įstatymų ir Vyriausybės nustatyta tvarka priskirta valstybinės reikšmės miškams ir parkams.*“[711]

Gali būti pateiktinas dar vienas šių argumentavimo šaltinių citavimą iliustruojantis pavyzdys: „*Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, kad viešojo intereso kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų (Konstitucinio teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas). Viešuoju interesu Konstitucinio teismo jurisprudencijoje pripažįstama tai, kas yra objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtos aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Kadangi miškai yra ypatingi nuosavybės teisės objektai, kurių tinkamas naudojimas ir apsauga yra žmogaus egzistavimo, žmogaus ir visuomenės išlikimo bei raidos sąlyga, tautos gerovės pagrindas, todėl nagrinėjamu atveju pripažintina, jog pareiškėja pagrįstai, ginant viešąjį interesą, kreipėsi į teismą (Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas, 2006 m. kovo 14 d. nutarimas).*

711 Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-364-406 /12.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnyje nustatyta, kad valstybinės reikšmės miškai išimtine nuosavybės teise priklauso Lietuvos Respublikai. Lietuvos Respublikos miškų įstatymo (Žin., 1994, Nr. 96-1872; 2001, Nr. 35-1161) 4 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad valstybinės reikšmės miškai išimtine nuosavybės teise priklauso Lietuvos Respublikai, o savininko teises ir pareigas įgyvendina Vyriausybė. Analogiška nuostata įtvirtinta Lietuvos Respublikos žemės įstatymo (Žin., 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868) 6 straipsnio 1 dalies 4 punkte, kuriame nurodyta, kad Lietuvos Respublikai išimtine nuosavybės teise priklauso žemė, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka priskirta valstybinės reikšmės miškams.“[712]

Teismai įprastai nepateikia išsamesnio viešojo intereso aplinkos apsaugą pagrindimo, t. y. platesnio šio viešojo intereso paaiškinimo nei tik nuorodos į teisės normas. Kai kuriais atvejais administraciniai teismai remiasi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika[713]. Bendrosios kompetencijos teismai dažniau remiasi bendrosios kompetencijos teismų sprendimais[714].

Labai retai pasitelkiama tarptautinių teismų (pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo arba Europos Teisingumo Teismo praktika)[715] praktika.

Teismai, teikdami pirmenybę viešajam interesui, panašiai kaip ir nustatydami aplinkos apsaugos viešąjį interesą, remiasi Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų nuostatomis, kitų teismų sprendimais. Būta ir kitų argumentavimo šaltinių[716].

Taip pat yra atvejų, kai teismas nustato viešąjį interesą, remdamasis racionalumo argumentais. Pvz., Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-584-253/2014 pateikia tik šiuos argumentus: „*Tad jei atitinkamų statinių buvimas negalimas, tai jų nugriovimas, išardymas ar kitoks statybvietės sutvarkymas nelaikytinas neproporcinga teisine priemone. Teisėjų*

712 Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-2352-562/2011.

713 Pvz., Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas remiasi savo ankstesnėmis nutartimis bylose Nr. A525-3469/2011, Nr. A822-952/2011, Nr. A63-1092/2011, Nr. A858-131/2013; Klaipėdos apygardos administracinis teismas remiasi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartimi bylose Nr. I-442-342/2011, Nr. I-231-57/2011, Nr. I-76-386/2013, Kauno apygardos administracinis teismas – bylose Nr. I-364-406 2012/12, Nr. I-198-353/2010 ir daugelyje kt.).

714 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas remiasi savo sprendimais bylose Nr. 3K-3-143/2010, Nr. 3K-3-344/2011, Nr. 3K-3-603/2012, Lietuvos apeliacinis teismas remiasi ankstesniais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimais byloje Nr. 2A-306/2010 ir t. t.

715 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-251/2014; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. A858-846/2013.

716 Pvz., Klaipėdos apygardos administracinis teismas a. b. Nr. I-46-513/2007, Nr. I-227-57/2009 remiasi „Dabartinės lietuvių kalbos žodynu“, Kauno apygardos administracinis teismas a. b. Nr. I-826-428/2011 remiasi teisės principu „iš neteisės negali kilti teisė“.

kolegija konstatuoja, kad nagrinėjamu atveju dominuoja viešasis interesas išsaugoti gamtinę aplinką, įstatymo leidėjo užtikrinamas inter alia statybų Kuršių nerijoje ribojimu, pateisinantis ginčo statinių savininkų nuosavybės teisių suvaržymus."

Apibendrinant galima teigti, kad teismai, argumentuodami viešojo intereso aplinkos apsaugos srityje buvimą arba jo prioritetą kitų interesų atžvilgiu, įprastai remiasi teisės aktais bei šios srities teismų praktika, o labai retais atvejais naudoja kitas argumentavimo priemones.

Išnagrinėjus teismų sprendimus, galima išskirti dvi pagrindines bylų rūšis. Pirma – didžiausia bylų dalis – tai prokuroro inicijuotos bylos ginant viešąjį interesą. Antra, tai bylos dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (reikalavimo užtikrinimo priemonių), kai jas taikant galėjo būti pažeistas viešasis aplinkos apsaugos interesas. Šių bylų nagrinėjimas suteikia papildomos informacijos viešojo intereso nagrinėjamoje srityje atpažinimo temai tirti, tačiau kadangi sietinas su procesiniais tiriamos srities viešojo intereso gynimo klausimais, į kuriuos šis tyrimas nėra tiesiogiai nukreiptas, toks nagrinėjimas atliekamas rezervuotai. Teismų sprendimų analizė toliau pateikiama, atsižvelgiant į išskirtas bylų rūšis; tačiau rezultatai, gauti nagrinėjant abiejų išskirtų bylų rūšių bylas, suteikia informacijos apie nagrinėjamos srities viešojo intereso suvokimą.

II.C.3.1. Nagrinėtos srities bylų analizė

II.C.3.2.1. Viešąjį interesą identifikuojantys kriterijai

Bylų, kurių iniciatorius buvo prokuroras, ginantis viešąjį aplinkos apsaugos interesą, atvejais teismai įprastai išsamiai nagrinėjo, ar prokuroras turėjo teisę kreiptis į teismą, t. y. ar jis gina viešąjį interesą, ir iš to galima nustatyti, ar ginamas objektas gali būti laikomas viešuoju interesu. Pvz., Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. A[146]-1189/2009 nusprendė: *„Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtos aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Aukščiausios teisinės galios nacionalinės teisės akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, kad valstybinės reikšmės miškai priklauso Lietuvos Respublikai išimtine nuosavybės teise (Konstitucijos 47 straipsnis). Todėl nagrinėjamoje byloje yra pagrindas pripažinti, jog pareiškėjas, kuriam įstatymu pavesta ginti*

viešąjį interesą, kreipėsi į teismą siekdamas apginti pamatinę konstitucinę vertybę. Miškai yra vienas iš gamtoje funkcionuojančių tarpusavyje susijusių aplinkos elementų, vienas iš gamtos išteklių, kuriuo savo reikmėms (turizmui, sportui, poilsiui, kt.) naudojasi visa visuomenė, o ne tik pavieniai asmenys ar bendruomenės, taigi dėl miškų išsaugojimo egzistuoja viešasis interesas, kurį nagrinėjamoje byloje ėmėsi ginti pareiškėjas pagal įstatymų jam suteiktą kompetenciją (ABTĮ[717] *56 straipsnis, Prokuratūros įstatymo 19 straipsnis).*"

Iš sprendimų, kuriuose pripažinta, kad prokuroras neturėjo teisės kreiptis dėl viešojo intereso gynimo, galima įžvelgti viešojo intereso į aplinkos apsaugą ribas. Antai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. A502-1490/2009 nurodė, kad: „*Viešasis interesas, taikant ABTĮ, paprastai turėtų būti suvokiamas kaip tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai. Pažymėtina, kad pareiškėjas, su pareiškimu kreipdamasis į teismą, nepateikė nei vieno argumento, kodėl nagrinėjamu atveju, jo nuomone, ta aplinkybė, jog ginčo statinys (Cechas) yra Pakriauglės žvyro ir smėlio karjero, kurį eksploatuoja Bendrovė, teritorijoje (valstybinėje žemėje), yra objektyviai reikšminga, vertinga visuomenei ar jos daliai. Pagrindinis pareiškėjo pareiškimo argumentas yra tas, jog ginčo statinys (Cechas) stovi valstybinėje žemėje, kurios viena iš specialiųjų naudojimo sąlygų – naudingųjų išteklių telkiniai, ir jog jis trukdo Bendrovei eksploatuoti joje (toje dalyje, kurioje stovi statinys (Cechas) esantį žvyro ir smėlio karjerą. Teisėjų kolegija pabrėžia, kad vien šios aplinkybės nepakanka, idant būtų konstatuota, jog buvo pažeistas viešasis interesas. Taigi darytina išvada, jog pareiškėjo pareiškimu yra siekiama apginti tariamai pažeistą Bendrovės subjektinę teisę eksploatuoti Pakriauglės žvyro ir smėlio karjerą toje vietoje, kurioje stovi ginčo statinys (Cechas). Tokios situacijos tiek dėl jos pobūdžio, tiek dėl jos masto negalima vertinti kaip viešojo intereso pažeidimo. Įvertinus pareiškėjo ginamo intereso turinį, konstatuotina, kad jis nagrinėjamu atveju kreipėsi į teismą gindamas viešąjį interesą nepagrįstai.*" Šiuo atveju, kaip matyti, teismas reikalauja pagrindimo, kuo objektas yra reikšmingas, vertingas visuomenei ar jos daliai (neužtenka nurodyti, kad ginamas objektas susijęs su aplinkos apsauga).

Tačiau taip pat teismai konstatuoja, kad vien tai, jog nagrinėjamos bylos objektas susijęs su gamtos apsauga, nereiškia, kad bet kuriuo atveju prokuroras gina viešąjį interesą – būtina, kad egzistuotų grėsmė, jog visuomenei svarbūs interesai bus pažeisti. Pvz., Vilniaus apygardos administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. 2A-1969-345/2012 nurodė, kad: „*Nagrinėjamoje byloje viešuoju interesu laikytina valstybės institucijų galimai netinkamai vykdytų funkcijų visuomenei svarbioje Pavilnio regioninio parko*

717 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo pavadinimo santrumpa.

teritorijoje pasekmių pašalinimas. Ieškinį pareiškęs prokuroras iš esmės siekė pripažinti Vilniaus miesto savivaldybės išduotus aktus, kurių pagrindu statytojas Martynas Žilinskas pradėjo kelio statybos darbus, neteisėtais ir tuo pačiu įpareigoti statytoją pašalinti galimai neteisėtos statybos padarinius. [...] Negalima paneigti, jog visuomenės interesas nagrinėjamu atveju yra susijęs su Pavilnio regioninio parko kraštovaizdžio ir natūralios gamtos apsaugos prioritetu. Tačiau išdėstytų argumentų pagrindu teisėjų kolegija sprendžia, jog apeliantai nepaneigė pirmosios instancijos teismo padarytos išvados, kad prokuroras neįrodė, jog administracinių sprendimų pagrindu rekonstruojamas kelias pažeidžia viešąjį interesą, nes nebuvo pagrįsta, kad vykdomi statybos darbai savo forma bei būdu kenktų natūraliai aplinkai, ardytų Pavilnio regioninio parko kraštovaizdį. Pabrėžtina, kad ieškinio patenkinimas su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis (atliktų statybos darbų pašalinimu) prieštarautų bendriems protingumo, proporcingumo ir teisingumo principams (CK[718] *1.5 str.).*"

Apibendrinant galima teigti, kad teismų sprendimuose nurodoma, jog neužtenka, kad bylos objektas yra aplinkos apsaugos srities objektas, reikia, kad jis tiesiogiai būtų susijęs su svarba ir reikšme visuomenei ir (arba) jos daliai bei tam objektui būtų keliama tam tikra grėsmė (t. y. objektui būtų būtina apsauga).

Be to, šiame kontekste reikia pridurti, kad tyrimo metu nagrinėtų teismų sprendimų analizė parodė esant dvejopas bylų situacijas. Vienu iš jų atveju teismai nenustatė, jog egzistuoja bylos šalių interesų sankirtos. Tokios bylų situacijos yra dažnesnės nei tos, kuriose buvo pripažintas interesų konflikto egzistavimo faktas ir ieškota jo sprendimo (interesų sankirtų klausimas bus nagrinėjamas toliau).

Aptariant situacijas, kuriose teismai nenustatė bylos šalių interesų sankirtų egzistavimo fakto, pažymėtina, kad šio pobūdžio bylose teismas dažniausiai nagrinėja, ar prokuroro ginamas objektas patenka į viešojo intereso turinį, o nagrinėdamas pateiktus reikalavimus nebesvarsto viešojo intereso sampratos (analizuoja, ar visi svarstomi veiksmai buvo teisėti, t. y. atlikti pagal įstatymo reikalavimus). Todėl daugelyje bylų, susijusių su viešuoju aplinkos apsaugos interesu, teismai nenagrinėja nei viešojo ir privataus intereso sankirtos, nei viešojo aplinkos apsaugos intereso ir kitų sričių viešųjų interesų sankirtos.

Bylos, kuriose prokuroras kreipiasi į teismą dėl viešojo intereso apsaugos, iš esmės išimtinai susijusios su teritorijų planavimo ir statybų sritimis arba su nuosavybės teisės atkūrimo ar įgyvendinimo (dažniausiai miško žemėje arba saugomose teritorijose) sritimi. Kitaip tariant, visos šios bylos

718 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pavadinimo santrumpa.

susijusios su konflikto tarp tam tikrų interesų sprendimo paieška, tačiau teismas, nagrinėdamas bylą iš esmės, nesiremia viešuoju interesu kaip prioritetiniu kitų interesų atžvilgiu, o analizuoja teisėtumo aspektus. Tiesa, kai kuriais atvejais teismai tiesiogiai nurodo, kad konfliktas neegzistuoja vien todėl, kad „iš neteisės negali atsirasti teisė". Pvz., Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. A146-695/2010 teigė, kad: *„Nustačius, kad nuosavybės teisė buvo įgyta neteisėtai, asmens teisės į ginčo nuosavybės objektą negali būti ginamos taip pat kaip ir teisėtai įgyta nuosavybė. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad neteisėtai įgytas turtas netampa jį įsigijusio asmens nuosavybe; taigi toks asmuo neįgyja nuosavybės teisių, saugomų pagal Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad ne teisės pagrindu teisė negali atsirasti (pvz., Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas).*"

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas kitoje nutartyje administracinėje byloje Nr. A[822] – 1678/2008 išdėstė tokius argumentus: *„Pažymėtina, jog pareiškėjas, gindamas viešąjį interesą, siekia panaikinti viešojo administravimo subjektų galimai neteisėtai priimtus individualius aktus, nustatančius tam tikras teises ir pareigas konkretiems subjektams ar subjektų ratui. Teisės teorijoje yra laikomasi visuotinai demokratinės visuomenės bei teisinės valstybės pripažinto principo, jog iš neteisės negali atsirasti teisė. Kadangi nagrinėjamoje byloje sprendžiamas tik ginčijamų aktų teisėtumo klausimas, neribojant žemės sklypų savininkų teisių naudotis jiems priklausančiais nuosavybės objektais įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka, teisėjų kolegijos nuomone, asmens teisės ir teisėti interesai ir viešasis interesas šiuo atveju nėra priešpriešinami.*"

Apibendrinant aplinkos apsaugos srities viešojo intereso samprata iš esmės sietina su imperatyviųjų teisės normų laikymųsi, t. y. formaliuoju viešojo intereso aspektu. Reikia, kad ginamas aplinkos apsaugos srities objektas būtų reikšmingas visuomenei ir (arba) jos daliai ir tam objektui būtų keliama tam tikra grėsmė (t. y. būtų būtina objekto apsauga).

Toliau aptartinos nurodytos retos bylų situacijos, kai bylose pripažintas interesų konflikto egzistavimo faktas.

II.C.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai

Nepaisant minėtos tendencijos, kad prokuroro inicijuotose bylose paprastai teismai nesvarsto interesų konflikto klausimo, yra bylų, kuriose šis klausimas sprendžiamas. Kai konstatuojamas viešojo aplinkos apsaugos intereso ir privataus intereso konfliktas, paprastai pirmenybė teikiama šios tyrime

nagrinėjamos srities viešajam interesui. Atlikus teismų sprendimų analizę, apibendrintina, kad pirmenybę teikdami viešajam interesui teismai rėmėsi argumentais iš tokio atsitiktine tvarka sudėlioto argumentų sąrašo: nustatymas, kad teismo sprendimas teigiamai paveiks ir atskirų privačių asmenų interesus bei subjektines teises, nenustatymas, kad apgynus viešąjį interesą būtų kam nors padaryta žala, nustatymas, kad prašomos taikyti viešojo intereso gynimo priemonės adekvačios siekiamam tikslui ir atitinka proporcingumo principą, nustatymas, kad apgynus viešąjį interesą bus pasiekta racionali viešųjų ir privačiųjų interesų pusiausvyra, nustatymas, kad apgynus viešąjį interesą bus pasiektas racionalus rezultatas, atsižvelgimas į tai, kad priimant sprendimą dėl viešojo intereso gynimo būtų nepažeisti teisėtų lūkesčių, teisinio stabilumo principai; vertinant, ar konkrečioje byloje viešasis interesas yra pažeistas, atsižvelgimas į teisės normų pažeidimo mastą; nustatymas, kad apgynus viešąjį interesą nebūtų sukurti nereikalingi asmenų teisių ir teisėtų interesų apribojimai. Toliau pateikiamos šių argumentų naudojimo iliustracijos. Iš jų matyti, kad ne viename iš susistemintų teismo sprendimų remiamasi argumentų kompleksu.

Nurodytini atvejai, kai prioritetas suteikiamas privačiam interesui, o ne viešajam aplinkos apsaugos interesui. Pateiktina teismo sprendimo, kuriame taip pat nagrinėjama kelių viešųjų interesų sankirtos situacija, citata. Kauno apygardos administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. Ik-148-554/2012 nurodė: „*Teismas taip pat ima domėn ir tai, kad detaliuoju planu planuojamuose žemės sklypuose saugotinų želdinių (arba miško žemės, kuri iš esmės skirta privatizavimui), yra mažiau negu apie 1/3 dalį (T.1., b.l. 132-136). Darydamas išvadą dėl Akto 2 p. panaikinimo tikslingumo, teismas iš dalies vadovaujasi tiek LVAT*[719]*, tiek ir LAT*[720] *formuojama teismų praktika bylose, kuriose vienokiu ar kitokiu aspektu paliečiami miškų klausimai (Teismų įstatymo 33 str.). Kilusio ginčo pobūdis rodo, jog iš vienos pusės yra siekiama apsaugoti teritorijos, kuriai yra nustatytas ypatingas teisinis režimas (atsakovo pozicija, kad tai galimai miško žemė), o iš kitos pusės - siekiama išsaugoti bei išlaikyti atsiradusių teisinių santykių stabilumą bei apibrėžtumą, atitinkantį teisėtų lūkesčių principo idėją (pareiškėjų pozicija). Tiek LVAT, tiek ir LAT yra pabrėžę, kad įgyvendinant teisinės valstybės principą turi būti užtikrinamas teisinių santykių stabilumas. LAT yra nurodęs, kad kartais reikia ieškoti ne tik viešojo ir privataus intereso pusiausvyros, o tiesiog nustatyti kelių viešųjų interesų pusiausvyrą arba rinktis, kurio intereso gynyba konkrečiu atveju yra prioritetinė (LAT 2007-12-18 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007, 2010-04-28 nutartis civilinėje*

719 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pavadinimo santrumpa.

720 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pavadinimo santrumpa.

byloje Nr. 3K-3-143/2010). Minėtuose teismo procesiniuose dokumentuose buvo akcentuota, jog teisėtų lūkesčių principas įtvirtina idėją, kad būtina pripažinti, gerbti ir ginti teisėtai įgytas civilines teises - asmuo, teisėtai įgijęs civilines teises, turi pagrįstą tikėjimą, kad savo teises galės įgyvendinti tiek veikdamas šiandien, tiek ateityje. Teisėtų lūkesčių apsaugos principas siejasi su pareiga laikytis prisiimtų įsipareigojimų bei teise pagrįstai tikėtis, kad asmens pagal galiojančius teisės aktus įgytos teisės bus išlaikytos tam tikrą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos (LAT 2009-02-23 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-48/2009, 2011-04-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-148/2011). Sprendžiant, ar siekis šiuo metu apriboti pareiškėjų teisę į nedidelį miško žemės sklypą (atsakovų teigimu) ir atitinkamai šioje dalyje apsunkinant bei apribojant pareiškėjų teises teritorijos planavimo srityje, atitinka proporcingumo principo kriterijus, būtina įvertinti ir tai, ar šia priemone bus pasiektas racionalus rezultatas, iš kurio tiek visuomenė, tiek fizinis asmuo gaus protingą bei realiai apčiuopiamą naudą. Kaip jau buvo minėta, galimai miško žemė užima nedidelį plotą. Duomenų, kad šis plotas yra priskirtas rezervatų, draustinių ir pan. teritorijų, turinčių išskirtinę reikšmę visuomenei, kategorijai nėra. Visa tai duoda pagrindą išvadai, kad padarytų pažeidimų reikšmė, mastas (imant domėn atsakovo poziciją dėl miško žemės), teismo nuomone nėra išskirtiniai bei ypatingai dideli, duodantys pakankamą pagrindą neigiamai išvadai pateikti (ABTĮ 57 str.).

Be to, teismas taip pat atkreipia dėmesį, kad žemės sklypų savininkų teisės (teisinio tikrumo principas, teisėti lūkesčiai ir t. t.) detaliojo teritorijų planavimo procese duotoje situacijoje buvo pažeistos daug platesnėje apimtyje. Kaip jau buvo paminėta, buvo pažeista principinė nuostata teisiniuose santykiuose – laikytis teisių ir pareigų vienovės. Situacija, kada viešosios teisės srityje viešojo administravimo sistemos subjektas turi daugiau teisių negu pareigų, laikytina ydinga (ABTĮ 13 str., 20 str., LVAT 2008-07-11 nutartis administracinėje byloje Nr. A556-1334/2008, 2009-04-09 sprendimas administracinėje byloje Nr. A556-476/2009 ir kt.). To kontekste neaišku, kodėl kita kompetentinga Institucija (Kauno rajono savivaldybės administracija, nes Detaliojo plano rengimo procedūros prasidėjo ne nuo atsakovo veiksmų), privalėdama matyti ir suprasti (valdžia tarnauja žmogui), jog ginčo sklypuose jokia statyba negalima (užliejama teritorija, netinkami atstumai ir t.t.), nesivadovavo TPĮ[721] 20 str. 2 d., kur numatyta, kad savivaldybė Vyriausybės nustatyta tvarka, atvejais ir sąlygomis tik gali sudaryti sutartį dėl detaliojo teritorijų planavimo organizatoriaus teisių ir pareigų perdavimo žemės sklypų valdytojui ar naudotojui."

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. A525-1851/2014 konstatavo, kad: „*Teisėjų kolegijos vertinimu,*

721 Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pavadinimo santrumpa.

nagrinėjamu atveju, galimybė atriboti ginčo Siurblinę nuo viso aptariamo inžinerinio statinio yra. Atitinkamos Statybos leidimo dalies panaikinimas nepažeistų Lentvario gyventojų intereso gauti geriamą vandenį ir šalinti nuotekas taip ženkliai ir neproporcingai, kad vien atsižvelgiant į tai visuomenės interesas būtų priešpastatomas ir ginamas privataus intereso atžvilgiu.

Šiuo aspektu primintina, jog Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad viešasis interesas, kaip bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas, turi būti derinamas su individo autonominiais interesais, nes ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės (Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Šios Konstitucijoje įtvirtintos vertybės – asmens teisių ir teisėtų interesų apsauga bei gynimas ir viešasis interesas – negali būti priešpriešinamos ir šioje srityje būtina užtikrinti teisingą pusiausvyrą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas)."

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartyje administracinėje byloje Nr. A5-1061/2006 buvo nurodyta, kad: *„Šiuo atveju, sprendžiant dėl atsakovo atsisakymo atlikti veiksmus pagrįstumo ir teisėtumo, būtina įvertinti bendrojo plano sprendinius, faktinę situaciją, parengto detaliojo plano sprendinius ir kitas aplinkybes ir padaryti išvadas, ar visai teritorijai Panevėžio mieste, (duomenys neskelbtini) 1) yra visuomenės ar jos dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti; 2) ar tie visuomenės ar jos dalies interesai yra konkretūs ir aiškiai išreikšti ir 3) ar tų interesų nebūtų galima patenkinti, jeigu turtas būtų grąžintas natūra.*" Teismas, pagal bylos medžiagą įvertinęs susijusias reikšmingas aplinkybes, atsižvelgęs į tai, kad jo išvados dėl nurodytų antrojo ir trečiojo punktų yra neigiamos, priėmė sprendimą, kad šiuo atveju prioritetas turėtų būti teikiamas privačiam interesui.

Nurodytasis teismas nutartyje kitoje administracinėje byloje Nr. A438-2281/2011 teigė, kad: *„Sprendžiant, ar siekis šiuo metu atstatyti visuomenės poreikį į ginčo mišką, atitinkamai šioje dalyje apsunkinant bei apribojant T. T. teises, atitinka proporcingumo principo kriterijus, būtina įvertinti ir tai, ar šia priemone bus pasiektas racionalus rezultatas, iš kurio tiek visuomenė, tiek fizinis asmuo gaus protingą bei realiai apčiuopiamą naudą.*

Nuosavybės teisė T. T. atkurta į nedidelį valstybinės reikšmės miško plotą – į 0,5217 ha iš bendro 86 ha žemės sklypo ploto, priskiriamo valstybinės reikšmės miškams. Šis ginčo miškas (0,5217 ha) yra sudėtinė T. T. atkurtos nuosavybės į 35,4 ha miško plotą dalis. Duomenų, kad šis valstybinės reikšmės miškas yra priskirtas rezervatų, draustinių ir pan. teritorijų, turinčių išskirtinę reikšmę visuomenei, kategorijai nėra. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad padaryto pažeidimo reikšmė ir mastas, viešojo intereso aspektu, nėra išskirtiniai bei ypatingai dideli.

Iš kitos pusės, nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą procesas vyksta pakankamai ilgą laiką (20 m.), panaikinus nuosavybės teises T. T. į ginčo mišką, tektų iš naujo spręsti nuosavybės teisių atkūrimo į mišką klausimą, suteikiant kitą lygiavertį mišką ar kompensuojant kitais įstatyme nustatytais būdais, kas atitinkamai iššauktų dar ilgesnį nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo procesą bei papildomų lėšų iš valstybės biudžeto panaudojimą, susijusį su naujo sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo T. T. priėmimu. Be to, T. T. ginčo mišku naudojosi nuo 1998 m., šio turto praradimas taip pat gali būti susijęs ir su turtinės žalos padarymu T. T., kurią tektų taip pat atlyginti iš valstybės biudžeto, o tai – papildomų valstybės biudžeto lėšų naudojimas, irgi priskirtina viešojo intereso sferai.

Visa tai duoda pagrindą išvadai, kad patenkinus prokuroro skundą jo prašomu būdu, viešasis interesas gali būti apgintas padarant didesnės žalos kitoms viešojo intereso sferoms, o fiziniam asmeniui, T. T., sąžiningam ginčo miško įgijėjui, bus sukurti papildomi ir bereikalingi jos subjektinių teisių ir teisėtų interesų apsunkinimai bei apribojimai. Dėl ko kolegija sprendžia, kad, byloje nagrinėjamu atveju, priemonės, kuriomis siekiama apginti viešąjį interesą nėra adekvačios siekiamam tikslui, o tuo pačiu neatitinka ir proporcingumo principui keliamų reikalavimų."

Apibendrinant argumentavimą bylose, kuriose pirmenybė teikiama privačiam interesui, o ne viešajam aplinkos apsaugos interesui, akivaizdžiai matyti, kad tokia prioritetų teikimo situacija įmanoma tik tada, kai atvirkštinis sprendimas būtų neproporcingas, neadekvatus. Kitaip tariant, viešojo aplinkos apsaugos intereso galima „nepaisyti" tik tuomet, kai aplinkai daroma žala sąlyginai maža (ar net neįrodoma, kad ji realiai gali būti padaryta) ir yra aišku, kad privatus asmuo patirs didelių nuostolių.

Siekiant suvokti tai, kaip teismų praktikoje nustatomas viešasis interesas ir konkrečių interesų pusiausvyra, pažymėtini ir teismų nagrinėjami proceso klausimai viešojo aplinkos apsaugos intereso srities bylose, todėl į juos tam tikra apimtimi atkreipiamas dėmesys, nors šie klausimai, kaip buvo nurodyta anksčiau, nėra tiesioginis tyrimo objektas. Pateiktini keli bylų pavyzdžiai.

Keliose bylose buvo svarstoma, ar viešasis aplinkos apsaugos interesas buvo pažeistas, nors viešojo intereso egzistavimo faktas buvo nustatytas analizuojant, ar prokuroras turėjo teisę kreiptis į teismą dėl viešojo intereso apsaugos. Galima matyti įvairias teismų praktikos tendencijas dėl teisinių pasekmių reikalingumo nustatant viešojo intereso pažeidimą.

Vienais atvejais bylose sprendimui priimti kaip pakankamas pripažįstamas nustatytas neteisėto veiksmo faktas. Iš toliau cituojamo argumentavimo matyti, kad teismas teigia, jog nereikia nustatyti teisinių pasekmių (viešojo

intereso pažeidimo realių pasekmių) tam, kad būtų galima ginti viešąjį interesą. Pvz., Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. A556-1048/2010 nurodė: *„Apeliaciniame skunde pasisakoma ir dėl to, kad viešojo intereso gynimas turi būti ne formalus, o realus – sukelti realias teisines pasekmes. Teigiama, jog vien panaikinus administracinius aktus, jei statybos leidimas yra realizuotas, kas ir yra šiuo atveju (iš dalies, remiamasi trečiojo suinteresuoto asmens atstovės paaiškinimais duotais apeliacinės instancijos teismo posėdžio metu), viešasis interesas nebūtų apgintas. Iš tikro aptariamas apeliacinio skundo argumentas nėra visiškai nepagrįstas.*

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, jog nors teisės aktai ir nenustato, kad viešąjį interesą ginantis subjektas reikalavimus dėl administracinių aktų panaikinimo ir reikalavimus dėl statybos teisinių pasekmių šalinimo reikštų toje pačioje byloje, tačiau, tais atvejais, kai neteisėtų administracinių aktų pagrindu yra pastatyti statiniai, administracinių aktų panaikinimas pripažintinas nukreiptu į viešojo intereso gynimą tik tuo atveju, jei toks panaikinimas būtų siejamas su atitinkamais materialiniais teisiniais padariniais (buvusios padėties atkūrimu). Tais atvejais, kai neteisėtų administracinių aktų pagrindu yra pastatyti statiniai, jeigu jų statyba pažeidė viešąjį interesą, viešojo intereso apgynimas reikštų neteisėtos statybos teisinių pasekmių pašalinimą, o ne vien administracinių aktų, kurie sąlygojo šias statybas, panaikinimą (2009 m. vasario 12 d. išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis administracinėje byloje Nr. A[822]–65/2009).

Skundžiami administraciniai teisės aktai realizuoti, statyba iš dalies užbaigta, viešąjį interesą ginantis subjektas šioje byloje nėra pateikęs reikalavimų, susijusių su neteisėtos statybos padarinių šalinimu, tačiau, atsižvelgiant į tikrinamos konkrečios bylos aplinkybes, tai nėra pagrindas naikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą.

Pirma, akivaizdu, jog įstatymų leidėjas imperatyviai draudė miškų ūkio paskirties žemėje statyti kitokius statinius nei medienos sandėliai ar kitokie su mišku susiję įrenginiai, todėl tretieji suinteresuoti asmenys jokio teisėto lūkesčio į gyvenamosios paskirties pastatų statybą miškų ūkio paskirties žemėje negalėjo turėti. Antra, tai, jog šioje byloje prokuroras iš karto nereiškė reikalavimo dėl ginčijamų aktų sukeltų materialinių teisinių padarinių likvidavimo, nereiškia, jog apskritai nebus to siekiama. Teismo posėdžio metu buvo paaiškinta, kad įsiteisėjus teismo sprendimui dėl minėtų aktų panaikinimo, jų sukeltų materialinių teisinių padarinių pašalinimo, o tuo pačiu ir visiško viešojo intereso apgynimo būtų siekiama kitame procese. Šiais paaiškinimais tikėti kliūčių nėra. Vadinasi, apeliacinio skundo tenkinti nėra visiškai jokio pagrindo.“

Nustatyta ir kitokia formuojama praktika. Pvz., Klaipėdos apygardos administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. I-4-609/2010 nurodė, kad: „*Jei neteisėtais administraciniais aktais yra sudarytos prielaidos vykdyti tam tikrą veiklą, atlikti atitinkamus darbus ir pan., tačiau šie administraciniai aktai dar nėra realizuoti, jų panaikinimas leidžia užkirsti kelią neteisėtai veiklai ir tuo pačiu apginti viešąjį interesą. Tačiau jei neteisėti administraciniai aktai jau yra sukėlę materialinius teisinius padarinius, vien administracinio akto panaikinimas, nesiejant to su atitinkamų materialinių teisinių padarinių pašalinimu, savaime neleistų apginti viešojo intereso. Priešingai, jei būtų bylinėjamasi vien dėl administracinių aktų panaikinimo, nesiekiant šiais aktais sukurtų materialinių teisinių padarinių pašalinimo (buvusios padėties atkūrimo), būtų neracionaliai naudojami valstybės resursai (prokuratūros, teismų darbas), sukuriamas nestabilumas susiformavusiuose teisiniuose santykiuose, o realiai nebūtų apgintas viešasis interesas. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija yra pasisakiusi, kad tais atvejais, kai neteisėtų administracinių aktų pagrindu yra pastatyti statiniai, jeigu jų statyba pažeidė viešąjį interesą, viešojo intereso apgynimas reikštų neteisėtos statybos teisinių pasekmių pašalinimą, o ne vien administracinių aktų, kurie sąlygojo šias statybas, panaikinimą (2009 02 12 nutartis, administracinė byla Nr. A(855-65/09).*“

Panašiai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje administracinėje byloje Nr. A502-1504/2010 teigė, kad „*Klaipėdos apygardos administracinis teismas savo išvadą, jog pareiškėjo reikalavimas yra suformuluotas siekiant apginti viešąjį interesą, iš esmės grindė prielaida: kaip teisingai nurodo apeliantai, jis nevertino nei žalos pobūdžio, nei jos masto, taip pat neidentifikavo visuomeninio subjekto, kuris ją patyrė ar patirs (teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, jog Detalusis planas buvo patvirtintas 2004 m. gruodžio 27 d.). Pažymėtina, kad ne kiekvienas teisės aktų reikalavimų pažeidimas pažeidžia viešąjį interesą, o tik tas, kuris yra esminis ir kuriuo objektyviai pažeidžiamos visuomenės, jos atitinkamos dalies teisės bei teisėti interesai (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A*[146]*-1292/2009). Pirmosios instancijos teismas šio aspekto nagrinėjamoje byloje nevertino. Taip pat pirmosios instancijos teismas nevertino, kiek faktiškai yra pagrįstas vienas iš pagrindinių pareiškėjo argumentų, kuriuo jis grindžia savo prašymą, t. y. kad Detaliuoju planu suplanuotoje teritorijoje yra numatyta gyvenamųjų namų teritorijos plėtra. Tačiau tokie teiginiai byloje surinktais įrodymais nepagrindžiami. Kaip matyti iš Detaliojo plano sprendinių, žemės sklype, esančiame (duomenys neskelbtini), Pervalkos gyv., Neringoje, yra numatoma pastatyti pagalbinį statinį (ūkinio pastato maksimali kraigo altitudė – 4,5 m), o žemės sklype, esančiame(duomenys neskelbtini), Pervalkos gyv., Neringoje, – medinę pavėsinę. Visais kitais atvejais Detaliojo plano sprendiniuo-*

se yra numatyta tik rekonstruoti esamus pastatus, nedidinant jų tūrio ir užstatymo ploto, pakeičiant paskirtį, tačiau iš esmės paliekant tas pačias funkcijas. Kartu nebuvo vertinama ir tai, kaip faktiškai pasikeis situacija dėl žemės sklypų, esančių (duomenys neskelbtini), Pervalkos gyv., Neringoje, žemės naudojimo būdo (gyvenamoji teritorija) ir pobūdžio (sodybinio užstatymo teritorija) pakeitimo, kai ginčo teritorijoje iš esmės nauja statyba neplanuojama, ypač atsižvelgiant į tai, jog minėta teritorija priklauso KNNP[722] *gyvenamajai zonai.*"

Apibendrinant galima pažymėti, kad kai kuriais atvejais teismai gina viešąjį interesą tik tada, kai saugomam objektui sukeliama konkreti žala, o kitais atvejais konstatuoja, jog viešajam interesui ginti užtenka teisės akto, kuriuo galimai bus pažeistas viešasis interesas, panaikinimo. Kitaip tariant, vienais atvejais, siekiant apginti viešąjį interesą, užtenka pažeidimo fakto, kitais atvejais – reikalaujama viešojo intereso pažeidimo pasekmių (ar pagrįsto patvirtinimo, kad tokių pasekmių atsiras).

Nagrinėjant antrąją išskirtąją bylų rūšį – bylas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, kai jas taikant galėjo būti pažeistas viešasis aplinkos apsaugos interesas, pažymėta, kad įprasta, jog šiose bylose bylos iniciatorius būna juridinis asmuo, kuriam teismas taikė laikinąsias apsaugos priemones. Pažymėtina, kad šio pobūdžio bylose teismai sprendžia, ar laikinosios apsaugos priemonės yra pagrįstos ir proporcingos, ar nesukelia didesnės žalos, nei suteikia apsaugą. Įprastai teismai iš esmės svarsto, kieno interesai yra svarbesni: ar privačių subjektų, kuriems įmonė yra tariamai skolinga (laikinosios apsaugos priemonės paprastai taikomos siekiant užtikrinti prievolės įvykdymą), ar visuomenės interesai tais atvejais, kai jiems kyla pažeidimo grėsmė dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo.

Standartinis tokių bylų pavyzdys gali būti Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1629/2011, kurioje teismas nurodė: „*Nagrinėjamu atveju atsakovo vykdomas projektas „Saugomų teritorijų tvarkymas", kurį įgyvendinant buvo organizuotas ginčo konkursas, susijęs su viešuoju interesu dėl kokybiškų turizmo paslaugų ir informacijos gavimo apie gamtos ir kultūros vertybes bei veiklos galimybes saugomose teritorijose. Bendrąja prasme viešieji interesai reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, žmonių gerovę. Jeigu konkrečioje byloje taikomos laikinosios apsaugos priemonės daro ar gali daryti žalą visuomenei, jos daliai ar neigiamą įtaką žmonių gerovei, teismas gali atsisakyti taikyti tokias priemones (Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2-658/2007; 2009 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-581/2009; 2010 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje* Nr. 2-1229/2010*). (...) Teisėjų kolegijos nuomone, ieškovo prašomų laikinųjų apsaugos priemonių*

722 Kuršių nerijos nacionalinio parko pavadinimo santrumpa.

pritaikymas nagrinėjamu atveju ne užtikrintų viešojo intereso apsaugą, o kaip tik jį pažeistų, tarp jo ir teisingumo principą, būtų neproporcingas (neadekvatus) ir neatitiktų teisėtų visuomenės interesų; būtų prailgintas programos įgyvendinimo laikas, o tuo pačiu ir galimybė naudotis bei disponuoti Europos Sąjungos fondų lėšomis, kuriomis finansuojama nurodyta programa. Be to, apeliantas, teigdamas apie jo ir visuomenės teisių pažeidimą, jeigu atsakovas paskelbtų naują konkursą, nenurodo, kaip konkrečiai jo bei visuomenės interesus pažeistų naujai skelbtinas konkursas. Juolab kad nėra pagrindo teigti, jog, nepritaikius apelianto prašomų priemonių, o atsakovui paskelbus naują konkursą, apeliantas negalėtų jame dalyvauti, bei būtų pažeistos jo teisės ar visuomenės teisėti interesai."

Panašiai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 2-1868/2010 nusprendė, kad: „*Teisėjų kolegija nesutinka su apelianto argumentu, kad pritaikius laikinąsias apsaugos priemones viešasis interesas nebus ar negalės būti pažeistas. Vien aplinkybė, kad tapačią paslaugą kažkurį laikotarpį teiks du ūkiniai subjektai, nesudaro pagrindo taikyti ieškovo prašomas laikinąsias apsaugos priemones. Tai neatitiktų viešojo intereso kuo operatyviau ir efektyviau vykdyti aplinkos apsaugos, atliekų tvarkymo įgyvendinimo priemones. Ieškovas, teigdamas, jog jis dėl ginčijamos sutarties sudarymo patiria ar patirs žalą, turi teisę reikšti turtinio pobūdžio reikalavimus ir tokių reikalavimų užtikrinimui prašyti taikyti atitinkamas turtinio pobūdžio apsaugos priemones. Analizuojamu atveju teisėjų kolegija sutinka su pirmosios instancijos teismo pozicija, kad ieškovo prašomos taikyti laikinosios apsaugos priemonės būtų neproporcingos siekiamiems tikslams, o galimos neigiamos pasekmės galėtų viršyti jų teikiamą naudą.*"

Taigi, nors viešasis interesas aplinkos apsaugos srityje dažniausiai tapatinamas su teisėtumo kriterijaus laikymusi, tačiau tuo neapsiribojama, pabrėžiant būtinybę pasiekti aplinkos apsaugos tikslus, apsaugoti visuomenei svarbias vertybes arba išvengti faktinės žalos.

II.D. VIEŠASIS INTERESAS TERITORIJŲ PLANAVIMO IR STATYBŲ SRITYSE

II.D.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.D.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Teritorijų planavimas ir statybos – ypatinga žmogaus ūkinės veiklos sritis. Vykdant šią veiklą ne tik sukuriami vertingi nuosavybės objektai – nekilnojamasis turtas, tačiau taip pat daroma įtaka žmogaus gyvenimo sąlygų kokybei, gyvenamajai aplinkai, kraštovaizdžiui. Iš vienos pusės, statybų pramonė yra vienas svarbiausių ekonomikos sektorių, galintis ne tik pritraukti investicijų ar kurti naujas darbo vietas, tačiau taip pat aprūpinti žmones būstais, kurie dažnai yra vieni pagrindinių ir brangiausių per gyvenimą asmens įsigyjamų turto objektų. Iš kitos pusės, dėl savo pobūdžio statybos neišvengiamai yra ir pavojaus šaltinis, galintis lemti nepataisomą žalą gamtai ar žmogui. Taigi statybos – kompleksinė sritis, aprėpianti aplinkosauginius, ekonominius, socialinius, techninius ir teisinius aspektus, vykdoma skirtingais etapais: teritorijų planavimas, statinio projektavimas, statybų priežiūra, statinio pripažinimas tinkamu naudoti, registracija, naudojimo priežiūra ar nugriovimas. Esant tokiai veiklos specifikai natūraliai kyla poreikis derinti skirtingus valstybės, visuomenės, vietos gyventojų bendruomenės ar privačius interesus, sudarant palankiausias galimybes gyventojams naudotis teritorijomis, užtikrinant ekologinius, gamtinius, tikslinio žemės naudojimo tikslus, ir kartu garantuoti privačios nuosavybės, kaip vienos iš esminių Lietuvos Respublikos Konstitucijos ginamų vertybių bei žmogaus teisių, tinkamą apsaugą. Dėl to viešojo intereso turinio apibrėžties ir derinimo su kitais interesais klausimai šiose srityse yra aktualūs.

Lietuvos teisinėje mokslinėje literatūroje viešasis interesas konkretesnėse teritorijų planavimo ir statybos srityse atskirai beveik nenagrinėjamas. Vienas iš retų mokslo darbų pavyzdžių, kuriame tirti svarbūs būtent šių sričių viešojo intereso klausimai – E. Klimo ir A. Brazdeikio mokslo straipsnis „Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas“[723]. Kaip įvardijo

723 *Klimas E., Brazdeikis A.* Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas. In Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link. Vilnius: Vilniaus universiteto

autoriai, šiame straipsnyje pirmą kartą sistemiškai įvertinamas viešojo intereso gynimas pagal 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojusį naujos redakcijos Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymą. Straipsnyje aptariama, kaip buvo išplėstas viešojo intereso turinys, įvertinamas įstatymų leidėjo bandymas konkrečiai apibrėžti viešojo intereso sąvoką, tiriama, kokie subjektai ir kokiomis sąlygomis turi teisę ginti viešąjį interesą, pasisakoma dėl galimybės taikyti Teritorijų planavimo įstatyme įtvirtintą naikinamąją senatį reikalavimams dėl viešojo (visuomenės) intereso gynimo iki šių teisinių nuostatų įsigaliojimo patvirtintiems teritorijų planavimo dokumentams. Taigi straipsnis vis dėlto labiau orientuotas į praktines problemas, iškylančias ginant viešąjį interesą (subjektai, gynimo sąlygos, senaties terminas ir pan.); viešojo intereso sąvoka, šio intereso atpažinimo kriterijai nėra esminis šios publikacijos klausimas ir joje nagrinėjami tiek, kiek vadinamoji „naujoji" Teritorijų planavimo įstatymo redakcija pateikia sąvokos apibrėžimą, t. y. kaip tam tikra įstatymų leidėjo suformuluota naujovė. Kitokio šios sąvokos apibrėžimo ar viešojo intereso atpažinimo kriterijų autoriai nepateikia, pažymėdami, kad nors įstatyme viešasis interesas apibrėžtas, jo turinys nėra statiškas, todėl dėl viešojo intereso dinamiškumo šio intereso turinio aiškinimas bei taikymas ir toliau labai priklausys nuo konkrečių teismų požiūrio į viešojo intereso turinį.

Kitas pavyzdys, kai tirti statybų srityje kylantys viešojo intereso klausimai – S. Mitkaus ir O. R. Šostak publikacija „Peculiarities of Defence of Public and Private Interests" („Viešojo ir privataus intereso gynimo ypatumai planuojant statybas")[724], kurioje autoriai pripažįsta, kad Lietuvos Respublikos teisėje viešojo intereso sąvoka nėra atskleista, ir teigia, jog aiškinant trečiųjų asmenų (t. y. asmenų, kurie tiesiogiai nesusiję su investiciniu statybos procesu – kaimyninių sklypų savininkų, naudotojų, gyvenamųjų rajonų bendruomenių ir pan.) pažeistų teisių gynimo procesą viešasis interesas „turėtų būti aiškinamas plačiąja prasme – kaip visuomenės interesas, kuris atskirais atvejais gali būti apibrėžiamas tam tikra visuomeninių santykių ar visuomenės grupės sritimi". Autoriai taip pat pažymi, kad įstatymų leidėjai negali galu-

leidykla, 2013, p. 118–139. Ankstesniame vieno iš minėtų autorių – *E. Klimo* – 2012 m. publikuotame šaltinyje „Ar viešojo intereso gynimas ir nuosavybės teisių apsauga gali harmoningai derėti?" (In Rinktinė „Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika",. Vilnius, 2012) – taip pat užsimenama apie teritorijų planavimo sritį, aptariant Teritorijų planavimo įstatyme pateiktą visuomenės (viešojo) intereso apibrėžtį. Teritorijų planavimas ir statybos taip pat minimos kaip probleminės sritys, kai viešasis interesas ginamas šiose srityse ir tai susiję su nuosavybės teisėmis, – minėto autoriaus su bendraautoriumi publikuotame straipsnyje – *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 2014, Nr. 21 (1).

724 *Mitkus S., Šostak O. R*. Peculiarities of Defence of Public and Private Interests. Socialiniai tyrimai / Social Research. 2008, Nr. 2 (12) arba žr. internetu: <http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/soc_tyrimai/2008-12/mitkus%20sostak.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

tinai įvertinti viešojo intereso sąvokos, visapusiškai jos turinys gali būti atskleidžiamas tik nagrinėjant faktines konkrečios bylos aplinkybes, aiškinant ir taikant joms konkrečias teisės normas.

Kituose Lietuvos moksliniuose šaltiniuose, skirtuose teritorijų planavimo procesui[725] ar statyboms[726] teisiškai reguliuoti ir su juo susijusioms problemoms analizuoti, viešojo intereso samprata ar jo atpažinimo kriterijai atskirai nenagrinėjami. Vis dėlto galima teigti, kad viešojo intereso egzistavimas šiose srityse yra tarsi preziumuojamas ir savaime suprantamas, atsižvelgiant į bendrą šių sričių apibūdinimą, teritorijų planavimo ar statybų sampratą, nagrinėjamų problemų turinį, pobūdį bei spektrą. Pvz., nurodant, kad ,,kiekvienos valstybės tikslas – užtikrinti darnią, kryptingą ir nuoseklią visos valstybės teritorijos plėtrą. Vienas svarbiausių ir pagrindinių instrumentų, sudarančių prielaidą šiam tikslui pasiekti, – tinkamas ir efektyvus teritorijų planavimas"[727]. Taip pat pažymint, kad Lietuvos Respublikos teisės sistemoje teritorijų planavimas yra suprantamas kaip procedūra teritorijos vystymo bendrajai erdvinei koncepcijai, žemės naudojimo prioritetams, aplinkosaugos, paminklosaugos ir kitoms sąlygoms nustatyti, žemės, miško ir vandens naudmenų, gyvenamųjų vietovių, gamybos bei infrastruktūros sistemai kurti, gyventojų užimtumui reguliuoti, fizinių ir juridinių asmenų veiklos plėtojimo teisėms teritorijoje nustatyti[728]. Arba, pvz., teigiant, jog ,,statybos procesas nėra vien tik privatus statybos procese dalyvaujančių subjektų reikalas. Statyba – sudėtinga veikla, jos metu gali būti pažeidžiami visuomenės, trečiųjų asmenų interesai. Statybos metu padarytos klaidos gali padaryti labai didelę žalą visuomenei, tretiesiems asmenims bei paties statybos proceso dalyviams, todėl statybos procesą reglamentuoja labai daug imperatyvių teisės normų, kurios sudaro viešosios statybos teisės pošakį"[729]. Viešojo intereso

725 Pvz., žr.: *Pranevičienė B., Mikalauskaitė-Šostakienė K*. Guarantee of Principles of Legitimate Expectations, Legal Certainty and Legal Security in The Territorial Planning Process. Jurisprudencija. 2012, Nr. 19 (2); *Pranevičienė B., Mikalauskaitė-Šostakienė* K. Problems of Pre-trial Investigation of Legal Disputes in The Territorial Planning. Jurisprudencija. 2011, Nr. 18 (3).

726 Pvz., žr.: *Mitkus S*. Statiniai kaip teisinių statybos santykių objektai. Teisė, 2013, t. 86; *Mitkus S., Šostak O. R*. Peculiarities of Defence of Public and Private Interests. Socialiniai tyrimai / Social Research. 2008, Nr. 2 (12) arba žr. internetu: <http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/soc_tyrimai/2008-12/mitkus%20sostak.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

727 *Pranevičienė B., Mikalauskaitė-Šostakienė K*. Problems of Pre-trial Investigation of Legal Disputes in the Territorial Planning. Jurisprudencija. 2011, Nr. 18 (3).

728 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. birželio 30 d. aprobuotas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant teritorijų planavimą reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, 2009 m. sausis–birželis, Nr. 17, p. 378.

729 Pvz., žr., *Mitkus S*. Statybos teisė. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Registrų centras, 2013, p. 16.

apibrėžties poreikis nurodomas mokslinėje literatūroje, skirtoje urbanistinės plėtros temoms, dažnai iškeliant darnios plėtros svarbą ir ieškant priemonių šiam principui įgyvendinti. Tokio pobūdžio tyrimuose pabrėžiamas poreikis nustatyti teisingą pusiausvyrą miestų plėtros veikloje padalijant kompetencijas visuomenei ir individui, siūloma remtis idėja, kad visuomenė turėtų domėtis ir užsiimti gėrybių, kurių atskiras individas sukurti negali, „gamyba", o individas negali sukurti gėrybių, kurias kuriant peržengiamos jo nuosavybės ir jo teisių ribos (ekologinė pusiausvyra, socialinė darna, ekonominės plėtros prielaidos ir pan.).[730] Iškeliama darnios, ekologiškos statybos svarba ir tikslas atkurti natūralios ir užstatytos aplinkos pusiausvyrą. Pažymėtina, kad nepaisant teritorijų planavimo ir statybos procese sukuriamų (suformuojamų) nuosavybės objektų – žemės sklypų, statinių – išskirtinės reikšmės ir materialinės vertės, viešasis interesas šiose srityse dažniausiai siejamas su kitais teisės saugomais objektais ir vertybėmis – gamtos objektais, kultūros paminklais, vaizdingų kraštovaizdžių išsaugojimu, miškų išskirtinumu ir pan.[731] Dėl to, nors pabrėžiama teritorijų planavimo ar statybų proceso visuomeninė reikšmė apskritai, pats viešasis interesas įvardijamas ir su juo susijusi problematika dažniausiai nagrinėjama analizuojant klausimus, nors ir galimai kylančius teritorijų planavimo ar statybų srityse, tačiau pagrindiniu tyrimo objektu pasirenkant susijusias sritis – aplinkos apsaugą, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą ir kt. Kituose mokslo darbuose daugiau dėmesio skiriama teritorijų planavimo ir statybų srityse dalyvaujančio asmens teisių apsaugai ir su ja susijusių bendrųjų principų, tokių kaip teisinis tikrumas, teisėtų lūkesčių apsauga ar teisinis saugumas, užtikrinimo būtinybei. Pabrėžiama būtinybė derinti skirtingus asmenų poreikius, interesus ir lūkesčius su visuomenės interesu (plačiau neatskleidžiant pastarojo turinio ar derinimo su kitais interesais kriterijų), ypač atkreipiant dėmesį į asmens galimybes naudotis savo teisėmis palaikant santykius su valstybės institucijomis, pvz., įgyvendinant veiksmingą kylančių ginčų nagrinėjimo procedūrą, arba į būtinybę įtvirtinti teisinį reglamentavimą, pakankamą tinkamai viešojo intereso gynybai.[732]

730 Pvz., žr., *Bardauskienė D., Rudokas V., Staniūnas E*. Visuomenės intereso apibrėžimo klausimas urbanistinės plėtros atžvilgiu. In Darnioji plėtra teritorijų planavime ir urbanistikoje. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ministro Pirmininko 2008 m. sausio 8 d. potvarkiu Nr. 7 sudarytos darbo grupės pasiūlymai, kiti veiklos rezultatai, Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacijos biuletenis. 2013, Nr. 7, p. 56 (taip pat žr. internetu: <http://dpakademija.lt/stor/uploads/2013/07/Darnios-pletros-bukletas_naujausias_galutinis.indd_.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]).

731 Pvz., žr., *Umbrasas A*. Nekilnojamojo kultūros paveldo tvarkybos ir statybos teisės normų konkurencija. Teisė. 2013, t. 86.

732 *Pranevičienė B., Mikalauskaitė-Šostakienė K*. Guarantee of Principles of Legitimate Expectations, Legal Certainty and Legal Security in The Territorial Planning Process. Jurisprudencija. 2012, Nr. 19 (2); *Pranevičienė B., Mikalauskaitė-Šostakienė K*. Problems of

Apibendrinant ir žvelgiant sistemiškai, galima konstatuoti, kad viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybų srityse Lietuvos mokslinėje literatūroje dažniausiai kildinamas iš šių sričių reikšmės visuomenės bei atskiro individo teisėms bei pareigoms ir įžvelgiamas ar nustatomas pabrėžiant procedūrinį viešojo intereso gynimo aspektą, neišskiriant viešojo intereso sąvokos turinio ar požymių, o sureikšminant imperatyvų šių sričių teisės normų pobūdį. Viešasis interesas įžvelgiamas pirmiausia sankirtoje su kitomis viešojo intereso gynimo sritimis (aplinkos apsauga, nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų apsauga). Tokiu atveju teisinis teritorijų planavimo ir statybų reglamentavimas suvokiamas labiau kaip priemonė tam tikroms vertybėms (kraštovaizdžiui, miškams, gamtai, kultūros paminklams ir pan.) apsaugoti ir gali būti įvardijamas kaip bendrasis teisinis reglamentavimas pabrėžiant specialiojo teisinio reglamentavimo poreikį konkrečiose, su tam tikrų vertybių apsauga susijusiose srityse.

Kitų valstybių mokslinėje literatūroje vyrauja panašios tendencijos: pripažįstama viešojo intereso kategorijos svarba, nagrinėjamos įvairios viešojo intereso suvokimo teorijos (koncepcijos), o gauti rezultatai taikomi teritorijų planavimo bei statybų srityse, plačiau neišskiriant viešojo intereso apibrėžties ypatumų būtent jose. Pripažįstant viešojo intereso svarbą teritorijų planavimo srityje, nurodama, kad ši teisinė kategorija gali būti svarbi dėl trijų skirtingų, bet susijusių priežasčių: 1) ji padeda legitimuoti valstybės veiklą teritorijų planavimo srityje; 2) viešasis interesas suvokiamas kaip teritorijų planavimo veiklos norma (tikslas); 3) viešojo intereso kategorija pripažįstama kriterijumi vertinant teritorijų planavimo procesą ir jo rezultatus.[733] Pabrėžus viešojo intereso svarbą nagrinėjamoje srityje, toliau nagrinėjamos kelios natūraliai kylančios esminės problemos: 1) siekiama apibrėžti viešojo intereso subjektą, t. y. atsakyti į klausimą, kieno interesai turi būti ginami planuojant teritorijas; ar šioje veikloje interesų konfliktas kyla neišvengiamai; ar nėra taip, jog prisidengiant viešuoju interesu vis tiek labiausiai ginamos stipriausios interesų grupės; 2) siekiama nustatyti, kaip vykdomas ir kontroliuojamas teritorijų planavimas, užtikrinant tam tikru būdu apibrėžto viešojo intereso subjekto teisių apsaugą; 3) tiriama, ar apibrėžto viešojo intereso gynyba yra pakankama, t. y. ar teritorijų planavimo procese taikomos priemonės yra pajėgios apginti viešąjį interesą prieš privatų ar grupinį interesą. Vis

Pre-trial Investigation of Legal Disputes in The Territorial Planning. Jurisprudencija. 2011, Nr. 18 (3).

733 Pvz., žr., *Alexander E. R.* The public interest in Planning: from Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning theory. 2002, Vol. 1 (3) arba žr. internetu: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

dėlto pažymėtina, kad šie tyrimo laukai paprastai nėra pagrindas formuluoti konkretesnę viešojo intereso apibrėžtį ar išskirti jo atpažinimo kriterijus teritorijų planavimo bei statybų srityse, nes dažnai įvardijamos bendrosios viešojo intereso koncepcijos (procedūrinė, daugumos nuomonės, bendrųjų vertybių, bendrojo intereso ar pan.; procedūrinė ir turinio dimensijos; objektyvioji ir subjektyvioji pusės ir pan.)[734], jų bruožai, privalumai bei trūkumai atpažįstami teritorijų planavimo srityje ir daugiausia dėmesio skiriama tam tikru būdu suvokiamo viešojo intereso gynimo pakankamumo analizei, ieškoma pliuralistinio įvairias koncepcijas integruojančio požiūrio[735]. Sampratos ir atpažinimo kriterijų klausimas tam tikra prasme ,,peršokamas", pabrėžiant, kad vienos viešojo intereso sąvokos nėra ir neįmanoma atrasti[736], todėl tai dažniausiai yra sietina su konkrečios padėties vertinimu, su būtinybe užtikrinti įvairių procedūrinių reikalavimų įgyvendinimą ir derinti interesus (individo ir grupinius, visuomenės segmentų). Taip pat galima pažymėti, kad daug dėmesio skiriama tinkamo ir kokybiško visuomenės dalyvavimo planuojant teritorijas klausimui[737], darnios plėtros ir subalansuotos urbanizacijos problemoms[738].

734 Pvz., žr., *Alexander E. R*. The public interest in Planning: from Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning theory. 2002, Vol. 1 (3) arba žr. internetu: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

735 Pvz., *Fabbro S*. The Design of a Plural Ethival Approach to Spatial Planning: a Tentative Proposal from an Italian Point of View [žiūrėta 2015-08-15]. <http://aesop2005.scix.net/data/papers/att/135.fullTextPrint.pdf>.

736 Pvz., *Anthony G*. Public interest and judicial review. NICEM annual human rights and equality conference, 15th, Belfast, Northern Ireland, 2010 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.esrc.ac.uk/my-esrc/+grants/RES-062-23-1996/outputs/read/4c45a4e0-c151-44a7-bbe5-01a0f9b11ce6> arba *Anthony G*. Public Interest and the Three Dimensions of Judicial Review. Northern Ireland Legal Quarterly. 2013, Vol. 64 (2), p. 125–142 (taip pat žr. intenetu: <http://pure.qub.ac.uk/portal/files/8586403/Public_interest_and_the_three_dimensions.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]); *Alexander E. R*. The Public Interest in Planning: from Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning theory. 2002, Vol. 1 (3). (taip pat žr. internetu: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

737 Pvz., *Nurit A*. Is Public Participation Making Urban Planning More Democratic? The Israeli Experience. Planning Theory and Practice. Vol. 4, No. 2, 2003, p. 185-202; *Oidermaa E*. Comparative Analysis of German and Estonia Planning Law Main Features. Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe. Vol. 3, No. 3, 2012, p. 2–14.

738 *Grant J*. Planning the Good Community. New Urbanism in Theory and Practice. 2006; *Hall P*., Tewdwr-Jones M. Urban and Regional Planning. 5th edition, 2011.

II.D.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis teritorijų planavimą Lietuvoje, – Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas[739], kuriuo siekiama užtikrinti darnią teritorijų plėtrą ir racionalią urbanizaciją, nustatant teritorijų planavimo proceso sprendinių sistemiškumo, skirtingo lygmens dokumentų suderinamumo ir tarpusavio poveikio reikalavimus, sudaryti sąlygas gamtinės ir antropogeninės aplinkos darnai, urbanistinei kokybei, išsaugant vertingą kraštovaizdį, biologinę įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes. Teritorijų planavimui svarbus taip pat Lietuvos Respublikos žemės įstatymas[740], reglamentuojantis žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius bei žemės tvarkymą ir administravimą Lietuvos Respublikoje. Šiame įstatyme pabrėžta, kad, įgyvendinant žemės tvarkymo ir administravimo politiką, žemės santykiai reguliuojami taip, kad būtų sudarytos sąlygos tenkinti visuomenės, fizinių ir juridinių asmenų poreikius racionaliai naudoti žemę, vykdyti ūkinę veiklą išsaugant ir gerinant gamtinę aplinką, gamtos ir kultūros paveldą, apsaugoti žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo teises. Teritorijų planavimo įstatymas įtvirtina skirtingas planavimo dokumentų rūšis (5 str.), o šių planų rengimą, viešą svarstymą, derinimą, tikrinimą, tvirtinimą ir keitimą bei planavimo proceso dalyvių tarpusavio santykius šiame procese ir procedūrose reguliuoja atskiri įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai, skirti atskiriems planavimo objektams[741].

Pagrindinis teisės aktas statybų srityje yra Lietuvos Respublikos statybos įstatymas[742], nustatantis visų Lietuvos Respublikos teritorijoje, jos išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe statomų, rekonstruojamų ir remontuojamų statinių esminius reikalavimus, statybos techninio normavimo, statybinių tyrinėjimų, statinių projektavimo, statybos, statybos užbaigimo,

739 Valstybės žinios. 2013, Nr. 76-3824 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

740 Valstybės žinios. 2004, Nr. 28-868 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

741 Pvz., Susisiekimo komunikacijų specialiųjų planų rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2012 m. rugsėjo 10 d. įsakymu Nr. 3-594/D1-723 (Valstybės žinios. 2006, Nr. 130-4924); Šilumos ūkio specialiųjų planų rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. sausio 16 d. įsakymu Nr. 4-13/D1-28 (Valstybės žinios. 2004, Nr. 12-360); Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros planų rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2006 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. Dl-636 (Valstybės žinios. 2007, Nr. 8-337; 2010, Nr. 137-7048); Kaimo plėtros žemėtvarkos projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. 3D-476/Dl-429 (Valstybės žinios. 2004, Nr. 127-4581; 2008, Nr. 112-4270).

742 Valstybės žinios. 2001, Nr. 101-3597 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

statinių naudojimo ir priežiūros, griovimo tvarką, statybos dalyvių, viešojo administravimo subjektų, statinių savininkų (ar naudotojų) ir kitų juridinių ir fizinių asmenų veiklos šioje srityje principus ir atsakomybę. Teritorijų planavimo valstybinės priežiūros ir statybos valstybinės priežiūros tvarką, priežiūrą atliekančias institucijas, jų kompetenciją, pareigas ir teises nustato Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas[743]. Teritorijų planavimo ir statybų srityse galioja nemažai įstatymų nuostatas konkretinančių ir teisinius santykius šiose srityse reglamentuojančių įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų[744, 745].

743 Valstybės žinios. 2013-07-16, Nr. 76-3848.

744 Pvz., teritorijų planavimo srities įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai: Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 721 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimo Nr. 1123 redakcija) patvirtinti Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo dokumentų registro nuostatai; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 1265 patvirtintas pasiūlymų teikimo dėl teritorijų planavimo proceso inicijavimo tvarkos aprašas; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 18 d. nutarimu Nr. 1079 (2013 m. gruodžio 18 d. nutarimo Nr. 1267 redakcija) patvirtinti Visuomenės informavimo, konsultavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl teritorijų planavimo nuostatai. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 2 d. įsakymu Nr. D1-8 patvirtintos Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 7 d. įsakymu Nr. D1-21 patvirtintas Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos turinio ir stebėsenos atlikimo tvarkos aprašas; 2008 m. gegužės 30 d. įsakymu Nr. D1-294 (Lietuvos Respublikos aplinkos ministro gruodžio 31 d. įsakymo Nr. D1-1000 redakcija) patvirtintas Teritorijų planavimo sąlygų išdavimo ir šių dokumentų derinimo aplinkos ministerijoje bei jai pavaldžiose ir reguliavimo sričiai priskirtose įstaigose tvarkos aprašas; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro kartu su žemės ūkio ministru 2012 m. lapkričio 5 d. įsakymu Nr. D1-904/3D-844 (Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2013 m. gruodžio 23 d. įsakymo Nr. D1-985/3D-888 redakcija) patvirtintas Teritorijų planavimo dokumentų tikrinimo tvarkos aprašas; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro kartu su žemės ūkio ministru 2004 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 3D-452/D1-513 (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 2 d. įsakymo Nr. 3D-1/D1-1 redakcija) patvirtintos Žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklės; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 2 d. įsakymu Nr. D1-7 patvirtintos Teritorijų planavimo normos; 2004 m. gegužės 7 d. įsakymu Nr. D1-262 patvirtintas Planavimo sąlygų teritorijų planavimo dokumentams rengti parengimo ir išdavimo tvarkos aprašas; 2014 m. sausio 8 d. įsakymu Nr. D1-24 patvirtintos Saugomų teritorijų specialiųjų planų rengimo taisyklės; 2013 m. gruodžio 31d. įsakymu Nr. D1-997 patvirtintas Specialiųjų architektūros reikalavimų ir specialiųjų saugomos teritorijos tvarkymo ir apsaugos reikalavimų turinio ir išdavimo tvarkos aprašas; 2004 m. gegužės 7 d. įsakymu Nr. D1-262 patvirtintos Teritorijų planavimo dokumentams rengti sąlygų parengimo ir išdavimo taisyklės ir kt.

745 Pvz., statybų srities įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai: Lietuvos Respublikos statybos leidimų ir statybos valstybinės priežiūros informacinės sistemos IS „Infostatyba" nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 27 d. įsakymu Nr. D1-502 (Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. spalio 27 d. įsakymo Nr. D1-886 redakcija) (Valstybės žinios. 2010, Nr. 128-6562); Lietuvos Respublikos statybos leidimų ir statybos valstybinės priežiūros informacinės sistemos „Infostatyba" duomenų saugos

Gausus ir išsamus teisinis reglamentavimas leidžia suprasti, kad teritorijų planavimo ir statybų srityse susiklostantys teisiniai santykiai yra itin reikšmingi. Tai patvirtina ir aktualiuose teisės aktuose neretai vartojama viešojo (visuomenės) intereso sąvoka. Vis dėlto šios sąvokos turinys ilgą laiką įstatymų leidėjo pastangomis nebuvo formuluojamas, detalizuojamas ar apibrėžiamas ir iki 2013 m. birželio 27 d. nebuvo įtvirtintas nei šių sričių viešojo intereso apibrėžimas, nei jo elementai ar požymiai. Dėl to viešojo intereso atpažinimo kriterijai nagrinėjamoje srityje buvo formuluojami teismų praktikos.

Tokia neapibrėžta padėtis natūraliai lėmė, kad ginant viešąjį interesą iš esmės buvo galima kelti įvairaus pobūdžio klausimus, susijusius tiek su kraštovaizdžio apsauga, tiek su pastatų techninėmis savybėmis ir statybų techninių dokumentų laikymusi, tiek gyvenimo kokybe urbanizuotose teritorijose ir pan. Dėl to, vykdant teritorijų planavimo reformą, vienas iš tikslų buvo nustatyti ir apibrėžti visuomenės (viešojo) intereso turinį teritorijų planavimo srityje. Teritorijų planavimo įstatymo redakcijoje, priimtoje 2013 m. birželio 27 d. (įsigaliojo 2014 m. sausio 1 d.), tiesiogiai įtvirtinta konkreti visuomenės (viešojo) intereso planuojant teritorijas apibrėžtis. Šio įstatymo 8 str. 1 d. įstatymų leidėjas išskyrė penkias visuomenės (viešojo) intereso turinį teritorijų planavimo srityje apibūdinančių požymių grupes, įtvirtindamas, kad visuomenės (viešąjį) interesą planuojant teritorijas sudaro:

1) visuomenės gyvenimo kokybė, pagrįsta objektyviais visuomenės poreikiais ir ištekliais, nuosavybės teisių apsaugos prioritetu, investicijų skatinimu, nustatyta teritorijų planavimo, želdynų normomis, visuomenės sveikatos saugos reglamentais, kitais teisės aktuose nustatytais reikalavimais. Pažymėtina, kad šioje viešojo intereso turinį apibūdinančių požymių grupėje įtvirtintas labai platus interesų ratas. Svarbu ir nauja yra tai, kad įstatyme tiesiogiai įtvirtinta, jog viešasis interesas yra nuosavybės teisių apsaugos

nuostatai, patvirtinti 2009 m. gruodžio 21 d. įsakymu Nr. 1V-471; Statybos techninis reglamentas STR 1.09.06:2010 „Statybos sustabdymas. Savavališkos statybos padarinių šalinimas. Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas“, patvirtintas aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. D1-827 (Valstybės žinios. 2010, Nr. 116-5946); Statybos techninis reglamentas STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“ (Valstybės žinios. 2010, Nr. 116-5944); Statybos techninis reglamentas STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“ (Valstybės žinios. 2010, Nr. 116-5947); Statybos techninis reglamentas STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“ (Valstybės žinios. 2002, Nr. 54-2150); Statybos ar rekonstravimo techninių projektų tikrinimo Valstybinėje darbo inspekcijoje tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus 2010 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. V-422 (Valstybės žinios. 2010, Nr. 157-8006); Statinio projekto patikrinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2010 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. 1-380 (Valstybės žinios. 2010, Nr. 129-6622) ir kt.

prioritetas bei investicijų skatinimas. Taigi viešojo intereso turinį sudaro ne tik visos visuomenės socialiniai, ekonominiai, ekologiniai ar kiti poreikiai, tačiau taip pat yra gerbiamos individo teisės bei poreikiai – privati nuosavybė, investicijos. Taigi kaip viešasis interesas tiesiogiai įvardytos iš esmės privačiam asmeniui priskirtinos vertybės ir užšifruojamas viešojo ir privataus intereso derinimo poreikis bei privačios nuosavybės gynimas kaip viešojo intereso turinio dalis. Taigi įstatyme įtvirtinamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ne kartą pabrėžtas požiūris, kad viešasis interesas, kaip bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas, turi būti derinamas su individo autonominiais interesais, nes konstitucinės vertybės yra ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės;

2) kraštovaizdžio, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo, žemės ūkio naudmenų, su derlinguoju dirvožemiu, miškų, žemės gelmių išteklių, kitų gamtos išteklių apsauga ir racionalus naudojimas, darnus kultūrinio kraštovaizdžio formavimas. Kaip matyti iš šios įstatymų leidėjo apibrėžiamos viešojo intereso turinį apibūdinančios požymių grupės, viešasis interesas įvardijamas nurodant jo objektą – tam tikras vertybes, kurių apsauga ir tausojantis, racionalus naudojimas pripažįstami viešuoju interesu. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio vertybių apsaugai ir iš to kylančiam poreikiui išsamiau reglamentuoti teritorijų planavimą ar statybas paprastai skiriami specialūs teisės aktai. Pvz., su saugomomis teritorijomis susijusius visuomeninius santykius, t. y. saugomų teritorijų sistemą, steigimo, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus, veiklą tokiose teritorijose reglamentuoja Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas[746], nustatantis bendruosius saugomų teritorijų planavimo dokumentų rengimo tvarkos reikalavimus. Saugomų teritorijų bei Teritorijų planavimo įstatymo nuostatų įgyvendinimą, vykdant teritorijų planavimą saugomose teritorijose, detalizuoja specialūs įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai[747]. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą ir teritorijų planavimą šioje srityje reguliuoja Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo 22 str.[748] ir spe-

746 Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902 (su vėlesniais pakeitimais ir papaildymais).

747 Pvz., Saugomų teritorijų tipiniai apsaugos reglamentai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 996 (Valstybės žinios. 2004, Nr. 131-4704); Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 9 d. nutarimu Nr. 709 (Valstybės žinios. 2004, Nr. 93-3409); Gamtinių rezervatų tvarkymo planų rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugpjūčio 23 d. įsakymu Nr. 456 (Valstybės žinios. 2002, Nr. 89-3812; 2004, Nr. 79-2810) ir kt.

748 Valstybės žinios. 2004, Nr. 153-5571 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

cialūs įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai[749]. Rekreacinių teritorijų planavimo reikalavimus nustato Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo 19 str.[750] bei įstatymą detalizuojantys įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai[751]. Taigi viešasis interesas teritorijų planavimo ar statybų srityse apibrėžiamas iš esmės nukreipiant jį į kitas šiame tyrime nagrinėjamas sritis, skirtas tam tikroms visuomeninėms vertybėms – aplinkos, kraštovaizdžio, saugomų teritorijų ar kultūros vertybių apsaugai. Kitaip tariant, teritorijų planavimo srityje pateikiamas bendras viešojo intereso turinio apibrėžimas detalizuojamas specialiojo teisinio reguliavimo prigimtį atitinkančiuose specialiuosiuose teisės aktuose, skirtuose konkrečiai įvardytoms saugomoms vertybėms.

Taigi, siekiant apibrėžti Lietuvos teisėkūroje formuluojamą viešojo intereso sampratą, aktualią teritorijų planavimo bei statybų srityse, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dėl šių sričių specifikos joms reikšmingi ne tik tiesiogiai teritorijų planavimui ar statyboms skirti teisės aktai, tačiau šiuos procesus dažniausiai reguliuoja teisės aktai, skirti susijusioms sritims – aplinkosaugai, nekilnojamojo turto paveldo apsaugai, nuosavybės teisių atkūrimo procesui. Tai lemia, kad bendrasis teritorijų planavimo ir statybų sektorių teisinis reglamentavimas ir konkrečioms vertybėms apsaugoti skirti teisės aktai gali būti suvokiami kaip bendrasis ir specialusis teisinis reglamentavimas: bendrasis reglamentavimas skirtas tiems teritorijų planavimo ir statybų klausimams, kurie nėra susiję su konkrečių viešojo intereso turinį sudarančių vertybių apsauga;

3) valstybės ir savivaldybių funkcijoms ar teritorijų funkcionavimui reikalinga socialinė ar inžinerinė infrastruktūra, šių teritorijų plėtojimas.

4) valstybei svarbūs projektai.

Kaip matyti iš nurodytų pastarųjų dviejų Teritorijų planavimo įstatymo 8 str. 1 d. 3 ir 4 p., įstatymų leidėjas kaip viešąjį interesą tiesiogiai įvardijo ne tik ir iki viešojo intereso sampratos įstatymo nustatyto apibrėžimo teismų praktikoje akcentuotą gamtos, saugomų teritorijų ar nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą, bet taip pat sureikšmino ir atskirai pabrėžė valstybei

749 Pvz., Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. birželio 23 d. įsakymu Nr. ĮV-264/D1-322 (Valstybės žinios. 2005, Nr. 81-2973, 2008, Nr. 144-5797).

750 Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4138 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

751 Pvz., Rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. D1-35 (Valstybės žinios. 2004, Nr. 18-554 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); Turizmo ir rekreacijos schemų ir planų (projektų) rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. 4-246/D1-341 (Valstybės žinios. 2004, Nr. 103-3814 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

ar savivaldybei priskirtoms funkcijoms vykdyti būtinos infrastruktūros, nacionalinės reikšmės projektų plėtros poreikį. Tokiais projektais užtikrinamas savivaldybei, valstybei ir visai visuomenei svarbių projektų įgyvendinimas energetikos, krašto apsaugos, kultūros srityse. Taigi įstatyme tiesiogiai įtvirtintas viešojo intereso sampratos elementas, kai per teritorijų planavimo sritį sprendžiami visuomeninių poreikių tenkinimo klausimai. Atsižvelgiant į tai, kad dažnai bendrųjų praktinių poreikių tenkinimas priešinamas aplinkosaugos ar kultūros paveldo apsaugos tikslams, taip pat privačiam, pvz., žemių, per kurias turi būti tiesiamos svarbios elektros jungtys ar aplinkkelis, savininkų interesui, toks įstatyme įvirtintas atskiras viešojo intereso turinio atpažinimo požymis turėtų padėti spręsti minėtų interesų pusiausvyros klausimus. Tai, kad viešasis interesas, kaip nurodyta, taip pat siejamas su infrastruktūros plėtra, investicijų skatinimu bei joms palankių sąlygų sudarymu, kartu suponuoja, jog viešasis aplinkos ar kultūros paveldo apsaugos interesas *a priori* nelaikomas svarbesniu nei visuomenės socialinės, ekonominės plėtros interesai. Todėl esminiu klausimu praktikoje tampa ne tiek viešojo intereso turinio apibrėžties gryninimas, kiek įvairių interesų (viešojo intereso segmentų) derinimas.

5) visuomenės informavimas ir jos dalyvavimas priimant sprendimus. Šis įstatymų leidėjo įtvirtintas viešojo intereso turinio elementas būdingas būtent teritorijų planavimo sričiai, nes teritorijų planavimo procesas iš esmės skirtas visoms suinteresuotoms šalims geriausio sprendimo paieškoms. Akivaizdu, kad šiame viešojo intereso sampratą atskleidžiančiame elemente sureikšminamas procedūrinis viešojo intereso užtikrinimo aspektas, pabrėžiant visuomenės dalyvavimą teritorijų planavimo procese, teritorijų planavimo dokumentų viešinimo procedūrų laikymąsi, kurie detalizuojami Teritorijų planavimo įstatymo šeštajame skirsnyje. Pažymėtina, kad šis viešojo intereso elementas teritorijų planavimo srityje jau seniai pripažįstamas teismų praktikoje, pateikiančioje daug pavyzdžių, kai teritorijų planavimo dokumentai naikinami būtent dėl viešinimo procedūrų pažeidimo, pabrėžiamas teritorijų planavimą reglamentuojančių teisės aktų laikymasis, t. y. pats imperatyvių teritorijų planavimą reglamentuojančių teisės normų laikymasis pripažįstamas viešuoju interesu. Šio elemento svarbą pabrėžia ir atskira Teritorijų planavimo įstatymo 8 str. 2 d., kurioje nustatyta, kad „visuomenės (viešasis) interesas planuojant teritorijas įgyvendinamas per reglamentuotą viešą teritorijų planavimo procesą, privalomą visiems planavimo organizatoriams, teritorijų planavimo dokumentų sprendiniuose nustatant teritorijos naudojimo ir apsaugos priemones, privalomas ar galimas veiklas ir jų ribojimus“. Galima manyti, kad šis įstatyme apibrėžtas viešojo intereso procedūrinis aspektas logiškai išplaukia iš prieš tai pateiktų šio intereso turinį apibūdinančių

požymių: teritorijų planavimas yra glaudžiai susijęs su įvairiais visuomenės (jos dalies) interesais, todėl teritorijų planavimo procesas iš esmės privalo būti viešas, o visuomenei yra sudaromos sąlygos jame dalyvauti. Kitaip tariant, Teritorijų planavimo įstatymo 8 str. 1 d. 5 p. įvardytas viešojo intereso turinio elementas yra svarbi prieš tai 8 str. 1 d. 1–4 p. nurodytų elementų įgyvendinimo sąlyga bei garantija; šių elementų tarpusavio santykis gali būti suvokiamas kaip tikslo ir priemonės ryšys.

Apibendrinant galima pasakyti, kad įstatymų leidėjas, siekdamas išspręsti viešojo intereso turinio neapibrėžtumo problemą teritorijų planavimo srityje, pateikė visuomeninio (viešojo) intereso apibrėžtį sudarančių (galinčių sudaryti) elementų sąrašą, tačiau pateikiamas viešojo intereso turinys labai platus, apima keletą viešojo intereso sampratų požymių ir dažniausiai yra kildinamas iš teritorijų planavimo srities sankirtų su kitomis viešojo intereso sritimis. Toks sampratos įvairialypiškumas daugiausia yra nulemtas teritorijų planavimo, kaip įvairių interesų grupių poreikių derinimo proceso, prigimties. Dėl to esminis klausimas iš esmės yra ne tiek viešojo intereso turinio elementai, bet šių elementų derinimas ir tarpusavio prieštarų pusiausvyros nustatymas. Abejotina, kad viešojo intereso apibrėžimo įtvirtinimas įstatyme duotų lauktą rezultatą dėl savo pernelyg didelio elementų neapibrėžtumo ir šių elementų bei jų gynybos tarpusavio santykio neaiškumo. Kiekvienos iš sričių specifika gali suponuoti kitokių viešojo intereso elementų ir jų santykio poreikį, tad bendra ir visiems priimtina viešojo intereso sąvoka apskritai vargu ar galima. Galima pritarti teisės mokslininkų nuomonei, kad „nėra tikslinga apibrėžti viešojo intereso sąvokos konkrečiame įstatyme, kadangi norminis sąvokos apibrėžimas visais atvejais bus arba per siauras, arba per platus, o tai gali apsunkinti tiek efektyvų viešojo intereso įgyvendinimą, tiek efektyvią jo gynybą“[752].

Taigi vis dėlto daug kas priklausys, kaip ir iki šiol priklausė, nuo teismų požiūrio į tai, kas konkrečiu atveju yra viešasis interesas. Iki įstatymo nustatyto viešojo intereso sampratos pateikimo teismai viešojo intereso buvimą (taigi ir turinį) planuojant teritorijas nustatydavo *ad hoc*. Naujoji Teritorijų planavimo įstatymo redakcija pateikia visuomenės (viešojo) intereso apibrėžtį, tačiau įtvirtinus labai platų vertybių spektrą teismai ir toliau bus priversti nagrinėti situacijas, kai susidurs keli viešieji interesai. Tuomet teismams reikės nustatyti, kurį iš kelių viešųjų interesų reikėtų ginti prioritetiškai konkrečiu atveju, nes nė vienas iš viešųjų interesų neturi iš anksto nustatytos,

752 *Trumpulis U*. Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2 (6), p. 123–137.

prioritetinės galios prieš kitus interesus ir teismai kiekvienu konkrečiu atveju nustato, kuri iš vertybių svarbesnė.[753]

Įstatymų leidėjo ketinimas apibrėžti viešojo intereso turinį vertintinas kaip ganėtinai rizikingas, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pripažinęs prieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijai civilinio proceso kodekso 320 str. 2 d. nuostatą, kuria įstatymų leidėjas buvo nustatęs viešojo intereso ribas ir apibrėžęs bylų kategorijas, kuriose teismas gali peržengti apeliaciniu skundu nustatytas apeliacinio proceso ribas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išaiškino, kad „įstatymu negalima nustatyti kokio nors baigtinio bylų, kuriose teismui leidžiama apginti viešąjį interesą, sąrašo arba bylų, kuriose teismui neleidžiama apginti viešojo intereso, sąrašo". Iš tokio aiškinimo tiesiogiai išplaukia, kad viešojo intereso nustatymo ir gynimo klausimas neišvengiamai susijęs su konkrečios situacijos vertinimu *ad hoc*. Taigi pernelyg konkretus viešojo intereso turinio apibrėžimas būtų ne tik nerealistiškas, bet ir pernelyg apribojantis viešojo intereso gynimo galimybes.

Kriterijai, kuriais remiantis būtų galima identifikuoti viešojo intereso pažeidimą statybų srityje, teisės aktuose nenustatyti.

II.D.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.D.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Atsižvelgiant į tai, kad, kaip buvo nurodyta anksčiau, Lietuvos teisės mokslinėje literatūroje viešojo intereso apibrėžties klausimas būtent teritorijų planavimo bei statybų srityse nėra plačiau nagrinėjamas, natūralu, kad nėra ir išsamios viešojo intereso derinimo su kitais interesais šiose srityse analizės.

Iš kitos pusės, galima matyti, kad vis dėlto interesų derinimo motyvas gan dažnas ir teritorijų planavimo bei statybų sričių teisinio reguliavimo tikslas neretai suvokiamas būtent kaip įvairių poreikių derinimo ir kompromisų paieška. Pvz., E. Klimo ir A. Brazdeikio straipsnyje pažymima, kad ,,įstatymų leidėjas nenustatė nė vieno iš viešojo intereso turinio elementų pirmenybės, todėl esant konfliktui tarp atskirų elementų, pirmenybė turėtų būti teikiama planavimo tikslams ir uždaviniams, tačiau visais atvejais atsižvelgiant į

753 *Klimas E., Brazdeikis A*. Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas. In Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 124.

tvarios ir darnios plėtros principų įgyvendinimą. Be to, *inter alia*, turi būti atsižvelgiama ir į *expresis verbis* neįtvirtintus, bet teismų praktikos pripažintus visuomenės (viešojo) intereso elementus, pavyzdžiui, teisėtų lūkesčių apsauga ir pan.“[754] „Jei visais atvejais bus tenkinamas tik privatus ar tik visuomenės (viešasis) interesas, tokio proceso nebus galima laikyti demokratinės valstybės principais pagrįstu teritorijų planavimu, kur turi laimėti racionalūs, atidžiai pasverti, proporcingi siekiamiems tikslams, argumentuoti sprendimai ir kompromisų ieška, bet ne vienos ar kitos interesų grupės prioritetai, lėšos ar kartais tiesiog paprasčiausias užsispyrimas, priešinimasis bet kokiai naujovei ar inovacijai.“[755] Taigi, kaip matyti, šios srities mokslinėje literatūroje pabrėžiama kompromisų paieškos ir įvairių viešojo intereso turinio elementus sudarančių poreikių, vertybių, interesų derinimo svarba, pusiausvyros būtinybė, tačiau konkretus jos paieškos „receptas“ nėra siūlomas pažymint, kad „kilusį ginčą sprendžiantis subjektas privalės *ex officio* ir *ad hoc* nustatyti, kurio viešojo (visuomenės) intereso elementas turi prioritetą, atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas aplinkybes ir konkuruojančias vertybes (interesus)“[756].

II.D.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Teritorijų planavimas kaip interesų derinimo išraiška suvokiamas ir Lietuvos teisėkūroje. Vadovaujantis Teritorijų planavimo įstatymo 2 str. 26 p. nuostatomis, teritorijų planavimas – pagal teisės aktų reikalavimus vykdomas procesas, kuriuo siekiama darnaus teritorijų vystymo ir kuris apima žemės naudojimo prioritetų, aplinkosaugos, visuomenės sveikatos saugos, paveldosaugos ir kitų priemonių nustatymą, gyvenamųjų vietovių, gamybos, inžinerinės ir socialinės infrastruktūros sistemų kūrimą, sąlygų gyventojų užimtumui reguliuoti ir veiklai plėtoti sudarymą, visuomenės ir privačių interesų suderinimą. Taigi tai yra procesas, kai derinami valstybės, visuomenės, žemės sklypų ir kito nekilnojamojo turto savininkų (valdytojų, naudotojų) interesai, įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintų jų teisių bei teisėtų lūkesčių apsauga. Teritorijų planavimo procese veikiančių subjektų interesai derinami atsižvelgiant į teisėtumo, ekonomikos, sveikatos, kultūros paveldo ir kitus aspektus, o derinamų interesų bei vertybių kompromisą įkūnija

754 *Klimas E., Brazdeikis A.* Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas. In Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 134.

755 *Ibid.*, p. 123.

756 *Ibid.*, p. 122.

tvirtinamas teritorijų planavimo dokumentas. Idealiuoju atveju šio kompromiso pasiekimo taisykles ir etapus nustato teisės aktai, kurių laikantis kompromisas ir yra pasiekiamas.

Interesų derinimo aspektai pagal Teritorijų planavimo įstatymą atsispindi kiekviename teritorijų planavimo etape – parengiamajame, rengimo ir baigiamajame – nustatytose procedūrose. Parengiamuoju etapu gali būti atliekama galimybių studija, įgyvendinama teritorijos plėtros koncepcija, atliekamas strateginis pasekmių aplinkai vertinimas, išduodamos planavimo sąlygos. Šiame etape vertinama esama būklė, formuojami bendrieji sprendiniai, nustatomi planuojamos veiklos plėtros ir (ar) naudmenų tvarkymo prioritetai, atliekamas teritorijų planavimo dokumento strateginis pasekmių aplinkai vertinimas. Baigiamajame etape viešinami parengto teritorijų planavimo dokumento sprendiniai, teritorijų planavimo dokumentą derina tam tikros institucijos (valstybės lygmeniu) ar Teritorijų planavimo komisija (savivaldybės lygmeniu ar vietovės lygmeniu), tikrinimą atlieka teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą atliekanti institucija. Galiausiai dokumentą tvirtina ir registruoja Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo dokumentų registras. Įvairių interesų pusiausvyrai išlaikyti ypač reikšminga teritorijų planavimo ir derinimo procedūra, kurią atliekant patikrinama, ar pateiktas derinti teritorijų planavimo dokumentas neprieštarauja visuomenės (viešajam) interesui, įstatymams ir kitiems teisės aktams, reglamentuojantiems teritorijų planavimo dokumentų rengimą, ar jų sprendinių įgyvendinimas nedaro neigiamo poveikio kitoms (gretimoms) teritorijoms. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatyme taip pat nustatyta, kad įstatyme įtvirtintais atvejais priimant sprendimą dėl viešojo intereso gynimo neturi būti pažeisti teisėtų lūkesčių, teisinio tikrumo ir teisinio stabilumo principai. Išskyrus šias taisykles, papildomų konkretesnių kriterijų dėl viešųjų interesų derinimo įstatymų leidėjas nėra nustatęs.

Apibendrinant teritorijų planavimo procesą, galima išskirti du viešojo intereso sampratos šioje srityje aspektus, sujungiančius tam tikrus jo turinio elementus: formalųjį (procedūrinį) ir vertybinį (turiningąjį).

Pirmasis, formalusis (procedūrinis) viešojo intereso sampratos turinio aspektas yra susijęs su griežtu teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų bei procedūrų laikymusi. Laikoma, kad viešasis interesas šioje srityje užtikrinamas, jei išlaikomi teritorijų planavimo procese nustatyti formalumai, derinant teritorijų planavimo dokumentus pašalinami esminiai prieštaravimai, o galutinis rezultatas – teritorijų planavimo dokumentas, yra patvirtintas ir įregistruotas. Kitaip sakant, visuomenės (viešasis) interesas planuojant teritorijas įgyvendinamas per reglamentuotą viešą teritorijų planavimo procesą, privalomą

visiems planavimo organizatoriams, teritorijų planavimo dokumentų sprendiniuose nustatant teritorijos naudojimo ir apsaugos priemones, privalomas ar galimas veiklas ir jų ribojimus. Šis viešojo intereso aspektas dažniausiai vertinamas teisės aktų laikymosi, priimtų administracinių (ar kitų) teisės aktų neprieštaravimo aukštesnės galios teisės aktams prasme.

Antrasis, vertybinis (turiningasis) viešojo intereso aspektas turi užtikrinti, kad būtų pasiekti teritorijų planavimo tikslai: darniai plėtojama valstybės ar jos dalies teritorija, realiai apsaugomos šiame procese dalyvaujančių asmenų teisės. Siekiant šių tikslų, formalus teisėtumo laikymasis teritorijų planavimo procese nustoja būti vieninteliu kriterijumi, nes svarbus tampa ir realus procesų rezultatas bei jo atitiktis formuluojamam viešajam interesui bei nustatytų procedūrinių reikalavimų tikslui. Tais atvejais, kai teritorijų planavimo tikslams pasiekti formalaus teisėtumo laikymosi neužtenka, teisinio reguliavimo neaiškumus tenka paaiškinti teismams, vertinantiems tam tikrą faktinę padėtį.

Taigi teisinio reglamentavimo neapibrėžtumas iš esmės palieka erdvę teisę taikantiems subjektams kiekvienu atveju nustatyti, kuris iš viešąjį interesą sudarančių (ar galinčių sudaryti) elementų turi būti ginamas ir kuriam turėtų būti teikiamas prioritetas. Viešojo intereso turinys, santykis su kitais gėriais ir jo gynybos reguliavimas yra dinamiški institutai, kintantys daugiausia priklausomai nuo teismuose atliekamo teisinio konkrečios situacijos vertinimo.

II.D.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje

II.D.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas

Atliekant šį tyrimą ir siekiant atrinkti teritorijų planavimo ir statybų srityse svarbią 2006 m. sausio 1 d.–2014 m. gruodžio 31 d. laikotarpio teismų praktiką, buvo naudotasi teismų praktikos paieškos sistema – Infolex.praktika.

Teritorijų planavimo ir statybų srityje pagal bylų kategorijas ir paieškos žodžius „vieš* interes*“ rasta apie 2000 civilinių bylų bendrosios kompetencijos teismuose (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio apygardų teismai) ir apie 400 bylų administraciniuose teismuose (Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio apygardų administra-

ciniai teismai). Išskiriant tyrimui svarbias bylas, vartoti papildomi reikšminiai žodžiai: poreik*, reikm*, social*, visuomen*, vertyb*, prioritet*, pusiausvyr*, balans*, proporc*, kriterij*, atrenkant bylas, kuriose tiriami viešojo intereso klausimai nagrinėti iš esmės (o ne tik pavartoti reikšminiai žodžiai). Kadangi labai didelė dalis teritorijų planavimo ir statybų srityse atrinktų bylų taip pat priskiriamos kitoms monografijoje tirtoms sritims – aplinkos apsaugai, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugai bei nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimui – siekiant ištirti daugiau teritorijų planavimo ir statybų sritis atspindinčių bylų, nenagrinėtos bylos, susijusios su nuosavybės teisių atkūrimu, o aplinkos apsaugos bei nekilnojamojo kultūros paveldo sričių bylos tirtos per teritorijų planavimo ir statybų sritims svarbių problemų prizmę, atrenkant tas, kuriose nagrinėta problematika, susijusi su teritorijų planavimu ar statybomis (nors daug bylų iš šių persipinančių sričių pateko į tiriamų bylų imtį). Galiausiai tirti atrinkta 218 bylų (iš jų 38 bylos identiškos – išskirtos iš vienos bylos).

Pažymėtina, kad daugiausia aktualių procesinių sprendimų, kuriuose išaiškinti viešojo intereso atpažinimo ar vertinimo kriterijai, priėmė aukščiausiųjų instancijų teismai: 79 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir 31 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Daugiausia (101) bylų, kuriose teismai pasisakė dėl viešojo intereso atpažinimo kriterijų ir prioritetų suteikimo, inicijavo prokuroras.

Tolesniuose poskyriuose pateikiami teismų praktikos teritorijų planavimo ir statybų srityse apibendrinimai dėl viešojo intereso požymių, kriterijų bei prioritetų, padaryti remiantis šiomis atrinktomis bylomis (181).

II.D.3.2. Nagrinėtų bylų analizė

Pagrindiniai argumentavimo šaltiniai, kuriais remiasi teismai, išskirdami viešojo intereso identifikavimo kriterijus ar prioritetus, derinant viešąjį interesą su privačiais interesais ar kelis viešuosius interesus tarpusavyje, – tai teisės normos (dažnai Lietuvos Respublikos Konstitucija), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika panašaus pobūdžio bylose. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas labiau linkęs remtis savo jurisprudencija, juo seka kiti bendrosios kompetencijos teismai, o Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas – savo formuojama praktika, kuria vadovaujasi administraciniai teismai. Vis dėlto argumentavimo šerdis dažnai yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika, kurią seka tiek bendrosios kompetencijos, tiek administraciniai teismai, todėl didelių šių

teismų formuojamos praktikos skirtumų nepastebėta (išskyrus bylų – civilinių ar administracinių – specifikos lemiamus ypatumus). Kartais remiamasi tarptautinių teismų praktika, dažniausiai sprendžiant klausimus dėl tam tikrų žmogaus teisių arba aplinkos apsaugos, kaip esminių ginamų vertybių.

II.D.3.2.1. Viešąjį interesą identifikuojantys kriterijai

Teismų praktikoje pabrėžiama, kad viešojo intereso sąvokos turinys nėra stabilus ir teismo nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju įvertinus reikšmingas aplinkybes[757]. Remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika, teismai viešąjį interesą apibrėžia kaip: a) teisėtą interesą, atspindintį pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija; b) kaip tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai. Kaip yra nurodęs U. Trumpulis, ši tendencija atskleidžia, kad Lietuvos teisminėje jurisprudencijoje vyrauja dvi viešojo intereso koncepcijos: bendrųjų vertybių ir bendrojo intereso doktrinos. Bendrųjų vertybių doktrina grindžiama viešojo intereso objektyviąja puse, nes susitelkiama į intereso objektą – vertybę. Viešasis interesas šioje doktrinoje – tai bendra visiems vertybė – etinis standartas, tikslas ir etalonas, kurio turi siekti individai, visuomenė bei valstybė. Pagal bendrojo intereso doktriną viešasis interesas – tai visuma bendrų visiems visuomenės nariams interesų, kurie būtų visiems bendri, jeigu kiekvienas visuomenės narys būtų racionalus ir nešališkas.[758] Remdamiesi tokiomis bendromis prielaidomis, teismai kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju. Pažymėtina, kad šios bendrosios prielaidos lemia, jog dažniausiai, nustatant viešąjį interesą, naudojamasi kriterijais – objektu (ginama vertybe), vertybės gynimu suinteresuotų asmenų skaičiumi (visai visuomenei ar jos daliai) bei turiniu (konkretus viešasis interesas byloje). Taigi teismai tam, kad galėtų tam tikrą interesą pripažinti viešuoju, siekia nustatyti esant pirmiau nurodytų kriterijų kompleksą.

Teritorijų planavimo ir statybų srityse viešąjį interesą apibūdinantys kriterijai įgyja tam tikrų specifiškų, pasikartojančių bruožų, išplaukiančių iš šių sričių bylų ypatumų.

Aptariant keletą kriterijų – objektą (ginamą vertybę), pobūdį (vertinant, ar konkrečioje byloje viešasis interesas yra pažeistas, atsižvelgiant į teisės normų pažeidimo pobūdį ir mastą), reikšmę (nurodant tikro viešojo intereso ginamo

757 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A-146-335-08; Nr. A556-860/2010; Nr. A525-2657/2012.

758 *Trumpulis U*. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. Jurisprudencija. 2010, 4 (8), p. 218.

objekto reikšmę visuomenei), turinį (išaiškinant tam tikro viešojo intereso turinį, t. y. nurodant konkretų viešąjį interesą), – pirmiausia pažymėtina, kad teritorijų planavimo ir statybų srityse kylantys ginčai yra susiję su nekilnojamuoju turtu (žemės sklypais, statiniais), kuris pagal savo prigimtį pripažįstamas vertingu, turinčiu įtakos ne tik jį įgyjančiam, valdančiam, perleidžiančiam asmeniui, bet ir platesniam asmenų ratui. Vis dėlto, išnagrinėjus teismų praktiką šiose srityse, atskleista, kad absoliuti dauguma bylų susijusios ne su nekilnojamojo turto ypatumais, o daugiau su siekiu, kad kuriant (ar valdant) šį nekilnojamąjį turtą nebūtų pažeisti kiti gėriai, teismų įvardijami viešuoju interesu. Viešasis interesas šių sričių bylose siejamas su tokiomis vertybėmis, kurios lemia, kad šios srities bylas sunku (o gal ir neįmanoma) atriboti nuo aplinkos apsaugos, nekilnojamojo turto paveldo apsaugos ar nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo sričių bylų. Teritorijų planavimo ir statybų sričių bylų dalyko specifika nelemia viešojo intereso pripažinimo, priešingai, dažnai teigiama, kad, pvz., didelė prašomo nugriauti statinio vertė nėra argumentas ieškant interesų pusiausvyros.[759]

Konkrečiau tariant, viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybų srityse dažniausiai siejamas su:

1.1. Gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga[760]. Šiais atvejais sprendžiamos bylos dėl to, ar tam tikri teisės aktus pažeidžiantys planavimo sprendiniai arba statomi (pastatyti) statiniai nepažeis pirmiau nurodytų objektų. Viešojo intereso užtikrinimas teritorijų planavimo metu glaudžiai susijęs su saugomų teritorijų, kaip reikšmingos visuomeninės vertybės, apsauga. Pažymėtina, kad viešuoju interesu gali būti pripažįstama ir žemės sklypų, kurie nėra priskiriami saugomoms teritorijoms, apsauga. Didžioji dalis bylų šioje srityje susijusios su neteisėtomis statybomis ir jų padarinių šalinimu. Ginčų, kylančių iš statybų teisinių santykių, kontekste, paminėtina, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, panaikindamas statybą leidžiančius dokumentus ir kitus administravimo subjektų

759 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-1851/2014.

760 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A146-335/2008; Nr. A502-1542/2014; Nr. A756-1621/2012; Nr. A556 - 1517/2012; Nr. A525-3469/2011; Nr. A662-3141/2011; Nr. A525 – 781/2009; Nr. A146-88/2009; Nr. A822-42/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys c. b. Nr. 3K-3-48/2009; Nr. 3K-3-143/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-299/2009.

priimamus sprendimus, viešuoju interesu pripažino ir tokias vertybes kaip, pvz., kultūros vertybių apsauga.[761]

1.2. Miškų apsauga. Pabrėžiama, kad viešasis interesas kyla iš visuomenės teisės nepriklausomai nuo nuosavybės formos naudotis mišku ir jo naudmenomis. Tai bylos, daugiausia susijusios su neteisėtu valstybinio miško perleidimu privačion nuosavybėn bei neteisėtomis statybomis miškų žemėje.[762]

1.3. Visuomenei ypač svarbių objektų statybos (aplinkkeliai, elektros jungtys ir pan.)[763]. Šiuo atveju daugiausia bylų yra teritorijų planavimo srityje, kai kyla ginčų derinant svarbių objektų statybas su joms būtinos privačios žemės savininkais.

1.4. Tinkamu teisės normų laikymusi. Tinkamas teisės normų laikymasis, priimtų aktų neprieštaravimas aukštesnės galios teisės aktams, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, teismų (ypač administracinių) praktikoje taip pat pripažinti gintinais viešojo intereso objektais. Kartu pažymėtina, kad ne bet kuris teisės normų pažeidimas savaime lemia viešojo intereso pažeidimą. Kriterijus, pagal kurį turi būti vertinama procedūros pažeidimo įtaka priimto administracinio akto teisėtumui, yra tikimybė, kad dėl šio pažeidimo buvo priimtas nepagrįstas sprendimas.[764] Iš esmės po šiuo viešuoju pripažįstamu interesu „slypi" kiti saugomi gėriai, nes tam tikras teisinis reguliavimas nėra savitikslis. Pvz., šis kriterijus svarbus statybos srityje, turint galvoje galimas pasekmes, jei statinys neatitiktų teisės aktų nustatytų reikalavimų. Dėl to teismai viešąjį interesą sieja su būtinybe, kad statiniai atitiktų teisės aktų reikalavimus bei statybos darbai būtų vykdomi pagal nustatytus reikalavimus[765]. Pripažįstama, kad statybų santykiai – kompleksiniai,

761 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A756-752/2013, Nr. A602-923/2013.

762 Pvz., Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-166-406/11; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A624-1646/2014; Nr. A525-2725/2011; Nr. A556- 17/2009; Nr. A556-16/2009; Nr. A556-29/2009; Nr. A525-12/2009; Nr. A525-3255/2011; Nr. A822-1084/2010; Nr. A-756-31/2010; Nr. A-756-32/2010; Nr. A662-15/2009; Nr. A525-2827/2011; Nr. A822-169/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-449/2013.

763 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A143-520/2014; Nr. A525-355/2013; Nr. A146-342/2014; Nr. A520-211/2013; Nr. A662-1488/2013; Nr. A520-139/2013; Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-1167-764/2013 (9); Klaipėdos apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-124-243/2011.

764 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A146-335/2008.

765 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys c. b. Nr. 3K-3-48/2013; Nr. 3K-3-3/2014; Nr. 3K-3-523/2011; Nr. 3K-3-496/2010; Nr. 3K-3-566/2010; Nr. 3K-3-310/2010; Nr. 3K-

nes susiję ne tik su statytojų privačiais tikslais, bet ir su daugeliu viešųjų tikslų (ekonomikos plėtra, aplinkosauga, paveldo apsauga, socialiniais tikslais ir kt.), todėl šiuos santykius reglamentuoja ir viešosios, ir privatinės teisės aktai, kuriais nustatomi privačių ir viešųjų interesų derinimo principai, derinimo tvarka ir sąlygos. Teismai nurodo, kad statybos rangos atveju viešasis interesas riboja šalių sutarčių laisvę. Atskiroms statybos rūšims ir darbams teisės aktų keliami reikalavimai paprastai nėra savitiksliai. Jais dažnai siekiama užtikrinti, kad statybos darbai būtų atliekami nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų, kad šie darbai ir jų rezultatai nesukeltų grėsmės kitiems asmenims, visai visuomenei. Reikia turėti omenyje, kad statyba ir statiniai gali būti pavojingi ir sukeliantys nepataisomą žalą. Todėl į atskiroms statybos rūšims taikomus reikalavimus paprastai negali būti žvelgiama vien tik kaip į formalius, biurokratinio pobūdžio trukdžius asmens ūkinei laisvei ar nuosavybės teisei įgyvendinti.[766] Iš kitos pusės, yra pavyzdžių, kai teismas konstatavo, kad ne kiekvienas teisės aktų pažeidimas statybų ar teritorijų planavimo procese (net ir saugomose teritorijose) reiškia viešojo intereso pažeidimą[767]. Turint galvoje tirtas sritis, pažymėtina, kad bylų, kuriose viešasis interesas būtų kildinamas tiesiogiai iš teritorijų planavimo ir statybų teisinių santykių, vis dėlto yra santykinai nedaug; jos daugiausia nagrinėtos bendrosios kompetencijos teismuose sprendžiant privačius ginčus.

1.5. Tinkamu valstybės institucijų ir pareigūnų funkcijų vykdymu, nes jeigu valstybės institucija ar pareigūnas pažeidžia įstatymą arba kitą teisės aktą, pakertamas piliečių pasitikėjimas valstybe, kartu pažeidžiamas ir viešasis interesas, kad valstybės institucijų veikloje būtų užtikrintas teisėtumas ir jos tarnautų žmonėms[768].

Teismai, įvardydami viešojo intereso kriterijus, paprastai pabrėžia intereso, kurį galima laikyti viešuoju, reikšmę („tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai“). Teritorijų planavimo ir

7-262/2010; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1261/2012; Klaipėdos apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-169-583/2009.

766 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A822-42/2009; Nr. A520-500/2013; Nr. A525-2725/2011; Nr. A63-1158/2010; Nr. A525-648/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys c. b. Nr. 3K-3-353/2013; Nr. 3K-3-523/2011; Nr. 3K-3-496/2010; Nr. 3K-7-262/2010; Nr. 3K-3-133/2008.

767 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A662-639/2010; Nr. A502-1504/2010.

768 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys c. b. Nr. 3K-3-194/2006; Nr. 3K-3-279/2009; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-1678/2008.

statybų srityse daugiau ypatumų nustatant šį kriterijų nėra. Kaip nurodyta, teismai paprastai apibūdina gintiną vertybę kaip objektą ir pabrėžia išskirtinę tos vertybės reikšmę. Dėmesį galima atkreipti nebent į tai, kad vienais atvejais gintinas objektas apibūdinamas plačiau, pagrindžiant ir jo svarbą visuomenei, o kitais atvejais tam tikri objektai tiesiog patys savaime priskiriami tokiems, kuriuos saugoti yra viešasis interesas (pvz., miškai, Kuršių nerija ar pan.).

II.D.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai

Teritorijų planavimo ir statybų srityse viešojo, privataus ar dviejų viešųjų interesų prioritetų problema paprastai sprendžiama remiantis dviejų grupių argumentais:

1) Pabrėžiant objekto, kurį saugoti yra viešasis interesas, ypatingą svarbą bei reikšmę ir taip grindžiant išvadą, kad viešajam interesui yra teikiama pirmenybė prieš privatų. Tam tikro viešojo intereso saugomo objekto reikšmė pabrėžiama ir tuomet, kai sprendžiamas dviejų viešiesiems priskiriamų interesų (saugomų vertybių) prioriteto klausimas.
2) Ieškant tinkamos derinamų interesų pusiausvyros, dažniausiai – viešojo intereso apsaugos ir atskirų asmenų teisėtų lūkesčių ar teisinių santykių stabilumo pusiausvyros. Teritorijų planavimo ir statybų srityse tokia sankirta ir būtinybė ieškoti tinkamos tam tikrų vertybių proporcijos paprastai pasitaikė keliose situacijose:
    a. sprendžiant viešojo intereso (suprantamo kaip pirmiau nurodytų vertybių apsaugos) ir poreikio užtikrinti stabilius teisinius santykius (kuris taip pat įvardijamas viešuoju interesu) koliziją[769]. Galima įžvelgti, kad dažniausiai egzistuoja tam tikra išankstinė šių vertybių hierarchija, prioritetą teikiant turiningajam aspektui, t. y. konkretaus vertingo objekto apsaugai. Tačiau tais atvejais, kai yra praėjęs nepateisinamai ilgas terminas nuo teisinių santykių, galimai pažeidžiančių viešąjį interesą, atsiradimo iki kreipimosi dėl viešojo intereso gynimo, teismas, įvertinęs ginamų vertybių ir poreikio užtikrinti stabilius teisinius

769 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A858-1423/2013; Nr. A756-752/2013; Nr. A556- 2050/2012; Nr. A858-59/2012; Nr. A556-1517/2012; Nr. A63-1158/2010; Nr. A822-608/2010; Nr. A525-648/2010; Nr. A146-88/2009; Nr. A822-65-09; Nr. A822-1678/2008; Nr. A822-1575/2008; Nr. A822-1651/2008; Nr. A146- 335/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-40/2013 ir kt.

santykius pusiausvyrą, gali atsisakyti ginti viešąjį interesą.[770] Pažymėtina, kad tai svarbu net ir tuomet, kai prokuroras, nors ir nepraleido 1 mėnesio termino kreiptis į teismą (skaičiuojant nuo momento, kai buvo surinkti ar turėjo būti surinkti duomenys apie viešojo intereso pažeidimą), tačiau yra praėjęs nepateisinamai ilgas terminas nuo atitinkamų administracinių aktų priėmimo ir teisinių santykių atsiradimo momento[771]. Ši ginamos vertybės apsaugos ir stabilių teisinių santykių pusiausvyros paieška yra gana neapibrėžtas ir neprognozuojamas procesas, iš esmės priskirtinas teismo diskrecijai. Be to, teismai, kaip minėta, paprastai vis dėlto prioritetą teikia vertybių apsaugai, o teisinių santykių stabilumo principas ginamas tik išimtiniais atvejais, kai nuo atitinkamų administracinių aktų priėmimo ir teisinių santykių atsiradimo momento yra praėję labai daug laiko. Galbūt dėl to, siekiant stabilumo ir dinamikos principų pusiausvyros, Teritorijų planavimo įstatymo (priimto 2013 m. birželio 27 d. ir įsigaliojusio 2014 m. sausio 1 d.) 49 str. 6 d. nustatytas naikinamasis 2 metų senaties terminas nuo patvirtinto teritorijų planavimo dokumento įsigaliojimo, per kurį viešąjį interesą ginantys subjektai gali pareikšti reikalavimus dėl patvirtintų teritorijų planavimo dokumentų, jų sprendinių ar juos patvirtinančių administracinių aktų ginčijimo. Šis pakeitimas teisinėje erdvėje sulaukė prieštaringų vertinimų, nes įstatymų leidėjas dirbtinai pakoregavo dviejų viešųjų gėrių – stabilių teisinių santykių ir teisėtų lūkesčių apsaugos bei viešojo intereso apginti pažeistas teises efektyvumo, santykį, nustatydamas trumpesnį gynybos terminą, nei buvo formuojama teismų praktikoje;

b. sprendžiant viešojo intereso apsaugos ir privataus statinio savininko interesų derinimo klausimą (paprastai nagrinėjant klausimus, susijusius su nelegaliomis statybomis). Dažniausiai tokio pobūdžio bylose teismai pagrindė sprendimus, nurodydami, jog įpareigojimas statinius nugriauti, sukeliantis

770 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A146-335/2008; Nr. A556-782/2009; Nr. A502-2499/2011; Nr. A502-1410/2011; Nr. A662-1410/2009; Nr. A662-897/2009 ir kt.

771 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A-261-1790/2008; Nr. A146-335-08; Nr. A822-1151/2010; Nr. A662-58/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys c. b. Nr. 3K-3-344/2011; Nr. 3K-3-578/2007; Nr. 3K-3-143/2010; Nr. 3K-3-48/2009; Nr. 3K-3-148/2011.

finansinius padarinius jų savininkui, yra galimas ir gali būti pripažįstamas proporcingu, jeigu siekiama apsaugoti konstituciškai svarbias vertybes.[772] Pvz., ypatinga ekologinė, socialinė ir ekonominė miško reikšmė aplinkai, viešiesiems interesams lemia miško savininkų nuosavybės teisės tam tikrus apribojimus ir suvaržymus; ribojant nuosavybės teises visais atvejais turi būti laikomasi šių sąlygų: ji gali būti ribojama tik remiantis įstatymu; ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, visuomenei būtinus konstituciškai svarbius tikslus; turi būti paisoma proporcingumo principo.[773] Taigi prioriteto klausimas spręstas iš esmės pagrindžiant viešuoju interesu įvardijamų objektų reikšmę. Tačiau taip pat yra pavyzdžių, kai teismas konstatavo, kad statinys, pastatytas pažeidžiant teisės aktus, yra svarbus vietos gyventojams, todėl suteikė galimybę pertvarkyti projektinę dokumentaciją ir gavus naują statybą leidžiantį dokumentą perstatyti ar pertvarkyti ginčo statinį (siurblinę).[774]

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas taip pat reagavo į šių dviejų interesų pusiausvyros paieškas. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas 2010 m. buvo pakeistas jį papildant straipsniais, reglamentuojančiais savavališkų statybų ir statybų pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimą (28, 28-1 str.). Šiais pakeitimais iki tol buvusi bene vienintelė viešojo intereso gynimo galimybė – kreiptis dėl statinio nugriovimo, buvo praplėsta iki ekonomiškai racionalesnių priemonių, įtvirtinant leidimą per nustatytą terminą pagal reikiamai pertvarkytą projektinę dokumentaciją gavus naują statybą leidžiantį dokumentą perstatyti ar pertvarkyti statinį ar jo dalį, kartu išlaikant reikalavimą, kad statyba neprieštarautų imperatyviems aplinkos apsaugos, paveldosaugos, saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams, arba nustatant galimybę išduoti naują statybą leidžiantį dokumentą, jeigu statybą leidžiantis dokumentas buvo išduotas neteisėtai dėl kompetentingų institucijų neteisėtai atliktų procedūrų. Tokius teisės aktų pakeitimus labiausiai paskatino prasidėję teisminiai procesai

772 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys c. b. Nr. 3K-3-20/2012; Nr. 3K-3-251/2014.

773 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-17-09.

774 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-1851/2014.

dėl neteisėtų statybų padarinių šalinimo griaunant statinius net ir tais atvejais, kai pažeidimai tvarkant teritorijų planavimo ir statybų leidimus buvo santykinai nedideli arba statytojai apie pažeidimus net nežinojo (buvo sąžiningi), ir kilęs nerimas, jog esant tokiai padėčiai prokurorams kreipiantis ir teismuose tenkinant prokurorų prašymus reikės griauti dešimtis naujai pastatytų ir rekonstruotų statinių, o jų savininkams kompensuoti žalą iš valstybės biudžeto. Taigi galima konstatuoti, kad įstatymų leidėjas, vadovaudamasis ekonominiais argumentais, ėmėsi priemonių paveikti padėtį ir keisti tam tikrą teismų praktiką ginant viešąjį interesą statybų srityje;

c. tam tikrais atvejais teismai sprendė kelių viešųjų interesų pusiausvyros klausimą, ieškodami tinkamo teisėtumo (procedūrinio elemento) ir teisingumo (turiningojo elemento) principų pusiausvyros.

Pvz., paprastai tinkamas teisės normų laikymasis teritorijų planavimo ir statybų srityse pripažįstamas ypač svarbiu, todėl vien nukrypimas nuo teisinio reguliavimo šiose srityse kartu gali lemti ir viešojo intereso pažeidimą[775]. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo nuostatos nustato, kad bendrojo, specialiojo ir detaliojo plano sprendiniai turi neprieštarauti įstatymais, Vyriausybės nutarimais nustatytų specialiųjų žemės naudojimo sąlygų reikalavimams, taip pat aukštesnių teritorijų planavimo dokumentų sprendiniams, kitiems teisės aktams (4, 22, 26, 50 str.). Taigi teritorijų planavimo dokumentams, kaip ir bet kuriems kitiems atitinkamas teisines pasekmes sukeliantiems administraciniams aktams, yra keliamas teisėtumo reikalavimas. Vadovaudamiesi minėtomis nuostatomis, teismai nuosekliai laikosi pozicijos, kad teritorijų planai negali būti tvirtinami, jeigu prieštarauja minėtiems teisės aktams, taip pat aukštesniems teritorijų planams arba (ir) jeigu jų tvirtinimas pažeistų teisėtumo principą.[776] Tačiau tam tikrais atvejais teismų taip pat yra pripažinta, kad ne bet kokie nukrypimai nuo

775 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A520-500/2013; Nr. A756-1621/2012; Nr. A525-3318/2011; Nr. A63-1158/2010; Nr. A525-648/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys c. b. Nr. 3K-3-496/2010; Nr. 3K-3-310/2010; Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-399-414/2010; Klaipėdos apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-896-163/2014; Panevėžio apygardos teismo sprendimas a. b. Nr. 2A-69-280/2010 ir kt.

776 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A17-535/2007; Nr. A8-321/2005.

teisės aktų reikalavimų reiškia viešojo intereso pažeidimą, net ir teritorijų planavimo ar statybų srityse[777]. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra konstatavęs, kad tam tikrais išskirtiniais atvejais gali būti tvirtinami parengti planai, net jei kai kurie jų sprendiniai neatitinka minėtų dokumentų. Teismas, nustatęs, jog detaliojo plano sprendiniai prieštarauja specialiojo teritorijų planavimo dokumentui, vis dėlto nurodė, kad faktinių duomenų apie tai, jog planuojama teritorija prieštarautų Teritorijų planavimo įstatyme išvardytiems teritorijų planavimo tikslams, nesurinkta ir negauta. Teisėjų kolegija išaiškino, kad šiuolaikinė teisės samprata grindžiama aiškiu teisės ir įstatymo skyrimu, pripažįstant teisę fundamentalesniu dalyku negu įstatymas. Jeigu teisė tapatinama su įstatymu, tai teisės praktikos požiūriu pirmenybė būtų teikiama ne teisingumui, o teisėtumui. Formalus įstatymų taikymas nulemtų teisėtą sprendimą, kuris ne visada gali būti teisingas. Teisėjų kolegijos nuomone, turi būti pripažįstamas ne bet koks teisėtumas, o tik teisingumo teisėtumas. Dėl to tokiu atveju, kai pagal faktines bylos aplinkybes, visuotinai pripažintus teisės principus akivaizdu, jog sprendimas konkretaus socialinio konflikto atžvilgiu bus formalus, bet neteisingas, būtina pirmumą teikti bendrajai teisės sampratai. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija įvertino faktines aplinkybes, kad planuojamas žemės sklypas buvo apsuptas kitos paskirties žemės sklypais, kuriuose jau pastatyti gyvenamieji namai, aplink žemės sklypą buvo užstatyta kaimo dalis, o tai, teisėjų kolegijos teigimu, tik pagrindė šio žemės sklypo paskirties pakeitimo tikslingumą. Be to, teisėjų kolegija įvertino faktinę aplinkybę, kad ginčo žemės sklype žemės ūkio veikla negalės būti vykdoma.[778] Taigi teismas, įvertinęs konkrečios situacijos ypatumus, remdamasis racionalumo argumentais, toleravo tam tikrus nukrypimus nuo teisės aktų reikalavimų.

Kitoje byloje teismas tiesiogiai nurodė, kad ne kiekvieno teisės akto pažeidimo pasekmės kartu lemia ir viešojo intereso pažeidimą, nes viešojo intereso nėra, kai nustatoma, jog ginčijama subjektinė konkrečių asmenų teisė, o ne įstatymų saugomas interesas. Dėl to teismas atsisakė ginti viešąjį interesą kilus

777 Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A662-639/2010; Nr. A502-1504/2010 ir kt.

778 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A17-773/2007.

ginčui, kurio bylos baigtimi buvo suinteresuoti tik du asmenys.[779] Taigi, nors viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybų srityse dažniausiai tapatinamas su teisėtumo kriterijaus laikymusi, tačiau tuo neapsiribojama, pabrėžiant būtinybę pasiekti teritorijų planavimo tikslus, apsaugoti visuomenei svarbias vertybes ar išvengti faktinės žalos;

d. kiti pavieniai atvejai. Pvz., teismas teigė, kad „servitutai administraciniu aktu gali būti nustatyti tais atvejais, kai jie reikalingi viešajam interesui, numatytam įstatyme, patenkinti. Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 23 str. 2 d. 3, 4 ir 5 p. yra nustatyti atvejai, kai servitutai gali būti nustatomi privačios žemės sklypams, negavus tos žemės savininkų sutikimo. Jie yra pagrįsti socialine nuosavybės funkcija ir viešojo intereso viršenybės virš privačios nuosavybės principu“[780].

Papildomos informacijos apie tai, kaip teismų praktikoje nustatomas viešasis interesas ir gintinų interesų pusiausvyra, suteikia ir teismų nagrinėjami proceso klausimai viešojo intereso gynimo bylose. Šie klausimai nebuvo tiesioginis tyrimo objektas, todėl galima pastebėti teritorijų planavimo ir statybų srityse tik dažnai sutinkamus pavyzdžius:

- Viešasis interesas ginamas tik tuomet, kai jis ne tik priskiriamas viešojo intereso veikimo sričiai, bet buvo realiai pažeistas, t. y. teismai pabrėžia būtinybę įvertinti žalos viešajam interesui pobūdį ir mastą, nustatyti subjektą, kuris žalą patyrė ar patirs. Vis dėlto šis reikalavimas taikomas tik tada, kai ginamas objektas (vertybė) nepriskirtinas prie tokių, kurių apsauga vienareikšmiškai yra prioritetinė (pvz., Kuršių nerija), nes tokiais atvejais teisės aktų, skirtų minėtų vertybių apsaugai užtikrinti, reikalavimų nesilaikymas laikomas viešojo intereso pažeidimu, nesvarbu, koks yra tokio pažeidimo mastas.[781]
- Bylą nagrinėjantis teismas, spręsdamas, ar pareiškėjo ginamas interesas pripažintinas viešuoju, taip pat turi nustatyti, ar pareiškėjo keliami materialiniai reikalavimai yra pakankami pažeistam viešajam interesui apginti[782]. Teismas turi ne tik nustatyti, ar ginčijami aktai pažeidžia viešąjį interesą, bet ir įvertinti, ar šių aktų panai-

779 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A822-1542/2013.

780 Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3900-643/2012.

781 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A756-1621/2012 (pastebimas nenuoseklumas teismų praktikoje dėl teisės aktų pažeidimų reikšmės vertinimo).

782 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A822-65/2009; Nr. A146-342/2014.

kinimas sukels siekiamas teisines pasekmes, t. y. ar realiai leis apginti viešąjį interesą. Tai svarbu statybų srityje, nes tais atvejais, kai neteisėtų administracinių aktų pagrindu yra pastatyti statiniai, viešojo intereso apgynimas reikštų neteisėtos statybos teisinių pasekmių pašalinimą, o ne vien su šiomis statybomis susijusių administracinių aktų panaikinimą. Dėl to tinkamomis viešojo intereso gynimo priemonėmis pripažįstama ne tik neteisėtų aktų (pvz., statybos leidimo) ginčijimas, bet ir reikalavimas nugriauti pačius statinius (jei jie jau yra).[783]

- Siekiant viešojo intereso ir teisinių santykių stabilumo pusiausvyros, viešasis interesas gali būti ginamas teisme per tam tikrą terminą nuo pažeidimo[784].
- Laikinųjų apsaugos priemonių (reikalavimo užtikrinimo priemonių) taikymas. Nagrinėdami reikalavimo užtikrinimo priemonių taikymo klausimus bylose dėl leidimo statyti (ar rašytinio pritarimo esant nesudėtingam statiniui) panaikinimo, teismai vertina faktinę statybų padėtį: jeigu pastatas yra dar nepradėtas statyti arba jo baigtumas yra nedidelis, proceso šalių interesų pusiausvyros kontekste paprastai suteikiamas prioritetas viešųjų interesų apsaugos principui[785] ir, atvirkščiai, nustačius, kad kreipiantis į teismą ginčo pastatas jau yra pastatytas arba beveik baigtas (darbai baigti beveik 100 proc.), gali būti prieinama prie išvados, kad prašomos reikalavimo užtikrinimo priemonės taikymas nebeturėtų esminės reikšmės sprendimo įvykdymo sunkumo laipsniui ir nebebūtų veiksmingas[786]. Priimdami sprendimą dėl teisės akto, leidžiančio pradėti statybas, galiojimo sustabdymo, teismai siekia išlaikyti *status quo* (esamą padėtį), ją pripažindami kaip viešąjį interesą ir jai suteikdami pirmenybę prieš privatų interesą vykdyti statybas pagal gautą pritarimą[787].

783 Pvz., dėl tinkamų viešojo intereso gynimo priemonių žr.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. A822-65/2009; Nr. A-822-1542-13; Nr. A146-342/2014; Nr. A756-1621/2012; Nr. A525-3318/2011; Nr. A525-3469/2011; Nr. A556-1147/2011; Nr. A502-2499/2011; Nr. A556-1076/2011; Nr. A556-194/2011; Nr. A525-895/2011; Nr. A556-1048/2010; Nr. A525-1127/2010; Nr. A525-1112/2010; Nr. A556-860/2010; Nr. A822-608/2010; Nr. A525- 648/2010. Nr. A502-349/2010; Nr. A502-1490/2009; Nr. A525-781/2009; Nr. A146-88/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c. b. Nr. 3K-3-143/2010.

784 Tai buvo aptariama anksčiau.

785 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS525-226/2009.

786 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys a. b. Nr. AS143-565/2008, Nr. AS556-627/2008.

787 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS146-199/2011.

> Pavyzdžių, kai teismas, spręsdamas viešojo intereso gynybos klausimą, remiasi racionalumo argumentais, yra ir daugiau. Antai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, spręsdamas klausimą dėl reikalavimo užtikrinimo priemonės taikymo, vertina ir tai, kad statybos leidimo galiojimo sustabdymas reiškia ir visų statybos darbų sustabdymą bei gali sukelti neigiamas ekonomines ir finansines pasekmes, kartu – ir viešojo intereso pažeidimą. Administracinėje byloje buvo nustatyta, jog statybos darbai įgyvendinami vykdant pramonės zonų infrastruktūros sutvarkymo projektą, finansuojamą ES lėšomis (projektui numatyta skirti 9 062 321 Lt dydžio finansavimą). Teisėjų kolegija, nurodžiusi, jog statybos leidimo galiojimo sustabdymas galėtų lemti reikšmingas neigiamas ekonomines ir finansines pasekmes (sustabdžius statybos darbus bei numatytu laiku nepanaudojus ES lėšų (investicijų) kiltų grėsmė viešojo intereso požiūriu svarbaus statybos darbų projekto įgyvendinimui, jo tolesniam finansavimui), pažeisti miesto gyventojų (miesto bendruomenės) interesus, atsisakė taikyti šią reikalavimo užtikrinimo priemonę.[788]

Apibendrinant pažymėtina, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra tiesiogiai išaiškinęs, jog viešasis interesas gali apimti įvairias sritis, šios sąvokos turinio atskleidimas gali būti susijęs su tam tikrais atvejais net nesuderinamų vertybių pasvėrimu, o tai gali lemti visuomeninių santykių dalyvių klaidingą supratimą, ar iš tiesų atitinkamas interesas yra viešasis. Neginčytina ir tai, kad vertybių, kurios yra reikšmingos, reikalingos ir vertingos visuomenei, turinys yra ganėtinai platus, visuomenė ir visuomeniniai santykiai nėra statiški, jie nuolat kinta, kartu keisdami ir vertybių, kurios turėtų būti ginamos, turinį bei tarpusavio pusiausvyrą. Tačiau teismų praktikoje yra taip pat taikoma taisyklė, kad kiekvieną kartą, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, būtina nustatyti aplinkybę, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar asmenų grupės intereso, būtų pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės. Tokia teismų praktika patikslina viešojo intereso sąvokos turinį, iš jos pašalindama vertybes, kurios nėra saugomos ir ginamos Konstitucijos, bei vertybes, kurias nors ir saugo bei gina Konstitucija, tačiau kurios konkrečioje byloje objektyviai nėra reikšmingos, reikalingos, vertingos visuomenei ar jos daliai.

Viešojo intereso sąvokos apibrėžtis ir turinys teritorijų planavimo ir statybų srityse formuluojama teismuose nagrinėjant konkrečias bylas ir atsižvelgiant į tam tikros situacijos ypatumus. Įstatymų leidėjo tiesiogiai įtvirtinti

788 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS438-678/2009.

šios sąvokos turinio elementai iš esmės atitinka iki tokio teisinio reguliavimo teismų praktikoje suformuluotus ir išskirtus reikšmingus viešojo intereso atpažinimo kriterijus. Atsižvelgiant į itin platų viešojo intereso sampratos turinio formulavimą Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatyme, konstatuotina, kad didelę įtaką praktikai tai vargiai ar turės.

Viešojo intereso atpažinimo ir vertinimo kriterijai teritorijų planavimo ir statybų srityse įprastai tampa svarbūs tik atsiradus poreikiui ginti tam tikras ne iš šios srities specifikos kylančias vertybes, kurių teisinį statusą bent iš dalies lemia teisinis teritorijų planavimo ar statybų reglamentavimas (aplinkos apsauga, kultūros paveldo apsauga, nuosavybės teisių apsauga ir pan.). Dėl to galima pripažinti, kad teisinis reglamentavimas teritorijų planavimo bei statybų srityse paprastai atitinka bendrosios teisės normos statusą, specialiuoju teisiniu reguliavimu pripažįstant konkrečioms vertybėms ginti skirtus teisės aktus. Viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybų srityse tarsi numanomas, tačiau tiesiogiai įvardijamas esant sankirtoms su viešuoju interesu kitose srityse.

II.E. VIEŠASIS INTERESAS VARTOTOJŲ APSAUGOS SRITYJE

II.E.1. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.E.1.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Vartotojų apsaugos ir gynimo sritį nagrinėjančioje Lietuvos teisinėje mokslinėje literatūroje viešojo intereso vartotojų apsaugos srityje tema dažniau nėra tas objektas, į kurį tyrimas yra tiesiogiai nukreiptas. Tačiau ši literatūra taip pat suteikia informacijos apie šiame tyrime nagrinėjamą viešojo intereso sritį.

Antai vartotojų apsaugos teisės sistemoje viešosios, privatinės, materialinės bei procesinės teisės sankirtos kontekste analizuojant įvairius vartotojų teisių apsaugos įgyvendinimo klausimus, vartotojų teisių apsauga siejama su konstituciniu socialinės valstybės principu. P. Ravluševičius teigia, kad socialinės valstybės paskirtis – apsaugoti vartotojus nuo išnaudojimo rinkos ekonomikos sąlygomis užtikrinant šiai grupei specialų teisinį režimą. Autoriaus nuomone, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str. įpareigoja valstybės institucijas ginti vartotojų teises, o Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje vartotojų teisių apsaugą garantuoja konstitucinis socialinės valstybės principas.[789]

Literatūroje, skirtoje vartotojo sampratai atskleisti, nagrinėjant ar kontroliuojant nesąžiningas sutarčių sąlygas, yra įgyvendinamas silpnesnės šalies apsaugos principas, tiriama vartotojo, kaip silpnesnės šalies, samprata ir sąžiningumo principo įgyvendinimas[790]. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutarties (priimtos 1993 m. balandžio 5 d.), skirtos silpnesniajai sutarties šaliai – vartotojui apsaugoti nuo verslininko piktnaudžiavimo valdžia, kontekste daroma išvada, kad abstrakti, objekty-

789 *Ravluševičius P.* Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje [Speciality of the consumer rights protection in the European Union and Lithuanian law]. Jurisprudencija. 2007, t. 9 (99), p. 49, 51.

790 *Bublienė D.* Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Jurisprudencija. 2007, t. 9 (99).

viais požymiais apibūdinta vartotojo samprata[791], įtvirtinta formaliojoje teisėje ir plėtota Europos Teisingumo Teismo praktikoje, iš tikrųjų neįgyvendina silpnesnės šalies apsaugos principo (silpnesnės šalies apsaugos principo sutarčių teisėje esmė apibrėžiama taip: mažiau patyrusi ir ekonomiškai silpnesnė šalis būtų apsaugota nuo ekonomiškai stipresnės ir labiau patyrusios šalies; taip stengiamasi atkurti jėgų, arba, kitaip tariant, derybinės galios, pusiausvyrą, kuri prarandama, kai viena iš šalių yra stipresnė). Matoma grėsmė, kad, negalint atsižvelgti į konkretaus asmens konkrečią padėtį, tos normos gali būti pritaikytos tam, kuriam neturi būti taikomos, atsižvelgiant į silpnesnės šalies apsaugos principą, ir negalės būti pritaikytos tiems asmenims, kuriems tokia apsauga būtina. Taip pat konstatuojama, kad būtina nesąžiningų sąlygų kontrolę nustatyti tais atvejais, kai sandoris yra sudaromas su silpnesne šalimi, kuri yra silpnesnė dėl patyrimo, informacijos, žinių, derybinės galios trūkumų ar kitų aplinkybių, t. y. būtų vertinama konkretaus asmens konkreti padėtis, taip sudarant sąlygas teismui plačiai taikyti sąžiningumo principą ir įgyvendinti teisingumą[792].

Teisės doktrinoje, atskleidžiant vartotojo sampratą, remiantis įvairiais požiūriais į vartotojų kaip silpnesnės šalies, esant sutartiniams santykiams, teisių apsaugą, formuluojamos kelios vartotojo sampratos teorijos (koncepcijos), atspindinčios vartotojo apsaugos poreikį. Antai socialinio vaidmens teorijoje požiūris į vartotoją grindžiamas socialiniu jo vaidmeniu, t. y. atsižvelgiant į tai, koks vaidmuo jam tenka sudarant sutartį; asmuo laikomas silpnesniu vien todėl, kad jam tenka vartotojo vaidmuo – buvimas vartotoju rodo jo silpnumą. Situacinės apsaugos koncepcijoje laikomasi nuostatos, kad apsaugos poreikį lemia faktinės aplinkybės, nesvarbu, koks yra ekonominis sutarties šalies vaidmuo arba socialinės sąlygos; todėl visi teisės subjektai, kurių situacijos nelygiavertės, pretenduoja į didesnę teisinę apsaugą. Mišrioje vartotojo sampratos koncepcijoje pabrėžiamas vienos iš šalių pažeidžiamumas, kurį lemia konkreti situacija; teigiama, kad mišri vartotojo sampratos koncepcija leidžia atsižvelgti į sutartį sudarančio asmens socialinį vaidmenį ir į jo patyrimą, informuotumą esant konkrečiai situacijai[793].

Atsižvelgiant į mokslininkų, nemažai dėmesio skiriančių grupės ieškinių, taip pat susijusių su vartotojų teisių gynimu, institutui, kitiems viešojo

791 Teigiama, kad nurodytoje direktyvoje, siekiant apsaugoti silpnesniąją šalį, išskirtos tam tikros silpnesniųjų asmenų grupės, apibrėžiami ir tam tikri „silpnumo" požymiai, lemiantys ir specialių normų taikymą; šie „silpnumo" požymiai yra abstraktūs, nustatyti remiantis iš anksto preziumuojama silpnumo situacija. *Ibid.*, p. 41.

792 *Ibid.*, p. 46.

793 *Novikovienė L.* Theoretical and practical issues of consumer's conception (Vartotojo sampratos teorinės ir praktinės įžvalgos). Jurisprudencija. 2010, Nr. 4 (122), p. 293.

intereso gynimo procesiniams aspektams[794], pastabas apie grupės ieškinių poreikį, pažymėtina, kad pagrindinis grupės ieškinio tikslas – atlyginti gausios asmenų grupės patirtą žalą arba uždrausti prieš gausias asmenų grupes nukreiptus neteisėtus veiksmus; ypač tai siejama su vartotojų teisių gynimu. Teigiama, kad todėl savo esme vienarūšiai teisiniai santykiai įgyja masiškumo, daugiašališkumo požymių, kai dėl verslo subjektų veiklos masto ar masinių deliktų gali būti pažeidžiamos ne keleto žmonių, o labai gausių grupių teisės ir teisėti interesai. Pabrėžiama, kad „neigiamas tokių reiškinių pobūdis praktikoje pasireiškia kaip didelio masto teisės pažeidimai, pavyzdžiui, aplinkos užteršimas, defektinių ir pavojingų masinio vartojimo reikmenų pardavimas, teisės aktų reikalavimų neatitinkančių paslaugų teikimas, nesąžiningų sąlygų naudojimas standartinėse vartojimo sutartyse, nesąžininga viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veikla (pavyzdžiui, klaidinanti reklama, klaidinantys pranešimai vertybinių popierių rinkos dalyviams ir pan.), vartotojų teisėtiems interesams žalą darantys konkurencijos taisyklių pažeidimai ir kiti panašūs dalykai. Tokie masiniai gausių grupių teisių ir teisėtų interesų pažeidimai negali būti matomi tik kaip atskirų asmenų individualių interesų pažeidimai. Tokie masiniai teisių ir interesų pažeidimai teisės doktrinoje prilyginami viešojo intereso pažeidimams. Visa tai lemia objektyvų poreikį adekvačioms teisminės gynybos priemonėms. Viena iš tokių priemonių yra grupės ieškinys. Vadinasi, grupės ieškiniais gali būti sėkmingai ginamas viešasis interesas“[795].

Europietiškojo ir amerikietiškojo grupės ieškinio modelių kontekste nurodoma, kad europietiškojo grupės ieškinio modelio išskirtinumas – grupės ieškiniai gali būti orientuoti į bendrųjų, kolektyvinių interesų gynybą, bet ne į silpnosios šalies (vartotojo) patirtos žalos kompensavimo funkciją[796]; apibendrinus įvairius grupės ieškinio modelius, kiek tai susiję su ginamų interesų rūšimis, daroma išvada, jog „teisės doktrinoje laikoma, kad grupės ieškiniu ginami privatūs grupės narių interesai, kai juo siekiama kompensuoti grupės

794 Žr. pvz., *Krivka E*. Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse. Jurisprudencija, 2003, t. 37 (29); *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas Lietuvoje. Teisinis reglamentavimas: pasiekimai ir problemos. Mokslinė praktinė konferencija „Teisinės galimybės sprendžiant vartotojų ginčus Lietuvoje“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2008 m. kovo 21 d.; *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas grupės ieškiniu: iššūkiai ir galimybės. Pranešimo tezės. Tarptautinė konferencija „Viešasis interesas *versus* teisėti lūkesčiai“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2014 m. rugsėjo 12 d. Teisės problemos. 2015, Nr. 1 (87).

795 *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas grupės ieškiniu: iššūkiai ir galimybės. Pranešimo tezės. Tarptautinė konferencija „Viešasis interesas *versus* teisėti lūkesčiai“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2014 m. rugsėjo 12 d. Teisės problemos. 2015. Nr. 1 (87), p. 94.

796 *Ibid.*

narių patirtą žalą, o viešasis interesas ginamas, jei siekiama uždrausti atsakovo neteisėtus veiksmus, kai teismo sprendimo naudą patirs neapibrėžta asmenų grupė. Pavyzdžiui, apgynus kolektyvinį (viešąjį) vartotojų interesą, tiesiogiai ar netiesiogiai pagerinama daugelio vartotojų padėtis“[797]. E. Krivkos pripažįstamos grupės ieškinių viešajam interesui ginti pareiškimo Lietuvos teisės sistemoje prielaidos – vartotojų viešojo intereso gynimo reglamentavimas 2007 m. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme; teigiama, kad iš esmės Lietuvoje numatytas ieškinys vartotojų viešajam interesui ginti yra panašus į kitose valstybėse žinomus asociacijų ieškinius arba kolektyvinius ieškinius, esantis specifinio pobūdžio *sui generis* grupės ieškinys, būdingas Europos valstybėms, įgalinantis atitinkamas institucijas ir asmenis kreiptis į teismą ir ginti savo narių interesus arba bendrus visuomenės interesus (viešuosius interesus). Nurodoma, kad „viešojo, bendrojo intereso elementas būdingas tokio pobūdžio ieškiniams, nes ieškinio patenkinimo atveju naudą patiria visa visuomenė arba jos dalis“[798]. Taigi pabrėžiama vartotojų intereso, kaip daugeliui žmonių svarbaus, jiems naudingo intereso svarba.

Vartotojų kolektyvinio intereso[799] sampratos kontekste mokslo atstovų taip pat žvelgiama į tai, kaip ankstyvesnis (socialistinio režimo metu ir po 1989 m. transformacijos iš centralizuotai planuojamos į laisvą rinkos ekonomiką) viešojo intereso kategorijos formulavimo būdas Lenkijoje, ypač jos ir individualaus intereso santykis, laikui bėgant turėjo įtakos vėlyvesniam vartotojų kolektyvinio intereso suvokimui[800]. Aiškinantis viešojo intereso sampratą šiame kontekste svarbu, kad autorių pažymima, jog socialistinio režimo

797 *Ibid.*, p. 94. Cituota iš: *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2009, p. 176; *Bublienė D*. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 334.

798 *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas grupės ieškiniu: iššūkiai ir galimybės. Pranešimo tezės. Tarptautinė konferencija „Viešasis interesas *versus* teisėti lūkesčiai“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2014 m. rugsėjo 12 d. Teisės problemos. 2015. Nr. 1 (87), p. 96.

799 Safjan M., Gorywoda Ł., Jańczuk A, siūlydami šio intereso definiciją, teigia, kad vartotojų kolektyvinio intereso apibrėžimas, ribotas teiginiu, jog tai nėra individualių interesų suma, mažai tikėtina, kad atlieka savo vaidmenį gerindamas procesinę (procedūrinę) vartotojų padėtį. Jų manymu, šis neigiamas teiginys yra kaip išeities taškas formuluojant pozityvų apibrėžimą. Autoriai nurodo veiksnius, į kuriuos reikia atsižvelgti, formuluojant tikslesnį apibrėžimą: 1) pažeidimų skaičius ir žalingos praktikos pasikartojimas; 2) praktikos adresatas; 3) intereso, kuris pažeidžiamas, prigimtis. Autoriai įtvirtina kolektyvinio intereso egzistavimo prezumpciją, jei byloje būtų patvirtintas bet kurio iš nurodytų veiksnių buvimas. Žr. *Safjan M., Gorywoda Ł., Jańczuk A*. Taking Collective Interest of Consumers Seriously: A View from Poland. EUI Working Papers. LAW 2008/26 arba žr. internetu: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/9567/LAW_2008_26.pdf?sequence=1> [žiūrėta 2015-08-15].

800 *Ibid.*

metu viešojo intereso samprata buvo iškreipta, nes kiekvienas valstybės interesas traktuotas kaip viešasis interesas; egzistavo griežta interesų hierarchija ir, esant viešojo intereso konfliktui su kitais interesais, pirmenybė teikta viešajam interesui. Lenkijos teisėjai individualų interesą siejo su viešuoju, teigdami, kad pastarojo apsauga būtina individualaus intereso apsaugai. Ši praktika autoriaus aiškinama dviem būdais. Pirma, egzistavo akivaizdus priešiškumas vartotojų individualiems interesams, traktuojamiems kaip „perdėtiems, egoistiniams reikalavimams" ir prilyginamiems vartotojų interesams, nusipelnantiems apsaugos (t. y. viešuoju interesu). Dėl šios priežasties vartotojų interesai įgyvendinti tik kai atitinkamas viešasis interesas galėjo būti nustatytas. Kita vertus, net ir dirbtinis individualaus intereso siejimas su viešuoju vertintas kaip leidęs Lenkijos teismų teisėjams plėtoti įvairias vartotojų apsaugos formas, kurios nebuvo numatytos to meto įstatymuose. Pažymima, kad Lenkijos teisėjai, kūrybiškai aiškindami teisę, dažnai sugebėjo „apeiti" oficialų viešojo intereso viršenybės, esant privatiniams santykiams, „įsakymą". Vienoje iš mokslo publikacijos autorių M. Safjano, Ł. Gorywodos ir A. Jańczuk cituojamoje 1959 m. byloje Lenkijos Aukščiausiasis Teismas užtikrino teisinę apsaugą individualiam vartotojui, bet kartu netiesiogiai rėmėsi viešuoju interesu; jis argumentavo, kad praktika, naudojama esant teisinio pasiūlymo pateikėjo draudimo sutartiniams santykiams, sudarė žalos grėsmę neapibrėžtam asmenų skaičiui ir turėjo būti sustabdyta[801].

M. Safjano, Ł. Gorywodos ir A. Jańczuk nurodoma, kad po 1989 m. Lenkijos teisės doktrinoje atsirado reikalavimas, jog neiškraipyta rinkos konkurencija yra geriausias būdas pasiekti aukštą vartotojų pasitenkinimo lygį. Bet kokie argumentai, pagrindžiantys poreikį apsaugoti „silpnesnę" sutarties šalį, buvo atmesti, susiejus juos su buvusia socialistine sistema. Kartu individualus, o ne visuomenės (ar kolektyvinis) interesas buvo pabrėžiamas kaip nusverianti vertybė, esant sutartiniams santykiams. Nors apibendrinama, kad jurisprudencinis požiūris į vartotojų apsaugą išliko dviprasmiškas: viena vertus, buvo galima pastebėti sprendimų, paneigiančių bet kokią apsaugą ir įtvirtinančių formalų sutarties laisvės suvokimą; kita vertus, buvo daug teismų sprendimų, pripažįstančių poreikį saugoti „silpnesniąją" bylos šalį[802].

Ne tik apžvelgtoje, bet ir kitoje mokslinėje literatūroje, pvz., nagrinėjant apskritai viešojo intereso temą šio intereso subjektų ir objektų, į kuriuos šis interesas nukreiptas, aspektu, taip pat užsimenama, kad viešojo intereso su-

801 *Ibid.*

802 *Ibid.*

bjektu laikomi ir vartotojų kaip gausios socialinės grupės interesai; kad reikšmingas šio intereso reiškėjų (subjektų) masiškumas[803].

Fragmentiškai viešojo intereso ir vartotojų teisių ryšys tiriamas ir kitų valstybių mokslinėje doktrinoje, pvz., pabrėžiant tai, kad vartotojų interesai skiriasi nuo vertikalaus (nacionalinės ekonomikos prasme) ūkininkų, darbuotojų ar verslo interesų padalijimo ir atspindi horizontalų visos populiacijos interesų pjūvį. Vartotojų interesai šiuo atveju suprantami kaip labiau reprezentuojantys specifinę pirkimo funkciją, o ne specifinę žmonių (vartotojų) grupę, palyginti su minėtais atvejais.[804]

Taip pat reiktų pabrėžti, kad viešojo intereso vartotojų apsaugos srityje išskirtinumo iš kitų interesų specifika yra ta, jog vartotojų interesas yra iš esmės ekonominio pobūdžio. Kaip nurodo Z. Norkus, „tame ekonominio gyvenimo vaizde, kurią pateikia neoklasikinė ekonomika, vartotojo norai yra ekonominės vertės šaltinis, ekonominio proceso varomoji jėga, o to noro patenkinimas – svarbiausias ekonomikos vertinimo kriterijus“[805]. Ekonominė vartotojų interesų prigimtis lemia glaudų vartotojų viešojo intereso ir privačių interesų ryšį. Pvz., teisę gauti kokybišką prekę galima laikyti ir privačiu konkretaus vartotojo interesu, ir viešuoju vartotojų grupės interesu. Remiantis šiuo požiūriu, vartotojų teisių kontekste, kitaip nei kitose, mažiau „ekonominio“ pobūdžio viešojo intereso srityse, iš dalies galima pritarti autoriams, teigiantiems, kad viešasis interesas yra ne kas kita kaip privačių interesų suma.

Tad tiek, kiek vartotojų teisių apsaugos poreikis teisės mokslo doktrinoje yra plačiau pagrindžiamas, jis remiamas vartotojų, kaip silpnesnės šalies, samprata, tačiau neretai tai suprantama kaip labai svarbi visai visuomenei sritis, nereikalaujant papildomo pagrindimo (jų kokio nors išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimo), kodėl jų gynimas yra laikytinas viešuoju interesu; kita vertus, tokio pagrindimo gali būti stokojama ir todėl, kad nėra bendro mokslo atstovų konsensuso dėl to, kas apskritai yra vadintina viešuoju interesu. Išskiriamas vartotojų viešojo intereso subjekto požymis – šio intereso reiškėjų (subjektų) masiškumas.

803 *Trumpulis U*. Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas. Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 2 (6), p. 128.

804 *Nelson S.* Representation of the Consumer Interest in the Federal Government [žiūrėta 2015-08-15]. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1944&context=lcp>.

805 *Norkus Z*. Ar galime gyventi geriau? Velfarizmas ir jo alternatyvos. Politologija. 2004, Nr. 4 (36), p. 7.

II.E.1.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str. 5 d. numatyta, kad valstybė gina vartotojų interesus. Pažymima, kad Konstitucijos 46 str. 5 d. nuostata išreiškia viešojo poreikio ar intereso idėją[806]. Tai, kad vartotojų interesai ginami konstituciniu lygmeniu, reiškia, kad ši sritis laikytina ganėtinai svarbia.

Nors Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas[807] nepateikia viešojo intereso sąvokos, į jo reglamentavimą žvelgtina atidžiau, nes 30 str. 2 d. įstatymų leidėjo įtvirtinta, kas yra pripažįstama kaip vartotojų viešojo intereso gynimas. Pateikiama nuomonė, (išsakoma vienos iš nedaugelio įstatymų leidėjo įgyvendintų siekių pateikti sunormintą viešojo intereso apibrėžtį kontekste), kad nurodytoje nuostatoje pateikiamas „specifinis viešojo intereso kategorijos apibrėžimas“[808]. Remiantis šiuo apibrėžimu, tai yra „ieškinio ar pareiškimo (skundo) vartotojų viešajam interesui ginti pareiškimas, kai siekiama pripažinti ar pakeisti teisinius santykius, uždrausti (nutraukti) pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmus (neveikimą), kurie pažeidžia vartotojų teisėtus bendruosius interesus ir yra nesąžiningi vartotojų požiūriu, neatitinka sąžiningos verslo praktikos arba prieštarauja Civiliniam kodeksui, šiam įstatymui ar kitiems teisės aktams“. Šiose įstatymo nuostatose apibrėžta, kokiais atvejais gali būti konstatuotas vartotojų viešojo intereso pažeidimas, o iš to galima daryti prielaidą, kas laikoma viešuoju interesu apskritai. Taigi, remiantis aptariamu teisiniu reguliavimu, viešasis interesas vartotojų teisių apsaugos srityje apima vartotojų teisėtų bendrųjų interesų gynimą ir apsaugą nuo nesąžiningo elgesio bei nesąžiningos verslo praktikos, taip pat ir vartotojų apsaugą nuo kitų Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, nurodytam įstatymui ar kitiems teisės aktams prieštaraujančių pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmų (neveikimo).

---

806 Įžvalga pateikta politinių partijų finansavimo teisinio reguliavimo kontekste nagrinėjant ir teisinės viešojo intereso definicijos „tobulo“ įtvirtinimo perspektyvą, be kita ko, aptariant konstitucinį vartotojų interesų gynimo reikalavimą. Žr. *Šileikis E*. Viešasis interesas ir teisėti lūkesčiai politinių partijų finansavime: bendrieji ir specifiniai aspektai. Teisės problemos. 2015, Nr. 1 (87), p. 12.

807 Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios.1994, Nr. 94-1833 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). Remiantis šio įstatymo 1 str. („Įstatymo paskirtis ir taikymas“) 1 ir 2 dalimis, šis įstatymas apibrėžia vartotojų teises, vartotojų teisių apsaugos sritis, nustato vartotojų teisių apsaugos institucinę sistemą, vartotojų teisių apsaugos institucijų kompetenciją, reglamentuoja vartotojų švietimą, vartotojų ir pardavėjų, paslaugų teikėjų santykius, vartotojų teisių gynimo ne teisme tvarką ir atsakomybę už teisės aktų, reglamentuojančių vartotojų teisių apsaugą, pažeidimus; šiuo įstatymu siekiama užtikrinti Europos Sąjungos teisės aktų, nurodytų šio įstatymo priede, taikymą.

808 *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 2014, t. 21 (1), p. 118.

Nagrinėjant, koks yra minėtų nuostatų turinys, konstatuotina, jog nurodyto įstatymo 6 str. yra įtvirtintas sąžiningos verslo praktikos principas nustatant, kad: „Pardavėjai ir paslaugų teikėjai, siūlydami įsigyti ir teikdami prekes ir paslaugas vartotojams, privalo laikytis sąžiningos verslo praktikos. Prekės ir paslaugos turi būti siūlomos taip, kad vartotojui būtų aiškus pasiūlymo komercinis pobūdis.“ Viena vertus, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme lyg ir nurodyta, kokios praktikos turi laikytis pardavėjai ir paslaugų teikėjai, kita vertus, įstatymo nustatytas reguliavimas yra gana abstraktus, konkrečiai įtvirtinant tai, kad vartotojui turi būti aiškus komercinis pasiūlymo pobūdis. O siekiant nustatyti sąvokos „sąžininga verslo praktika“ turinį nagrinėtinas sąžiningumo principo, esant civiliniams teisiniams santykiams, taikymas, turint omenyje, kad šio principo turinys yra atviras, neapibrėžiamas *a priori*, kad jis paliekamas suformuluoti teismams konkrečių jų nagrinėjamų bylų aplinkybių kontekste, juo labiau kad sąžiningumo principo turinys nusakomas pagal kitus – ne mažiau atvirus, plačios apimties protingumo ir teisingumo principų reikalavimus[809].

Tai, ką reiškia Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 30 str. 2 d. sąvoka „vartotojų teisėti bendrieji interesai“, taip pat nėra įtvirtinta *expressis verbis*. Žvelgiant sistemiškai, šio statymo 3 str. 1 ir 2 d. yra pateiktas vartotojų teisių sąrašas[810], kuriame kaip viena iš teisių yra įvardijami „ekonominiai interesai“ (vartotojų teisė į ekonominių interesų apsaugą). Nurodomo įstatymo 13 str. 1 d. 8 p. nustatyta, kad vartotojų asociacijos, be kita ko, turi teisę gauti informaciją, reikalingą vartotojų „teisėms ir interesams“ ginti. Minimo įstatymo 19 str. 1 d. įtvirtinta vartotojo teisė kreiptis į atitinkamus subjektus tada, kai „pardavėjas, paslaugų teikėjas pažeidė jo teises ar įstatymų saugomus interesus“. Remiantis nagrinėjamo teisės akto 23 str. 1 d., vartotojas turi teisę šio straipsnio nustatyta tvarka pateikti prašymą ginčus nagrinėjančiai institucijai, kad „būtų apgintos pažeistos ar ginčijamos jo teisės ir įstatymų saugomi interesai“, o to paties straipsnio 6 d. kaip vartotojų asociacijų veiklos tikslas įvardytas „vartotojų teisių ir teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas“.

809 Žr., pvz., *Norkūnas A.* Sąžiningumo principo įgyvendinimas. Jurisprudencija. 2003, t. 42 (34), p. 7.

810 Remiantis šiuo įstatymu, vartotojai turi teisę: savo nuožiūra įsigyti ir naudoti prekes ir paslaugas (pasirinkti pardavėją, paslaugų teikėją); įsigyti saugias, tinkamos kokybės prekes ar paslaugas; gauti teisingą ir visapusišką informaciją valstybine kalba apie parduodamas prekes, teikiamas paslaugas; gauti informaciją apie savo teisių įgyvendinimo ir gynimo tvarką; į pažeistų teisių gynimą ir į turtinės ir neturtinės žalos (nuostolių) atlyginimą; kreiptis dėl pažeistų teisių gynimo į ginčus nagrinėjančias institucijas ar teismą; burtis į vartotojų asociacijas; į švietimą vartojimo srityje; į ekonominių interesų apsaugą bei kitas šio įstatymo ir kitų teisės aktų nustatytas teises.

Iš pateiktų nuostatų matyti, kad įstatyme „interesai" nurodomi šalia „teisių", kad vartojamos įvairios sąvokos: „ekonominiai interesai", „įstatymų saugomi interesai", „teisėti interesai". Atkreiptinas dėmesys, jog sąvoka „bendrieji interesai" kitose nurodyto įstatymo nuostatose nevartojama, išskyrus 30 str. 2 d. Nors, kaip buvo nurodyta, atskira vartotojų teisė yra jų teisė į būtent ekonominių interesų apsaugą, atsižvelgiant į nagrinėjamą kontekstą, vartotojų interesai apima gerokai platesnes sritis nei ekonominė nauda. Ekonominiai interesai yra tik viena iš plataus spektro dalių. Tiesa, daugiau konkrečių interesų Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas nenurodo, – tai skirtinga situacija nei vartotojų teisių atveju – jų sąrašas (nors ir nebaigtinis) yra pateikiamas.

ES teisės aktuose vartojama sąvoka „vartotojų kolektyviniai interesai". Pagal 1998 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 98/27/EB „Dėl teismo draudimų ginant vartotojų interesus"[811] 1 str. tokiais interesais vadinami šios direktyvos priede išvardytose direktyvose nurodyti kolektyviniai vartotojų interesai: apsauga nuo klaidinančios reklamos[812], apsauga, susijusi su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose[813], apsauga imant vartojimo kreditus[814], vartotojų – televizijos žiūrovų, apsauga[815], apsauga įsigyjant kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketus[816], apsauga reklamuojant žmonėms skirtus medicinos produktus[817], apsauga nuo nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[818], pirkėjų apsauga, susijusi su teisės tam tikru laiku naudotis gyvenamosiomis patalpomis pirkimo su-

811 2004 Specialusis leidimas, 2004, Nr. 1 arba žr. internetu: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=37684&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2015-08-15].

812 1984 m. rugsėjo 10 d. Tarybos direktyva 84/450/EEB „Dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų dėl klaidinančios reklamos suderinimo" (OL L 250, 1984 9 19, p. 17).

813 1985 m. gruodžio 20 d. Tarybos direktyva 85/577/EEB „Dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose" (OL L 372, 1985 12 31, p. 31).

814 1986 m. gruodžio 22 d. Tarybos direktyva 87/102/EEB „Dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo" (OL L 42, 1987 2 12, p. 48) su paskutiniais pakeitimais, padarytais Direktyva 98/7/EB (OL L 101, 1998 4 1, p. 17).

815 1989 m. spalio 3 d. Tarybos direktyvos 89/552/EEB „Dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo" 10–21 str. (OL L 298, 1989 10 17, p. 23, su pakeitimais, padarytais Direktyva 97/36/EB (OL L 202, 1997 7 30, p. 60).

816 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyva 90/314/EEB „Dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų" (OL L 158, 1990 6 23, p. 59).

817 1992 m. kovo 31 d. Tarybos direktyva 92/28/EEB „Dėl žmonėms skirtų medicinos produktų reklamos" (OL L 113, 1992 4 30, p. 13).

818 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB „Dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais" (OL L 95, 1993 4 21, p. 29).

tarčių tam tikrais aspektais[819], vartotojų apsauga, susijusi su nuotolinės prekybos sutartimis[820]. Taigi, remiantis šiuo sąrašu (tačiau juo neapsiribojant), galima susidaryti įspūdį, kokių sričių vartotojų interesai gali būti pažeidžiami ir kas apskritai traktuojama kaip vartotojų interesai.

Mažiausiai apibrėžtas yra paskutinis viešojo intereso, remiantis Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 30 str. 2 d., elementas – vartotojų apsauga nuo pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmų (neveikimo), prieštaraujančių Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, nurodytam įstatymui ar kitiems teisės aktams. Remiantis Vartotojų teisių apsaugos įstatymo nuostatomis, minėtiems teisės aktams prieštaraujantys teisiniai santykiai ar veiksmai (neveikimas) yra laikomi vartotojų viešojo intereso pažeidimu.

Lietuvos teisės aktuose vartotojų viešojo intereso didesnis išskirtinumas kitų interesų atžvilgiu konkrečiai nėra atskleidžiamas. Remiantis Vartotojų teisių apsaugos įstatymo nuostatomis, viešasis vartotojų interesas gali būti suprantamas labai plačiai (kaip bet kokie prieštaraujantys teisės aktams teisiniai santykiai arba pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmai (neveikimas), ir iš esmės tai yra vertinamojo pobūdžio sąvoka.

Apibendrinant galima teigti, jog vartotojų teisių gynimo svarba visų pirma išreikšta nurodytoje Konstitucijos 46 str. 5 d., pagal kurią vartotojų interesams yra garantuojama valstybės gynyba. Be to, – tai bus matoma ir iš teismų praktikos analizės, vartotojų teisių gynimo svarba pasireiškia tuo, kad tai yra didelei visuomenės daliai svarbus interesas (t. y. kiekybinė intereso išraiška), o vartotojas yra silpnesnioji šalis (t. y. kokybinis aspektas, lemiantis papildomos apsaugos poreikį). Nagrinėjamos srities viešojo intereso sampratos apibrėžčiai taip pat svarbu, kad teisės doktrina pagrindžia, jog, apgynus (viešąjį) vartotojų interesą, tiesiogiai ar netiesiogiai pagerinama daugelio vartotojų padėtis, naudą patiria visa visuomenė arba jos dalis.

819 1994 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/47/EB „Dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis gyvenamosiomis patalpomis pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais“ (OL L 280, 1994 10 29, p. 83).

820 1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB „Dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis“ (OL L 144, 1997 6 4, p. 19).

II.E.2. Viešojo intereso ir kitų interesų derinimas Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje bei teisėkūroje

II.E.2.1. Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje

Kaip pagrindas valstybei įsikišti į sutartinius teisinius šalių santykius ir, ribojant sutarties laisvės principą, nustatyti papildomas vienos sutarties šalies teisių garantijas, kaip buvo nurodyta aukščiau, pabrėžiama silpnesniosios sutarties šalies apsaugos doktrina. Pvz., vartotojų teisių temos kontekste nurodoma, kad „vartotojų teisių apsaugos imperatyvas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str., taip pat kylantis iš Lietuvos valstybės ES narės įsipareigojimų, sietinas su šiuolaikinėje sutarčių teisėje susiformavusia silpnesniosios sutarties šalies apsaugos doktrina. Tai yra pagrindas valstybei įsikišti į sutartinius teisinius šalių santykius ir, ribojant sutarties laisvės principą, nustatyti papildomas vienos sutarties šalies teisių garantijas. „Vartotojo – civilinių santykių dalyvio, už atlygį įsigyjančio prekių ar paslaugų, – teisių apsaugos reguliavimas yra tiek civilinės, tiek viešosios teisės reguliavimo dalykas, nes vartotojų teisių apsauga vertintina[821] ir kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir visai visuomenei“[822].

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktoje apžvalgoje vartotojo, kaip sutarties šalies, dėl objektyvių priežasčių – informacijos, patirties, laiko stokos ir kitų panašių aplinkybių – padėtis yra akivaizdžiai nelygiavertė, lyginant su kita sutarties šalimi – pardavėju ar paslaugų teikėju, todėl vartojimo sutarties institutas yra grindžiamas silpnesnės sutarties šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina, kuri reiškia sutarties laisvės principo ribojimą.[823] Taigi kalbama apie tam tikrą vartotojo gynimo prioretizavimą: „Būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą savo nutartyse yra pabrėžęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas [...], konsta-

821 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. „Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“. Teismų praktika. 2009, Nr. 30.

822 *Mauricė E*. Vartotojų teisės. Leidinyje: Beliūnienė L., Ambrazevičiūtė K., Lankauskas M., Mauricė E., Mulevičius M., Nikartas S., Mačernytė-Panomariovienė I., Petrylaitė V., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Šneideris D., Zaksaitė S. Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas. Monografija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai, 2014, p. 162 (internetinis leidinys). Žr. internetu: <http://www.teise.org/data/zmogaus-teises.-galutinis-2014-10-08.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

823 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. „Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“. Teismų praktika. 2009, Nr. 30.

tuodamas, kad vartotojų gynimas yra prioritetinė valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas; su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai [...].“[824]

Viešojo intereso vartotojų apsaugos srityje statuso ir kitų interesų derinimo klausimas teisės doktrinoje sistemiškai atskleidžiamas remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika. Mokslo straipsnyje, kuriame konstruojama nuosekli Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str. doktrina (taigi aprėpiant ir jo 5 d. nuostatą, įtvirtinančią, kad valstybė gina vartotojo interesus), atsižvelgiant į suformuotą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, pažymima, kad šio straipsnio 5 d. įtvirtinta valstybės priedermė ginti vartotojo interesus yra viena iš pagrindinių šalies ūkio reguliavimo taisyklių (Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas)[825]. Ji aiškinama ir aiškintina kitų nurodyto Konstitucijos straipsnių kontekste. Teigiama, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog visos Konstitucijos 46 str. dalys yra susijusios ir pirmiausia yra skirtos privačios nuosavybei šalies ūkyje įtvirtinti bei stiprinti (1998 m. spalio 27 d. nutarime); nė viena iš Konstitucijos 46 str. įtvirtintų teisių nėra absoliuti (2000 m. spalio 18 d. nutarime); Konstitucijoje yra įtvirtinta valstybės priedermė siekti bendros tautos gerovės, taip pat valstybės pareiga, siekiant bendros tautos gerovės, reguliuoti ūkinę veiklą šalyje; tačiau valstybė negali neribotai kištis į asmens ūkinę veiklą (Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas). Pabrėžta ir tai, kad Konstitucijos 46 str. 3 d. sąvoka „bendra tautos gerovė“ suponuoja, jog ūkinės veiklos reguliavimu valstybė privalo siekti ne atskirų asmenų gerovės, o būtent bendros tautos gerovės. Kita vertus, šioje dalyje nurodyta „bendra tautos gerovė“ neturi būti supriešinama paties ūkio subjekto, t. y. to subjekto, kurio veikla yra reguliuojama, taip pat asmenų, įsteigusių, valdančių tą ūkio subjektą arba kitaip su juo susijusių, gerovei, jų teisėms ir teisėtiems interesams; turi būti atsižvelgiama į Konstitucijoje įtvirtintą asmens ir visuomenės interesų derinimo principą. Aiškindamas Konstitucijos 46 str. 2 d. įtvirtintą teisinį reguliavimą, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra

824 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-475/2001; 2008 m. spalio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2008. Cituota iš: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d.„Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“. Teismų praktika. 2009, Nr. 30.

825 *Kūris E*. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). Jurisprudencija. 2005, t. 64 (56). Toliau Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika atskleidžiama, remiantis šiuo autoriaus straipsniu.

konstatavęs, kad šios dalies nuostata „valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą“ reiškia Konstitucijoje įtvirtintą galimybę valdžios institucijoms vertinti ūkinės veiklos sritis pagal jų naudą visuomenei, kad tik tokio vertinimo pagrindu įmanoma remti tam tikras ūkinės veiklos sritis ar tam tikras ūkines pastangas, taip pat kad toks ūkinės veiklos vertinimas sudaro reikiamas prielaidas valstybei ūkinę veiklą reguliuoti taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei (Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas). Minėta Konstitucijos 46 str. 2 d. nuostata sudaro konstitucines teisines galimo diferencijuoto ūkinės veiklos teisinio reguliavimo, kurio pagrindinis kriterijus – bendra tautos gerovė, prielaidas. Ši nuostata suponuoja ir valstybės institucijų, pareigūnų, taip pat savivaldybių institucijų, pareigūnų pareigą jokiais savo sprendimais ar veiksmais netrukdyti reikštis ir plėtotis asmenų iniciatyvai, nežlugdyti jų ūkinių pastangų ir neužkirsti joms kelio, jeigu ši iniciatyva ar ūkinės pastangos nėra žalingos visuomenei, net jeigu jų naudingumas visuomenei ir nėra akivaizdus. Bet kokie valstybės institucijų, pareigūnų, taip pat savivaldybių institucijų, pareigūnų sprendimai ar veiksmai, kuriais neleidžiama reikštis, plėtotis asmenų iniciatyvai, užkertamas kelias tam tikroms ūkinėms pastangoms, turi būti tvirtai pagrindžiami atitinkamos iniciatyvos ar ūkinių pastangų žalingumu visuomenei; priešingu atveju būtų nukrypta nuo Konstitucijos 46 str. 2 d. reikalavimų, kartu – ir nuo kitose Konstitucijos 46 str. dalyse įtvirtintų reikalavimų.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad sąžiningos konkurencijos apsauga yra pagrindinis būdas užtikrinti asmens ir visuomenės interesų darną reguliuojant ūkinę veiklą (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d., 2000 m. spalio 18 d. nutarimai). Sąžiningos konkurencijos apsauga – konstitucinė vertybė. Konkurencija sukuria ūkio, kaip sistemos, savireguliaciją, skatinančią optimaliai paskirstyti ekonominius išteklius, veiksmingai juos panaudoti, didinti ekonomikos augimą ir kelti vartotojų gerovę. Tačiau asmens ūkinės veiklos laisvė savaime negarantuoja konkurencijos, todėl valstybė turi saugoti sąžiningą konkurenciją (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas). Pabrėžiama, kad Konstitucijos 46 str. 5 d. nuostata „valstybė gina vartotojo interesus“ yra sietina ne tik su vartotojų interesų gynimu nuo galimų gamybos ar rinkos koncentravimosi apraiškų, ypač nuo monopolinių tendencijų (kai monopolijos susiklosto natūraliai), bet yra kur kas platesnio turinio. Valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis priemonėmis užtikrinti, kad vartotojas nepatirtų didžiojo verslo diktato, neleidžiančio jam laisvai rinktis tarp rinkoje konkuruojančių produktų, taip pat nustatyti standartus, kitus reikalavimus, kuriuos turi atitikti į rinką patenkantys produktai, ir prižiūrėti, kad ūkio subjektai nuo šių standartų, kitų reikalavimų nenukryptų, jų laikytųsi.

II.E.2.2. Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje

Nagrinėjamos srities viešojo intereso ir kitų interesų derinimo Lietuvos ir kitų valstybių teisėkūroje klausimas iš dalies atskleistas glaudžiai su šiuo poskyriu susijusiame ankstesniame poskyryje apie nagrinėjamos srities viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimą Lietuvos ir kitų valstybių mokslinėje literatūroje. Svarstant silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimo klausimą, kaip buvo nurodyta, svarbus sąžiningumo principas, nors buvo pabrėžta, kad sąžiningumo principo turinys yra atviras; jis priklauso nuo daugelio aplinkybių: kultūrinių, ekonominių, socialinių, teisinių ir kitų sąlygų kiekvienoje valstybėje.[826] Taip pat nurodyta, kad sąžiningos konkurencijos apsauga yra pagrindinis būdas užtikrinti asmens ir visuomenės interesų darną reguliuojant ūkinę veiklą. Europos valstybėse (ir ne tik jose) taip pat priimti teisės aktai, varžantys konkurencijai prieštaraujantį elgesį[827]. Tai buvo daroma ir siekiant užtikrinti rinkoje teisingumą konkrečiai nustant vartotojų apsaugos priemones[828].

II.E.3. Viešojo intereso išskirtinumo iš kitų interesų pagrindimas, jo ir kitų interesų derinimas Lietuvos teismų praktikoje

II.E.3.1. Nagrinėtos srities bylų apibūdinimas

Tyrimui pagal bylų kategorijas ir paieškos žodžius buvo atrinkti 155 2006–2014 m. priimti sprendimai (nutartys) iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų ir administracinių apygardų teismų, kuriuose teismai svarstė viešojo intereso vartotojų apsaugos srityje sampratos aspektus, kriterijus sprendžiant konfliktą su kitais viešojo intereso elementais ar privačiais interesais. Atranka buvo vykdoma pagal pagrindinius reikšminius žodžius vartotoj*, vieš* interes*, visuomen* interes* Infolex duomenų bazėje. Taip pat vartoti papildomi reikšminiai žodžiai: prioritet*, pusiausvyr*, balans*, proporc*. Atrenkant nagrinėjamos srities bylas, pastebėta, kad ne visose bylose dėl vartotojų teisių gynimo vartota frazė „viešasis interesas“. Sprendžiant iš

826 *Bublienė D*. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Jurisprudencija. 2007, t. 9 (99), p. 43.

827 *Cairns W*. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 242.

828 *Ibid.*, p. 243.

analizuotų bylų konteksto, viešojo intereso egzistavimas daugiausia preziumuojamas net ir eksplicitiškai to nekonstatuojant. Dažniausi bylų iniciatoriai – fiziniai asmenys, kurių teisės buvo pažeistos.

II.E.3.2. Nagrinėtos srities bylų analizė

Atlikus teismų sprendimų analizę konstatuotina, kad teismų argumentacija viešojo intereso vartotojų apsaugos srityje retai pasižymi didesniu išsamumu. Dažniausiai argumentuojama cituojant keletą Lietuvos Aukščiausio Teismo nutarčių (kai kurios iš jų buvo priimtos iki 2006 m.). Kiek rečiau teismai yra linkę remtis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, nors tokie argumentavimo atvejai taip pat yra gana įprasti. Šie du šaltiniai – svarbiausi nustatant viešojo intereso egzistavimą. Bendrosios kompetencijos teismų precedentai panašiose bylose taip pat yra naudojami kaip rėmimosi šaltiniai, taip pat ir ES Teisingumo teismo sprendimai. Rėmimasis teisės doktrina – gana retas atvejis ir įprastai ja labiau linkusios remtis bylos šalys, o ne teismas (pastebėta, jog net jei bylos šalis šia doktrina remiasi, teismo sprendime tai dažniausiai neatsispindi). Viešojo intereso ir kitų viešųjų ir privačių interesų santykis įprastai nėra vertinamas interesų svėrimo, derinimo ar pusiausvyros paieškos būdu. Vien fakto, kad vartotojų teisės buvo pažeistos, konstatavimas dažniausiai suprantamas ir kaip viešojo intereso pažeidimas. Toliau išdėstomos įžvalgos apie Lietuvos teismų argumentavimo vartotojų viešojo intereso apsaugos srityje tendencijas, jas iliustruojant nagrinėtų bylų citatomis.

II.E.3.2.1. Viešąjį interesą identifikuojantys kriterijai

Viešąjį interesą (jo buvimą ar nebuvimą) konkrečioje byloje teismai identifikuoja *ad hoc*, nes, kaip jau buvo nurodyta pirmiau, įstatymuose viešojo intereso samprata nėra atskleidžiama bei pasižymi vertinamuoju pobūdžiu. Tai ryškėja ir iš teismų praktikos, kurioje yra pabrėžiama ypatinga teismo diskrecijos reikšmė sprendžiant bylas dėl viešojo intereso: *„[...] įstatyme neatskleista viešojo intereso samprata. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas viešąjį interesą supranta plačiai ir suteikia teismui teisę konkrečiu atveju vertinti ir spręsti, ar šalys pažeidžia viešąjį interesą ar ne. Galutinai apie viešojo intereso buvimą ar nebuvimą sprendžia teismas, nagrinėjantis civilinę bylą […].“*[829]

829 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. D. P., E. T., D. Ž. ir kt., bylos Nr. 3K-3-194/2006; 2008 m. spalio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje

Kita vertus, nors ir egzistuoja gana plačios galimybės interpretuoti, ar konkrečiu atveju buvo, ar ne pažeistas viešasis interesas, vis dėlto teismo diskrecija šiame kontekste nėra absoliuti. Net ir nesant doktrinoje bei praktikoje suformuluotos universalios viešojo intereso sąvokos (t. y. tinkamos visoms be išimties socialinio gyvenimo sritims), tokiu interesu turi būti laikoma tik tai, kas yra objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei bei atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes: *„[…] viešuoju interesu Konstitucinio Teismo praktikoje yra laikoma tai, kas yra objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei (Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas). Konkreti viešojo intereso sąvoka nėra suformuluota nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje, todėl teismui kiekvienu atveju yra suteikiama diskrecijos teisė spręsti, ar byloje egzistuoja viešasis interesas ir nustatyti jo turinį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007). Tačiau teismų praktikoje taip pat išskiriama, kad viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija. Todėl kiekvienu atveju, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, būtina nustatyti aplinkybę, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. liepos 25 d. išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis administracinėje byloje Nr. A146–335/2008) [...].*[830]“

Matyti, kad aptariamuoju atveju teismas pažymėjo ir tai, kad ne bet koks asmens ar asmenų grupės interesas laikytinas viešuoju. Tai ganėtinai svarbus aspektas, nes, kaip paaiškės iš tolesnio dėstymo, intereso svarba bei reikšmė didelei asmenų grupei ar visai visuomenei yra vienas iš esminių viešojo intereso identifikavimo kriterijų.

Aiškinantis vartotojų viešojo intereso sampratą taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismų praktikoje yra pažymima, jog vartotojų teisių gynimas yra laikytinas viešuoju interesu: „[…] *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2006 m. vasario 22 d. Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141/2006, 2008 m. vasario 29 d. Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008) yra pažymėjęs, kad vartotojų teisių apsauga yra konstitucinis*

Utenos rajono apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. P. Ž., A. Ž., Z. Ž., E. B., bylos Nr. 3K-3-494/2008; 2009 m. birželio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Vilniaus miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. A. G., Vilniaus apskrities viršininko administracija, bylos Nr. 3K-3-279/2009. Cituota iš: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-333/2009.

830 Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2463-345/2012.

valstybės ūkio tvarkymo principas ir Lietuvos valstybės įsipareigojimas, kylantis iš Europos Sąjungos teisės, o vartotojų teisių gynimas – viešasis interesas […].[831]"

Nustatyti, ar šiuo atveju turimas omenyje procesas, t. y. ar viešasis interesas jau yra tai, jog ginamos vartotojų teisės, neatsižvelgiant, ar realiai jos pažeistos, ar ne, sunku. Vis dėlto, sprendžiant iš konteksto, kaip viešasis interesas turėtų būti pripažįstamas gynimas nuo pažeidimų (esamų ar galimų). Tokia išvada darytina ir atsižvelgiant į Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 30 str. 2 d., kurioje minima vartotojų apsauga nuo pažeidimų. Taigi vartotojų teisių gynimas, tam nesant realaus pagrindo, negali būti laikomas viešuoju interesu. Nors atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad vartotojų viešojo intereso gynimas galimas ir prevenciniais tikslais: *„[…] atkreiptinas dėmesys, jog vartotojų viešojo intereso gynimo teismine tvarka iniciavimas nėra siejamas išimtinai su faktiniu pažeidimo buvimu, tačiau galimas ir prevenciniais tikslais, siekiant užkirsti galimą žalos vartotojams dėl neteisėtų pardavėjo ar paslaugos teikėjo veiksmų (neveikimo) kilimą ateityje […].*[832]"

Nagrinėtose bylose teismai taip pat buvo linkę pabrėžti vartotojų teisių gynimo konstitucinę reikšmę bei ypatingą svarbą valstybės politikoje: *„[...] vartotojų gynimas yra prioritetinė valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas; su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai; teismas turi pareigą vartojimo sutarčių sąlygų atitiktį sąžiningumo kriterijams vertinti ex officio. […].*"[833]

Teismo šalių argumentuose galima surasti ir konkretesnių bandymų remiantis doktrina apibrėžti viešojo intereso turinį, susiejant jį su nauda visuomenei bei aktualumu didesnei asmenų grupei (šis aspektas taip pat padeda viešąjį interesą atriboti nuo privataus intereso, nors šis kriterijus nėra vienintelis): *„[…] remiantis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, viešasis interesas – tai, kas objektyviai yra vertinga, reikšminga ir naudinga visuomenei. Teisės moksle pabrėžiama, kad viešojo intereso atveju reikšmingas yra intereso subjektų masiškumas ir reikalinga įvertinti tai, kad jei egzistuoja*

831 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-416/2009.

832 Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2463-345/2012.

833 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje I. A. V. v. SP UAB „Karoliniškių būstas", bylos Nr. 3K-3-475/2001; 2006 m. vasario 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. S. ir kt. v. UAB „ Abuva", bylos Nr. 3K-3-141/2006; 2008 m. vasario 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje 791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. AB „Grigiškės" ir kt., bylos Nr. 3K-3-211/2008; 2008 m. spalio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. K. v. UAB „ Ribenos prekyba", bylos Nr. 3K-3-536/2008). Cituota iš: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-581/2008.

statistiškai reikšminga asmenų grupė, turinti bendrąjį interesą, tai rodo apie viešojo intereso buvimą, o visuomeninių gėrybių ekonominė ypatybė yra ta, kad pavieniai intereso turėtojai (vartotojai) dalyvauja tik kaip vienos ar kitos socialinės grupės atstovai. Be to, viešojo intereso gynimas skiriasi nuo privataus intereso gynimo, viešųjų interesų gynimas nėra susijęs su konkrečių asmenų teisių ar interesų pažeidimu, o yra susijęs su neindividualizuotu visuomenės, jos dalies ar tam tikrų asmenų grupių teisių bei interesų pažeidimu (2007 m. sausio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A3-64-07, 2005 m. spalio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A(8)-1582-05). Atsakovė pabrėžė, kad R. J. į Tarnybą kreipėsi dėl individualaus tarp vartotojo ir Bendrovės kilusio ginčo (netinkamos kokybės prekės vartotojui pardavimo) išsprendimo, todėl, vadovaujantis paminėtomis teisės aktų nuostatomis bei teismų praktika, darytina išvada, kad pareiškėjo 2010 m. birželio 18 d. skunde išdėstytos aplinkybės nesuponuoja Tarnybai pareigos kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo […].“[834]

Atskirai aptartini teismų sprendimai dėl vartojimo sutarčių sąlygų, kurie pasižymi tam tikra specifika. Vartojimo sutarčių kontekste viešasis interesas įprastai siejamas su vartotojo, kaip silpnosios pusės, doktrina, ją siejant su minėta svarba didelei visuomenės daliai: *„[…] kadangi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vartotojų, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai, pirmosios instancijos teismas, vadovaudamasis CK 6.193 str. 4 d., kuri nustato, kad visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojų naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai, ex officio įvertino šalių sudarytos sutarties sąlygą dėl sutartinio teisingumo kaip nesąžiningą […].“*[835]

Silpnosios pusės doktrina ir poreikis saugoti visuomenės interesą savo ruožtu suteikia prielaidas nesilaikyti tam tikrų sutarčių sąlygų ir vartotojo naudai taikyti teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus: *„[…] kasatorius, sudarydamas paskolos sutartį su pareiškėju, neturėjo teisės derėtis dėl tokių nepalankių sutarties sąlygų. neturėjo specialių teisinių žinių ir verslo įgūdžių, kad būtų galėjęs tinkamai įvertinti riziką, todėl teismas turėjo atsižvelgti į vartotojo interesus pažeidžiančias paskolos sutarties nuostatas, bei saugodamas visuomenės interesą, ex officio taikyti labiau teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principą atitinkančias palūkanas […].“*[836]

834 Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. I-852-629/2011.

835 Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1366/2009.

836 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-67/2012.

„[…] be to, hipotekos bylą nagrinėjantis teisėjas privalo vadovautis bendraisiais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, turi pareigą ir teisę veikti ex officio, kai to reikalauja viešojo intereso apsauga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nordea Bank Finland Plc (AB) v. BUAB „Neto" ir kt., bylos Nr. 3K-3-433/2010) [...]."[837]

Vertėtų pabrėžti jau anksčiau nurodytos teismo diskrecijos reikšmę. Pvz., vienoje iš bylų teismas, gindamas vartotojų viešąjį interesą, pažymėjo, kad vartojimo kredito sutartyje nustatytos palūkanos yra „pernelyg" didelės ir suponuoja neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę: *„Atsakovas nagrinėjamoje civilinėje byloje yra pasyvus, tačiau, atsižvelgdamas į teismų formuojamą praktiką bei galimas pasekmes kitiems vartotojams, teismas daro išvadą, kad šių ginčų sprendimas susijęs su viešuoju interesu ginti vartotojų teises. Vartojimo kredito sutartyje nustatytos 12,16 proc. dydžio mėnesinės palūkanos, atliekančios tik mokėjimo funkciją už suteiktą paskolą, yra pernelyg didelės, todėl jos negali būti pripažintos kompensuojančiomis, suponuoja neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties netinkamą vykdymą (CK 6.188 str. 2 d. 5 p.). Byloje nėra duomenų apie priežastis, dėl kurių nutrūko įmokų pagal grafiką mokėjimas.*"[838]

Matoma, kad šiame sprendime teismas nedetalizavo, kuo remiantis (pvz., įprasta verslo praktika ar pan.) 12,16 proc. palūkanos yra laikytinos pernelyg didelėmis, apsiribodamas konstatavimu, kad taip yra. Panašus sprendimas buvo priimtas kitoje nutartyje, kurioje buvo konstatuotas vartojimo kredito kainos metinės normos neatitikimas protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principams vartotojo atžvilgiu: *„[…] tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, vartojimo kredito sutarties Nr. (duomenys neskelbtini) finansavimo sandoryje Nr. 2 nustatyta bendra vartojimo kredito kainos metinė norma – 44, 261 proc. yra labai didelė, neatitinkanti protingumo, sąžiningumo, teisingumo principų vartotojo atžvilgiu. Būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą savo nutartyse yra akcentavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatuodamas, kad vartotojų gynimas yra prioritetinė valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas; su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys: 2001-04-18 Nr. 3K-3-475/2001, 2008-10-28 Nr. 3K-3-536/2008 ir kt.). Teismui būtina atsi-*

837 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2012.

838 Panevėžio apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-85-280/2012.

žvelgti į įstatymo leidėjo valią įtvirtintą Vartojimo kreditų įstatyme, kuris buvo priimtas būtent tikslu pažaboti greitųjų kreditų įstaigų lupikišką veiklą ir užtikrinti aukštesnę vartotojų teisių apsaugą vartojimo kredito teikimo paslaugų srityje [...].“[839]

Konstitucinis įpareigojimas ginti viešąjį interesą lemia papildomas garantijas vartotojams, kurios vartojimo sutartyse pasireiškia dispozityvumo principo sudarant sutartis ribojimais ir didesniu nei įprasta teismo aktyvumu: *„[…] valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti viešąjį interesą. Įstatymų leidėjas, vykdydamas šią pareigą, civilinio proceso įstatymuose derindamas privačius ir viešuosius interesus, siekdamas šių interesų pusiausvyros, nustato viešojo intereso apsaugos garantijas, kurios dažniausiai pasireiškia dispozityvumo principo ribojimais ir didesniu nei įprastai teismo aktyvumu. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad nagrinėjama byla susijusi su vartotojo teisių gynimu (viešuoju interesu), pažymi, jog viešasis interesas civilinio proceso teisėje saugomas nustatant ir civiliniame procese įgyvendinant teismo pareigą rūpintis teisingu, sąžiningu, greitu, tinkamu civilinės bylos išnagrinėjimu ir galimybę teismui peržengti apeliacinio ir kasacinio skundo ribas […].“*[840]

Suteiktų didesnių garantijų vartotojams pažeidimas yra laikytinas ir viešojo intereso pažeidimu: *„[…] vartojimo rangos taisyklės suteikia užsakovui (vartotojui), kaip silpnesniajai vartojimo santykių šaliai, didesnes garantijas, kurių pažeidimas reiškia viešojo intereso pažeidimą […].“*[841]

Būtinybė ginti vartotojų viešąjį interesą teismų praktikoje ypač dažnai siejama su nesąžininga greituosius kreditus teikiančių įmonių veikla: *„[…] teismui būtina atsižvelgti į įstatymo leidėjo valią įtvirtintą Vartojimo kreditų įstatyme, kuris buvo priimtas būtent tikslu pažaboti greitųjų kreditų įstaigų lupikišką veiklą ir užtikrinti aukštesnę vartotojų teisių apsaugą vartojimo kredito teikimo paslaugų srityje [...].“*[842]

II.E.3.2.2. Interesų sankirta ir prioritetai

Remiantis teismų praktika, būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad vartotojų viešojo intereso gynimas turi būti proporcingas ir būtina laikytis šalių interesų pusiausvyros: *„[…] pažymėtina, kad tiek skolininko, tiek kreditoriaus interesai viešojo intereso atžvilgiu yra prioritetiškai saugotini. Todėl nepaisant to,*

839 Šiaulių apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-41-372/2014.

840 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-477/2013.

841 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562/2014.

842 Šiaulių apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-41-372/2014.

jog asmuo pripažįstamas vartotoju, jo teisės negali būti ginamos ignoruojant ar paminant kito asmens teisėtą interesą. Pagal civilinių teisinių santykių dalyvių interesų derinimo ir pusiausvyros principą teismas, vykdymas teisingumą, privalo siekti šalių teisių ir teisėtų interesų protingos pusiausvyros ir, atsižvelgdamas tiek į teisės ir teisės principų, tiek į moralės reikalavimus, ginti tą šalį, kurios teisės ir teisėti interesai turi prioritetą. Vartojimo sutarties šalių interesų pusiausvyra turi būti teisinga ir verslininkui [...].“ [843]

Spręsdami skirtingų viešųjų interesų sankirtos klausimus, teismai dar labiau linkę pabrėžti būtinybę išlaikyti skirtingų interesų pusiausvyrą.

Viešasis vartotojų interesas taip pat yra suprantamas kaip tinkamas pagrindas teismui peržengti apeliacinio skundo ribas, o tai padeda siekiant užtikrinti viešojo ir privataus interesų pusiausvyrą: *„[…] Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime konstatavo, kad principas tantum devolutum quantum appellatum, kuris inter alia reiškia tai, jog apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti bei vertinti tik apskųstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka, taip pat neturi savo iniciatyva išplėsti apeliacinio skundo argumentų sąrašo ir imtis analizuoti tokių argumentų, kurie apeliaciniame skunde nenurodyti, nėra absoliutus; apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas. Šio principo taikymo išimtys paprastai būna susijusios su būtinumu apsaugoti, apginti pamatines vertybes – viešąjį interesą, silpnesniosios ginčo šalies teises, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius ir pan. Konstitucinis Teismas nurodė, kad principas tantum devolutum quantum appellatum savaime nelemia, jog apeliacinės instancijos teismas turi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir tai pažeistų konstitucines vertybes<...> Kasacinio teismo teisėjų kolegija konstatuoja, kad įstatyme įtvirtinta galimybė viešojo intereso apsaugos tikslais peržengti bylos nagrinėjimo ribas yra dispozityvumo principo išimtis, kurią pateisina siekis suderinti privataus ir viešojo intereso gynybą, užtikrinti šių interesų pusiausvyrą [...].“*[844]

Apibendrinant galima teigti, kad teismų praktikoje viešasis interesas apibūdinamas ganėtinai abstrakčiai ir bendrais bruožais, kaip visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, įpareigota užtikrinti ir tenkinti. Kaip viešasis interesas gali būti traktuojama tai, kas objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei bei atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes. Vienas iš esminių kriterijų nustatant viešąjį

843 Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-257-431/2014.

844 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-221/2013.

interesą – reikšmė visai visuomenei ar didelei jos daliai. Tam tikri ūkinės veiklos ribojimai teismų praktikoje grindžiami teisėtu tikslu – viešuoju interesu, konstitucine vertybe apsaugoti (ginti) vartotojų teises ir teisėtus interesus pagal Konstitucijos 46 str. 5 d. Vartotojų teisių kontekste viešasis interesas siejamas su silpnosios pusės doktrina ir teismo pareiga aktyviai kištis į procesą, kai reikia apginti pažeistas vartotojų teises.

Teismai įprastai nenustato, kaip pažeidimas konkrečiai susijęs su viešuoju interesu, vartotojų teisių apsauga savaime suprantama kaip viešasis interesas. Viešojo intereso turinys yra apibrėžiamas cituojant (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją) ir konstatuojant (vartotojų teisių pažeidimą). Taigi teismų praktikoje atsispindi tiek materialus (substancinio turinio), tiek ir formalus (teisių pažeidimo) požiūriai į viešąjį interesą. Tiesa, pirmuoju atveju dažniausiai kalbama apie abstraktų, konkrečiai su vartotojais nesusijusį, viešąjį interesą. Teisės normų pažeidimo pobūdis nustatant viešąjį interesą įprastai reikšmės neturi, nes, kaip nurodyta, pats vartotojų teisių pažeidimo faktas teismų yra suprantamas kaip viešojo intereso atsiradimas. O su pažeidimu susijusių asmenų skaičius turi svarbos, nes dažnai pabrėžiama, kad vartotojų teisės yra svarbios visai visuomenei ar didelei jos daliai. Kaip viešasis interesas identifikuojamas ir kainos už vartojimo paslaugas nedidėjimas.

Skirtingų viešųjų ar privačių interesų sankirta ne visada yra konstatuojama, dažnai teismai apsiriboja vartotojų teisių pažeidimo nustatymu. Kartais teismai papildomai konstatuoja vartotojų apsaugos svarbą bei reikšmę visuomenei ir būtinybę apsaugoti vartotojų teises bei teisėtus interesus, taip pat vartotojų viešojo intereso ir investavusių į paslaugų sektorių privačių asmenų privataus / komercinio interesų derinimą. Viešųjų interesų sankirtos atvejais pabrėžiama būtinybė derinti asmens ir visuomenės interesus, nepažeisti tautos gerovės ir atsižvelgti į proporcingumo principą.

III. NAGRINĖTOS TEISMŲ PRAKTIKOS APIBENDRINIMAS REMIANTIS NURODYTOMIS PRIEIGOMIS IR VIEŠOJO INTERESO APIBRĖŽTUMO GAIRIŲ PATEIKIMAS

Atsižvelgiant į galimas viešojo intereso sampratos apibrėžtumo kryptis – sankaupos arba persvaros, unitarinės ir bendrojo intereso – bei jų pagrindu pasitelkus stambesnį dvikryptį viešojo intereso sampratą aiškinančių teorijų grupavimą į labai apibendrintai tariant kiekybines (utilitaristines) ar kokybines, panagrinėjus viešojo intereso kaip vertybės, jo turinio ir santykio su kitomis vertybėmis konkretinimą politikos mokslo idėjų, taip pat liberalizmo ir komunitarizmo politinių teorijų kontekste, išsamiau pasigilinus į utilitaristinių teorijų kaip ekonominės analizės pamato, sociologijos mokslo idėjas, aptartų sociologinių apklausų ir konstitucinės jurisprudencijos nagrinėjimo rezultatus ir remiantis nurodytomis prieigomis, susistemintą Lietuvos bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų praktiką galima vertinti pasirinktose tirti penkiose viešojo intereso pasireiškimo srityse – nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, aplinkos apsaugos, teritorijų planavimo ir statybų bei vartotojų apsaugos.

Monografijoje palaikoma mokslo diskusijoje dėl viešojo intereso sampratos apibrėžtumo išplėtota viešojo intereso, kaip į vertybes orientuotos kategorijos kryptis, atpažįstama teismų sprendimus pagrindžiančiuose argumentuose.

Apibūdintame politikos mokslų prieigos kontekste apibendrintai vertinant Lietuvos bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų argumentavimą sprendimuose, susijusiuose su viešojo intereso samprata, viešojo intereso objektu ir šio intereso turiniu, matyti, kad viešasis interesas suvokiamas kaip objektyvus fenomenas, t. y. nukreiptas į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, juo labiau kad teismai savo sprendimuose nekvestionuoja, kaip į įstatymus pateko teisės saugomų vertybių sąrašas. Kadangi demokratinėje valstybėje klausimas, kas yra viešasis interesas (ar kokie viešojo intereso turinio elementai įgyja prioritetą), sprendžiamas daugumos valia, teismai nevertina, kaip viešojo intereso samprata buvo įtvirtinta įstatymuose, o remiasi įstatymų leidėjo apibrėžtomis ribomis. Teismų funkcija vertinant viešąjį interesą atskleidžiama esant konkrečiam teisiniam ginčui – susidūrus interesams jie vertina, kuris iš interesų „nusveria“. Remiantis mono-

grafijos pradžioje pateiktu pavyzdžiu apie kirmėlės spalvą, pažymėtina, kad teismai formuluoja kriterijus, kurie apibūdina, kuri spalva (turinio elementas) yra svarbesnė vertinant „grožį".

Atsižvelgiant į teismų funkcijų specifiką, vertinant teismų praktiką bylose, susijusiose su viešuoju interesu, remiantis J. Stewarto išskirtais konfliktų politikoje sprendimo būdais, galima teigti, kad teismai dažniausiai vadovaujasi „moralinės taksonomijos" principu, t. y. kiekvieną atvejį pagrindžia argumentais, aktualiais sprendžiant konkrečią bylos situaciją bei inkrementizmą, t. y. susikirtusių interesų derinimą, laipsniškai svarstant viešojo intereso turinio elementų svarbą.

Utilitaristinių teorijų perspektyvoje žvelgiant į *expressis verbis* išsakytą teisminį konstatavimą, kad viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, kad jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos aplinkybes, bet ne *a priori*, pažymėtina, jog teisminė praktika neremiama vien utilitaristine samprata. Palaikoma į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes orientuota viešojo intereso samprata. Ši samprata yra artima M. Feintucko pateiktai pilietinei viešojo intereso sampratai (tik tuomet, jei tam tikri veiksmai ar interesai prieštarauja kertiniams demokratijos imperatyvams, pagrįsta teigti, jog jie prieštarauja viešajam interesui[845]), kuri yra pagrindinė alternatyva ekonominiam viešojo intereso supratimui.

Nagrinėjant viešojo intereso sampratos apibrėžties klausimą utilitaristinių teorijų kontekste, iš teismo sprendimų atskleidžiama, kad tam tikrais atvejais argumentavimas viešuoju interesu gali būti paremtas ir ekonominiais argumentais. Kartu pabrėžtina, jog utilitaristinis naudos kriterijus svarbus siekiant nustatyti viešojo intereso ir individualių interesų pusiausvyrą. Ši pusiausvyra, esant viešojo ir privataus intereso sankirtai, nagrinėjama teismų sprendimuose, ypač iš nagrinėtųjų sričių susijusiuose su viešuoju interesu nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje kompleksiniu proporcingumo principo, racionalaus rezultato ir naudos kriterijaus (o ne vien naudos kriterijaus) požiūriais (taip pat papildant kitais argumentais).

Antai prioritetas teikiamas privačiam interesui, jei nustatoma, kad ginčo teritorijos, esant visuomenės poreikiui, atkūrimo siekis, apsunkinant bei apribojant privataus asmens teises, neatitinka proporcingumo principo kriterijaus, ir konstatuojama, kad šia priemone nebus pasiektas racionalus rezultatas, iš kurio ir visuomenė, ir fizinis asmuo gaus protingą ir realiai apčiuopiamą naudą. Be to, teismai vertina, ar priimtų administracinių aktų panaikinimas tikėtinai nulemtų didesnes sąnaudas valstybei, tretiesiems suinteresuotiems asmenims, nei iš ginamo viešojo intereso kylanti nauda, ir gali atsisakyti ginti

845 *Feintuck M*. The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 27.

viešąjį interesą. Jį ginti atsisakoma ir tuomet, jeigu jo gynimo priemonės labai apsunkintų fizinių asmenų padėtį, užkrautų jiems pernelyg didelę naštą, ypač tais atvejais, kai nuosavybės grąžinimo procesas užtrunka dėl valstybės institucijų neteisėtų veiksmų ar neveikimo, klaidos ar neapsižiūrėjimo. Tokio pobūdžio teismų sprendimuose paminėti racionalaus rezultato ar naudos kriterijai taikomi ne tik teismo nustatytiems praeities faktams, bet ir nagrinėjant galimą alternatyvią įvykių eigą, jei teismo sprendimu būtų patenkintas prokuroro pareiškimas ir apgintas viešasis interesas. Teismų sprendimų nagrinėjimo metu nustatyta, kad galima įvykių eiga teismo sprendimų motyvuojamosiose dalyse išreiškiama labiau hipotetinio pobūdžio, į ateitį nukreiptais teiginiais, atitinkančiais tikrovę kaip tikimybinio pobūdžio išvados, nepasiekiančios akivaizdžių ir visiškai patvirtintų faktų lygmens. O kai nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje teismo sprendimuose, esant viešojo ir privataus interesų sankirtai, reikia nuspręsti, ar suteikti apsaugą privataus asmens teisėms, kurias jis įgijo iš neteisėtų viešojo administravimo institucijų aktų, teismai kartais pasitelkia ir hipotetinės žalos testą. Antai, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo doktriną, Konstitucijoje įtvirtintus teisingumo principą ir konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvą, konstitucinius teisinio tikrumo ir teisinio saugumo bei įgytų teisių apsaugos reikalavimus, laikomasi nuostatos, kad ypatingais atvejais galima saugoti bei ginti ir tokias teisei paklususio, įstatymų reikalavimų besilaikiusio, valstybe ir jos teise pasitikėjusio asmens įgytas teises, kylančias iš valdžios individualių teisės aktų, nors ir valdžios institucijos priimtų pažeidžiant teisės normas, kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą nei toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės nebūtų visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos.

Dar kita iliustracija – nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje Lietuvos teismai, svarstydami, kuriam iš susiduriančių viešųjų interesų teikti pirmenybę, panašiai kaip ir kertantis viešajam bei privačiam interesams, naudoja hipotetinės naudos / žalos testą. Remiantis juo, prokuroro skundžiami viešojo administravimo institucijų sprendimai dėl nuosavybės teisių atkūrimo nenaikinami, jei teismo vertinimu padaryto pažeidimo reikšmė ir mastas viešojo intereso požiūriu nėra išskirtiniai bei ypač dideli ir jei juos panaikinus būtų padaryta didesnė žala kitoms viešojo intereso sritims. Pvz., sukeltų dar ilgesnį nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo procesą, pareikalautų papildomų lėšų iš valstybės biudžeto. Be to, vertinama, ar bus pasiektas racionalus rezultatas, ar ir fizinis asmuo, ir visuomenė gaus protingą bei realiai apčiuopiamą naudą, ar siekiamas grąžinti valstybei nuosavybės objektas turi išskirtinę reikšmę visuomenei.

Nors teismų praktikoje daugiausia remiamasi į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes orientuota viešojo intereso samprata, atkreiptinas dėmesys į tai, kad neužtenka taikyti vien teisinę doktriną ar deontologinius principus, būtina empiriškai įvertinti visuomenės poreikius bei atsižvelgti į utilitaristinius skaičiavimus[846]. Tačiau utilitaristinis naudos apskaičiavimo metodas negali būti įvardijamas kaip esantis vienintelis tinkamas kriterijus viešajam interesui apibrėžti dėl teorinėje prieigoje nurodomų jam būdingų trūkumų, lemiančių jo taikymo ribotumą: pažeidžiamų visuomenės grupių interesų apsaugos ignoravimo, riboto individų sprendimų racionalumo, netikslaus sprendimo pasekmių apskaičiavimo, nesugebėjimo užtikrinti neigiamų šalutinių ekonomikos veiksnių pašalinimo bei esminių bendruomeninių vertybių svarbos atmetimo.

Teismų praktikos analizė bei teisės praktikų apklausa parodė, kad viešasis interesas suvokiamas kaip iš esmės išreiškiantis tai, kas yra svarbu visai visuomenei ar jos daugumai. Pabrėžtinas pirmas dėmuo, nes mažumų / pažeidžiamų grupių / silpnesniosios pusės teisių gynimo svarba tiek teisės praktikų, tiek ir visuomenės atstovų daugumos yra laikoma viešuoju interesu. Taigi teigtina, kad viešasis interesas suvokiamas plačiau nei vien tik kaip daugumos interesas, o visuomenė suprantama kaip sudėtingas iš skirtingų grupių, turinčių įvairius interesus, sudarytas organizmas.

Lyginant apklaustųjų teisės praktikų ir Lietuvos gyventojų nuomones, matyti, jog iš jų buvo daugiau pritariančių, kad saugant viešąjį interesą visa visuomenė (ne jos dalis, grupės) patiria / turėtų gauti naudą (ekonominę ar kt.) iš šio intereso apsaugos); kad kuo didesnis visuomenės narių skaičius tinkamas kriterijus nustatant, jog interesas yra viešasis interesas sprendžiant visuomenėje kylančius interesų konfliktus; kad viešojo intereso pažeidimai sietini (jis pažeidžiamas) ir su formaliąja (nesilaikoma formalių teisės aktų reikalavimų), ir su turiningąja (kai pažeidžiamos kitos socialinės gyvenimo normos, pvz., moralės, nors ir laikomasi formalių teisės aktų reikalavimų) šio intereso pusėmis. Nurodytais aspektais lyginant pateiktus abiejų apklausų duomenis, matyti, kad pačia bendriausia prasme jie nesiskiria, nes viešasis interesas suvokiamas plačiau nei vien tik kaip daugumos interesas. Viešasis interesas suprantamas kaip aprėpiantis visuomenę ar jos daugumą, turintis utilitaristinių teorijų idėjų pagrindą, tačiau paisantis visuomenės mažumos interesų. Tad išdėstytos nuomonės negali būti vertinamos kaip atitinkančios kurią nors vieną iš viešojo intereso sampratos apibrėžtumo krypčių, vadina-

846 Pripažintina, kad utilitaristinis, kiekybinis viešojo intereso identifikavimo kriterijus teismų praktikoje taikytinas, pvz., atsižvelgiant į bylos baigtimi suinteresuotų asmenų skaičių, valstybės finansinius išteklius ir kt. Žr. *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 21 (1), 2014, p. 126.

mųjų sankaupos ar persvaros, bendrojo intereso arba unitarinės, teorijų. Išsakytos nuomonės, kaip nereiškiančios tik paprasčiausios daugumos valios, artimos sociologijos moksle vystomoms idėjoms.

Nustatyti apklausų rezultatai, įkūnijantys viešojo intereso formaliąją ir turinio dimensijas, atsispindi ir Lietuvos teismams pateikiant argumentus viešojo intereso sampratos klausimu, o pastaruosiuose matomas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pateiktas vertybinis viešojo intereso sampratos aiškinimo karkasas, susijęs su viešojo intereso subjektu ir objektu bei atitinkamai turiniu. Tai ne tik teisinės, demokratinės, socialiai orientuotos valstybės, bet ir su jais susijusių principų – žmogaus teisių prioriteto, pilietinės visuomenės principo, teisingumo principo ir kitų konstitucinių principų karkasas. Remiantis juo, viešasis interesas yra toks (asmens ar grupės asmenų interesas), kuris atspindi ir išreiškia Konstitucijos įtvirtinamas, saugomas ir ginamas pamatines visuomenės vertybes. Ši apibrėžtis riboja, atrodytų, gana plačias teismo galimybes interpretuoti (pvz., ar konkrečiu atveju buvo pažeistas viešasis interesas) – šio intereso nepatenkinus, būtų pažeistos ir tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės. Nurodytu karkasu (vertybių sistema) pagrįsti teisinės tvarkos pagrindai yra valstybiškai organizuotos bendruomenės santykių reguliavimo principai, nubrėžiantys ir tos tvarkos raidos kryptis. O nurodytą nepatenkinimo pagrindimo imperatyvą taikant teismų praktikoje (gali būti patvirtinta, kad jis taikomas ordinarinių teismų praktikoje), patikslinamas viešojo intereso sąvokos turinys, iš jos pašalinant vertybes, kurios nėra saugomos ir ginamos Konstitucijos, bei vertybes, kurias nors ir saugo bei gina Konstitucija, tačiau kurios konkrečioje byloje objektyviai nėra reikšmingos, reikalingos, vertingos visuomenei ar jos daliai.

Taip pat pažymėtina, kad aptartasis vertybinis karkasas būtų pagrindas sprendžiant klausimą, kiek galima apibrėžti normatyvinį viešojo intereso modelį Lietuvoje, taip pat apibūdintiną kaip nulemtą istoriškai (Lietuvos kultūriniam kontekstui svarbu, jog viešojo intereso suvokimui turi įtakos tai, kad jis nulemtas sovietmečio ir po nepriklausomybės laikotarpio įvykusių permainų, judant nuo viešojo intereso tapatinimo tik su valstybės interesais) ir besisiejantį su šiuolaikiniu požiūriu į valstybę.

Aptariant su nagrinėtomis konkrečiomis viešojo intereso sritimis susijusius teismų sprendimų argumentus dėl viešąjį interesą identifikuojančių kriterijų, buvo išskirti keletas teismų sprendimuose dažniau ar rečiau pasikartojančių elementų: objektas (tai, kokios ginamos vertybės apsaugos, užtikrinimo siekiama (aprėpiant ir tam tikro viešojo intereso ginamo objekto reikšmę visuomenei), pobūdis (tai, ar konkrečioje byloje vertinant, ar viešasis interesas

yra pažeistas, atsižvelgiama į teisės normų pažeidimo pobūdį ir mastą), turinys (išaiškinant tam tikro viešojo intereso turinį, t. y. nurodant konkretų viešąjį interesą) ir nustatyta, kad neretai viename teismo sprendime nurodomi ne vienas iš jų.

Vis dėlto pažymėtinas neplatus visų nagrinėtų sričių teismo sprendimų dėl viešojo intereso argumentavimo išsamumas (daugiausia atvejų, kai nagrinėjamame teismo sprendime padaryta išvada, kad materialinės ar proceso teisės normų pažeidimai kartu yra viešojo intereso pažeidimai), susijęs ir su tuo, jog teismų sprendimuose daugiausia atvejų, kai nurodomas tik ginamas objektas. Antai pateiktinas teismo sprendimų, susijusių su teritorijų planavimo ir statybų sritimi, pavyzdys: apibendrinta šios srities bylų praktika rodo, kad teismai paprastai apibūdina vien gintiną vertybę kaip objektą ir pabrėžia išskirtinę tos vertybės reikšmę (kartais pagrįsdami ir jo svarbą visuomenei, o kitais nurodytais atvejais tam tikri objektai tiesiog patys savaime priskiriami tokiems, kuriuos saugoti yra viešasis interesas). Platesnis sprendimų dėl viešojo intereso argumentavimas (kai pateiktas platesnis išaiškinimas nei tik nuoroda į teisės normas) taip pat neretas. Tai gali būti aiškinama ir tuo, kad gana dažnai sprendimuose atskleidžiamas viešojo intereso turinys: nurodomas konkretus viešasis interesas, vartojant veiksmažodžius arba veiksmažodinius daiktavardžius (pvz.: vykdyti, puoselėti, užtikrinti, gynimas, užtikrinimas, siekimas, atkūrimas, apsauga).

Teismo sprendimuose retai nurodoma susijusių asmenų skaitlingumo reikšmė (t. y. tai, kieno interesai ginami užtikrinant viešąjį interesą), išskyrus dvi tirtas sritis. Visose nagrinėtose bylose, susijusiose su viešuoju interesu nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje, teismai pripažįsta, jog nekilnojamojo kultūros paveldo objektų apsauga svarbi visai visuomenei, o ne atskiroms jos grupėms. Viešojo intereso vartotojų apsaugos srityje pabrėžiama vartotojų teisių svarba ne tik visai visuomenei, bet ir didelei jos daliai. Tai, kad sprendimuose kaip kriterijus identifikuojant viešąjį interesą dažniausiai nenaudojama su viešuoju interesu susijusių asmenų skaitlingumo reikšmė, leidžia teigti, kad tai nelaikoma būtina argumentavimo dalimi (t. y. savaime suprantama, akivaizdu) ar kad teismai vadovaujasi, nors gana retai (vartotojų apsaugos srityje), viešojo intereso samprata, pagal kurią kaip viešasis interesas traktuotinas ir tam tikros visuomenės dalies interesas. Reikia pripažinti, kad šiuo požiūriu „lanksčios“ viešojo intereso sampratos palaikymas gali būti nulemtas to, kad tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, o argumentavimo šaltinių teismų sprendimuose nustatant viešojo intereso identifikavimo kriterijus požiūriu „pirmauja“ ne tik nacionalinė teisė, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Kaip

matyti, teikiant prioritetus, argumentavimo šaltiniai išsidėsto taip, kad greta nacionalinės teisės atsiduria ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija.

Atliktas interesų sankirtų ir prioritetų tyrimas rodo, kad, apibendrinamai apie visas nagrinėtas viešojo intereso sritis tariant, daugiau atvejų, kai teismų sprendimuose interesų sankirta nekonstatuota nei konstatuota. Be to, ne visų nagrinėtų viešojo intereso sričių atvejais teismai bylose sprendė viešojo ir privataus arba kelių viešųjų interesų sankirtos klausimus, pvz., jų dažniau nesprendė nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, aplinkos apsaugos srityse. O nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje, nors daugelyje sprendimų teismai nustatė viešąjį interesą, sprendė ir nurodytų interesų sankirtos klausimus (negana to – nemažą bylų dalį sudarė tokios bylos, kuriose jie sprendė tik interesų sankirtos klausimus, nesigilindami į viešojo intereso sampratą, turinį ar objektą). Interesų sankirtos nekonstatavimas sietinas tam tikra dalimi su tuo, kad interesų pusiausvyra pirmiausia yra įstatymų leidėjo nustatomas dalykas (įstatymų leidėjas teisės aktuose įtvirtina tam tikrų santykių apsaugos pagrindus, sąlygas, tvarką), o teismuose interesų konfliktas keliamas, kai nustatyto teisinio reguliavimo taikymas akivaizdžiai pažeidžia kitus teisėtus interesus ar teisės principus.

Monografijoje nagrinėtų viešojo intereso sričių susisteminta teismų praktika rodo, kad nėra argumentų, specifinių tik tam tikros rūšies interesų, t. y. tik privačių ir viešųjų interesų ar kelių viešųjų interesų, sankirtų sprendimams argumentuoti, nes teismų sprendimuose tuomet, kai nagrinėjamos šios įvairios interesų sankirtų situacijos ir kai tokie argumentai pateikiami, neretai nurodoma keletas jų ir jie formuluojami panašiai.

Visa nagrinėta teismų praktika atskleidžia, kad yra bent keli bruožai, kuriais sprendimų dėl nagrinėtų viešojo intereso sričių argumentavimas yra panašus.

Neretai nagrinėtų viešojo intereso sričių visų rūšių sankirtų atveju prioritetas viešajam nagrinėtos srities interesui teikiamas pabrėžiant objekto, kurį saugoti yra viešasis interesas, ypatingą svarbą ir reikšmę. Taip pabrėžiama objekto, kurį saugoti yra viešasis interesas, ypatinga svarba teritorijų planavimo ir statybų srityse, esant privačių ir viešųjų interesų sankirtai, taip pat kai sprendžiamas dviejų viešiesiems priskiriamų interesų (saugomų vertybių) prioriteto klausimas. Viešojo intereso nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje ginamo objekto reikšmė visuomenei, šio objekto ypatingas teisinis režimas (pvz., valstybinės reikšmės miškų) yra pagrindiniai argumentai, lemiantys viešojo intereso pirmenybę prieš privatų interesą. Iš nagrinėtų šios srities teismų sprendimų nustatyta, kad, priimdami sprendimą privataus

intereso naudai, teismai taip pat vertina ginamo objekto reikšmę visuomenei, tik šiuo atveju nusprendžia, kad ginamas objektas yra ne toks reikšmingas visuomenei nei privatūs interesai, nukreipti į ginamą objektą; teismai, svarstydami, kuriam iš kelių susiduriančių viešųjų interesų teikti pirmenybę, vertina, ar siekiamas grąžinti valstybei nuosavybės objektas turi išskirtinę reikšmę visuomenei.

Kita vertus, bylų analizė taip pat rodo, kad teismų sprendimuose, susijusiuose su viešuoju interesu nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje, teikiant pirmenybę privačiam interesui sudėtingose bylose (pvz., kai reikia nuspręsti, ar suteikti apsaugą privataus asmens teisėms, kurias jis įgijo iš neteisėtų viešojo administravimo institucijų aktų), teismų sprendimų motyvuose ypatingas objektų konstitucinis statusas paprastai neminimas.

Teismai pabrėžė taip pat nekilnojamojo kultūros paveldo objekto kultūrinę, istorinę ir kitokią svarbą visai visuomenei tose retose bylose, kuriose teismai daugiau dėmesio skyrė viešųjų ir privačių interesų derinimui ir prioritetas buvo suteiktas nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugai, o ne privačiam interesui.

Dar vienas bruožas, kuriuo visų monografijoje nagrinėtų viešojo intereso sričių argumentavimas yra panašus, susijęs su interesų sankirtos su teisinio stabilumo siekiu sprendimo argumentavimu.

Iš nagrinėtų teismų sprendimų nustatyta, kad teisinio stabilumo siekis yra tas viešasis interesas, kuris gali būti nurungtas kitų viešųjų interesų, ir tas, kuris pasitelkiamas kaip savarankiškas argumentas teikiant prioritetą privatiems interesams.

Antai nagrinėtas pirmosios situacijos pavyzdys: viešojo intereso nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje pažymėta, kad esant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 str. įtvirtinto ypatingo valstybei ir visuomenei svarbių ūkio objektų režimo konstitucinio imperatyvo dėl išimtinės valstybės nuosavybės sankirtai su administracinių reikalavimų senatimi, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad teisinių reikalavimų senatis gali būti netaikoma, ir tai lemia, kad nurodytos nuosavybės vertybės svarba nusveria teisinio stabilumo siekį. Jei byloje keliamas klausimas dėl Konstitucijos itin saugomo turtinio režimo, kuriuo ypač suinteresuota visuomenė (galimybė netrukdomai naudotis miškų teritorijomis mieste), tai administracinio akto stabilumas turi mažesnę reikšmę nei minimo režimo apsauga.

Pateiktina antrosios situacijos iliustracija, kai teismai prioritetą privatiems interesams teikia remdamiesi teisinio stabilumo argumentu. Teigiama, kad teisinis stabilumas nebūtų užtikrintas, jei teisinių santykių subjektai

neribotą laiką negalėtų būti tikri, kad dėl jų atžvilgiu priimtų administracinių aktų nebus inicijuojamas viešojo intereso gynimo procesas teisme. Ir bendrosios, ir specialiosios kompetencijos aukščiausios instancijos teismų sprendimuose patvirtinta, kad nepateisinamai ilgas viešojo administravimo subjektų delsimas informuoti prokurorą apie galimus viešojo intereso pažeidimus galėtų lemti, kad prokuroras apie viešojo intereso pažeidimą sužinos praėjus daug laiko po atitinkamo administracinio akto priėmimo ir tuomet galimybė kreiptis į teismą ginant viešąjį interesą taptų beveik neribota laiko požiūriu, todėl būtina laikytis teisinės valstybės principo, kuris reikalauja užtikrinti stabilius teisinius santykius.

Taip pat pažymėtina, kad su viešuoju interesu nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos sritimi susijusiuose teismų sprendimuose, kuriuose nagrinėjamas interesų susidūrimo klausimas, ypač dažnai nustatyta viešojo intereso apsaugoti kultūros paveldą ir viešojo intereso užtikrinti teisinių santykių stabilumą sankirta. Ji, remiantis tapačiais anksčiau aptartų teismų teiginiais, taip pat kitais nagrinėtoje situacijoje reikšmingais argumentais, irgi buvo išspręsta teikiant pirmenybę privatiems interesams, nurungiant teisinių santykių stabilumo siekį.

Teritorijų planavimo ir statybų srityse viešojo, privataus ar dviejų viešųjų interesų prioritetų problema taip pat nagrinėjama sprendžiant viešojo intereso (suprantamo kaip tam tikrų nurodytų vertybių apsaugos) ir poreikio užtikrinti stabilius teisinius santykius (kuris taip pat įvardijamas viešuoju interesu) koliziją. Nagrinėjant šią koliziją, buvo pažymėta, kad teismų sprendimuose dažniausiai egzistuoja tam tikra išankstinė šių vertybių hierarchija, prioritetą teikiant turiningajam aspektui, t. y. konkretaus vertingo objekto apsaugai. Tačiau vėlgi, kaip ir argumentuojant prieš tai minėtus dviejų viešojo intereso sričių sprendimus, tais atvejais, kai yra praėjęs nepateisinamai ilgas terminas nuo teisinių santykių, galimai pažeidžiančių viešąjį interesą, atsiradimo iki kreipimosi dėl viešojo intereso gynimo, teismas, įvertinęs ginamų vertybių ir poreikio užtikrinti stabilius teisinius santykius pusiausvyrą, gali atsisakyti ginti viešąjį interesą. Pažymėtina, kad tai svarbu net ir tuomet, kai prokuroras, nors ir nepraleido 1 mėnesio termino kreiptis į teismą (skaičiuojant nuo momento, kai buvo surinkti ar turėjo būti surinkti duomenys apie viešojo intereso pažeidimą), tačiau yra praėjęs nepateisinamai ilgas terminas nuo atitinkamų administracinių aktų priėmimo ir teisinių santykių atsiradimo momento. Tad teisinių santykių stabilumo principas ginamas tik išimtiniais atvejais, kai nuo atitinkamų administracinių aktų priėmimo ir teisinių santykių atsiradimo momento yra praėję labai daug laiko.

Tai, kas išdėstyta, rodo, kad nei teisinio stabilumo siekis, nei, pvz., konstitucinis imperatyvas dėl išimtinės valstybės nuosavybės teismų praktikoje nelaikomi absoliučiais – esant jų sandūrai su kitais interesais (pvz., esant jo ir privataus intereso nuosavybės teisių atkūrimo bylose sandūrai) visiškai neignoruojama privačių interesų apsauga – teismas konkrečiu sandūros byloje atveju ją vertina ir apie ją sprendžia.

Ne vienos nagrinėtos viešojo intereso srities teismų sprendimų teiginiai parodė, kad, esant interesų sandūrai (ir ypač ginamos vertybės apsaugos ir teisinio stabilumo siekio), teismų nurodoma apie interesų pusiausvyros įvertinimą, užtikrinimą ar nustatymą, interesų pusiausvyros siekį, tačiau nepaaiškinama interesų pusiausvyros sąvoka, būdai, kaip tą pusiausvyrą nustatyti. Taip pat ir atsakant į klausimą, ar taikomos priemonės proporcingos.

Antai, kaip buvo apibendrinta nagrinėjant bylas, susijusias su viešuoju interesu nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje, nėra iki galo aišku, ką teismų sprendimuose reiškia „įvertinti pusiausvyrą“, „užtikrina pusiausvyrą“, „turi būti siekiama pusiausvyros“. Numanyta, kad interesų pusiausvyra reiškia pozityviojoje teisėje užfiksuotą darnią konkuruojančių viešųjų ir privačių interesų sistemos būseną (abstrakčius viešųjų ir privačių interesų pusiausvyros taškus), išreikštą atitinkamame teisės akte, o teismui sprendžiant konkretų interesų konfliktą, lieka byloje įvertinti, kaip toli konfliktuojančius interesus apibrėžiančių juridinių faktų visuma nutolusi nuo atitinkamų pozityviojoje teisėje nustatytų interesų pusiausvyros taškų ir, esant įstatymuose numatytiems teisiniams pagrindams, sprendimu atkurti pažeistą pusiausvyrą.

Aptariant šios nagrinėtos viešojo intereso srities privataus ir viešojo intereso sandūros klausimą nurodyta, kad egzistuoja atvejų, kai teismų konstatuotos pažeistos interesų pusiausvyros klausimas paliekamas nuošalėje, teismams byloje konstatavus, kad pusiausvyra, pvz., dviejų teisinių gėrių – poreikio visuomenės reikmėms išsaugoti teritoriją, kuriai yra nustatytas ypatingas teisinis režimas, ir poreikio fiziniams asmenims sukurti bei nustatyti aiškiai ir nedviprasmiškai apibrėžtus ir stabilius teisinius santykius nuosavybės teisių atkūrimo srityje – pažeista, logiškai tikėtasi teismo siekio ją tam tikru būdu atkurti. Atsisakymą ginti viešąjį interesą suvokiant kaip pirmenybės privačiam interesui suteikimo rezultatą, buvo pripažinta, kad nurodyta interesų pusiausvyros problema gali būti sprendžiama iš esmės keičiant arba tikslinant požiūrį į tai, ką gi iš tikrųjų nustato teismas interesams susikirtus. Būtų galima pripažinti, kad teismai ne tik įvertina pozityviojoje teisėje nurodytą viešųjų ir privačių interesų pusiausvyrą (užfiksuotą darnią konkuruojančių viešųjų ir privačių interesų sistemos būseną), tačiau taikydami įstatymus

atlieka vertybinį pasirinkimą tarp kelių teisinių gėrių, vadinasi, nustato pakitusią, kitokią, nei įstatymuose įtvirtinta, interesų pusiausvyrą. Tai leistų pripažinti, kad įstatymuose įtvirtinti abstraktūs interesų pusiausvyros taškai laikui bėgant gali keisti savo poziciją, veikiami įvairių objektyvių veiksnių, pvz., stiprėjant teisėtiems asmenų lūkesčiams. Tokie galimi samprotavimai, esant aptariamoms sudėtingoms byloms, kai reikia išspręsti konkuruojančių viešųjų ir privačių interesų sankirtos klausimą, leistų kitaip pagrįsti atsisakymą ginti viešąjį interesą. Tuomet viešąjį interesą būtų atsisakoma ginti ne dėl to, kad buvo pažeista interesų pusiausvyra ir suteikta pirmenybė privačiam interesui (teisėtiems lūkesčiams), o dėl to, kad privačių interesų ar kitų objektyvių veiksnių veikiama susiformavo nauja teismo *ad hoc* nustatyta interesų pusiausvyra[847].

Tose su nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga susijusiose bylose, kuriose nagrinėtas interesų susidūrimo klausimas, kai dažniausiai nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga „susiduria" su tokiais interesais kaip teisinių santykių stabilumas, nuosavybės teisė ar finansiniai valstybės ar privačių asmenų (savininkų, sąžiningų įgijėjų) interesai, bendrieji teisės principai, nustatyta, kad konfliktuojančių interesų derinimas, jų pusiausvyros nustatymas įstatymų yra paliktas teismo diskrecijai, nes nekilnojamojo kultūros paveldo srities įstatymuose retai pateikiami kriterijai, į kuriuos teismai turėtų atsižvelgti derindami skirtingus interesus. Pažymėta, kad daugeliu atvejų teismai apsiriboja labai lakoniškais argumentais ir tiesiog konstatuoja, jog byloje pirmenybė turi būti teikiama vienam ar kitam interesui. Teismai atkreipė dėmesį į tai, kad būtina nustatyti interesų pusiausvyrą ir kad būtų laikomasi proporcingumo principo, bet nepateikė aiškių kriterijų, kuriais remiantis nustatoma interesų pusiausvyra, ir kaip atsakyti į klausimą, ar taikomos priemonės yra proporcingos.

Sisteminant bylas, susijusias su teritorijų planavimo ir statybų sritimis, nustatyta, kad, sprendžiant viešojo, privataus ar dviejų viešųjų interesų prioritetų problemą, paprastai remtasi argumentais, ieškant tinkamos derinamų interesų pusiausvyros, dažniausiai – viešojo intereso apsaugos ir atskirų asmenų teisėtų lūkesčių ar teisinių santykių stabilumo pusiausvyros. Pvz., sprendžiant viešojo intereso (suprantamo kaip nurodytų vertybių apsaugos) ir poreikio užtikrinti stabilius teisinius santykius (kuris taip pat įvardijamas

847 Šiame kontekste (remiantis tuo, kas buvo šiame tyrimo poskyryje išdėstyta iki šiol, ir tuo, kas dėstoma tolesnėmis įžvalgomis) pažymėtina, kad taip pat būtina pripažinti išsamesnio, o ne fragmentiško, su viešojo intereso gynimo (procesiniais) klausimais susijusių dalykų viešojo interesų gynimo bylose (pvz., žr. iliustratyviai tirtą klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo) tyrimo būtinybę, siekiant gauti papildomos informacijos apie tai, kaip teismų praktikoje nustatomas viešasis interesas ir gintinų interesų pusiausvyra.

viešuoju interesu) koliziją, teikiant prioritetą konkretaus vertingo objekto apsaugai, pateikta įžvalga apie dažniausiai egzistuojančią tam tikrą išankstinę šių vertybių hierarchiją, prioritetą teikiant turiningajam aspektui, t. y. konkretaus vertingo objekto apsaugai, išskyrus atvejus, kai yra praėjęs nepateisinamai ilgas terminas nuo teisinių santykių, galimai pažeidžiančių viešąjį interesą, atsiradimo iki kreipimosi dėl viešojo intereso gynimo, kai teismas, įvertinęs ginamų vertybių ir poreikio užtikrinti stabilius teisinius santykius pusiausvyrą, gali atsisakyti ginti viešąjį interesą. Tyrimo metu konstatuota, kad ši ginamos vertybės apsaugos ir stabilių teisinių santykių pusiausvyros paieška yra gana neapibrėžtas ir neprognozuojamas procesas, iš esmės priskirtinas teismo diskrecijai. Be to, teismai, kaip minėta, paprastai vis dėlto prioritetą teikia nurodytų vertybių apsaugai, o teisinių santykių stabilumo principas ginamas tik išimtiniais atvejais, kai nuo atitinkamų administracinių aktų priėmimo ir teisinių santykių atsiradimo momento yra praėję labai daug laiko.

Iš peržvelgtų situacijų ir pateiktų įžvalgų matoma, kad gilinimasis į tai, kaip viešasis interesas buvo identifikuotas ir pagrįstas, veda ir į konfliktuojančių interesų suderinimo klausimą, jo sprendimą, aprėpiantį susipinančias, su teisėjų diskrecija susijusias vertybių pusiausvyros, jų derinimo, proporcingumo kategorijas. Skatintinas proporcingumo kategorijos, kuri šias kategorijas sujungia ir tampa vis labiau lemiančia teisėjų darbo priemone, naudojimas ir labiau eksplicitinis jos taikymo pagrindimas (proporcingumo taikymą traktuojant ir vien kaip trečiąją mokslinėje doktrinoje pripažįstamą jo taikymo stadiją, vadinamą susikertančių interesų ir teisių pusiausvyra), nepaneigiant teisinės diskrecijos egzistavimo, ypač tada, kai teisinė sistema patiria nesėkmę kitaip aiškindamasi konfliktuojančių vertybių ir principų santykinį socialinį statusą. Vis dėlto šiuo požiūriu svarbu nuo vieno kraštutinumo nepereiti prie kito: nors derinimas ir svėrimas visiškai nepaneigia teisminės diskrecijos, šios teisėjų naudojamos technikos taip pat nėra atviras kvietimas panaudoti diskreciją kiekvienoje byloje.[848]

Dar vienas iš bendrų bruožų, kurie nagrinėtų viešojo intereso sričių teismų praktikoje traktuojami daugiau ar mažiau vienodai, yra susijęs su viešojo intereso pažeidimo identifikavimu. Nors išdėstyta įžvalga dėl to, kad nekilnojamojo kultūros paveldo srityje nėra aiškios viešojo intereso pažeidimo sampratos, apibendrinamai tariant, šioje ir kitose nagrinėtose viešojo intereso pasireiškimo srityse pripažįstama, kad vis dėlto ne bet kokie nukrypimai nuo teisės aktų reikalavimų reiškia viešojo intereso pažeidimą – taigi viešasis interesas netapatinamas vien su teisėtumo laikymusi, juo teismų praktikoje

848 *Barak A*. The Judge in a Democracy. New Jersey: Princeton University Press, 2008, p. 172.

neapsiribojama. Antai nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje Lietuvos teismai, vertindami, ar pažeistas viešasis interesas konkrečioje byloje, atsižvelgia į padarytų imperatyviųjų teisės normų pažeidimo pobūdį ir mastą. Teismų sprendimuose, susijusiuose su teritorijų planavimo ir statybų sritimi, paprastai tinkamas teisės normų laikymasis teritorijų planavimo ir statybų srityse pripažįstamas ypač svarbiu, todėl vien nukrypimas nuo teisinio reguliavimo šiose srityse kartu gali lemti ir viešojo intereso pažeidimą, tačiau tam tikrais atvejais teismų taip pat yra pripažinta, kad ne bet kokie nukrypimai nuo teisės aktų reikalavimų reiškia viešojo intereso pažeidimą, net ir teritorijų planavimo ar statybų srityse. Viešasis interesas ginamas tik tuomet, kai jis ne tik priskiriamas viešojo intereso veikimo sričiai, bet buvo realiai pažeistas, t. y. teismai pabrėžia būtinybę įvertinti žalos viešajam interesui pobūdį ir mastą, nustatyti subjektą, kuris žalą patyrė arba patirs. Vis dėlto šis reikalavimas taikomas tik tada, kai ginamas objektas (vertybė) nepriskirtinas prie tokių, kurių apsauga vienareikšmiškai yra prioritetinė (pvz., Kuršių nerija), nes tokiais atvejais teisės aktų, skirtų minėtų vertybių apsaugai užtikrinti, reikalavimų nesilaikymas laikomas viešojo intereso pažeidimu, nesvarbu, koks yra tokio pažeidimo mastas. Tad nors viešasis interesas teritorijų planavimo ir statybų srityse dažniausiai tapatinamas su teisėtumo kriterijaus laikymusi, tačiau tuo neapsiribojama, pabrėžiant būtinybę pasiekti teritorijų planavimo tikslus, apsaugoti visuomenei svarbias vertybes ar išvengti faktinės žalos. Iš teismų praktikos nustatyta, kad viešojo intereso nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymo normos pažeidimas dažniausiai reiškia ir viešojo intereso pažeidimą, tačiau retais atvejais teismai nurodė, kad nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymo pažeidimas turi būti esminis imperatyvių teisės normų pažeidimas arba kad būtina įrodyti žalos pobūdį, mastą ir žalą patiriantį visuomeninį subjektą. Pvz., kai kuriose bylose Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pabrėžęs, jog viešasis interesas negali būti suprantamas vien kaip būtinybė besąlygiškai naikinti administracinius aktus dėl formalių teisės aktų pažeidimų. Pabrėžtina, kad nagrinėjant bylas, kuriose į teismą kreipiamasi ginant viešąjį interesą, labai svarbu ne tik formaliai konstatuoti teisės aktų pažeidimus, bet ir įvertinti jų įtaką visuomenės, jos dalies ar atskirų narių teisėms bei pareigoms. Teismai labai retai pateikia analizę, ar konkretus pažeidimas atitinka šiuos reikalavimus, tik išimtiniais atvejais jie trumpai paaiškina, kaip konkrečiai teisės aktų pažeidimas kenkia saugomam objektui, konkrečioms vertybėms, todėl toks argumentavimas skatintinas.

LITERATŪRA

I. Lietuvos Respublikos teisės aktai ir jų parengiamoji medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
2. Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija [žiūrėta 2015-08-15]. <http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190ltc_002.pdf#nameddest=article191>.
3. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/42/EB dėl tam tikrų planų ir programų pasekmių aplinkai vertinimo, 2001 m. birželio 27 d. OL 2001 m. specialusis leidimas, 15 skyrius, 6 tomas.
4. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/27/EB „Dėl teismo draudimų ginant vartotojų interesus, 1998 m. gegužės 19 d. Specialusis leidimas, 2004, Nr. 1 arba: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=37684&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2015-08-15].
5. Europos Tarybos Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1999, Nr. 100-2896.
6. Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 23-521.
7. Jungtinių Tautų biologinės įvairovės konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 69-1662.
8. Jungtinių Tautų konvencija dėl kovos su dykumėjimu šalyse, kurios patiria dideles sausras ir (ar) dykumėjimą, ypač esančiose Afrikoje. Valstybės žinios. 2003, Nr. 88-3977.
9. Jungtinių Tautų pasaulio kultūros ir gamtos paveldo konvencija. Valstybės žinios. 2006, Nr. 73-2766.
10. Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl ozono sluoksnio apsaugos. Valstybės žinios. 1998, Nr. 23-570.
11. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais. Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2572; 2009, Nr. 8-273.
12. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
13. Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 112-2824.
14. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 72-3016 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).-
15. Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 62-2936 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

16. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu. Valstybės žinios. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
17. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu. 2000 m. liepos 18 d. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
18. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos „Dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais" ratifikavimo. Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2565.
19. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų". Valstybės žinios. 1991, Nr. 21-545.
20. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011 m. rugsėjo 5 d. įsakymu Nr. ĮV-564 „Dėl Inicijuojamų skelbti valstybės saugomais kultūros paveldo objektų atrankos kriterijų aprašo patvirtinimo" patvirtintas „Inicijuojamų skelbti valstybės saugomais kultūros paveldo objektų atrankos kriterijų aprašas" . Valstybės žinios. 2011, Nr. 112-5280.
21. Lietuvos Respublikos laukinės augalijos įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1944.
22. Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas. Valstybės žinios. 2010, Nr. 81-4218 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
23. Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2634 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
24. Lietuvos Respublikos mėgėjų žvejybos įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 108-5463 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
25. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 153-5571 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
26. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 65-1558 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
27. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
28. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 101-3597 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
29. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas. Valstybės žinios. 2013, Nr. 76-3848.
30. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2013, Nr. 76-3824 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
31. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
32. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 28-868 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
33. Lietuvos Respublikos želdynų įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3215.

34. Lietuvos Respublikos žuvininkystės įstatymas. Valstybės žinios. 2013, Nr. 71-3579 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
35. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5, 12 ir 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto 2001 m. gruodžio 5 d. aiškinamasis raštas Nr. IXP-1244 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_l.htm>.
36. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.

II. Tarptautiniai teisės aktai (Lietuvos Respublikos neratifikuoti)

37. Europos Tarybos kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija. <http://www.kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].

III. Kitų valstybių teisės aktai

38. Estonian Supreme Court, Decision 3-4-1-10-2000 of 22 December 2000 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.nc.ee/?lang=en>.
39. Gemeinsame Erklärung der Regierungen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik zur Regelung offener Vermögensfragen (Anlage III des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands - Einigungsvertrag) vom 15. Juni 1990 (BGBl. 1990 II S. 1237) [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.badv.bund.de>.
40. Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler im Lande Nordrhein-Westfalen (Denkmalschutzgesetz - DSchG) [žiūrėta 2015-08-15]. <https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=5720031106092634017>.
41. Hungarian Compensation Law, Law No. XXV of 1991 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://faolex.fao.org>.
42. On the Denationalisation of Building Properties in the Republic of Latvia [žiūrėta 2015-08-15]. <www.vvc.gov.lv>.
43. Österreichisches Denkmalschutz Gesetz Statut [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.jusline.at/Denkmalschutzgesetz_(DMSG).html>.
44. Republic of Estonia Principles of Ownership Reform Act [žiūrėta 2015-08-15]. <https://www.riigiteataja.ee/en/>.

IV. Mokslinė ir specialioji literatūra

45. Aleknavičius A., Liaskovskaja J. Priorities of the Public Interest While Executing the Land Reform During 1991–2008 in Lithuania. *In*: Core-Themes of Land Use Politics: Sustainability and Balance of Interests. Hepperle E. *et. al*. (eds.). vdf Hochschulverlag AG an der ETH Zürich, 2011.

46. *Alexander E. R.* The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation. Planning Theory, 2002, Vol. 1 (3) (taip pat: <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/intenvcom/oppla 300611_3.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]).
47. *Ambrazevičiūtė K., Baltrimas J., Mauricė-Mackuvienė E.* Teisės į nuosavybę, teisės į ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą, vartotojų teisių užtikrinimo problemos. Mokslo studija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos teisės institutas, 2012.
48. *Anthony G.* Public interest and judicial review. NICEM annual human rights and equality conference, 15th, Belfast, Northern Ireland, 2010 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.esrc.ac.uk/my-esrc/+grants/RES-062-23-1996/outputs/read/4c45a4e0-c151-44a7-bbe5-01a0f9b11ce6>.
49. *Anthony G.* Public Interest and the Three Dimensions of Judicial Review. Northern Ireland Legal Quarterly. 2013, Vol. 64 (2) (taip pat: <http://pure.qub.ac.uk/portal/files/8586403/Public_interest_and_the_three_dimensions.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]).
50. *Appel H.* Anti-Communist Justice and Founding the Post-Communist Order: Lustration and Restitution in Central Europe. East European Politics and Societies. 2005, Vol. 19, No. 3.
51. *Ashcroft R. E.* From Public Interest to Political Justice. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 2004, 13 (1).
52. *Bagočius M., Domarkas V., Sinkienė J.* Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sistemos valdymo ypatumai: Kuršių nerijos atvejis. Viešoji politika ir administravimas. 2011, t. 10 (3).
53. *Banfield E. C., Meyerson M.* Politics, Planning, and the Public Interest. Glencoe, IL: The Free Press, 1955.
54. *Barak A.* Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje. Konstitucinė jurisprudencija. 2006, Nr. 1.
55. *Barak A.* The Judge in a Democracy. New Jersey: Princeton University Press, 2008.
56. *Bardauskienė D., Rudokas V., Staniūnas E.* Visuomenės intereso apibrėžimo klausimas urbanistinės plėtros atžvilgiu. *In*: Darnioji plėtra teritorijų planavime ir urbanistikoje. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ministro Pirmininko 2008 m. sausio 8 d. potvarkiu Nr. 7 sudarytos darbo grupės pasiūlymai, kiti veiklos rezultatai, Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacijos biuletenis. 2013, Nr. 7 (taip pat: <http://dpakademija.lt/stor/uploads/2013/07/Darnios-pletros-bukletas_naujausias_galutinis.indd_.pdf> [žiūrėta 2015-08-15]).
57. *Barkan E.* Restitution and Amending Historical Injustices in International Morality [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.researchgate.net/publication/266583505_Restitution_and_Amending_Historical_Injustices_in_International_Morality>.
58. *Bentham J.* An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Kitchener: Batoche Books, 2000.
59. *Bentham J.* The Works of Jeremy Bentham. Edinburgh, 1843.

60. *Bykvist K*. Utilitarianism: A Guide for the Perplexed, London: Continuum, 2010.
61. *Box R. C*. Redescribing the Public Interest. The Social Science Journal. 2007, No. 44 arba: <http://naulibrary.org/dglibrary/admin/book_directory/Public_administration/4303.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].
62. *Boyd D. R*. The Constitutional Right to a Healty Environment. Environment. Science and Policy for Sustainable Development. July-August 2012.
63. *Bozeman B*. Public Values and Public Interest: Counterbalancing Economic Individualism. United States: Georgetown University Press, 2007.
64. *Bozeman B*. Public Values Concepts and Criteria: The Case for "Progressive Opportunity" as a Criterion. A Commissioned Background Paper about Public Interest - Public Value as it relates to the creation of public value. June, 2012 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.leadership.umn.edu/documents/Bozeman6.4.12wtitlepage.pdf>.
65. *Bös D*. Privatization in East Germany. Constraints and Impacts of Privatisation. Ramanadham V. V. (ed). Routledge, 1993.
66. *Bražiūnaitė I*. Piliečių dalyvavimo restitucijos procese tyrimo teorinės prielaidos ir perspektyvos. Filosofija. Sociologija. 2005, Nr. 2.
67. *Brink D. O*. Mill's Deliberative Utilitarianism. Philosophy and Public Affairs. 1992, 21 (1).
68. *Brittan S*. Choice and Utility. *In*: Allison L. (sud.). The Utilitarian Response. London: SAGE Publications, 1990.
69. *Brown L. D., Jacobs L. R*. The Private Abuse of the Public Interest. Chicago: The University of Chicago Press, 2008.
70. *Bublienė D*. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Jurisprudencija. 2007, t. 9 (99).
71. *Burawoy M*. 2004 Presidential Address for Public Sociology [žiūrėta 2015-08-15]. <http://burawoy.berkeley.edu/Public%20Sociology,%20Live/Burawoy.pdf>.
72. *Cairns W*. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999.
73. *Campbell H., Marshall R*. Utilitarianism's Bad Breath? A Re-Evaluation of the Public Interest Justification for Planning. Planning Theory, 2002, 1(2).
74. *Citvarienė D*. Ideologiniai viešojo diskurso konstruktai ir atminties politika posovietinėje Lietuvoje. Darbai ir dienos. 2008, Vol. 49.
75. *Coase R. H*. The Problem of Social Cost. The Journal of Law and Economics. 1960, 3.
76. *Cohen-Eliya M., Porat I*. The Hidden Foreign Law Debate in Heller: The Proportionality Approach in American Constitutional Law . San Diego Law Review, 2009, Vol. 46. Issue 1.
77. *Collier D., Hidalgo F. D., Maciuceanu O. A*. Essentially contested concepts: Debates and Applications. Journal of Political Ideologies, 2006, October, Vol. 11, Issue 3.
78. Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court. Sólyom L., Brunner G. (eds.). Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.

79. Čiapaitė A. Žemės ūkio paskirties žemės rinka Vokietijoje ir Lietuvoje. Mano ūkis. 2006, Nr. 8.
80. *Davydov D*. Denkmalschutz und Eigentumsgewahrleistung im Deutschen und Russischen Recht, 2010.
81. *Durkheim E*. De la division du travail social, 1893 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail.html>.
82. *Dziegoraitienė A*. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos problemos Lietuvos valstybinio administravimo sistemoje. Jurisprudencija. 2005, t. 78 (70).
83. European Commission for Democracy Through Law, Opinion No. 277/2004, CDL-AD (2004) 009 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)009-e>.
84. *Fabbro S*. The Design of a Plural Ethival Approach to Spatial Planning: a Tentative Proposal from an Italian Point of View [žiūrėta 2015-08-15]. <http://aesop2005.scix.net/data/papers/att/135.fullTextPrint.pdf>.
85. *Feintuck M*. The Public Interest' in Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2004.
86. *Feintuck M., Varney M*. Media Regulation, Public Interest and the Law. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
87. Flinchbaugh's Worm Exercise: The Role of Facts, Myths, and Values in Public Policy. Adapted by Karen Bogenschneider, University of Wisconsin-Madison from Barry Flinchbaugh, Kansas State University [žiūrėta 2015-08-15]. <https://www.purdue.edu/hhs/hdfs/fii/wp-content/uploads/2015/06/tfp_assign_valuesw_bf.docx>.
88. *Folkesson E*. Human Rights Courts Interpreting Sustainable Development: Balancing Individual Rights and the Collective Interest [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.erasmuslawreview.nl/tijdschrift/ELR/2013/2/ELR-D-13-00016>.
89. *Francioni Fr., Gordley J*. Enforcing International Cultural heritage law. Oxford University Press, 2013.
90. *Frangakis N., Salamun M., Gemi E*. Property Restitution in Albania. Brussels: European Parliament, 2008 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses-search.html>.
91. *Gerstenblith P*. The Public Interest in the Restitution of Cultural Objects. Connecticut Journal of International Law. 2001, 16.
92. *Gečaitė V*. Viešojo intereso samprata civiliniame procese. Justitia, 2006, Nr. 2 (60).
93. *Gelpern A*. The Laws and Politics of Reprivatization in East-Central Europe: A Comparison. University of Pennsylvania Journal of International Law. 1992–1994, Vol. 14.
94. *Genys D., Leonavičius V*. Daugiabučių namų renovacija: socialinis ir ekonominis aspektai. Filosofija. Sociologija. 2014, t. 25, Nr. 2.

95. *Goodin R. E.* Utilitarianism as a Public Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
96. *Grakauskas E.* Legal Basis for Agrarian Reform. Baltic News, May 1992.
97. *Gumbis J.* Changes in Social Phenomena and Their Conceptualisation: International and National Contexts. Social Sciences. 2006, 1 (51).
98. *Gumbis J.* Public Interest: Problem of Conceptualization. Socialiniai mokslai. 2006, Nr. 1 (51).
99. *Gunn J. A.* W. Jeremy Bentham and the Public Interest. Canadian Journal of Political Science. 1968, ¼.
100. *Habermas J.* The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Translated by Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence. Massachusetts Institute of Technology, 1991.
101. *Harmon M.* Administrative policy formulation and the public interest. In: R. B. Denhardt, B. R. Hammond (sud.). Public administration in action: Readings, profiles, and cases. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole, 1992.
102. *Held V.* The Public Interest and Individual Interests. New York: Basic Books, 1970.
103. *Hollenbach S. J. D.* Virtue, the Common Good, and Democracy. In: Etzioni A. (ed.) New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Constitutions, and Communities. Charlottesville: University Press of Virginia, 1996.
104. *Howard P., Ashworth G.* European Heritage, Planning and Management. Exeter UK: Intellect Books, 1991.
105. *James M.* Public Interest and Majority Rule in Bentham's Democratic Theory. Political Theory. 1981, 9/1.
106. *Jankauskas K.* Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005.
107. *Jarašiūnas E.* Jurisprudencinė konstitucija. Jurisprudencija. 2006, Nr. 12 (90).
108. *Jarašiūnas E.* Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. Jurisprudencija. 2009, Nr. 1 (115).
109. *Jarašiūnas E.* Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. Jurisprudencija. 2002, Nr. 30 (22).
110. *Jokubaitis A.* Politika be vertybių. Politologija. 2008, Nr. 1 (49).
111. *Jokubaitis A.* Vertybių tironija ir politika. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
112. *Kanišauskas S.* Vertybių erdvėlaikis: kaitos ir pastovumo problema. Filosfija. Sociologija. 2014, t. 25, Nr. 3.
113. *Kavoliūnaitė-Ragauskienė E.* Teisės mokslo tyrimų poreikis ir perspektyvos Lietuvoje. Mokslo studija. Vilnius, 2013 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.teise.org/data/Teises_mokslo_tyrimu_poreikis.pdf>.
114. *King S. M., Chilton B. S., Roberts G. E.* Reflections on Defining the Public Interest. Administration & Society. 2010, 41 (8).

115. *Klimas E., Lankelis J*. Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai. Jurisprudencija. 2014, t. 21 (1).
116. *Klimas E., Brazdeikis A*. Visuomenės (viešojo) intereso gynimas planuojant teritorijas. *In:* Viešojo intereso gynimas: subalansuoto požiūrio link. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
117. *Klumbys V*. Visuomenės nuomonės veikimo sąlygos sovietinėje Lietuvoje. Lietuvos istorijos studijos. Mokslo darbai. 2007, t. 19 arba: <http://www.if.vu.lt/dokumentai/LIS/LietuvosIstorijosStudijosNo19.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].
118. *Koleva K*. Restitution of Expropriated Property in Eastern Europe. The Restrictive Approach and Available Remedies with a Special Emphasis on the Case Law of the European Court of Human Rights Related to Restitution. *In*: Movements, Migrants, Marginalisation. Challenges of societal and political participation in Eastern Europe and the enlarged EU. Fischer S., Pleines H., Schröder H-H (eds.). Stuttgart: Heiko Pleine, 2007.
119. *Kommers D. P*. The Basic Law under strain: constitutional dilemmas and challenges. *In:* The Domestic Politics of German Unification. Anderson, Kartenthaler, Luthardt (eds.). Rienner, 1993.
120. *Korsakaitė D*. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas. Ekonomika. 2006, 76.
121. *Krivka E*. Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse. Jurisprudencija. 2003, t. 37 (29).
122. *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2009.
123. *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas grupės ieškiniu: iššūkiai ir galimybės. Pranešimo tezės. Tarptautinė konferencija „Viešasis interesas versus teisėti lūkesčiai“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2014 m. rugsėjo 12 d. Teisės problemos. 2015, Nr. 1 (87).
124. *Krivka E*. Viešojo intereso gynimas Lietuvoje. Teisinis reglamentavimas: pasiekimai ir problemos. Pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje „Teisinės galimybės sprendžiant vartotojų ginčus Lietuvoje“. Vilnius, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2008 m. kovo 21 d. [žiūrėta 2015-08-15]. <http://vartotojuteises.lt/media/files/krivkos_pranesimas>.
125. *Kuti C*. Post-Communist Restitution and the Rule of Law. Budapest and New York: Central European University Press, 2009.
126. *Kuzmickas B*. Vertybės kultūrų kontekstuose. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
127. *Kūris E*. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. Teisės problemos. 2003, Nr. 3.
128. *Kūris E*. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
129. *Kūris E*. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Kons-

titucinio Tribunolo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Neringa, 2001 m. birželio 11–12 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
130. *Kūris E*. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). Jurisprudencija. 2005, t. 64 (56).
131. *Kūris E*. Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. Notariatas. 2012, Nr. 13.
132. *Lapinskas K*. Konstituciniai aplinkos apsaugos Lietuvoje pagrindai. Pranešimas, perskaitytas 2008 m. rugsėjo 10–11 d. Vilniuje vykusioje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų XII konferencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2008, Nr. 3 (11), liepa–rugsėjis.
133. *Latvelė R*. Teisėjas kaip įstatymų leidėjo partneris, arba keli teoriniai požiūriai į teisėjo vaidmenį aiškinant teisę. Parlamento studijos. 2011, Nr. 10 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_teise_2.htm>.
134. *Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V*. Civilinio proceso teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003.
135. *Lewis C. W*. In Pursuit of the Public Interest. Public Administration Review. 2006, 66/5.
136. *Lewin L*. Self Interest and Public Interest. Oxford: Oxford University Press, 1991.
137. *Lewin L*. Utilitarianism and Racional Choice. European Journal of Political Research, 1988, 16.
138. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. prokurorų veiklos ginant viešąjį interesą nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje bei ginant valstybės turtinius interesus 2011 metais apibendrinimas Nr. 17.3.-18 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspVie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>.
139. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012 m. prokurorų veiklos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje 2011 metais apibendrinimas ir analizė Nr. 17.3.-21 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspVie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>.
140. *Mackonis A*. Individualistinės viešojo intereso sąvokos turinio analizė. Teisės problemos. 2009, T. 2 (64).
141. *Makauskaitė G*. Viešojo intereso balansas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1049/2001 kontekste. Teisė. 2010, t. 77.
142. *Markevičienė J*. Visuomenės teisės ir galimybės ginti viešąjį interesą aplinkos ir kultūros paveldo srityje ikiteismine ir teismine tvarka. Pozicija, 2011.
143. *Mahoney J. T., McGahan A. M., Pitelis Ch. N*. The Interdependence of Private and Public Interests. Organization Science. 2009, 20/6.
144. *Mates P., Bartoň M*. Public Versus Private Interest – Can the Boundaries Be Legally Defined? In: Bělohlavek A. et Rozehnalová N (eds): CYIL –

Czech Yearbook of International Law, Huntington (New York, USA): Juris Publiching Inc., 2011, Vol. II.

145. *Mauricė E*. Vartotojų teisės. *In*: Beliūnienė L., Ambrazevičiūtė K., Lankauskas M., Mauricė E., Mulevičius M., Nikartas S., Mačernytė-Panomariovienė I., Petrylaitė V., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Šneideris D., Zaksaitė S. Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas. Monografija. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai, 2014, p. 162 (internetinis leidinys) [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.teise.org/data/zmogaus-teises.-galutinis-2014-10-08.pdf>.
146. *McBride J.* Compensation And Restitution For Property Interferences In Post-Communist Europe [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.blhr.org>.
147. *McHarg A*. Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Modern Law Review. 1999, September, Vol. 62, No. 5.
148. *Merryman J. H*. The Public Interest in Cultural Property. California Law Review. 1989, Vol. 77, Issue 2.
149. *Miliband R*. State Power and Class Interests. New Left Review I/138, March-April 1983 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.ssc.wisc.edu/~wright/Soc924-2011/Miliband%20-%201983%20State%20Power%20and%20CLass%20nterests%20NLR13404.pdf>.
150. *Mill J. S.* Utilitarizmas. Vilnius: Margi raštai, 2005.
151. *Mitkus S*. Statybos teisė. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Registrų centras, 2013.
152. *Mitkus S., Šostak O. R*. Peculiarities of Defence of Public and Private Interests. Socialiniai tyrimai / Social Research. 2008, Nr. 2 (12) arba: <http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/soc_tyrimai/2008-12/mitkus%20sostak.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].
153. *Mitnick B. M*. A Typology of Conceptions of the Public Interest. Administration & Society, 1976, Vol. 8, Issue 1.
154. *Monkevičius E*. Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčuose. Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 1 (1).
155. *Murauskas D*. Ekonominė teisės analizė (susiformavimas). Teisė. 83, 2012.
156. *Murauskas D*. Ekonominė teisės analizė: metodologinės prielaidos ir tyrimų kryptys. Teisė. 2012.
157. *Nekrošius V*. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina. Jurisprudencija. 2012, Nr. 19 (3).
158. *Nelson S.* Representation of the Consumer Interest in the Federal Government [žiūrėta 2015-08-15]. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1944&context=lcp>.
159. *Norkus Z*. Agrarinių reformų Pirmojoje ir Antrojoje Lietuvos respublikose lyginamoji istorinė sociologinė analizė. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2012, Nr. 1 (30).
160. *Norkus Z*. Ar galime gyventi geriau? Velfarizmas ir jo alternatyvos. Politologija. 2004, Nr. 4 (36).

161. Norkūnas A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. Jurisprudencija. 2003, t. 42 (34).

162. Novikovienė L. Theoretical and practical issues of consumer's conception (Vartotojo sampratos teorinės ir praktinės įžvalgos). Jurisprudencija. 2010, Nr. 4 (122).

163. Novkov J. Law and Political Ideologies. In: Whittington K. E., Kelemen R. D., Caldeira G. A. (ed.). The Oxford Handbook of Law and Politics. Oxford: Oxford University Press, 2008.

164. Nurit A. Is Public Participation Making Urban Planning More Democratic? The Israeli Experience. Planning Theory and Practice. Vol. 4, No. 2, 2003.

165. Oidermaa E. Comparative Analysis of German and Estonia Planning Law Main Features. Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe. Vol. 3, No. 3, 2012.

166. Parsons W. Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.

167. Piliponytė J. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2004, t. 2.

168. Pleasence P., Maclean S. The Public Interest. Legal Aid Board Research Unit, 1998, p. 3 arba: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100210214359/http:/www.lsrc.org.uk/publicationslist.html> [žiūrėta 2015-08-15].

169. Postema G. J. Interests, Universal and Particular: Bentham's Utilitarian Theory of Value. Utilitas, 2006, 18/02.

170. Pranevičienė B., Mikalauskaitė-Šostakienė K. Guarantee of Principles of Legitimate Expectations, Legal Certainty and Legal Security in The Territorial Planning Process. Jurisprudencija. 2012, Nr. 19 (2).

171. Pranevičienė B., Mikalauskaitė-Šostakienė K. Problems of Pre-trial Investigation of Legal Disputes in The Territorial Planning. Jurisprudencija. 2011, Nr. 18 (3).

172. Prapiestytė D. Orhuso konvencijos įgyvendinimas: Europos Sąjungos teisė ir Lietuvos administracinė justicija. Teisė. 2009, t. 72, p. 160–175.

173. Private Properties Issues Following the Change of Political Regime in Former Socialist or Communist Countries. European Parliament. Brussels, 2010 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.europarl.europa.eu/studies>.

174. Property Restitution in Central and Eastern Europe. U. S. Departament of State Archive [žiūrėta 2015-08-15]. <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/93062.htm>.

175. Public Interest Rules of International Law. Towards Effective Implementation. T. Komori and K. Wellens (eds.). United States of America: The Ashgate International Law Series, Ashgate Publishing Company, 2009.

176. Pūraitė A. Origins of Environmental Regulation. Jurisprudencija. 2012, 19 (2).

177. Ragulskytė-Markovienė R. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. Teisė. 2011, t. 78.

178. *Ralys K*. Visuomenės vertybių analizė filosofijos, religijos, edukologijos kontekste. Pedagogika. Nr. 2011 arba: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/101/ral17-23.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].
179. *Ravluševičius P*. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje [Speciality of the consumer rights protection in the European Union and Lithuanian law]. Jurisprudencija. 2007, t. 9 (99).
180. *Rawls J*. The Idea of an Overlapping Consensus. Oxford Journal of Legal Studies, 1987, No. 7 (1).
181. *Razma A*. Apie politiką ir vertybes. Politologija. 2009, Nr. 1 (53).
182. *Rorty R*. The Priority of Democracy to Philosophy. *In*: Peterson M. D., Vaughan R. C. (ed.). The Virginia Statute of Religious Freedom: Its Evolution and Consequences in American History. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
183. *Rudzkienė V., Černikovaitė M. E.* Socialinio teisingumo suvokimas: piliečių ir vartotojų vertybiniai skirtumai. Socialinių mokslų studijos. 2013, Nr. 5 (3).
184. *Ruškytė R*. Nuosavybė ir nuosavybės apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinė jurisprudencija. 2009, Nr. 2 (14).
185. *Sabatier P. A*. (ed.). Theories of the Policy Process. Westview Press, 2007.
186. *Safjan M., Gorywoda Ł., Jańczuk A*. Taking Collective Interest of Consumers Seriously: A View from Poland. EUI Working Papers. LAW 2008/26 arba: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/9567/LAW_2008_26.pdf?sequence=1> [žiūrėta 2015-08-15].
187. *Schmittat K. O.* Denkmalschutz und gemeindliche Selbstverwaltung: Dargestellt anhand der Rechtslage in Nordrhein-Westfalen, 1988.
188. *Schön D*. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Aldershot: Ashgate, 1983.
189. *Schröder A*. Das Konzept des Algemeininteresses, Landhaken Verlag, 2001.
190. *Shaw W. H*. Contemporary Ethics: Taking Account of Utilitarianism. Massachusetts: Blackwell Publishers, 1999.
191. *Sinkevičius V*. Parlamento teisės studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
192. *Sinkevičius V*. Восстановление права собственности на национализированное имущество (опыт Литовской Республики). Правоведение. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2005, No. 1.
193. *Skąpska G.* Restitutive Justice, Rule of Law and Constitutional Dilemmas. *In*: Rethinking the Rule of Law after Communism. Czarnota A. *et. al*. (eds.). CEU Press: Budapest-New York, 2005.
194. Slovakia. Tel Aviv University Report on Restitutions in Post-Communist Countries in Europe. European Shoah Legacy Institute [žiūrėta 2015-08-15]. <http://shoahlegacy.org>.
195. *Smart J. J., Williams B*. Utilitarianism: For and Against. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.
196. *Smith A*. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London, 1776.

197. Stonys A. Reguliacinės sutartys viešojoje teisėje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2013.
198. Stewart J. Public Policy Values. London: Palgrave Macmillan, 2009.
199. Sudavičius B., Žvaigždinienė. I. Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis ribojimas kaip miško teisinės apsaugos priemonė. Teisė. 2013, t. 86.
200. Sunstein C. R. Cognition and Cost-Benefit Analysis. Journal of Legal Studies. 2000, 29/S2.
201. Svetikaitė R. Nuosavybės teisių atkūrimas kaip konstitucinė garantija. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai (teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
202. Svetikaitė R. Nuosavybės teisių atkūrimas – Konstitucijos garantuojama vertybė. Teisė. 2006, t. 60.
203. Svetikaitė R. Restitution of Property Rights as a Constitutional Guarantee. Summary of Doctoral Thesis. Vilnius, 2008.
204. Svetikaitė R. Visuomenės poreikis kaip nekilnojamojo turto išpirkimo sąlyga. Teisė. 2007, t. 63.
205. Swain N. Getting Land in Central Europe. After Socialism: Land Reform and Rural Social Change in Eastern Europe. Abrahams R. (ed.). Berghahn Books, 1996.
206. Swedberg R. Principles of Economic Sociology. Princeton University Press, 2003.
207. *Šemeta A*. Lithuania's Road to Private Property. Baltic News, May 1992.
208. Šileikis E. Konstitucinių nuostatų materialumo samprata aplinkos apsaugos kontekste. Teisė. 2009, Nr. 72.
209. Šileikis E. Savivaldos teisė: aktualūs aiškinimo ir įgyvendinimo klausimai. Teisė. 2002, t. 42.
210. Šileikis E. Viešasis interesas ir teisėti lūkesčiai politinių partijų finansavime: bendrieji ir specifiniai aspektai. Teisės problemos. 2015, Nr. 1 (87).
211. Šlapkauskas V. Sociologinio požiūrio į teisę reikšmė jurisprudencijos raidai. Socialinių mokslų studijos. 2010, t. 4 (8).
212. Tocqueville A. Democracy in America. Chapter VIII. How the Americans Combat Individualism by the Principle of Self-Interest Rightly Understood. 1835-1840 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://xroads.virginia.edu/~hyper/DE-TOC/ch2_08.htm>.
213. Trimailovas V. Socialinis teisingumas: akistata su „turgaus" libertarizmu. Acta humanitarica universitatis Saulensis. 2010, t. 10.
214. Trumpulis U. Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacija, soc. mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
215. Trumpulis U. Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacijos (soc. mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011) santrauka [žiūrėta 2015-08-15]. <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/administracines_teises_ir_proceso_katedra/Disertaciju_santraukos/Trumpulio%20disert%20santrauka.indd.pdf>.

216. Trumpulis U. Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 4 (8).
217. Trumpulis U. Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas. Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2 (6).
218. Tucker A. Privatization, Restitution, Property Rights, and Justice. Public Affairs Quarterly. 1995, Vol. 9, No. 4.
219. Tucker-Mohl J. Property Rights and Transitional Justice: Restitution in Hungary and East Germany [žiūrėta 2015-08-15]. <http://ocw.mit.edu/courses/urban-studies-and-planning/11-467j-property-rights-in-transition- spring-2005/projects/jtuckermohlfinal.pdf>.
220. Turgut N. Y. The European Court of Human Rights and the Right to the Environment. Ankara Law Review. Vol. 4, No. 1 (Summer 2007).
221. Umbrasas A. Nekilnojamųjų kultūros vertybių paėmimas – teisinė sankcija ar valstybės ir visuomenės poreikio tenkinimas? Teisė. 2012, t. 82.
222. Valančienė D. Teisės paradigmų pažinimo kelias. Teisė. 2012, t. 82.
223. Valletta W. The Hesitant Privatization of Lithuanian Land. Fordham International Law Journal. 1994, Vol. 18, Issue 1.
224. Valstybinio audito ataskaita „Viešojo intereso gynimo organizavimas" Nr. VA-P-40-1-6, 2014 m. gegužės 23 d. [žiūrėta 2015-08-15]. <https://vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2>.
225. Van Seters P. Communitarianism in Law and Society. *In*: P. Van Seters (ed.) Communitarianism in Law and Society. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2008.
226. Veliutė I. Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo animavimo galimybės. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai (menotyra (03H)). Kaunas, 2012
227. Veljanovski C. Economic Principles of Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
228. Verfassungsgerichtsbarkeit in Ungarn. Analysen und Entscheidungssammlung 1990–1993. Sólyom L., Brunner G. (eds.). Baden-Baden, 1995.
229. Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika. Rinktinė, Vilnius, 2012 (taip pat: <http://files.lrinka.lt/Viesojo_intereso_veidai_2012/Viesojo_intereso_veidai.pdf> [prisijungta 2015-08-15]).
230. Weisbrod B. A., Handler J. F. and Komesar N. K. Public Interest Law. An Economic and Institutional Analysis. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1978.
231. Wheeler Ch. The Public Interest Revisited – We Know It's Important But Do We Know What It Means? Australian Institute of Administrative Law Forum, 2013, March, No. 72 arba: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AIAdminLawF/2013/5.pdf> [žiūrėta 2015-08-15].
232. Wieshaider W. Denkmalschutzrecht: Eine systematische Darstellung für die österreichische Praxis, Springer Praxis & Recht, 2002.
233. Žilys J. Konstitucijos socialinės prasmės. Konstitucinė jurisprudencija. 2007, Nr. 4 (spalis-gruodis).
234. Žvaliauskas G. Kelionė laiku. Dvi Lietuvos. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2013, t. 2 (33).

V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

235. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas.
236. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas.
237. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 15 d. nutarimas.
238. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas.
239. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. birželio 20 d. nutarimas.
240. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas.
241. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas.
242. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas.
243. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas.
244. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas.
245. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas.
246. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d. nutarimas.
247. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d. nutarimas.
248. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas.
249. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas.
250. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas.
251. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas.
252. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas.
253. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas.
254. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas.
255. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 14 d. nutarimas.
256. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gegužės 10 d. nutarimas.
257. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas.
258. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas.
259. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas.
260. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas.
261. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas.
262. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas
263. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada.
264. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas.

265. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas.
266. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.
267. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.
268. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas.
269. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas.
270. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas.
271. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas.
272. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas.
273. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.
274. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas.
275. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.
276. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 30 d. nutarimai.
277. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas.
278. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas.
279. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 15 d. nutarimas.
280. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas.
281. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas.
282. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas.
283. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.
284. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas.
285. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas.
286. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutarimas.
287. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas.
288. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas.
289. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas.
290. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas.
291. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas.
292. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas.

293. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas.
294. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas.
295. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas.
296. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas.
297. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutarimas.
298. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas.
299. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas.
300. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas.
301. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas.
302. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas.
303. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas.
304. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas.
305. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.
306. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas.
307. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas.
308. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas.
309. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas.
310. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas.
311. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimas.
312. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d. nutarimas.
313. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas.
314. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas.
315. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas.
316. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas.
317. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas.
318. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas.
319. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas.
320. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas.
321. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. liepos 3 d. nutarimas.
322. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas.
323. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas.

324. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas.
325. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d. nutarimas.
326. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas.
327. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas.
328. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 5 d. nutarimas.
329. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutarimas.
330. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas.
331. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas.
332. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas.
333. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. spalio 9 d. nutarimas.
334. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutarimas.
335. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas.
336. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 14 d. nutarimas.
337. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas.
338. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas.
339. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada.
340. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 18 d. sprendimas.
341. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas.
342. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas.
343. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarimas.
344. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 6 d. nutarimas.
345. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas.

VI. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

346. Case of *Airi Aarniosalo and others v. Finland*, No. 39737/98.
347. Case of *Alatulkkila and others v. Finland*, No. 33538/96.
348. Case of *Aleksa v. Lithuania*, no. 27576/05.
349. Case of *Buckley v. the United Kingdom*, No. 20348/95, Reports 1996-IV.
350. Case of *Chassagnou and others v. France*, No. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, Reports of Judgments and Decisions 1999-III.
351. Cases of *Coster v. The United Kingdom*, No. 24876/94.
352. Case of *Fredin v. Finland (No. 1)*, No. 12033/86, A192.
353. Case of *Hamer v. Belgium*, no. 21861/03, Reports of Judgments and Decisions 2007-V.
354. Case of *Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania*, no. 26892/05.

355. Case of *Pine Walley Developments Ltd and others v. Ireland*, No. 12742/87, A222.
356. Case of *Posti and Rahko v. Finland*, No. 27824/95, No. Reports of Judgments and Decisions 2002-VII.
357. Case of *Saliba v. Malta,* No. 4251/02.
358. Case of *Young, James and Webster v. the United Kingdom,* application no. 7601/76; 7806/77, A44.

VII. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, apygardų teismų ir administracinių apygardų teismų sprendimai, jų apibendrinimai ir apžvalgos

359. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-713-554/2009.
360. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-525-406/2009.
361. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-608-428/2009.
362. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-49-554/2010.
363. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-198-353/2010.
364. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-170-422/2010.
365. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-399-414/2010.
366. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-826-428/2011.
367. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1130-480/2011.
368. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-166-406/11.
369. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-364-406 /2012.
370. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. Ik-148-554/2012.
371. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-105-554/2012.
372. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-132-402/2012.
373. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-408-423/2012.
374. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-530-505/2012.
375. Kauno apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. 2A-2144-343/2013.
376. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. Ik-17-505/2013.

377. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. Ik-22-414/2013.
378. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-613-422/2013.
379. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-817-505/2013.
380. Kauno apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-852-423/2014.
381. Kauno apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1301-259/2012.
382. Kauno apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1490-601/2012.
383. Kauno apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2144-343/2013.
384. Kauno apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2-788-480/2013.
385. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-46-513/2007.
386. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-60-609/2009.
387. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-227-57/2009.
388. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-4-609/2010.
389. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-231-57/2011.
390. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-442-342/2011.
391. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-490-162/2011.
392. Klaipėdos apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-124-243/2011.
393. Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-76-386/2013.
394. Klaipėdos apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-896-163/2014.
395. Klaipėdos apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2-765-370/2012.
396. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-335/2007.
397. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-273/2009.
398. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-299/2009.
399. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-315/2009.
400. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-416/2009.
401. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-462/2009.
402. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-561/2009.
403. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimas c. b. Nr. 2A-322/2009.
404. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-135/2010.

405. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-136/2010.
406. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-198/2010.
407. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-306/2010.
408. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-565/2010.
409. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-80/2011.
410. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-86/2011.
411. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-280/2011.
412. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2-1629/2011.
413. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-544/2012.
414. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-1261/2012.
415. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-142/2013.
416. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-245/2013.
417. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-337/2013.
418. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-450/2013.
419. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-1031/2013.
420. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-620/2014.
421. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2A-1155/2014.
422. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-1123/2002.
423. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-194/2006.
424. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-470/2007.
425. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-578/2007.
426. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-133/2008.

427. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-48/2009.
428. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-279/2009.
429. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-319/2009.
430. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 2-1868/2010.
431. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-141/2010.
432. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-143/2010.
433. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-177/2010.
434. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis Nr. 3K-3-310/2010.
435. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-417/2010.
436. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis Nr. 3K-3-496/2010.
437. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis Nr. 3K-3-566/2010.
438. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-7-262/2010.
439. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-122/2011.
440. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-148/2011.
441. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-344/2011.
442. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-518/2011.
443. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-523/2011.
444. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-4/2012.
445. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-20/2012.
446. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-65/2012.
447. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-67/2012.
448. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-310/2012.

449. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-603/2012.
450. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-7-165/2012.
451. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-7-379/2012.
452. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-40/2013.
453. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-48/2013.
454. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-221/2013.
455. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-328/2013.
456. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-353/2013.
457. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-449/2013.
458. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-477/2013.
459. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-3/2014.
460. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-151/2014.
461. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-232/2014.
462. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-251/2014.
463. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-562/2014.
464. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A8-321/2005.
465. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-14-416-05.
466. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A5-1061/2006.
467. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A17-535/2007.
468. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A17-773/2007.
469. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-180-48-07.
470. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-742-07.
471. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-261-1790/2008.
472. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A146-335/2008.
473. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-1575/2008.

474. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-1651/2008.
475. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822 – 1678/2008.
476. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS143-565/2008.
477. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS556-627/2008.
478. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-335-08.
479. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-859-08.
480. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-575-1576-08.
481. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. A146-88/2009.
482. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A146-1189/2009.
483. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-1490/2009.
484. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-12/2009.
485. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-781/2009.
486. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-16/2009.
487. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556- 17/2009.
488. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-29/2009.
489. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-782/2009.
490. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A662-15/2009.
491. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A662-897/2009.
492. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A662-1410/2009.
493. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-42/2009.
494. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-65/2009.
495. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-335-09.
496. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-1292-09.
497. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-146-976-09.
498. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-1257-09.
499. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-17-09.
500. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-556-782-09.
501. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-65-09.
502. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-822-1114-09.
503. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS-556-15-09.
504. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS438-678/2009.
505. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS525-226/2009.

506. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A63-1158/2010.
507. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-1225/2010.
508. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A146-695/2010.
509. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-765/2010.
510. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-349/2010.
511. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-403/2010.
512. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-1504/2010.
513. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-648/2010.
514. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-908/2010.
515. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-1112/2010.
516. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-1127/2010.
517. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-860/2010.
518. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-1048/2010.
519. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-1504/2010.
520. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A662-639/2010.
521. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-756-31/2010.
522. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-756-32/2010.
523. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A756-1707/2010.
524. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-608/2010.
525. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-1084/2010.
526. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-1151/2010.
527. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-94-10.
528. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A63-1092/2011.
529. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A438-2281/2011.
530. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-1410/2011.
531. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-2499/2011.
532. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-895/2011.
533. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-2725/2011.

534. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-2827/2011.
535. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-3255/2011.
536. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-3318/2011.
537. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-3469/2011.
538. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-194/2011.
539. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-1076/2011.
540. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-1147/2011.
541. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A662-3141/2011.
542. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-169/2011.
543. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-952/2011.
544. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. AS146-199/2011.
545. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-323-11.
546. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-63-923-11.
547. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-438-2281-11.
548. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-444-951-11.
549. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-662-3141-11.
550. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-279-11.
551. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-2232-11.
552. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-2787-11.
553. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-2657/2012.
554. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556- 1517/2012.
555. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A556-2050/2012.
556. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A662-58/2012.
557. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A756-1621/2012.
558. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A858-59/2012.
559. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-261-129-12.
560. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A-261-2875-12.

561. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-2657-12.
562. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-556-2050-12.
563. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A520-139/2013.
564. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A520-211/2013.
565. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A520-500/2013.
566. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-355/2013.
567. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-1561/2013.
568. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A602-923/2013.
569. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A662-1488/2013.
570. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A756-752/2013.
571. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. A822-1542/2013.
572. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A858-131/2013.
573. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A858-1423/2013.
574. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-1003-13.
575. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-520-755-13.
576. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-1402-13.
577. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-525-2379-13.
578. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-822-1542-13.
579. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-131-13.
580. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-440-13.
581. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1423-13.
582. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A143-520/2014.
583. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A146-342/2014.
584. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A502-1542/2014.
585. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-1851/2014.
586. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A624-1646/2014.
587. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-79-14.
588. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-146-86-14.
589. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-492-828-14.
590. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-552-348-14.
591. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1360-14.
592. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A-858-1361-14.

593. Panevėžio apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-45-280/2010.
594. Panevėžio apygardos teismo sprendimas a. b. Nr. 2A-69-280/2010.
595. Panevėžio apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-85-280/2012.
596. Šiaulių apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-5-267/2009.
597. Šiaulių apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-161-210/2011.
598. Šiaulių apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-422-267/2011.
599. Šiaulių apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-41-372/2014.
600. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3998-561/2008.
601. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3999-426/2008.
602. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-4004-426/2008.
603. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-4007-624/2008.
604. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-472-580/2009.
605. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-519-38/2009.
606. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-546-281/2009.
607. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1140-473/2009.
608. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1533-171/2009.
609. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1459-426/2010.
610. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2024-171/2010.
611. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2026-171/2010.
612. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3477-171/2010.
613. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3642-121/2010.
614. Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. P502-183/2010.
615. Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A525-25/2011.
616. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2351-171/2011.
617. Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-2352-562/2011.
618. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-2353-142/2011.
619. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-1521-281/2012.

620. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-3900-643/2012.
621. Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. 2A-1969-345/2012.
622. Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis a. b. Nr. I-1167-764/2013 (9).
623. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-55-331/2014.
624. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas a. b. Nr. I-9017-473/2014.
625. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-933-520/2009.
626. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-941-467/2009.
627. Vilniaus apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2-127-623/2009.
628. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2S-1366/2009.
629. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-203-520/2010.
630. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-232-520/2010.
631. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-1298-232/2012.
632. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2463-345/2012.
633. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-2717-611/2013.
634. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2A-257-431/2014.
635. Vilniaus apygardos teismo sprendimas c. b. Nr. 2A-1251-603/2014.
636. Vilniaus apygardos teismo nutartis c. b. Nr. 2S-489-464/2013.
637. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. „Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“. Teismų praktika. 2009, Nr. 30.
638. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. birželio 30 d. aprobuotas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant teritorijų planavimą reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, 2009 m. sausis–birželis, Nr. 17.
639. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas pagal viešąjį interesą ginančių subjektų skundus (prašymus) apibendrinimas. Pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2009 m. kovo 18 d. pasitarime. Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2008 m. rugsėjis-gruodis, Nr. 16.

VIII. Kitų valstybių teismų sprendimai

640. Estonian Supreme Court Decision 3-4-1-10-2000 of 22 December 2000 [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.nc.ee/?lang=en>.

IX. Kiti šaltiniai

641. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [žiūrėta 2015-08-15]. <http://dz.lki.lt/>.

642. English Language & Usage [žiūrėta 2015-08-15]. <http://english.stackexchange.com/questions/46173/relation-between-concept-and-conception>.
643. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktuose vartojami terminai [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.lrkt.lt/lt/teisine-informacija/terminu-vertimai/teismo-aktuose-vartojami-terminai/342>.
644. Merriam-Webster Online Dictionary [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/concept>.
645. Tarptautinių žodžių žodynas. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 [prisijungta 2015-08-15]. <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Koncepcija&wid=10290>.
646. Terminų žodynas [žiūrėta 2015-08-15]. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/V/vertybe> .

PROBLEMS OF IDENTIFICATION OF PUBLIC INTEREST IN LITHUANIAN LAW: CRITERIA AND PRIORITIES

SUMMARY

The monograph is founded on an assumption, that a more definite (more precise and comprehensive) determination of the public interest in Lithuanian law is both needed and possible. This determination may be reached by formulating guidelines of identification of the public interest. For the determination thereof the researches intend to analyse the topic of public interest in two directions: direction of criteria (elements, features, making it possible to identify public interest) and direction of priorities (arguments, determining the submission of priority to the public interest).

Such option of directions was conditioned by the fact that Lithuanian researches limit themselves in the statement that the identification criteria of the public interest contain value nature, are insufficient to determine a public interest in a particular case involving new circumstances therefore these criteria are not further analysed. As well, case law of Lithuanian courts fails to analyse in consistence the arguments determining the submission of priority to public interest. Thus the main attention of the monograph is paid to the analysis of the case law of Lithuanian courts in the considered field, besides the research literature, legal regulation and review of best practices of other countries. Moreover, seeking to clear out the public attitudes towards the public interest a sociological survey is intended to be carried out and also a survey of judges and prosecutors.

Since the public interest is not only a legal category, the case law is analysed in an interdisciplinary way, using legal, economic, political, sociological sciences' perspectives.

First of all, it is important to note that researchers have analysed Lithuanian case law, using different approaches to the identification of public interest, examining the extent of certainty of public interest conception. Specifically, authors have chosen to analyse Lithuanian case law examining five different areas of public interest manifestation in Lithuanian law (i. e. sphere of the restoration of the rights of ownership to the existing real property, sphere of immovable cultural heritage, sphere of environmental protection, sphere of territorial planning and construction and sphere of

consumer protection), on the basis of Lithuanian and foreign scientific doctrine and legal regulation.

The searches for the guidelines for the identification of public interest were based on the larger bidirectional grouping of theories (quantitative – utilitarian and qualitative theories) explaining different conceptions of public interest.

The conception of public interest as category which is orientated to the domain of values is supported in the monograph. This conception of public interest is also supported in scientific discussions on public interest regulation, as well as, it is found in the argumentation used in the decisions of courts.

In the context of political science, generally assessing the argumentation used in the decisions of courts of general jurisdiction and courts of special jurisdiction, related to the conception of public interest, its object and content, it is seen that the public interest is perceived as an objective phenomena, i.e. it is orientated to the values expressed in the Constitution of the Republic of Lithuania. The function of courts assessing the public interest is clear in the particular legal dispute. In case of collision between different interests, the courts evaluate which interest is weightier and support their position with arguments which are relative solving the concrete case, also using the coordination of different interests by gradually considering the importance of content of the public interest.

The case law has showed that in certain cases argumentation addressed to public interest may be based on economic arguments. The utilitarian criterion of benefit is used in order to determine the balance between public interest and private interests. The decision also may be supplemented with other type of arguments, assessing all of them as a whole. It is necessary to empirically evaluate the needs of society and to take into account utilitarian calculations. However, it is important to have in mind that the utilitarian method of calculation of supposed benefits can not be identified as the only suitable criterion for public interest identification. That is because utilitarian method has disadvantages determined by its limited application which are comprehensively examined in theoretical part of the monograph.

The value-oriented conception of public interest which is established in the Constitution of the Republic of Lithuania, and which is also supported in Lithuanian case law, is very similar to the civil conception of public interest presented by M. Feintuck as the main alternative to economical interpretation of public interest.

The analysis of case law and the survey of legal practitioners have showed that the results of these surveys do not differ because public interest is understood as expressing what is important for the whole society or for the majority of it and as having ideological basis of utilitarian theories but still taking into concern the interest of minorities. The opinion expressed in the surveys should not be treated as corresponding to the particular conception of public interest: the so called conceptions of accumulation and preponderance, common interest and unitary interest. Also, the expressed opinions do not signify the will of majority, but are similar to the ideas developed in the sociology.

Furthermore, the results of the surveys, which embody the formal and content-oriented dimension of public interest, are also reflected in legal argumentation of Lithuanian courts dealing with public interest issues. In legal argumentation the shell of public interest conception presented by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania become apparent. The public interest (interest of a person or a group of persons) reflects and expresses the fundamental values of society which are established and protected by the Constitution. The grounds of legal order which are based on the above mentioned system of values are the regulatory principles of the relations of organized community. These principles outline the directions of development of this order. The content of the concept of public interest is adjusted in case law by removing the values which, although are protected and defended by the Constitution, however are not objectively relevant, necessary or valuable to the society or to the part of it in the concrete case.

In addition, it should be noted that the above mentioned shell of values is concerned as a ground solving the question, to what extent the normative model of public interest could be defined in Lithuanian law. As well as, this shell could be described as historically determined and relating to the contemporary approach to the state.

Concerning the argumentation used in decisions of courts related to the particular spheres of public interest analysed during the project seeking to distinguish criteria of the public interest identification, several elements were excluded which are more or less frequently repeated in decisions of courts: the object, nature, and content of the public interest. It was found that several of these elements are quite often indicated in the same court decision, as well as, the number of related persons is described, which shows the support for the "flexible" conception of public interest.

The systemized case law, which was analysed in the monograph, shows that there are no specific arguments for the justification of solutions of

collisions between collisions between public interest and private interest or collisions between two public interests, because in decisions of courts, when such situations of various collisions are analysed and when such arguments are presented, usually several arguments are indicated and they are formulated very similarly.

The analysed case law reveals that there are at least several proofs that the argumentation used in decisions of courts related to different spheres of public interest is alike: 1) the priority to the public interest is given by emphasizing the special importance and significance of the object, the protection of which is identified as public interest. 2) Concerning the collision with the legal stability, neither legal stability neither constitutional imperative on the exclusive state property, in the case law are treated as absolute, the court in concrete situation evaluates it separately. 3) Decisions of courts in several spheres of public interest analysed in the monograph have shown that, given the collision of interests, the courts link to assess, assure or establish the balance between different interests, seek for the balance between different interests. However, the concept of balance between different interest and means to identify this balance are still unclear and left unexplained. Also, uncertainty remains answering the question if the applied measures are proportionate. Therefore, the use and more explicit justification of application of category of proportionality which connects categories of balance between values, their harmonization, and is related to the discretion of judges, is more encouraged. 4) The feature related to the identification of public interest violation. Although, the insight regarding the situation that there is no clear conception of public interest violation in the sphere of immovable cultural heritage was laid out, it also can be concluded that in this and other spheres of public interest manifestation it is widely recognized that deviations of any kind from requirements of legal act does not mean the violation of public interest, i.e. public interest is not identified only with legal compliance. Analysing cases of defence of public interest it is important not only to formally state the violation of legal acts but as well as to evaluate the impact of these violations to the rights and duties of individuals, group of persons or of the whole society. The courts uses the analysis whether the violation meets these requirements very rarely, and only in exceptional cases briefly explains how the violation of legal acts is harmful for the protected object or for the concrete values. Therefore, this kind of argumentation is highly recommended.

Beliūnienė L., Burnytė M., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Krivka E., Lankauskas M., Latvelė R., Matulionytė, R.

Al-181 Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai. Monografija. – Vilnius : Eugrimas, 2015. – 298 p.

Bibliogr.: 263–292 p.

ISBN 978-609-437-288-9

Leidinyje, tiriant viešojo intereso atpažinimo problemą ir siekiant pateikti viešojo intereso apibrėžtumo gaires, daugiausia dėmesio skiriama Lietuvos teismų praktikos analizei dviem kryptimis – kriterijų (elementų, požymių, pagal kuriuos atpažįstamas viešasis interesas) ir prioritetų (argumentų, kurie lemia pirmenybės viešajam interesui suteikimą privačių interesų atžvilgiu arba vienam iš viešųjų interesų esant kelių viešųjų interesų sandūrai). Tiriamos penkios skirtingos viešojo intereso pasireiškimo sritys – nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, aplinkos apsaugos, teritorijų planavimo ir statybų bei vartotojų apsaugos – Lietuvos ir kitų valstybių mokslinės literatūros, teisinio reguliavimo kontekste. Remiamasi ne tik teisine, bet ir kitomis viešojo intereso atpažinimo prieigomis – politikos, ekonomikos, sociologijos mokslų bei dviejų sociologinių apklausų duomenimis.

UDK 343.24(4)

Lina Beliūnienė, Milda Burnytė, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Egidijus Krivka,
Mindaugas Lankauskas, Rūta Latvelė, Rita Matulionytė

VIEŠOJO INTERESO ATPAŽINIMO PROBLEMA LIETUVOS TEISĖJE: KRITERIJAI IR PRIORITETAI

Monografija

Redaktorė Jūratė Balčiūnienė
Dailininkė Eglė Raubaitė
Maketuotoja Aušrinė Ilekytė

Išleido Leidykla „Eugrimas“, Gedimino pr. 21. 98–42, LT-01103 Vilnius
Tel./faks. (8~5) 273 39 55, info@eugrimas.lt, www.eugrimas.lt
Spausdino UAB „Ciklonas“
J.Jasinskio g.15, LT-01111, Vilnius

eugrimas

NEGROŽINĖS
LITERATŪROS
LEIDYKLA

www.eugrimas.lt

ISBN 978-609-437-288-9